

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

№ 3-4 (161-162)

2016

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Редактор Алла Чернова
Коректор Ганна Пашкова
Більд-редактор Андрій Хопта
Макет Тетяна Овсяник
 Олександр Шаптала
Техніко-комп'ютерна Володимир Кекух
підтримка Євген Скрипка

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво KB № 4122

Журнал видається з 2000р.
українською та англійською мовами
Загальний тираж 1 300 примірників

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 16, 2-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@razumkov.org.ua
веб-сторінка: <http://www.razumkov.org.ua>

У разі використання матеріалів,
поширення на журнал
"Національна безпека і оборона"
є обов'язковим

ВКонтакті – обкладинка

Усі фотоматеріали,
вміщені в цьому журналі,
взяті із власного фотоархіву та
загальнодоступних джерел

© Центр Разумкова, 2016

Проект "Формування спільної ідентичності громадян
України в нових умовах: особливості, перспективи і
виклики" реалізується за підтримки
програми "Matra" МЗС Нідерландів, SIDA МЗС Швеції,
Фонду Конрада Аденауера

Видання журналу здійснено
за сприяння Представництва Фонду
Конрада Аденауера в Україні

З М І С Т

ІДЕНТИЧНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В НОВИХ УМОВАХ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

(Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами першого етапу
проекту Центру Разумкова "Ідентичність громадян України:
тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності")

Громадянська ідентичність	3
Аспекти політичної ідентичності	6
Соціокультурна ідентичність	7
Національна ідентичність	11
Геополітичні орієнтації	13
Ставлення до міжрегіональних відмінностей, перспектив розвитку регіонів та оцінок історичного минулого	14
Ставлення до конфлікту на Сході та відносин з окупованим Кримом	16
Висновки	20
Дані соціологічних досліджень, узагальнені в таблицях і діаграмах	22

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖИТЕЛІВ ОБЛАСТЕЙ РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Області Західного регіону	58
Області Центрального регіону	59
Області Південного регіону	61
Області Східного регіону	63
Області Донбасу	64

Додаток "РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ"66

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ОКРЕМИХ МОВНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ГРУП

I. Особливості ідентичності окремих мовних груп	84
II. Особливості ідентичності окремих національних груп	94

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН, ПРИЧЕТНИХ ДО ЗБРОЙНОГО ОПОРУ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

СТАН ІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

СУЧАСНИЙ СТАН ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ЗМІНИ І ТЕНДЕНЦІЇ

(Презентація інформаційно-аналітичних матеріалів Центру Разумкова)

Юрій ЯКИМЕНКО

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

(Виступи учасників Фахової дискусії)

Микола КНЯЖИЦЬКИЙ, Юрій РУБАН, Тарас ВОЗНЯК, Ірина КРЕСІНА,
Сергій ЗДІОРУК, Василь ТКАЧЕНКО, Віктор КОТИГОРЕНКО,
Роман ЛЕНЧОВСЬКИЙ, Юлія ТИЩЕНКО, Іван ВАРЗАР,
Максим РОЗУМНИЙ, Леонід ШКЛЯР, Андреас УМЛАНД,
Євген ПЕРЕГУДА, Марія КАРМАЗІНА, Володимир ПАНІОТТО,
Сергій РИМАРЕНКО, Володимир ТЕЛИЦАК, Олена КРИВИЦЬКА,
Анатолій ЄРМОЛЕНКО

ІДЕНТИЧНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ЗМІНИ, ТЕНДЕНЦІЇ, РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Центр Разумкова здійснює дослідження ідентичності громадян України починаючи з 2005р., коли вперше в історії незалежної Української держави саме особливості ідентичності різних груп суспільства створили підґрунтя для виникнення широкомасштабного суспільно-політичного конфлікту, відомого як Помаранчева революція.

Ці дослідження, які проводилися в період 2005-2009рр. в Україні та окремих її регіонах, зокрема в АР Крим, виявили низку особливостей ідентичності громадян України, головними з яких були: суперечливість процесу формування спільної громадянської ідентичності на загальнонаціональному рівні та невизначеність його перспектив; наявність протилежно спрямованої тенденції – до формування на регіональному рівні субнаціональних ідентичностей на ґрунті збігу схем регіональної локалізації відмінних мовних, культурних, національно-етнічних, конфесійних ідентичностей громадян у різних регіонах. Також під час досліджень були виявлені взаємозалежність і взаємовплив відмінностей ідентичностей різного характеру, зокрема мовної і культурної, на громадянську ідентичність¹.

Надалі, починаючи з 2010р., в історії України внаслідок дії як внутрішніх, так і зовнішніх чинників відбулася ціла низка подій різного масштабу, які, з одного боку, значно вплинули на процес формування ідентичності громадян нашої країни, з іншого – самі стали наслідком існуючих тенденцій.

Зокрема, Центр Разумкова застерігав, що в умовах незавершеності формування загальнонаціональної ідентичності громадян України існує ризик інтеграції субнаціональних ідентичностей деяких спільнот з інонаціональними ідентичностями. Це, на жаль, стало реальністю, з трагічними наслідками у вигляді анексії Криму Росією, спроби відколу від України низки областей Сходу і Півдня, відомого під назвою “проект Новоросія”, та збройного конфлікту на Донбасі з тисячами людських жертв.

Дані соціологічних опитувань, проведених у 2014-2015рр., засвідчили наявність змін у різних вимірах ідентичності громадян України. Водночас, у силу обставин ці зміни мають різний, часом суперечливий характер, і, відповідно, можуть мати різні наслідки для подальшого розвитку українського суспільства і держави. Це зумовлює потребу в поглибленому вивченні нинішнього стану ідентичності громадян України, змін, що відбувалися в них упродовж 2006-2015рр., сучасних процесів і тенденцій.

На вирішення цих завдань спрямований проект Центру Разумкова “Ідентичність громадян України: тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності”. У рамках цього проекту було проведено загальнонаціональне соціологічне опитування². У представлених інформаційно-аналітичних матеріалах наводяться основні результати цього опитування, відповідно до різних аспектів ідентичності (“ідентичностей”) громадян³ та їх ставлення до найбільш актуальних суспільних проблем⁴, а також характеризують особливості ідентичності жителів різних регіонів та представників окремих соціальних груп.

У підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів за результатами першого етапу проекту “Ідентичність громадян України: тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності” брали участь: Ю.ЯКИМЕНКО (керівник проекту), А.БИЧЕНКО, В.ЗАМЯТІН, М.МИЩЕНКО, А.СТЕЦЬКІВ (Центр Разумкова), О.ЛИТВИНЕНКО (Національний інститут стратегічних досліджень).

¹ Див.: Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи і виклики. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2007, №9, с.2-31.

² Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова 11-23 грудня 2015р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 10 071 респондент віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 1%.

³ На цьому етапі дослідження терміни “спільна загальнонаціональна ідентичність” та “спільна громадянська ідентичність” використовуються як синонімічні. Термін “загальнонаціональна ідентичність” використовується переважно для означення ідентифікації громадянина з державою в цілому, на відміну від локальної чи регіональної (ідентифікація з конкретним місцем проживання або регіоном держави).

⁴ Цей підхід використовувався Центром Разумкова в першому системному дослідженні з проблем ідентичності. Див.: Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2006, №7, с.2-38.

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

До показників, за якими оцінювалася громадянська ідентичність респондентів, були віднесені їх ставлення до українського громадянства, сприйняття України як своєї Батьківщини та країни проживання, рівень патріотизму та його розуміння, готовність захищати свою країну, ставлення до незалежності України, символів Української держави та її досягнень у різних сферах.

Передусім, респондентам **пропонувалось ідентифікувати себе з певною територіальною спільнотою**, існуючою чи такою, що існувала раніше (Радянський Союз).

Однакові частки (по 40%) респондентів засвідчили, що **“в першу чергу”** пов'язують себе з Україною та з конкретним населеним пунктом (містом, селом), де вони проживають. 11,4% опитаних вказали, що пов'язують себе з регіоном проживання⁵.

З іншими спільнотами засвідчили свою ідентичність незначні частки респондентів (2,1% – з Радянським Союзом, 1,5% – з Європою, 0,6% – з Росією).

У якості другого вибору відносна більшість (33%) опитаних визначили Україну, 26% – свій населений пункт, 22% – свій регіон. Європу в якості другого вибору назвали 7,4% опитаних, СРСР – 2,3%, Росію – 1,2%.

Порівняно з 2006р., частка тих, хто пов'язує себе в першу чергу з Україною зросла (на 9%), з конкретним місцем проживання та регіоном – зменшилися (відповідно, на 5% і 3%)⁶. Незначно змінилися частки тих, хто пов'язує себе з Радянським Союзом, Європою та Росією (у 2006р. вони становили, відповідно, 2,9%, 0,8% та 1,5%).

Серед жителів Заходу, Центру та Сходу схильні пов'язувати себе в першу чергу з Україною відповідно, 49%, 44% та 43%⁷, на Півдні – 31%, на Донбасі – 23%. Локальна ідентичність переважає на Півдні та Донбасі (в цих регіонах пов'язують себе спочатку із своїми містами та селами, відповідно, 50% та 44% респондентів). Найбільше людей, які себе пов'язують у першу чергу з регіоном – на Донбасі (23%).

“У другу чергу” відносна більшість громадян у всіх регіонах, крім Сходу, ототожнюють себе з Україною (від 30% на Заході до 38% в Центрі). Другу позицію на Заході та в Центрі посідає локальна ідентичність (25% та 26%, відповідно), а на Півдні та Донбасі – регіональна (23% та 28%,

відповідно). Третя за черговістю позиція також має регіональні відмінності: жителі Заходу (23%) та Центру (19%) пов'язують себе з регіоном проживання, а жителі Півдня (21%) та Донбасу (20%) – з містом чи селом.

Порівняно з 2006р., під час вибору ототожнення “у другу чергу” частка респондентів, які обрали Україну – не змінилася. Частка тих, хто ототожнює себе з місцем проживання, зросла з 21% до 26%, а тих, хто ототожнює себе з Європою – з 4% до 7%. Водночас, частки тих, хто обрав свій регіон, СРСР та Росію – зменшилися.

Ставлення до українського громадянства

Більшість респондентів, які є громадянами України⁸ – пишаються своїм українським громадянством (68%)⁹, не пишаються – 23%. **Порівняно з опитуванням 2005р., частка тих, хто пишається українським громадянством, зросла на 12%**¹⁰.

У всіх регіонах, крім Донбасу, частки тих, хто пишається своїм громадянством, перевищують частки тих, хто ним не пишається, на Донбасі – ці частки є практично рівними. Найбільше пишаються українським громадянством на Заході і в Центрі (відповідно, 83% і 76%), найменше – на Донбасі (43%).

Ставлення до України як Батьківщини

Переважає більшість (93%) опитаних сприймають Україну як свою Батьківщину, не сприймають – 3,5%. **Ці показники, порівняно з 2006р., суттєво не змінилися**¹¹.

Україну сприймають як Батьківщину переважна більшість жителів усіх регіонів країни – від 98% на Заході до 83% на Донбасі.

⁵ Детальні дані опитування у вигляді таблиць і діаграм, у т.ч. часової динаміки показників, див. с.22-57 цього журналу.

⁶ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р. Опитано 11 216 респондентів у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 1%.

⁷ Використовується наступний розподіл територій за регіонами: **Захід**: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр**: Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; **Південь**: Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід**: Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області; **Донбас** – Донецька, Луганська області.

⁸ Частка громадян України серед усіх опитаних – 98%.

⁹ Сума варіантів відповіді “дуже пишаються” і “скоріше пишаються”.

¹⁰ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова 20-27 грудня 2005р. в усіх регіонах України. Опитано 2 009 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

¹¹ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р. Опитано 11 216 респондентів у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 1%.

Водночас, за наявності можливості обирати, Україну обрали б Батьківщиною 72% громадян, не обрали б – 13%. Цей показник, порівняно з 2006р., також змінився незначно.

Найбільше людей обрали б Україну своєю Батьківщиною у Центрі і на Заході (79% і 78%, відповідно), дещо менші частки – на Півдні, Сході та Донбасі (73%, 65% і 57%). Не хотіли б мати свою Батьківщину в Україні 19% жителів Донбасу, 18% – Сходу, 11% – Центру, 10% – Півдня, 9% – Заходу.

На Донбасі кожен четвертий респондент не зміг відповісти на це питання.

Серед країн, які за можливості вибору могли б обрати респонденти для проживання, більшість (61%) обрали б Україну. 20% респондентів хотіли б жити в Європейському Союзі, 4,5% – в Росії.

Жити в Україні хотіли б 67% респондентів на Заході, 66% – в Центрі, 60% – на Сході, 59% – на Півдні, 48% – на Донбасі. Друга за величиною частка респондентів у всіх регіонах, крім Донбасу (від 25% на Заході до 16% на Півдні), хотіли б жити в ЄС.

Росія виглядає менш привабливою для життя: її обрали б близько 1% респондентів на Заході і в Центрі, 4% на Півдні, 8% – на Сході, 14% – на Донбасі.

Потреба пишатися країною

Відносна більшість (48%) респондентів для щастя в житті відчуває **необхідність пишатися своєю країною**. Для 41% опитаних для щастя достатньо особистого благополуччя. Порівняно з 2005р., ці показники практично не змінилися.

Якщо на Заході та в Центрі для більшості жителів (відповідно, 61% та 51%) для щастя в житті необхідно пишатися своєю країною, то на Півдні, Сході та Донбасі частки таких людей є помітно меншими (38-40%), а частки тих, кому для щастя досить особистого благополуччя, є помітно більшими (від 41% на Півдні до 53% на Сході).

Оцінка громадянами досягнень України

Важливим чинником ідентифікації громадянина зі своєю країною є наявність підстав, які її позитивно вирізняють з-поміж інших країн, що дає людині відчуття гордості за належність до її громадянства.

Громадяни України найбільше відчувають гордість за свою країну за її досягнення у спорті (73%); за історію України (69%); за національний характер українців, здатність боротися за свою державу і свої права (68%); за досягнення в мистецтві, літературі (65%); за Збройні Сили країни (57%)¹². Майже половина (49%) опитаних відчувають гордість за досягнення в галузях науки та технологій.

Менші частки респондентів пишаються різними аспектами суспільного устрою: чесним і справедливим ставленням до різних груп у суспільстві – 33%; політичним впливом країни у світі і тим, як працює демократія – по 22%; системою соціального захисту – 13%; економічними досягненнями – 11%.

Розподіл за регіонами загалом відбиває ситуацію по країні в цілому, але існують і певні відмінності. Так, у всіх регіонах, крім Донбасу, частка тих, хто пишається досягненнями в галузях науки і технологій, перевищує частку тих, хто ними не пишається. На Сході половина респондентів не пишаються Збройними Силами України.

Таким чином, головними підставами для гордості громадян України є **якості та досягнення народу, суспільства, її історія, а також такий інститут держави, як Збройні Сили, що в сучасних умовах цілком зрозуміло. Водночас, її суспільно-політичній устрій, а особливо – соціально-економічні досягнення, поки не є предметом гордості громадян.**

Рівень патріотизму

Переважає більшість (74%) громадян вважають себе патріотами України, не вважають – 17%¹³. Порівняно з 2005р., частки тих, хто вважає себе патріотами, і тих, хто не вважає, практично не змінилися.

У всіх регіонах України частки тих, хто вважають себе патріотами, становлять більшість (від 85% на Заході до 56% на Донбасі). На Заході себе однозначно вважають патріотами України¹⁴ 52% респондентів, у Центрі – 43%, на Півдні – 37%, на Сході – 31%, на Донбасі – 17%.

Схід і Донбас вирізняються від інших регіонів значною часткою тих, хто не вважає себе патріотом України (відповідно, 24% та 31%).

Розуміння патріотизму

Найважливішими якостями для того, щоб бути патріотом України (4,2-4,0 балів за п'ятибальною шкалою, в порядку зменшення), респонденти вважають:

- бажання виховувати в дітях любов до України;
- повагу до своєї держави, державних символів і свят;
- піклування про стабільний добробут своєї сім'ї;
- повагу до законів і інститутів влади України;
- знання історії і культури України;
- готовність боротися за дотримання прав і свобод громадян України.

Дещо менш важливими (3,9-3,5 бали) громадяни визначили:

- працю на благо України;
- готовність публічно захищати репутацію своєї країни перед громадянами інших країн;
- готовність навіть ціною життя захищати Україну від зовнішніх ворогів;
- знання української мови;
- готовність навіть ціною життя захищати територіальну цілісність України (не дозволити регіонам відокремлюватись від України);

¹² Суми варіантів відповіді “дуже пишаюся” та “певною мірою пишаюся”.

¹³ Суми варіантів відповіді “так” і “скоріше так” та “ні” і “скоріше ні”.

¹⁴ Варіант відповіді “так”.

- прагнення до рівності прав усіх національностей;
- дотримання українських народних традицій у повсякденному житті;
- виступати за повне відновлення територіальної цілісності України (повернення Криму та Донбасу);
- наявність українського громадянства.

Менш важливими (3,4-3,0 бали) вважаються такі якості, як:

- готовність боротися за пріоритет прав етнічних українців в Україні;
- виступати проти надання особливого статусу територіям самопроголошених “ДНР” та “ЛНР”;
- готовність боротися за пріоритет прав етнічних українців за кордоном;
- використання в побуті, у громадських місцях і державних закладах лише української мови;
- відмова від деяких особистих благ сьогодні в ім’я майбутньої України;
- бути українцем за національністю;
- народитися в Україні;
- виступати за вступ України до ЄС;
- виступати проти відновлення співпраці з Росією.

Ще менш важливими (менше 3 балів) вважаються:

- бути проти зближення України з Росією;
- виступати за вступ України до НАТО;
- належність до української церкви (УАПЦ, УГКЦ, УПЦ-КП);
- бути проти зближення України з США.

Порівняно з опитуванням 2005р., зросли оцінки значущості респондентами деяких ознак, пов’язаних з етнічними характеристиками. Крім того, така додана в останньому опитуванні ознака, як “повага до своєї держави, державних символів і свят”, посіла перше місце серед ознак патріота, а ознака “знання української мови” увійшла до другої за значущістю групи.

У всіх без винятку регіонах громадяни відзначили високу значущість таких якостей, як виховання любові до України у своїх дітях (4,4-3,8 бала), повага до держави та владних інститутів, державних символів, законів (4,4-3,9 бали), піклування про добробут своєї родини (4,3-3,7 бала), знання історії та культури України (4,2-3,5 бала), готовність боротися за дотримання прав і свобод громадян України (4,2-3,9 бала), повага до законів і інститутів влади України (4,3-3,9 бали), праця на благо України (4,1-3,7 бала).

Ознаками, що мають виразний етнокультурний компонент, є: дотримання українських народних традицій у повсякденному житті; знання історії і культури України; знання української мови досить високо оцінили жителі всіх регіонів, крім Донбасу (діапазон оцінок – 4,3-3,5 бали).

Помітні розбіжності між деякими регіонами мають місце в оцінках тих ознак, що пов’язані з проблематикою відновлення територіальної цілісності України та її геополітичного вибору.

Практичним проявом патріотизму є готовність захищати свою країну у випадку війни. Якщо раніше це питання мало гіпотетичний характер¹⁵, то в цьому опитуванні, враховуючи сучасну ситуацію фактичної війни з Росією, воно було поставлене прямо: “Чи готові Ви захищати свою країну?”.

До захисту своєї країни виявилися готовими 50% опитаних, з них 18% – зі зброєю в руках, 32% – участю у волонтерському русі. Не готові – 31%, 19% не змогли відповісти на питання.

Готовність захищати Україну зі зброєю в руках має виразні регіональні відмінності: на Заході таку готовність засвідчили 24%, в Центрі – 20%, на Півдні – 17%, на Сході – 13%, на Донбасі – 9%.

До волонтерської діяльності готові 41% громадян на Заході, 33% – в Центрі, 31% – на Донбасі, 28% – на Сході і 23% – на Півдні.

Про неготовність до захисту своєї країни заявили 18% жителів Заходу, 26% – Центру, 32% – Півдня, 42% – Донбасу та 45% – Сходу. На Півдні найбільше респондентів не змогли відповісти – 29%.

Опосередкованим проявом патріотизму можна вважати **готовність громадян терпіти певне зниження рівня життя задля посилення економічної незалежності України від інших країн.**

На питання, чи згодні респонденти з твердженням про необхідність посилення економічної незалежності країни навіть ціною зниження рівня життя громадян, ствердно відповідь дали 33% опитаних, заперечно – 34%¹⁶.

Мірою просування на Схід зменшується число громадян, які були б готові підтримати посилення економічної незалежності України ціною зниження рівня свого життя: 46% згодних та скоріше згодних на Заході, 37% – в Центрі, 25% – на Півдні, 24% – на Донбасі, 23% – на Сході.

На Заході і в Центрі число згодних (повністю або скоріше) з необхідністю посилення економічної незалежності ціною зниження рівня життя переважає число незгодних. В інших регіонах співвідношення є зворотним. Найбільше незгодних – на Сході (53%).

Підтримка незалежності України

Характер волевиявлення громадян на референдумі про проголошення незалежності України можна вважати показником ставлення респондентів до власної державності України, а також, певною мірою, оцінкою її успішності як держави та ставленням, з урахуванням цієї оцінки, до її бажаного майбутнього.

Відповідаючи на питання, як би громадяни проголосували на уявному референдумі про проголошення державної незалежності України, 68% респондентів підтримали б проголошення незалежності держави, 9% – не підтримали б її.

¹⁵ У дослідженні 2005р. було поставлено питання: “Звичайно, ми всі сподіваємося, що війни більше не буде. Але якщо б раптом вона таки сталася, чи готові Ви захищати свою країну?”. “Так” відповіли 53% респондентів, “ні” – 27%.

¹⁶ Суми варіантів відповіді “згоден” і “скоріше згоден” та “не згоден” і “скоріше не згоден”.

У липні 2006р. проголошення незалежності підтримали б 59% опитаних, не підтримали б – 20%.

На Заході підтримали б незалежність 87% громадян, у Центрі – 77%, на Півдні – 57%, на Сході – 56%. На Донбасі незалежність підтримали б менше половини опитаних – 47%.

У всіх регіонах частки прихильників незалежності перевищують (подекуди – в десятки разів) частки її противників. Водночас, на Півдні, Сході та Донбасі понад 30% опитаних не змогли відповісти або не брали б участі в референдумі.

Таким чином, рівень підтримки незалежності України за 10 років суттєво зріс. Однак, частина жителів Півдня, Сходу та Донбасу на цей час не мають чіткої позиції стосовно підтримки чи не підтримки незалежності.

Ставлення до символів та атрибутів незалежної Української держави

Переважає більшість громадян України пишаються або позитивно ставляться до атрибутів незалежної української держави.

91% опитаних пишаються або позитивно ставляться до Прапора України, 90% – до Герба, 84% – до Гімна, 82% – до національної грошової одиниці гривні.

92% опитаних пишаються або позитивно ставляться до державної української мови.

У всіх регіонах частка тих, хто пишається або позитивно ставиться до всіх державних символів і атрибутів, суттєво переважає частку тих, хто ставиться до них просто негативно або хотів би їх змінити.

Водночас, на Заході і в Центрі стосовно всіх символів держави та її атрибутів (крім гривні) найбільша частка респондентів пишаються ними, а на Сході, Півдні та Донбасі – ставляться позитивно. Це свідчить про більш емоційне сприйняття державних символів жителями Заходу та Центру.

АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Для окреслення політичної ідентичності були обрані такі характеристики, як ступінь зацікавленості в політиці, ставлення до бажаного типу державного устрою, оцінки характеру політичного режиму в Україні, а також розуміння двох ключових політичних цінностей – свободи та рівності.

Ступінь зацікавленості в політиці

Лише 12% громадян дуже цікавляться політикою. Більшість (67%) – певною мірою цікавляться нею. Не цікавляться зовсім – 21%.

У всіх регіонах спостерігається високий рівень зацікавленості людей політикою. Так, на Заході політика дуже або певною мірою цікавить 82% респондентів, у Центрі – 80%, на Півдні – 78%, на Сході – 79%, на Донбасі – 74%.

Ставлення до бажаного типу державного устрою

51% опитаних вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою для України. 18% респондентів допускають, що за певних умов авторитарний режим може бути кращим, а 13% вважають, що для таких людей, як вони, демократичний режим, чи ні, не має значення.

У грудні 2012р.¹⁷ демократію вважали бажаним типом суспільного устрою 47% респондентів, 24% вважали, що за певних умов авторитарний режим може бути кращим, 17% – що для них тип режиму не має значення.

Очевидно, під впливом подій 2013-2014рр. частка прихильників демократії дещо зросла.

При цьому, вважають, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою по 56% опитаних на Заході та в Центрі, 55% на Сході, 40% – на Донбасі, 36% – на Півдні.

Частки громадян, які вважають що авторитарний режим за певних обставин може бути кращим за демократію, в усіх регіонах перебуває в межах 17-19%.

Найбільший відсоток тих, для кого не має значення тип державного устрою, на Донбасі – 21%, найменший відсоток таких на Заході. На Півдні – найбільший відсоток тих, хто не зміг визначитися.

Оцінка характеру політичного режиму в Україні

Громадянам пропонувалося за 10-бальною шкалою в категоріях “диктатура-демократія” оцінити характер політичного режиму в Україні. Результат – 5,24 бали.

У грудні 2012р. середня оцінка становила 4,97 бали.

Загалом громадяни в усіх регіонах оцінюють поточний політичний режим в Україні як середній між диктатурою та повною демократією.

Оцінки рівня демократії зменшуються у напрямі із Заходу до Донбасу (від 5,7 до 4,5 бали).

Розуміння політичних цінностей

Рівність. Серед двох запропонованих розумінь рівності, більшу (54%) підтримку отримало те, що передбачає рівність насамперед можливостей для виявлення своїх здібностей і рівність перед законом, а меншу (36%) – розуміння рівності як рівності доходів, рівнів життя та суспільного становища для всіх.

Число прихильників “рівності можливостей виявляти свої здібності та рівності перед законом” у всіх регіонах є значно більшим, ніж число прихильників “рівності доходів, рівня життя ...” (відповідно, на Заході – 55% проти 36%, у Центрі – 52% проти 38%, на Півдні – 45% проти 41%, на Сході – 56% проти 35%, на Донбасі – 59% проти 28%).

¹⁷ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва 21-24 грудня 2012р. Опитано 2 009 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Свобода vs рівність. Відносна більшість (48%) громадян віддали б перевагу життю в суспільстві, де все регламентує держава, але, де при цьому немає надмірної соціальної нерівності, тоді як 35% вважають за краще суспільство індивідуальної свободи, де кожен відповідає за себе і піклується про себе сам.

У кожному регіоні частки прихильників державної регламентації і обмеження нерівності переважають (різною мірою) частки прихильників індивідуальної свободи та відповідальності. Так, співвідношення цих груп респондентів становить: на Заході – 44% до 40%, у Центрі – 49% до 34%, на Півдні – 49% до 28%, на Сході – 53% до 33%, на Донбасі – 45% та 35%.

Таким чином, у суспільстві більш поширене розуміння рівності в сенсі рівності можливостей. Однак, це розуміння поєднується із бажанням державного обмеження надмірної нерівності, відмовою від особистої свободи на користь державної регламентації заради цього.

Сприйняття рівності як рівності можливостей, та підтримка індивідуальної свободи є порівняно вищою на Заході України.

Ставлення до Євромайдану

Найбільшою за своїм значенням для держави та суспільства подією новітньої історії України став Євромайдан¹⁸. З одного боку, ця подія значною мірою була спричинена міжрегіональними відмінностями ідентичності громадян України, які були використані тодішньою владою у власних цілях, з іншого, вона стала каталізатором виникнення суспільних конфліктів на підставі наявних відмінностей, з відповідними трагічними наслідками. Зважаючи на це, сприйняття Майдану та уособлення протилежних поглядів – Антимайдану, є значущим маркером конфліктного потенціалу суспільства.

Через два роки після завершення Майдану, 40% респондентів підтримали би його. Антимайдан підтримали б 7% респондентів. 40% опитаних не підтримали б ні Євромайдан, ні Антимайдан.

У всіх регіонах України, крім Донбасу, частка громадян, які підтримали б Майдан, перевищує частку тих, хто підтримав би Антимайдан. На Заході на підтримку Майдану висловилися 71% респондентів, а Антимайдану – 1%; в Центрі – 46% та 3%, відповідно; на Півдні – 20% і 5%, відповідно; на Сході – 25% і 15%, відповідно; на Донбасі – 17% і 14% (в останньому випадку різниця є статистично не значимою).

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Головними характеристиками соціокультурної ідентичності, які розглядаються у дослідженні, є мовна ідентичність у різних її вимірах (рідна мова, мова повсякденного спілкування в сім'ї та в соціальному середовищі, рівень володіння державною українською мовою), а також культурна ідентичність, зокрема, віднесення себе до певної

культурної традиції, відчуття своєї близькості/соціального дистанціювання стосовно представників інших національностей, жителів інших регіонів України та інших країн.

Мовна ідентичність

Більшість (60%) громадян вважають рідною мовою українську, 15% – російську, 22% – і українську, і російську однаковою мірою, 2% респондентів вважають рідними інші мови.

У 2006р. українську мову як рідну відзначили 52% респондентів, російську – 31%, українську та російську рівною мірою – 16%, інші мови – 1%.

На Заході і в Центрі для більшості респондентів рідною мовою є українська (відповідно, 93% і 78%). На Півдні і Сході близькі частки респондентів називають рідними українську та дві мови рівною мірою (відповідно, 35% і 38%, та 37% і 34%). На Донбасі відносна більшість (40%) респондентів вважають рідною російську мову, дві мови – 34%, українську – 20%.

Таким чином, частка громадян, які вважають рідною мовою українську, а також дві мови одночасно – збільшилася, а російську мову – зменшилася¹⁹.

Вдома 44% респондентів розмовляють українською мовою, 5% – переважно українською. 13% опитаних розмовляють вдома російською мовою, 11% – переважно російською. 25% громадян спілкуються вдома іноді українською, іноді – російською, 1,4% – іншими мовами.

У 2006р. 39% опитаних вдома розмовляли українською мовою, 7% – переважно українською, 15% – іноді українською, іноді – російською, 28% – російською, 10% – переважно російською.

Отже, і в домашньому спілкуванні спостерігається збільшення вжитку української мови та двох мов одночасно, зменшення – російської мови.

Вдома українською та переважно українською мовою користуються 92% жителів Заходу, 63% – Центру, 20% – Півдня, 27% – Сходу, 13% – Донбасу.

¹⁸ Зважаючи на формулювання у питанні анкети дослідження тут і далі вживається термін Майдан.

¹⁹ У цьому контексті ми не розглядаємо причини наявних змін, оскільки це потребує додаткового поглибленого вивчення.

Обома мовами вдома спілкуються 3% респондентів на Заході, 26% – у Центрі, 37% – на Півдні, 32% – на Сході, 34% – на Донбасі.

Російською та переважно російською мовою користуються вдома 2% респондентів на Заході, 10% – в Центрі, 38% – на Півдні, 40% – на Сході, 52% – на Донбасі.

Подібною є ситуація з використанням мов за межами дому – на роботі, навчанні та ін.

40% опитаних спілкуються за межами дому українською мовою, 6% – переважно українською. 12% респондентів спілкуються російською мовою, 11% – переважно російською.

29% респондентів спілкуються двома мовами – українською та російською.

У 2005р. на питання *“Якою мовою Ви частіше спілкуєтесь на роботі?”* однакові частки (по 37%) респондентів відповіли, що спілкувалися українською і російською мовами, двома мовами – 21%²⁰. **Таким чином, частота вживання української мови і двох мов збільшилася, російської – зменшилася.**

За межами дому українською та переважно українською мовою спілкуються 92% респондентів на Заході, 57% – у Центрі, 16% – на Півдні, 24% – на Сході, 9% – на Донбасі.

Двома мовами спілкуються 5% опитаних на Заході, 33% – у Центрі, 41% – на Півдні, 34% – на Сході, 37% – на Донбасі.

Російською та переважно російською мовою за межами дому спілкуються на Заході – 1% опитаних, у Центрі – 9%, на Півдні – 39%, на Сході – 42%, на Донбасі – 54%.

Отже, можна констатувати збільшення вживання української мови і двох мов громадянами як у сім'ях, так і на роботі, навчанні і, відповідно, зменшення використання російської мови.

Однак, хоча й меншою мірою, ніж раніше, частки респондентів, які використовують у спілкуванні українську мову, в усіх регіонах, крім Заходу, є меншими, ніж частки тих, хто визнають українську мову рідною.

Одним з чинників використання мов у повсякденному житті є їх статус у найближчому соціальному оточенні.

На думку 43% респондентів, в їх соціальному оточенні більш престижно розмовляти українською мовою. 22% опитаних назвали такою мовою російську, 1,1% – англійську. 29% опитаних відзначають, що серед їх друзів і колег байдуже, якою мовою розмовляти.

Престижність спілкування українською мовою в найближчому колі відзначають 88% респондентів на Заході, 51% – у Центрі, 16% – на Півдні, 21% – на Сході, 11% – на Донбасі.

Російську мову вважають престижною у своєму оточенні 2% громадян на Заході, 12% – у Центрі, 29% – на Півдні, 34% – на Сході, 50% – на Донбасі.

Байдуже, якою мовою спілкуватися з друзями та колегами для 6,5% респондентів на Заході, 32% – в Центрі, 47% – на Півдні, 38% – на Сході, 30% – на Донбасі.

Отже, українська мова є престижною для переважної більшості жителів Заходу та більшості жителів Центру, тоді як на Донбасі для більшості престижною є російська мова, а на Півдні і Сході України для відносної більшості це питання не є актуальним.

Володіння українською мовою

Більшість респондентів (65%) вільно володіють українською мовою. 28% опитаних оцінюють свій рівень володіння українською мовою достатнім для спілкування на побутовому рівні, проте недостатнім для спілкування на спеціальні теми. Для 4,4% респондентів спілкування українською мовою та її розуміння є проблемою. Зовсім не розуміють українську мову 0,4% опитаних.

У 2005р. частка респондентів, які вільно володіли українською мовою становила, 58%, тих, хто мав достатній рівень – 33%, погано розуміли українську – 7%, не розуміли зовсім – 0,8%.

Рівень знання української мови суттєво різниться залежно від регіону. Вільно володіють нею 94% респондентів на Заході, 72% – у Центрі, 52% – на Сході, 49% – на Півдні, 39% – на Донбасі. Водночас, у всіх регіонах переважна більшість (99-81%) громадян володіють українською мовою вільно або в обсязі, необхідному для спілкування на побутовому рівні.

Як і у 2006р., частка громадян, які вільно володіють українською мовою, перевищує частку тих, хто вважає її рідною.

Володіння іноземними мовами

Загалом 31% опитаних засвідчили володіння визначеними²¹ іноземними мовами в обсязі, достатньому для спілкування на побутовому рівні, ще 18% – обрали варіант відповіді “інші мови”. Серед визначених мов найчастіше (20%) респонденти обирали англійську, польську (6%), німецьку (5%) та французьку (1,3%). Кожною з інших запропонованих мов володіють менше 1% респондентів. 50% респондентів не змогли відповісти.

Найбільше громадян, які володіють іноземними мовами – на Заході, де 47% респондентів засвідчили володіння визначеними іноземними мовами, в Центрі цей показник становить 25%, на Півдні – 29%, на Сході – 28%, на Донбасі – 25%.

Уявлення про бажаний статус мов

Більшість (56%) респондентів вважають, що в Україні єдиною державною і офіційною мовою має бути українська, а російська мова та мови інших національних меншин можуть використовуватися на побутовому рівні.

²⁰ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова 20-27 грудня 2005р. в усіх регіонах України. Опитано 2 009 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

²¹ Респондентам на питання *“Якими з названих мов Ви володієте в обсязі, достатньому для спілкування на побутовому рівні?”* було запропоновано 13 конкретних мов і варіант “інші мови”.

На думку чверті (24%) опитаних, українська мова має бути державною, а російська – офіційною в деяких регіонах України.

14% респондентів виступають за дві державні мови – українську та російську.

Варіанти, за яких російська мова має бути державною, а українська – офіційною в деяких регіонах, а також російської мови як державної та офіційної, підтримують, 1,4% та 1,1% опитаних, відповідно.

У 2005р. лише 35% громадян виступали за єдину державну та офіційну мову – українську, з можливістю інших мов використовуватися на побутовому рівні. 20% підтримували державність української та офіційний статус у деяких регіонах – російської мов.

37% виступали за державну двомовність, 3% – за державність російської мови та офіційну регіональну українську, 0,8% – за єдину державну та офіційну – російську.

На Заході та в Центрі України переважна більшість (81% та 75%, відповідно) громадян підтримують статус української мови як єдиної державної і офіційної, а надання російській мові статусу офіційної у певних регіонах тут підтримують 15% і 16% громадян відповідно, державну двомовність – відповідно 2% і 4%.

На Півдні відносна більшість (37%) підтримують державний і офіційний статус української мови, 30% – можливість надання російській мові статусу офіційної в певних регіонах, 23% – державний статус обох мов.

На Сході рівні частки (по 34%) респондентів підтримують варіанти державної української мови та можливості надання російській мові статусу офіційної в регіонах. Прихильників державної двомовності тут 25%.

На Донбасі відносно більшість становлять прихильники надання офіційного статусу російській мові в регіонах, за збереження державної української мови (37%). Прихильників державної двомовності на Донбасі 35%, української мови як єдиної державної і офіційної – 21%.

Відмінність нинішньої ситуації можна проілюструвати регіональним розподілом відповідей у 2007р.²²

Так, частка прихильників української мови як єдиної державної становила, відповідно: на Заході – 77%, в Центрі – 50%, на Півдні – 25%, на Сході – 13%.

Прихильників державної двомовності було: на Заході – 5%, в Центрі – 21%, на Півдні – 46%, на Сході – 50%.

Ідею надання російській мові статусу офіційної у певних регіонах, за збереження державного статусу української мови підтримували, відповідно: на Заході – 15%, в Центрі – 25%, на Півдні – 21%, на Сході – 31%.

Результати дослідження свідчать, що в питанні статусу мов відбулися серйозні зрушення. Статус української мови як єдиної державної не підлягає сумніву, тоді як ідея державної двомовності на сьогодні значною мірою втратила популярність у всіх регіонах, насамперед, на Півдні і Сході України.

Натомість, більшою, ніж раніше, підтримкою у цих регіонах користується підхід, що передбачає державність української мови та можливість надання російській мові статусу офіційної в певних регіонах.

Культурна ідентичність. Належність до культурної традиції

Більшість (70%) громадян відносять себе до української культурної традиції, 10% – до радянської, 7% – до європейської, 3% – до російської.

У 2006р. до української культурної традиції відносили себе 56% громадян, до радянської – 16%, до загальноєвропейської – 7%, до російської – 11%.

До української культурної традиції себе відносять більшість (абсолютна чи відносна) жителів кожного з регіонів України: на Заході – 85%, у Центрі – 81%, на Півдні та Сході – по 64%, на Донбасі – 38%. Явний розрив помітний лише між Донбасом та всіма іншими регіонами.

Якщо на Заході та в Центрі частка громадян, які відносять себе до російської культурної традиції є меншою за 1%, то на Півдні вона становить 4%, на Сході – 6%, а Донбасі сягає 10%.

Належність до радянської культурної традиції засвідчують 24% жителів Донбасу, 14% – Сходу, 12% – Півдня, 6% – Центру, 3% – Заходу.

До загальноєвропейської культурної традиції себе відносять 8% респондентів на Заході, 6% у Центрі, 8% на Півдні, 7% на Сході і майже 9% на Донбасі.

Порівняно з 2006р., частки носіїв української культурної традиції в усіх регіонах на сьогодні є більшими, носіїв радянської та російської традицій – меншими.

Упродовж 2006-2015рр. відбулося суттєве зростання частки представників української культурної традиції і зменшення – радянської і російської.

Опитування засвідчило високий ступінь кореляції між мовною і культурною ідентичністю: серед

²² Опитування проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 31 травня по 18 червня 2007р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за регіоном проживання, типом поселення, віком і статтю. Опитування здійснювалося у 403 населених пунктах (із них 212 міських та 191 сільських поселень). Методом особистого інтерв'ю опитано 10 956 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 1%.

Зважаючи на зміну внаслідок російської агресії чисельності населення макрорегіонів України, що виділяються у дослідженнях Центру Разумкова, порівняння регіонального розподілу відповідей з опитуванням 2007р. та іншими опитуваннями, проведеними до березня 2014р., якщо не зазначене інше, мають переважно ілюстративний характер і відображують ситуацію, якою вона була на момент опитування.

громадян, які вдома спілкуються українською мовою, 86% відносять себе до української культурної традиції. Належність до української культурної традиції засвідчили 69% громадян, які вдома спілкуються обома мовами, і відносна більшість (41%) громадян, які спілкуються російською мовою. Серед двомовних і російськомовних громадян дещо більші частки відносять себе до радянської традиції (відповідно, 11% і 23%), серед російськомовних – до російської традиції (11%).

Частка респондентів, які відносять себе до загальноєвропейської культурної традиції, в усіх мовних групах перебуває в діапазоні 6-8%.

Дуже прикметно, що до української культурної традиції себе віднесли більше громадян, ніж визнали рідною українську мову (70% проти 60%) і більше, ніж спілкуються вдома українською і переважно українською мовою (70% проти 50%).

Таким чином, підтвердився зроблений у 2006р. висновок, що українська культурна ідентичність притаманна значній частині двомовних і російськомовних громадян України.

Бачення перспектив культурних традицій в Україні

Помітні зміни відбулися в оцінках респондентами перспектив різних культурних традицій в Україні.

На думку відносної більшості (40%) опитаних, у майбутньому в Україні переважатиме українська культурна традиція, на думку 21% – загальноєвропейська, 17% респондентів вважають, що в різних регіонах домінуватимуть різні культурні традиції.

Переважання в майбутньому російської культурної традиції прогнозують 2,3% опитаних, іншої – 1,7%. Не визначилися з відповіддю 17% респондентів.

У домінуванні в майбутньому української культури переконані 49% громадян на Заході, 45% – у Центрі, 33% – на Півдні, 39% – на Сході, 21% – на Донбасі. У всіх регіонах, крім Донбасу, це – відносна більшість респондентів.

У перевагу загальноєвропейської культурної традиції вірять 28% респондентів на Заході, по 20% – у Центрі та на Півдні, 22% – на Сході, 13% – на Донбасі. На Заході, в Центрі і на Сході це друга за величиною частка респондентів.

На Донбасі відносна більшість (30%) респондентів обрали варіант “у різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції”. Цей варіант є другим за підтримкою і на Півдні (22%). В інших регіонах його підтримують 11-17% респондентів.

У 2006р. переважання української культурної традиції прогнозували 35% респондентів, різних культур у різних регіонах – 22%, загальноєвропейської традиції – 16%, російської – 2%, радянської та іншої – по 1,3%. Не визначилися – 22% опитаних.

Таким чином, зросли частки респондентів, які очікують переважання в майбутньому

української і загальноєвропейської традицій, зменшилися частки тих, хто очікує на регіональний мультикультуралізм.

Оцінка культурної близькості з жителями інших країн і регіонів

Близькість у культурному аспекті українців, які проживають в Україні, та росіян, які проживають в Україні, респонденти оцінюють 3,8 балами²³.

Дистанція між громадянами України і громадянами Росії видається респондентам більшою (3,5 бали), а між громадянами України і громадянами країн-членів ЄС – ще більшою (2,5).

Оцінюючи культурну близькість жителів різних регіонів України, респонденти найвище оцінили близькість жителів Центральної і Східної України (3,5), Західної і Центральної України (3,4), Галичини і Центральної України (3,3).

Дистанція між жителями України та жителями тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей та жителями тимчасово окупованого Криму оцінюється у 3 бали.

Найбільшою вважається дистанція між жителями Західної і Східної України (2,7) та між жителями Галичини і Донбасу (2,4).

Як і раніше, громадяни вважають відмінності між культурами деяких регіонів України більшими, ніж з культурами інших держав.

У 2005р., громадяни також вважали найбільш близькими українців в Україні і росіян в Україні, проте тоді вони вважалися більш близькими (4,2).

На другому місці за близькістю були громадяни України і громадяни Росії, проте також з вищим показником (4,1). Дистанція між громадянами України і ЄС оцінювалася у 2,3 бали.

Ступінь близькості між жителями Галичини і Донбасу (2,8 бали) оцінювався вище, ніж у 2015р.

Таким чином, зросло відчуття відмінності українців від росіян і громадян Росії, дещо зменшилося – щодо жителів ЄС.

Водночас знизилася оцінка близькості між жителями Галичини та Донбасу.

В оцінках жителів різних регіонів спостерігаються як спільні риси, так і відмінності.

На Заході найвище оцінили близькість між жителями Західної і Центральної України, Галичини і Центральної України, а також Центральної і Східної України, найнижче – жителів Галичини і Донбасу, України та тимчасово окупованих територій: Криму, районів Донецької і Луганської областей.

У Центрі найбільш близькими вважають українців в Україні і росіян в Україні. Найнижче оцінюється близькість між жителями Галичини та Донбасу.

На Півдні, Сході та Донбасі найбільш близькими вважають українців в Україні і росіян в

²³ За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “5” – максимальна схожість груп.

Україні, а також громадян України та громадян Росії, найменш – жителів Галичини і Донбасу, громадян України та ЄС.

Оцінка близькості з громадянами країн ЄС зменшується у напрямі із Заходу до Донбасу (з 2,7 до 2,2 бали).

Очевидно, на взаємне сприйняття жителями різних частин України одне одного значний вплив чинять стереотипи та міфи минулого, слабка комунікація між ними, а також і події останніх років.

Ідентифікація з Європою

Більшість (63%) громадян не відчувають себе європейцями²⁴. Відчувають – 29%²⁵. Не визначилися – 9%.

Серед тих, хто не відчуває себе європейцем, головною причиною цього називають низький рівень добробуту – 73% опитаних. На другому місці – соціально-культурні умови життя (46%).

Чинники культурно-духовного характеру відзначають менші частки респондентів: мовні бар'єри – 36%; “неєвропейську” свідомість – 33%; низький рівень культури, освіти – 29%, відчуття себе представником іншої культури – 16%, релігійну належність – 4,7%.

У 2006р. не відчували себе європейцями 68% респондентів, відчували – 27%. Не визначилися – 6%.

Серед тих, хто не вважає себе європейцями, більшість так само називали соціально-економічні причини: низький рівень добробуту (73%), соціально-культурні умови життя (39%).

На наступних місцях розмістилися: низький рівень культури, освіти (33%), “неєвропейська свідомість” – 28%, мовні бар'єри – 23%, відчуття себе представником іншої культури (10%), релігійна належність (2,4%).

Таким чином, число тих, хто не відчуває себе європейцями, дещо зменшилося, частка “європейців” – дещо зросла. Ієрархія причин, через які більшість опитаних не відчувають себе європейцями, суттєво не змінилася: на першому плані – проблеми соціально-економічного характеру. Водночас, зросла значущість таких чинників, як мовні бар'єри, відчуття себе представником іншої культури, “неєвропейська” свідомість.

Останні зміни могли бути похідними від різного роду впливів – від більшої особистої обізнаності про Європу та зростання самоусвідомлення українців як нації, до впливу міфів російської пропаганди про “цивілізаційну окремішність єдиного російського народу, складовою частиною якого є українці”.

Вплив чинників матеріального характеру, як головної перешкоди, відзначають жителі всіх регіонів України, загалом ієрархія причин всюди є подібною. Водночас, на Донбасі є значно вищою, ніж в інших регіонах, у т.ч. удвічі більшою, ніж

на Сході та Півдні, частка респондентів, які називають в якості причин власної “неєвропейськості” відчуття себе представником іншої культури (31%).

Це корелює з даними про віднесення громадянами себе до культурної традиції, за якими загалом 34% жителів Донбасу визначили себе представниками радянської і російської традицій.

Отже, для багатьох жителів Донбасу залишається актуальним відчуття певної культурної відчуженості як від Європи, так і від решти території України.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Для характеристик національної (етнічної) ідентичності громадян, окрім прямого питання про їх національність, також було поставлене питання про прийнятність для них різних визначень такої спільноти, як українська нація, ставлення до українського культурного компонента громадянства, розуміння поняття “український націоналізм”.

Українці становлять серед респондентів переважну більшість – у країні в цілому (86%) і в усіх її регіонах (від 96% на Заході до 61% на Донбасі). Другою за чисельністю групою респондентів є росіяни (9%), найбільші частки яких проживають на Донбасі (31%), Сході (11%) і Півдні (9%).

Представники інших національностей становлять 3% загального числа респондентів, їх найбільші частки проживають на Півдні (7%) і Донбасі (5%).

Визначення української нації

Більшість (56%) респондентів вважають найбільш прийнятним для себе громадянське визначення української нації, як спільноти всіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності, мови спілкування і традицій.

19% респондентів підтримують варіанти визначення української нації як етнічно обумовленої (наявності українців серед своїх предків).

17% опитаних підтримали “культурницьке” визначення нації, за якого головним є спілкування українською мовою, слідування національним традиціям та виховання на них своїх дітей.

У 2006р. громадянське визначення української нації підтримували 43% опитаних, етнічно обумовлені – 34%, “культурницьке” – 15%²⁶.

²⁴ Сума варіантів відповіді “ні” і “скоріше ні”.

²⁵ Сума варіантів відповіді “так” і “скоріше так”.

²⁶ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р. Опитано 11 216 респондентів у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 1%.

Підтримують громадянське визначення нації 60% громадян у Центрі, 59% – на Півдні, 58% – на Донбасі, 52% – на Сході, 50% – на Заході.

Привертає до себе увагу той факт, що етнічні варіанти визначення нації, як другі за значенням, найбільше підтримуються на Сході (24%), тоді як на Заході – “культурницьке” розуміння нації (28%).

Таким чином, упродовж 10 років у суспільстві значно зміцнилося розуміння української нації як громадянської, зменшилася підтримка підходів, заснованих на етнічній обумовленості, за збереження рівня підтримки “культурницького” розуміння.

Ставлення до українського культурного компонента громадянства

Водночас, за переважно громадянського розуміння української нації, більшість (73%) респондентів вважають, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, повинен знати українську мову, основи історії і культури Української держави. Не згодні з цим 18% опитаних.

У всіх регіонах більшість (від 86% на Заході до 59% на Донбасі) підтримують обов’язковість таких знань для громадян, незалежно від їх етнічного походження. Найбільші частки противників – на Донбасі (31%), на Сході (26%), на Півдні (20%).

Таким чином, переважно громадянське розуміння нації поєднується з підтримкою необхідності українського культурного компонента як атрибутивної риси кожного громадянина. Крім того, культурницьке визначення не суперечить громадянському, оскільки передбачає незалежність громадянства від етнічної належності.

Розуміння українського націоналізму

Відносна більшість (47%) громадян вважають Український націоналізм світоглядом, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян.

Водночас, 25% опитаних вважають український націоналізм ідеологією, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців”, і передбачає обмеження прав останніх.

12% опитаних вважають український націоналізм історичним явищем, яке зараз є не актуальним.

Ситуація суттєво змінилася порівняно з попереднім опитуванням. У 2005р. український націоналізм вважали ідеологією перетворення України на сильну державу 27% респондентів, тоді як 41% оцінювали його як розкольніцьку ідеологію. 15% вважали його історичним явищем, не актуальним сьогодні.

Визначення націоналізму як світогляду, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян, підтримують більшість жителів Заходу та Центру (відповідно, 67% і 50%), відносна більшість – Сходу та Донбасу (38% і 37%, відповідно).

На Півдні відносно більшість становлять ті, хто вважають націоналізм “розкольніцькою ідеологією” (34%). Значна частка таких громадян також на Донбасі (32%). На Сході однакові частки респондентів розуміють націоналізм як ідеологію національного розвитку і як розкольніцьку ідеологію (по 38%).

Порівняно з 2005р., зміни у сприйнятті українського націоналізму відбулися в усіх регіонах²⁷ – на той час у всіх регіонах, крім Заходу, абсолютна чи відносна більшість вважали його розкольніцькою ідеологією. Через 10 років частки тих, хто вважають націоналізм ідеологією розвитку держави, зросли в усіх регіонах.

Отже, за 10 років сприйняття українського націоналізму суттєво змінилося – для значної частини громадян воно стало синонімом ідеології державотворення.

Водночас, певна частина жителів України, насамперед, на Півдні, Сході та Донбасі, все ще залишаються під впливом ідеологічних штампів і стереотипів, нав’язаних радянською та російською пропагандою.

Міжнаціональна толерантність

Дещо більше половині (53%) опитаних байдуже, з представниками яких національностей проживати по сусідству. Серед тих, хто зробив вибір, відносна більшість (29%) обрали українців. На другому місці – поляки (19%), з росіянами хотіли б проживати по сусідству 14% опитаних, з угорцями – 11%, з євреями – 10%. З румунами – 9%, з татарами – 8%.

У всіх регіонах, крім Заходу, громадяни, яким байдуже, з ким жити по сусідству, становлять більшість.

На Заході і в Центрі більш бажаними сусідами є українці і поляки, на Півдні та Сході – українці, росіяни та поляки, на Донбасі – росіяни та українці.

На питання “З представниками яких національностей Ви не хотіли б жити по сусідству?” 48% громадян відповіли, що їм байдуже. Цей показник є найвищим на Півдні (65%) та Донбасі (61%). В Центрі він становить 47%, на Сході – 45%, на Заході – 36%.

Відносна більшість респондентів не хотіли б проживати поруч з циганами (32%). З росіянами не хотіли б проживати поруч 13%, з євреями – 12%, з татарами – 10%, з румунами – 8%, з угорцями – 5%, з поляками – 3%.

Відносна більшість (41%) жителів Заходу не хотіли б мати сусідів-циган. В інших регіонах, як уже зазначалося, відносно більшість набрав варіант відповіді “байдуже”, а друге місце (від 19% на Донбасі до 37% на Сході) небажаних сусідів посіли цигани. Після них відносно більші частки в різних регіонах назвали небажаними сусідами: на Заході і в Центрі – росіяни і євреї (відповідно, 30% і 16% та 13% і 12%), на Півдні – татар, румун і євреї (10%, 8% і 7%), на Сході – татар, румун і євреї (13%, 12%, 12%), на Донбасі – євреї, татар і румун (9%, 8% і 7%).

²⁷ Дані опитування 2005р. в регіональному розрізі обчислені без урахування АР Крим і м.Севастополь.

У 2005р. тих, кому байдуже з ким поруч проживати, було 32% опитаних. Серед тих, з ким хотілося б проживати поруч, найчастіше називалися українці (46%). На другому місці – росіяни (44%), далі – поляки (28%), євреї (21%), угорці (17%), румуни (14%), татари (12%).

Не мали антипатій проти сусідів за національною ознакою 32% опитаних. Половина (51%) опитаних не хотіли б проживати поруч з циганами. З татарами не хотіли б проживати поруч 18%, з румунами – 13%, євреями – 10%, угорцями – 6%, поляками – 5%, росіянами – 3,5%.

Таким чином, загалом зросла толерантність відносно сприйняття інших національностей. Найвищий рівень антипатії залишається до циган. Водночас, значно зменшилися симпатії і зросли антипатії до росіян. Більш артикульоване оціночне ставлення до громадян інших національностей демонструють респонденти, які проживають на Заході України.

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Соціокультурна ідентичність значною мірою зумовлює геокультурні та геополітичні орієнтації громадян. Відповідно, зміни, які відбулися у різних аспектах соціокультурної ідентичності за останні 10 років, а особливо – під впливом подій Майдану та російської агресії проти України, відобразилися у геополітичних орієнтаціях громадян.

Пріоритети зовнішньої політики

Половина (51%) респондентів вважають пріоритетними для України відносини з країнами ЄС. Відносини з Росією пріоритетними вважають 11% опитаних, з іншими країнами (не вказаними в переліку) та з іншими (крім Росії) країнами СНД – по 6%, з США – 3%.

У 2007р. відносна більшість (41%) респондентів вважали пріоритетними відносини з Росією, 31% – з країнами ЄС, 7% – з країнами СНД, 1% – відносини з США.

Як видно, відбулася суттєва переорієнтація громадян на країни ЄС і значне падіння підтримки Росії як головного партнера.

Розвиток відносин з ЄС є однозначним пріоритетом для громадян, який підтримується більшістю на Заході та в Центрі (78% та 58%) і має очевидну перевагу – на Півдні та Сході (по 36%).

Для жителів Донбасу відносини з Росією є однаково значущими з відносинами з країнами ЄС (відповідно, 29% і 27%).

Відносини з Росією також є пріоритетними для 20% жителів Сходу і 13% – Півдня.

Варто зазначити, що з цього питання досить значні частки респондентів (24-28%) в усіх регіонах, крім Заходу, не змогли визначитись.

Підтримка вступу до ЄС

На гіпотетичному референдумі стосовно вступу до ЄС “за” проголосували б 56% опитаних, проти – 18%. 26% опитаних не брали б участі в референдумі або не визначились.

У грудні 2013р.²⁸ за вступ до ЄС проголосували б 48% опитаних, проти – 36%, 9% не брали б участі в референдумі, 7% не визначились.

Таким чином, навіть порівняно з 2013р., який ознаменувався “Євромайданом”, у суспільстві значно зросла підтримка вступу до ЄС і зменшилася частка противників євроінтеграції.

Прихильники європейської інтеграції переважають на Заході (85%) та в Центрі (62%), мають відносну перевагу на Півдні (41%), Сході (40%) та Донбасі (33%).

Найбільше противників – на Сході (34%), а тих, хто не визначився – на Півдні (20%) та Донбасі (19%).

Підтримка вступу до НАТО

Якщо б відбувся референдум про вступ України до НАТО, то “за” проголосували б відносна більшість – 44%, проти – 26%. Не брали б участі в референдумі та не визначились загалом 31% опитаних.

У 2007р. за вступ до НАТО готові були проголосувати 19% респондентів, проти – 54%. Не брали б участі в референдумі та не визначились загалом 27% опитаних.

Референдум щодо вступу до НАТО також мав б шанси бути успішним, передусім за рахунок голосів Заходу (70%) та Центру (49%).

Противники НАТО переважають на Сході (44% проти 31%) та Донбасі (37% проти 21%), на Півдні частки противників і прихильників значуще не відрізняються (34% проти 30%).

У питанні підтримки вступу до НАТО в період 2014-2015рр. було досягнуто перелому: ідея вступу вперше за часи незалежності України здобула підтримку відносної більшості громадян і більшості тих, хто взяв би участь в уявному референдумі.

Водночас, у ставленні до цього питання, на відміну від ставлення до вступу до ЄС, ще не досягнуто переваги позитивного ставлення над негативним у всіх регіонах.

Ставлення до органів влади та жителів Росії

Більшість громадян негативно ставляться до органів влади Росії – Президента (73%), Уряду та Державної Думи (по 69%).

До громадян цієї держави у відносно більшості респондентів ставлення нейтральне (38%), а частка українців, які ставляться до росіян позитивно, дещо перевищує частку тих, чие ставлення є негативним (відповідно, 30% і 23%).

Порівняно з квітнем 2014р., зросли частки респондентів, які негативно ставляться до владних інститутів Росії. Зменшилася частка громадян, які позитивно ставляться до громадян Росії, зросли – тих, хто ставиться до них негативно та нейтрально.

У всіх регіонах України, крім Донбасу, більшість респондентів негативно ставляться до всіх органів влади Росії, при цьому, найгірше ставлення – до Президента цієї країни (від 93% на Заході до 56% на Сході).

²⁸ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова 20-24 грудня 2013р. Опитано 2 010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Серед жителів Донбасу відносна більшість (41%) також негативно ставляться до Президента РФ, щодо інших органів влади – частки тих, хто засвідчує негативне та нейтральне ставлення є приблизно однаковими.

До громадян Росії на Заході і в Центрі відносна більшість ставляться нейтрально (відповідно, 42% і 41%), наступні за величиною частки – негативно (37% і 28%). На Півдні, Сході і Донбасі відносна більшість респондентів ставляться до громадян РФ позитивно (відповідно, 47%, 46% і 50%), на другому місці – нейтральне ставлення (відповідно, 31%, 35% і 35%).

Ставлення до об'єднувачого потенціалу ідеї євроінтеграції

Відносна більшість (41%) громадян не вважають євроінтеграцію ідеєю, яка може об'єднати всі регіони України. Вважають її такою – 34%. Не змогли відповісти 24% опитаних.

У грудні 2006р. заперечували об'єднувачий потенціал ідеї інтеграції до ЄС 47% респондентів, визнавали – 27%. Також 27% не змогли відповісти.

Скептицизм стосовно інтеграції до ЄС як об'єднувачої ідеї переважає в усіх регіонах, крім Заходу. У Центрі спостерігається “евроскептиків” приблизно стільки ж, скільки і “єврооптимістів” (38% проти 36%), на Півдні, Сході та Донбасі “евроскептиків” більше (відповідно, 54%, 57% і 43%).

СТАВЛЕННЯ ДО МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ, ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ОЦІНОК ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО Оцінка відмінностей між регіонами України

Більшість (52%) громадян не вважають, що між західними і східними регіонами України є такі протиріччя, відмінності та диспропорції, що могли б призвести до їх роз'єднання та утворення інших держав, або входу до складу різних держав. Наявність таких відмінностей визнають 28% опитаних.

Більше половини респондентів на Заході (57%), у Центрі (55%) і на Сході (57%), а також відносна більшість жителів Донбасу (45%) вважають, що таких відмінностей немає.

На Півдні респонденти, які відповіли “так” і “ні”, розділилися порівну (34% і 35%, відповідно), а майже третина громадян не змогли відповісти на це питання.

У 2007р.²⁹ частка незгодних становила 66%, згодних – 19%.

Також більшість (57%) респондентів повністю або частково не згодні з тим, що відмінності між західними і східними українцями настільки великі, що їх можна вважати двома різними народами. Згодних з цим – 26%.

З такою думкою цілком чи скоріше не погоджуються абсолютна або відносна більшість громадян

у всіх регіонах країни: на Заході – 61%, в Центрі – 62%, на Сході – 59%, Півдні – 43%, Донбасі – 49%.

На Півдні та Донбасі більше, ніж в інших регіонах, респондентів, які не змогли відповісти на це питання (відповідно, 24% і 23%).

У 2007р. частка незгодних, як і в попередньому питанні, була більшою – 62%.

Очевидно, зростання часток громадян, які погоджуються з можливістю роз'єднання регіонів України та тезою про західних і східних українців як два різні народи, могло відбутися як під впливом реальних подій, що підтвердили можливість реалізації сценарію розколу країни (анексія Криму та агресія РФ на Донбасі), так і внаслідок впливу російської пропаганди. Певний ґрунт для цього створили й особливості соціокультурної ідентичності громадян у різних регіонах³⁰.

Бачення перспектив розвитку регіонів

Переважає більшість респондентів не хотіли б, щоб їх область: вийшла зі складу України і створила свою незалежну державу (89%); вийшла і приєдналася до іншої держави (88%); залишилася б в Україні на правах автономії, з власними Конституцією, урядом і парламентом (81%). Останню позицію підтримали б 8% респондентів.

Більшість (60%) громадян хотіли б, щоб їх область залишилася у складі України в тому ж статусі, але з ширшими правами та повноваженнями місцевого самоврядування (проти цього – 27%).

Рівні частки (по 40%) респондентів як підтримали б, так і не підтримали б збереження нинішнього статусу областей і повноважень місцевого самоврядування.

У 2007р. переважна більшість респондентів також не підтримували варіанти виходу їх області зі складу України і створення самостійної держави (88%), приєднання області до іншої держави (85%), а також автономію областей (74%). Однак, прихильників автономізації було більше (14%).

Більшість (54%) громадян на той час хотіли б, щоб їх область залишилася у складі України в тому ж статусі, але з ширшими правами та повноваженнями місцевого самоврядування. Частки прихильників і противників існуючих на той час повноважень областей становили, відповідно, 45% і 40%.

Варіанти виходу області зі складу України з утворенням власної незалежної держави або з приєднанням до іншої держави не підтримується переважною або абсолютною більшістю респондентів у всіх регіонах (від 93% на Заході до 74% на Донбасі). Найбільша частка прихильників останнього з варіантів – на Донбасі, становить лише 7%.

Ідея створення автономії у складі України не підтримується в усіх регіонах (від 89% у Центрі до 76% на Півдні і Сході), на Донбасі проти неї – 61%. Максимальна частка прихильників цієї ідеї також на Донбасі – 12%.

²⁹ Опитування проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 31 травня по 18 червня 2007р. Опитування здійснювалося у 403 населених пунктах (із них 212 міських та 191 сільських поселень). Методом особистого інтерв'ю, опитано 10 956 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 1%.

³⁰ Див. відповіді на питання стосовно близькості регіонів на с.42 цього журналу.

У всіх регіонах більшість респондентів підтримують збереження своєї області у складі України у нинішньому статусі, але з розширеними правами місцевого самоврядування – від 67% на Півдні до 52% на Донбасі.

Збереження статус-кво областей у статусі та правах і повноваженнях місцевого самоврядування підтримують половина громадян на Заході (50%) та відносна більшість – у Центрі (44%), тоді як на Сході та Донбасі відносна більшість (47%) цю ідею не підтримують, на Півдні частки прихильників і противників цієї ідеї статистично значуще не відрізняються.

Між жителями різних регіонів фактично існує консенсус стосовно майбутнього статусу їх областей, якому відповідає варіант політики децентралізації, що реалізується в Україні.

Оцінка положень деяких законодавчих актів стосовно оцінок історичного минулого України

Спільна історична пам'ять, спільні міфи, цінності і традиції є важливим чинником формування спільної загальнонаціональної ідентичності. Водночас, в Україні, внаслідок відомих причин, ставлення до історичного минулого, оцінки тих чи інших історичних подій та персоналій, протягом тривалого часу залишалися чинниками міжрегіональних відмінностей, які цілеспрямовано підживлювалися і політизувалися внутрішніми та зовнішніми суб'єктами³¹.

Нижче розглядається ставлення громадян України до положень деяких законодавчих актів, які містять оцінки деяких подій історичного минулого України, в т.ч. прийнятих у 2015р. “декомунізаційних” законів³².

Більшість респондентів підтримали:

- визнання Голодомору 1932-1933рр. в Україні геноцидом Українського народу (74%);
- засудження націонал-соціалістичного (нацистського) режиму 1933-1945рр., заборону використання та пропаганди його символіки (58%);
- засудження комуністичного (1917-1991рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборону використання та пропаганди його символіки (52%).

Відносна більшість опитаних підтримали:

- встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди та використання символіки нацистського режиму (47%);
- встановлення в Україні Дня пам'яті і примирення 8 травня (47%);
- визнання борцями за незалежність України низки історичних органів влади та формувань (зокрема, УНР, ОУН, УПА та ін.) (42%);

- встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди та використання символіки комуністичного режиму (38%).

Практично навпіл розділились оцінки респондентів щодо підтримки чи не підтримки таких положень, як:

- зміна назви свята День перемоги 9 травня на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (відповідно, 37% та 35%);
- заміна в офіційних документах, назвах державних свят, пам'яток історії та ін. назви “Велика вітчизняна війна” на “Друга світова війна” (по 35%).

Визнання Голодомору геноцидом українського народу підтримують більшість респондентів (абсолютна чи відносна) в усіх регіонах – від 91% на Заході до 47% на Донбасі.

Засудження комуністичного тоталітарного режиму, заборону використання та пропаганди його символіки підтримують більшість жителів Заходу і Центру (відповідно, 82% і 58%). На Півдні і Сході частки тих, хто підтримує, і тих, хто не підтримує це положення, різняться незначно (відповідно, 34% і 30%, та 36% і 38%). На Донбасі дещо переважають противники цього положення (38% проти 30%).

Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди комуністичного тоталітарного режиму та використання його символіки підтримують більшість жителів Заходу та Центру (відповідно, 66% і 42%), тоді як в інших регіонах відносна більшість цей захід не підтримують (50% на Сході, 47% на Донбасі, 30% на Півдні).

Засудження націонал-соціалістичного (нацистського режиму) підтримується переважною чи відносною більшістю громадян у всіх регіонах (від 73% на Заході до 49% на Донбасі). Однак, на

³¹ Докладніше див.: Якименко Ю., Литвиненко О. Регіональні особливості ідейно-політичних орієнтацій громадян в контексті виборчої кампанії-2006. Стаття Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2006, №1, с.2-18.

³² Закони України “Про Голодомор 1932-1933 років в Україні”, “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”, “Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років”, “Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років”, “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті”.

Сході і Донбасі суттєві частки респондентів це положення не підтримують (відповідно, 23% і 24%).

Встановлення кримінальної відповідальності за пропаганду нацистської символіки підтримують більшість респондентів у всіх регіонах, крім Донбасу, де цей захід не підтримують – 36%, підтримують – 32%. На Сході майже третина респондентів також це не підтримують.

Визнання борцями за незалежність України у ХХ столітті таких органів влади та формувань, як Українська Народна Республіка (УНР), Українські Січові Стрільці (УСС), загони Холодноярської республіки, Організація українських націоналістів (ОУН), Українська повстанська армія (УПА), Народний Рух України за перебудову на Заході і в Центрі підтримують більшість респондентів (переважна чи відносна) 76% і 46%. В інших регіонах переважають частки тих, хто не підтримує таке визнання: на Півдні це співвідношення становить 24% до 20%, на Сході – 40% до 27%, на Донбасі – 38% до 21%.

Зміну в офіційних документах, назвах державних свят, пам'яток історії та ін. назви Велика Вітчизняна війна 1941-1945рр. на Друга світова війна 1939-1945рр. підтримали більшість респондентів на Заході (59%) і відносна більшість у Центрі (38%). В інших регіонах переважають противники перейменування (від 54% Сході до 42% на Півдні).

Встановлення в Україні Дня пам'яті та примирення 8 травня, для вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939-1945рр. підтримали більшість на Заході (65%) та в Центрі (53%). На Півдні та Донбасі підтримали однакові частки (по 37%). При цьому, на Донбасі частки прихильників і противників цієї ініціативи мало відрізняються (37% і 35%, відповідно), на Сході дещо переважають противники (42% проти 31%).

Зміну назви свята Дня Перемоги (9 травня) на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) 9 травня підтримали більшість респондентів на Заході (57%), відносна більшість – у Центрі (42%). В інших регіонах половина чи майже половина громадян (47-50%) зміну назви свята не підтримали, частка тих, хто її підтримав, перебуває в межах 23-26%.

Таким чином, з питань, що стосуються зміни існуючих підходів до оцінки історичних подій, передусім, таких, як оцінка дій комуністичного режиму чи визнання певних органів влади, формувань та організацій борцями за незалежність України, встановлення санкцій за недотримання цих підходів, а також внесення змін до усталеного символічного поля навколо певних історичних подій (назви, свята), між жителями різних регіонів України залишаються помітні відмінності.

Дещо вищий рівень несприйняття нових оцінок історичних подій спостерігається, передусім, на Донбасі, Сході та Півдні України.

Водночас, і в цих регіонах лише з деяких питань частка противників сягає половини респондентів (зокрема, в питаннях встановлення кримінальної відповідальності за порушення заборони на комуністичну символіку – на Сході та Донбасі, зміни назви Велика вітчизняна війна на Друга світова війна та, відповідно, зміна назви Дня Перемоги – на Сході).

Досить значні частки респондентів у цих регіонах також підтримують засудження комуністичного режиму (30-37%), а частки в межах 20-30% – зміни назв і свят.

Слід також відзначити, що з більшості питань значні частки респондентів (у середньому – третина) в усіх регіонах, крім Заходу, обирали відповіді “ставлюся байдуже” або “важко відповісти”.

СТАВЛЕННЯ ДО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ ТА ВІДНОСИН З ОКУПОВАНИМ КРИМОМ

Подальші дії щодо врегулювання конфлікту на Сході України

Майже третина (31%) респондентів підтримують продовження АТО до повного відновлення контролю України над окупованими територіями. 22% виступають за надання окремим районам Донецької і Луганської областей³³ особливого статусу у складі України, 16% – їх відокремлення від України.

Майже третина (31%) респондентів – не визначилася.

У березні 2015р.³⁴ частка прихильників продовження АТО становила 33%, особливого статусу – 31%, відокремлення – 18%. Не визначилися 19%. Такими чином, частка прихильників особливого статусу протягом року зменшилася, а частка тих, хто не визначився – зросла.

Продовження АТО до повного відновлення контролю держави над окупованими територіями підтримується відносно більшістю на Заході (45%) та в Центрі (36%), тоді як на Донбасі відносна більшість підтримують надання ОРДЛО особливого статусу у складі України (39%), а продовження АТО підтримують 19%, відокремлення цих територій від України – 11%.

На Півдні перевага прихильників продовження АТО над прихильниками особливого статусу ОРДЛО не така значна (27% і 22%, відповідно).

На Сході відносна більшість (32%) підтримують особливий статус ОРДЛО у складі України (продовження АТО – 21%, відокремлення цих територій від України – 17%).

Цікаво, що відокремлення ОРДЛО від України на Заході (19%), в Центрі та на Сході (по 17%) підтримується близькими частками респондентів.

Значна частка (від 27% на Заході до 37% на Півдні) респондентів не змогли відповісти на це питання.

³³ Тут і далі для позначення цих територій використовується абревіатура ОРДЛО.

³⁴ Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова 6-12 березня 2015р. в усіх регіонах України за винятком Криму. Опитано 2 009 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

Мотиви відокремлення від України територій, зайнятих сепаратистами

Для більшості (60%) тих, хто підтримує відокремлення цих територій, головним мотивом є небажання, щоб їх жителі впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету. 29% вважають, що жителі цього регіону мають право на самовизначення.

Мотиви жителів Донбасу, які підтримують відокремлення окупованих територій, контрастують з думкою більшості жителів інших регіонів. Так, на Донбасі 75% респондентів, які виступають за відокремлення цих територій, вважають, що жителі ОРДЛО мають право на самовизначення (на Заході так вважають 29%, у Центрі – 18%, на Півдні – 36%, на Сході – 43%).

У той же час, 78% жителів Заходу, які виступають за відокремлення цих територій, 69% – Центру, 50% – Півдня не хочуть, щоб жителі окупованих територій впливали на політику України, й тому підтримують їх відокремлення. На Сході частки тих, хто не хоче, щоб жителі цього регіону впливали на політику України, і тих, хто вважає, що жителі цього регіону мають право на самовизначення, є практично однаковими (44% і 43%, відповідно серед тих, хто виступає за відокремлення окупованих територій).

Загальна оцінка конфлікту в Україні

Майже половина (49%) опитаних вважають конфлікт на Сході загарбницькою війною Росії проти України, 20% – боротьбою між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України, 15% – громадянським конфліктом між проукраїнськи та проросійськи налаштованими жителями України.

Переважає більшість респондентів на Заході (75%) та більшість у Центрі (60%) оцінюють конфлікт як загарбницьку війну Росії проти України.

Відносна більшість таких оцінок є на Півдні та Сході (по 33%). На Донбасі таку оцінку конфлікту підтримали 24%, а оцінку як боротьбу між Росією та США за сфери впливу – 32% (на Заході – 9%, у Центрі – 15%, на Півдні – 25%, на Сході – 30%).

На Донбасі також досить популярною є оцінка конфлікту як громадянського (25%). На Заході таку оцінку підтримують 6% респондентів, у Центрі – 13%, на Півдні – 19%, на Сході – 20%.

Найбільше тих, хто не визначився – на Півдні (23%) та Донбасі (20%).

Співіснування України і непідконтрольної частини Донбасу

Стосовно способу співіснування України та непідконтрольної частини Донбасу серед респондентів немає визначеності.

У грудні 2015р. найбільша частка (40%) респондентів не змогли відповісти. 36% опитаних виступили за припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) з цими територіями, 24% – виступили за надання Донбасу особливого статусу з можливістю

впливу на політику України (в т.ч. міжнародну). У лютому 2016р. позиція респондентів істотно змінилася: 45% виступили за припинення будь-яких відносин між Україною і непідконтрольними територіями Донбасу.

У грудні 2015р. прихильники припинення відносин становили більшість на Заході (50%) і відносну більшість у Центрі (45%). На Півдні прихильників припинення відносин і надання особливого статусу ОРДЛО приблизно порівну (25% і 24%). На Сході і на Донбасі надання особливого статусу мали вищу підтримку, ніж припинення відносин (відповідно, 37% і 24% та 38% і 16%).

Водночас, питання формату подальшого співіснування України та ОРДЛО залишалися невизначеним для значної частини громадян у всіх регіонах: від 51% на Півдні до 34% на Заході).

Відповідальність за російсько-український конфлікт

Відносна більшість (48%) респондентів покладають відповідальність за конфлікт на Росію, третина респондентів (33%) – на обидві сторони, 9% – на Україну.

Для більшості жителів Заходу (68%) і Центру (57%) відповідальність несе, перш за все, Росія.

На Сході рівні частки (по 36%) респондентів покладають відповідальність на Росію та на обидві країни рівною мірою.

На Півдні і Донбасі відносно більші частки респондентів покладають відповідальність на обидві країни рівною мірою, другі за величиною частки – на Росію (відповідно, 41% і 33% та 43% і 24%).

Бачення політики України щодо територій ОРДЛО

Щодо територій, контрольованих “ДНР” та “ЛНР”, половина респондентів обрали варіанти політики, які передбачають ізоляцію (повну чи часткову).

15% підтримують “м’яку реінтеграцію” цих територій (особливий статус, місцеві вибори, контакти з їх лідерами, відновлення економічних зв’язків), 6% – підтримують їх визнання як окремих держав і встановлення відносин з ними.

Не змогли відповісти – чверть опитаних, 5% підтримали б інші, не названі варіанти.

Варіанти повної або часткової ізоляції без відновлення економічних і торговельних зв’язків, підтримують більшість жителів Заходу (60%), відносна більшість – Центру (47%). На Півдні, Сході та Донбасі ці варіанти підтримують 27-31% респондентів.

Часткову ізоляцію з підтримкою економічних і торговельних зв’язків підтримують 11% опитаних у Центрі, 10% – на Сході, 8% – на Донбасі, 7% – на Заході, 5% – на Півдні.

“М’яка реінтеграція” є другою за популярністю опцією на Донбасі (24%) і на Сході (22%). На Півдні її підтримали б 15% опитаних, в Центрі – 11%, на Заході – 7%.

Визнання незалежності “ДНР”-“ЛНР” підтримали б 11% респондентів на Сході, по 9% – на Півдні і Донбасі, 3% – в Центрі, 1% – на Заході.

Частка тих, хто не зміг відповісти, перебуває в межах від 20% на Заході до 38% на Півдні.

Ставлення до ідеї позбавлення сепаратистів українського громадянства

Половина опитаних підтримують ідею позбавлення українського громадянства осіб, які підтримали російську агресію та сепаратистські рухи. 32% респондентів проти цього, 18% – не визначилися.

За позбавлення таких людей громадянства виступають 68% жителів Заходу та 64% респондентів у Центрі. На Півдні голоси розділилися порівну: по 40% “за” і “проти”. На Сході позбавлення громадянства для тих, хто підтримав агресію, підтримують 32%, не підтримують – 53%, на Донбасі, відповідно, 24% та 59%.

Ставлення до різних категорій громадян окупованих територій Донбасу, залежно від їх дій після виникнення конфлікту

Більшість громадян схильні дотримуватись принципу “вони не винні” стосовно осіб, які виїхали із зони АТО в інші регіони України (70%), хотіли виїхати в інші регіони України, але не мали можливості (66%), не виїхали із зони АТО, але не підтримують “ДНР”-“ЛНР” (60%).

Відповідно, 16%, 20% і 23% опитаних підтримують щодо цих категорій принцип “зрозуміти і пробачити”. І лише абсолютна меншість (1,5-3%) – принцип “не забудемо, не пробачимо”.

Дещо гіршим є ставлення до громадян, які виїхали із зони АТО в Росію. 46% опитаних вважають, що вони не винні, 23% – готові “зрозуміти і пробачити”, проте 14% – “не забудуть і не пробачать”.

Суттєво гіршим є ставлення до тих людей, які підтримують “ДНР” та “ЛНР”, або брали участь у їх збройних формуваннях.

Відносна більшість (40% і 37%) громадян підтримують підхід “не забудемо, не пробачимо” щодо громадян, які не виїхали із зони АТО і підтримують “ДНР”-“ЛНР”, а також тих, хто був примушений до участі у збройних формуваннях “ДНР”-“ЛНР”, воював проти України.

Готові зрозуміти і пробачити – 25% і 27%, відповідно, 13% і 12% вважають їх не винними.

Більшість (66% і 72%) респондентів не готові “забути і пробачити” тим, хто за власною ініціативою воював проти України у збройних формуваннях “ДНР”-“ЛНР”, та тим учасникам терористичних формувань, які брали участь у тортурах українських військових і мирного населення. Готові “зрозуміти і пробачити” ці категорії – 10% і 7%, вважають, що вони не винні – 5% і 4%, відповідно.

Найбільші частки громадян, які не визначилися (22% і 24%) – відносно тих людей, які

підтримували “ДНР”-“ЛНР” та були примушені до участі у їх збройних формуваннях і воювали проти України.

Розподіл думок за регіонами є наступним.

Громадяни, які виїхали із зони АТО в інші регіони України. Більшість громадян у всіх регіонах країни вважають, що люди, які виїхали з зони АТО до інших регіонів країни, не винні (66% – на Заході, 70% – у Центрі, 76% – на Півдні, 74% – на Сході, 68% – на Донбасі).

Вважають, що таких людей потрібно зрозуміти і пробачити, 21% жителів Заходу, 17% – Центру, 11% – Півдня, 12% – Сходу, 17% – Донбасу.

Громадяни, які виїхали із зони АТО в Росію. Стосовно тих громадян, які виїхали з зони АТО до Росії, оцінки є дещо менш однозначними. Їх вважають не винними більшість респондентів на Півдні (54%), Сході (58%) і Донбасі (57%), а на Заході і в Центрі такий підхід поділяють 36% і 40%, відповідно.

“Зрозуміти і пробачити” можуть 26% жителів Заходу, 24% – Центру, 23% – Півдня, 18% – Сходу, 25% – Донбасу.

Підхід “не забудемо, не пробачимо” підтримують 21% жителів Заходу, 17% – Центру, 12% – Півдня, 6% – Сходу, 4% – Донбасу.

Громадяни, які хотіли виїхати із зони АТО в інші регіони України, але не виїхали, тому що не мали можливостей. Більшість громадян у всіх регіонах не схильні ні в чому звинувачувати таких людей. Якщо частки відповідей “вони не винні” дуже близькі на Заході (62%), в Центрі (65%) і на Донбасі (64%), то на Півдні і на Сході таких респондентів дещо більше (відповідно, 74% та 71%).

Громадяни, які не виїхали із зони АТО в інші регіони України, але не підтримують “ДНР”-“ЛНР”. Більшість громадян у всіх регіонах підтримують підхід “вони не винні”. Так вважають 56% опитаних на Заході, 60% – у Центрі та на Донбасі, 68% – на Півдні, 62% – на Сході.

“Зрозуміти і пробачити” пропонують 26% жителів Заходу, 24% – Центру, 15% – Півдня, 20% – Сходу, 23% – Донбасу.

Громадяни, які не виїхали із зони АТО в інші регіони України, і підтримують “ДНР”-“ЛНР”. Відповіді на це питання мають суттєві відмінності в поглядах між жителями Донбасу, дещо меншою мірою Півдня і Сходу, з жителями Заходу та Центру України.

Так, більшість опитаних на Заході (55%) і в Центрі (57%) підтримують принцип “не забудемо, не пробачимо”.

Відносна більшість жителів Півдня (30%), Сходу (32%), Донбасу (37%) вважають, що таких людей потрібно зрозуміти й пробачити. 16% респондентів на Півдні, 19% – на Сході та 24% на Донбасі вважають, що ці люди не винні.

З цього питання респондентам було дещо складніше визначитись: частка тих, хто не зміг відповісти, становить від 17% на Заході до 32% на Півдні.

Громадяни, які були примушені до участі у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України. Половина громадян у Центрі та відносна більшість на Заході (45%) і на Сході (36%) вважають правильним підхід “не забудемо, не пробачимо”. На Донбасі і Півдні більшість частки (41% і 35%, відповідно) підтримують підхід “зрозуміти й пробачити”.

Частка тих, хто вважає цих громадян не винними, є більшою на Півдні, Сході і Донбасі (17-20%).

Це питання виявилось занадто складним для 21-28% опитаних залежно від регіону.

Громадяни, які за власною ініціативою та переконаннями брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України. Не готові пробачити тих, хто за власною ініціативою воював проти України, 83% жителів Заходу, 82% – Центру, 48% – Півдня, 59% – Сходу.

Серед жителів Донбасу сумарні частки тих, хто готовий пробачити таких людей і вважає їх невинними, перевищує частку тих, хто керується принципом “не забудемо, не пробачимо”.

Найважче відповісти на це питання було респондентам Донбасу (не змогли відповісти 37%), Півдня (29%) та Сходу (22%).

Громадяни, які брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і брали участь у тортурах українських військових і мирного населення. Не готові пробачити цій категорії осіб переважна більшість громадян на Заході (87%) і в Центрі (84%), більшість на Півдні (65%) і Сході (64%), відносна більшість – на Донбасі (42%).

“Зрозуміти і пробачити” готові 15% жителів Донбасу, 8% – Сходу, 9% – Півдня, по 4% – Центру та Заходу.

Діапазон відсотка тих, кому важко відповісти, як і в попередньому питанні, виявився досить широким, залежно від регіону: 37% на Донбасі, по 21% – на Сході та Півдні, 9% – у Центрі, 7% – на Заході.

Таким чином, більшість жителів усіх регіонів не демонструють негативного ставлення до громадян України, які виїхали із зони АТО в інші регіони України, або не мали такої можливості чи залишилися там з інших причин, але не підтримували “ДНР”-“ЛНР”. В усіх регіонах спостерігається дещо гірше ставлення до громадян, які виїхали до Росії, але всюди більшість також не ставиться до них негативно.

Відмінності стосуються ставлення до прихильників “ДНР”-“ЛНР” та учасників їх збройних формувань.

На Заході і в Центрі ставлення більшості до всіх цих груп, а особливо – тих, хто воював проти

України з власної волі чи брав участь у тортурах – є непримиренним. Дещо кращим воно є лише щодо “вимушених” учасників збройних формувань.

Водночас, на Півдні, Сході та Донбасі ставлення більшості до прихильників “ДНР”-“ЛНР” є толерантним, так само, як і до учасників збройних формувань “з примусу”.

Жителі цих трьох регіонів розходяться між собою в питаннях підходів у ставленні до свідомих учасників збройних формувань “ДНР”-“ЛНР”. На Півдні і Сході більшість респондентів не готові їх пробачити. На Донбасі більшість уникає відповіді або ставиться толерантно.

Ставлення до осіб, причетних до тортур, є вкрай негативним у більшості респондентів у всіх регіонах. Певний виняток становить Донбас, де негативне ставлення балансується розумінням або невизначеністю.

За таких умов порушення питання про “загальну” амністію учасникам “ДНР”-“ЛНР”, без ретельного розслідування обставин перебування в них і діянь кожного з учасників, може спровокувати вибух соціального невдоволення по всій Україні.

Ставлення до акцій з блокади Криму

Стосовно продовольчої та енергетичної блокад Криму думки респондентів розділилися практично навпіл. Відповідно, 38% та 37% опитаних позитивно та негативно оцінюють продовольчу блокаду, 40% і 37% – енергетичну блокаду.

Продовольчу блокаду Криму підтримують більшість респондентів на Заході і в Центрі (відповідно, 59% і 44%), не підтримують – на Півдні (40%), Сході (58%) та Донбасі (48%).

Розподіл відповідей щодо енергетичної блокади є практично таким самим. Підтримують на Заході (62%) і в Центрі (47%), не підтримують – на Півдні (40%), Сході (57%) і Донбасі (49%).

Такий розподіл відповідей свідчить, що використання радикальних засобів у відносинах з окупованими територіями без наявності доведеної до суспільства загальної стратегії дій держави щодо цих територій, може стати джерелом внутрішньої напруженості.

ВИСНОВКИ

Упродовж 2005-2016рр. відбулися значні зміни в різних аспектах ідентичності громадян України.

Якщо попередні дослідження засвідчували перевагу локальної ідентичності над загальнонаціональною, то нині у громадян більшості регіонів загальнонаціональна ідентичність переважає над локальною та регіональною.

Переважна більшість громадян сприймають Україну як свою Батьківщину та обрали б її такою за можливості вибору. Більшість громадян пишаються своїм українським громадянством, і їх частка зросла. Головними підставами гордості за свою країну є її історія, досягнення у спорті, мистецтві, літературі, науці та технологіях.

Особливим предметом гордості є національний характер українців, здатність боротися за свою державу і свої права. Українці почали пишатися своїми Збройними Силами, що й цілком зрозуміло за нинішніх обставин. Водночас, предметом гордості є передусім якості та досягнення українського народу, суспільства, тоді як суспільно-політичній устрій держави, а особливо – соціально-економічні досягнення, поки не дають підстав для гордості.

Переважна більшість громадян вважають себе патріотами України, хоча в оцінках рівня патріотизму є регіональні відмінності. У розумінні патріотизму громадянами співіснують риси, які мають громадянський, культурний та етнічний характер. При цьому, за збереження переважно громадянського розуміння патріотизму, значущість його етнокультурної складової зросла.

Серед громадян зросла підтримка державної незалежності України, переважна більшість жителів усіх регіонів пишаються або позитивно ставляться до символів і атрибутів Української держави. Понад 90% громадян засвідчують позитивне ставлення до державної української мови.

Більшість громадян проявляють інтерес до політики. Демократія як найбільш бажаний тип суспільного устрою для України має підтримку більшості громадян, проте її реальний рівень оцінюється посередньо.

У суспільстві більш поширене розуміння рівності в сенсі рівності можливостей. Однак, це розуміння поєднується із бажанням державного обмеження надмірної нерівності, відмовою від особистої свободи на користь державної регламентації заради цього.

У всіх регіонах, крім Донбасу, громадяни більшою мірою позитивно ставляться до Майдану 2013р. Однак значна частина суспільства не хотіли б бути на боці жодної із сторін конфлікту.

Українська мова є рідною мовою більшості громадян. У повсякденному спілкуванні її використовують близько 75% громадян (включно з двомовними). Відбулося зростання часток громадян, які вважають рідною українську мову, та двомовних громадян. Зменшилася частка російськомовних громадян та вживання російської мови.

У всіх регіонах держави більшість громадян володіють українською мовою вільно або в обсязі, необхідному для спілкування на побутовому рівні. При цьому, частка таких громадян зросла. Понад третину громадян володіють іноземними мовами (не враховуючи російську) в обсязі, необхідному для повсякденного спілкування.

Ідея державної двомовності на сьогодні значною мірою втратила популярність у всіх регіонах, насамперед на Півдні і Сході України. Натомість, більшою, ніж раніше, підтримкою у цих регіонах користується підхід, що передбачає державність української мови та можливість надання російській мові статусу офіційної в певних регіонах.

Більшість громадян відносять себе до української культурної традиції, і їх частка упродовж 2006-2015рр. помітно зросла. Відбулося також суттєве зменшення часток громадян, які відносять себе до радянської і російської традицій. Українська культурна ідентичність притаманна значній частині двомовних і російськомовних громадян України.

У майбутньому, на думку більшості громадян, в Україні переважатимуть українська та загальноєвропейська культурні традиції. Зменшилося число тих, хто очікує на регіональний мультикультуралізм.

Найближчими між собою у культурному аспекті громадяни вважають українців і росіян, які проживають в Україні. Водночас, відчуття відмінності українців від росіян і громадян Росії зросло. Порівняно з попередніми дослідженнями, громадяни вважають більш віддаленими між собою жителів Галичини і Донбасу.

Більшість українців поки не вважають себе європейцями, передусім, через причини матеріального характеру. Водночас, зросла майже до 30% частка громадян, які вважають себе європейцями.

У суспільстві переважає громадянське розуміння української нації, яке поєднується з підтримкою необхідності українського культурного компонента – знання кожним громадянином української мови, основ історії і культури Української держави.

Серед громадян сьогодні більш поширеним є розуміння українського націоналізму як світогляду, основна ідея якого – перетворення України

в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян.

За 10 років сприйняття українського націоналізму суттєво змінилося – для значної частини громадян воно очистилося від ідеологічних штампів і негативних конотацій, нав'язаних радянською та російською пропагандою, і стало синонімом ідеології державотворення.

Зросла толерантність громадян стосовно сприйняття інших національностей. Найвищий рівень антипатії залишається до циган. Водночас, значно зменшилися симпатії і зросли антипатії до росіян.

Відбулися принципові зміни в геополітичних орієнтаціях громадян. Більшість вважають зовнішньополітичним пріоритетом для України відносини з ЄС. Ця точка зору переважає в усіх регіонах України, за винятком Донбасу. Росія втратила свою привабливість як головного зовнішньополітичного партнера.

Більшість громадян підтримують вступ України до ЄС. Навіть порівняно з ситуацією 2013р., який ознаменувався початком “Євромайдану”, в суспільстві значно зросла підтримка вступу до ЄС і зменшилася частка противників євроінтеграції.

У питанні підтримки вступу до НАТО в період 2014-2015рр. було досягнуто перелому: ідея вступу вперше за часи незалежності України здобула підтримку відносної більшості громадян і більшості від тих, хто взяв би участь в уявному референдумі. Водночас, у деяких регіонах частка противників вступу поки перевищує частку його прихильників.

У всіх регіонах України, крім Донбасу, більшість респондентів негативно ставляться до всіх органів влади Росії. До громадян РФ ставлення в цілому також погіршилось, хоча більшість українців і зараз ставляться до них нейтрально або позитивно.

Більшість громадян не вважають відмінності між регіонами України такими, що могли б призвести до їх виходу зі складу держави, так само, як і не вважають західних і східних українців різними народами.

Переважна більшість громадян не бачать свої регіони поза межами України і не підтримують ідеї автономізації. Між жителями різних регіонів фактично існує консенсус стосовно майбутнього статусу їх областей, що передбачає розширення прав і повноважень місцевого самоврядування.

З питань, що стосуються запровадження нових підходів до інтерпретації історичного минулого, насамперед оцінки дій комуністичного режиму, запровадження нових назв історичних подій і свят, між оцінками жителів різних регіонів

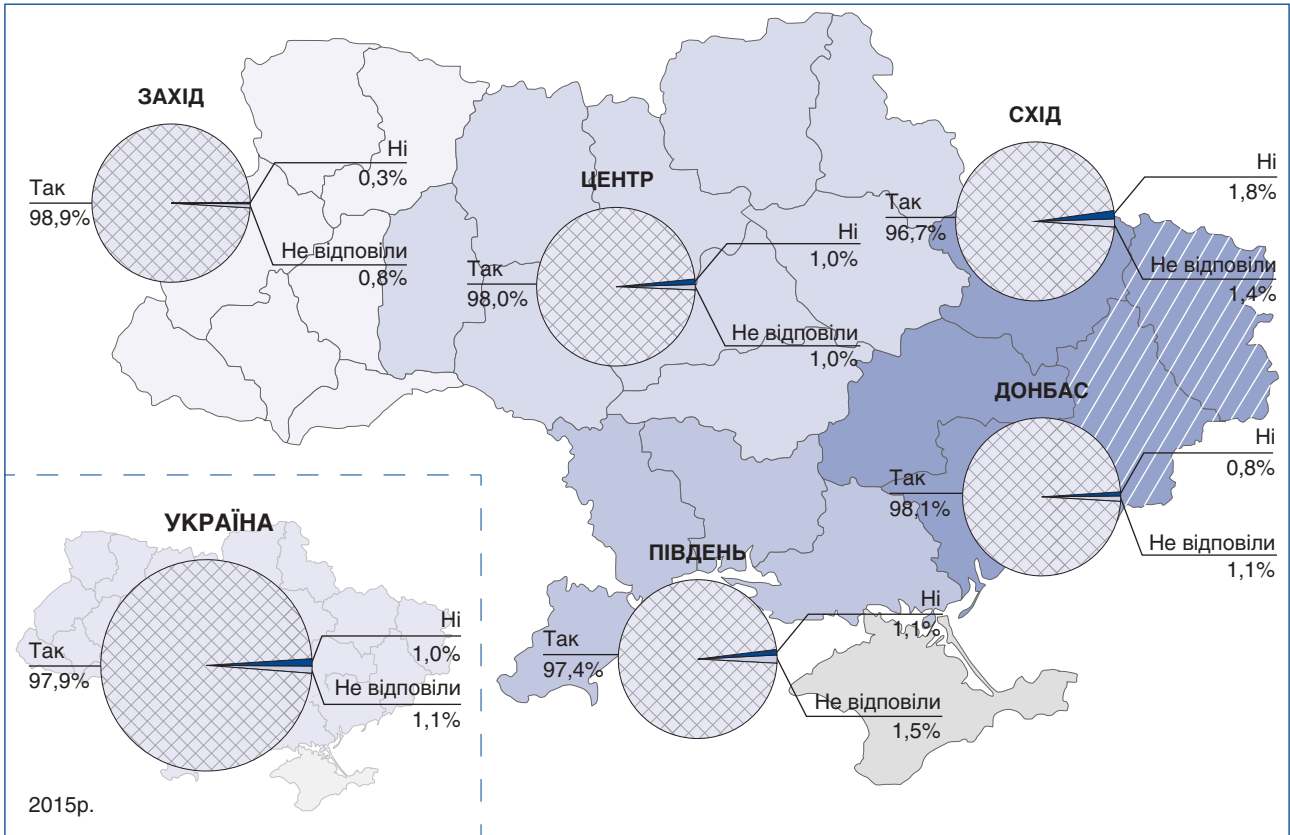
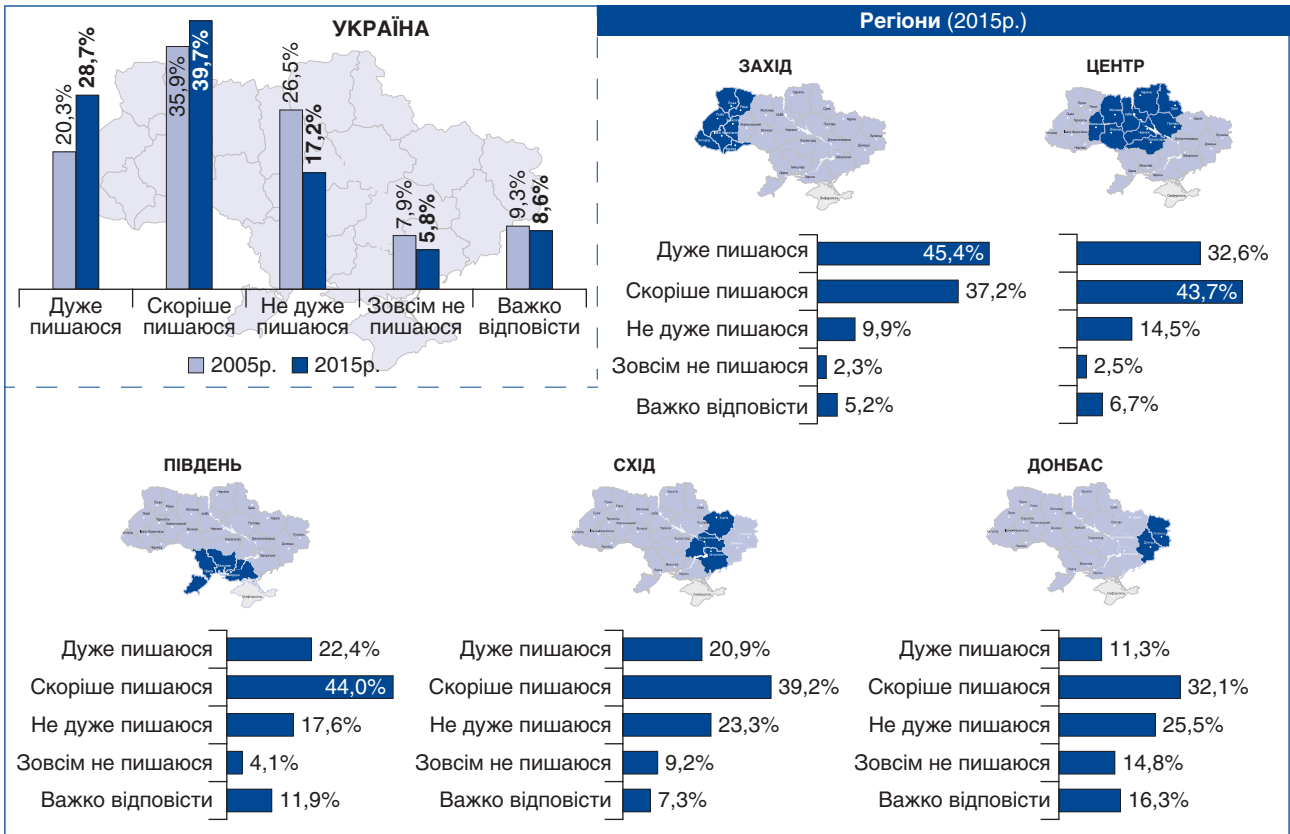
України залишаються помітні відмінності. Дещо вищим є рівень несприйняття нових оцінок, передусім, на Донбасі, Сході та Півдні України.

Серед громадян немає визначеності щодо подальших дій з врегулювання конфлікту на Сході – жоден з варіантів не користується підтримкою більшості. Немає визначеності і стосовно способу співіснування України та непідконтрольної частини Донбасу. Наразі підтримку більшості респондентів мають ті варіанти політики стосовно територій, контрольованих “ДНР” і “ЛНР”, які передбачають їх повну чи часткову ізоляцію. Помітні регіональні відмінності спостерігаються в оцінках принципів ставлення в майбутньому до прихильників “ДНР”-“ЛНР” та учасників їх збройних формувань.

Загалом можна констатувати, що протягом останніх 10 років в ідентичності громадян України відбулися значні зміни.

Підвищення ролі загальнонаціональної ідентичності стосовно локальної та регіональної, посилення ціннісного ставлення до своєї країни та самоповаги до себе як до народу, поширення українського національно-культурного компонента ідентичності, в т.ч. на Сході і Півдні, відчуття українцями своєї “унікальності”, зменшення дистанції між позиціями жителів різних регіонів з принципових питань майбутнього країни, формування консенсусу навколо європейського цивілізаційного вибору й звільнення від ілюзій у привабливості євразійського інтеграційного проекту Росії – все це можна вважати ознаками формування основних контурів спільної ідентичності громадян сучасної української нації.

Водночас, цей процес не можна вважати завершеним. Залишається актуальною небезпека виникнення і поглиблення конфліктів у суспільстві на ґрунті помітних розбіжностей між жителями різних регіонів, пов'язаних з вибором напрямів подальшого геополітичного розвитку держави, проблематикою відновлення територіальної цілісності України та вибору моделей співіснування з жителями регіонів, які на сьогодні є окупованими, досягнення примирення та розуміння.

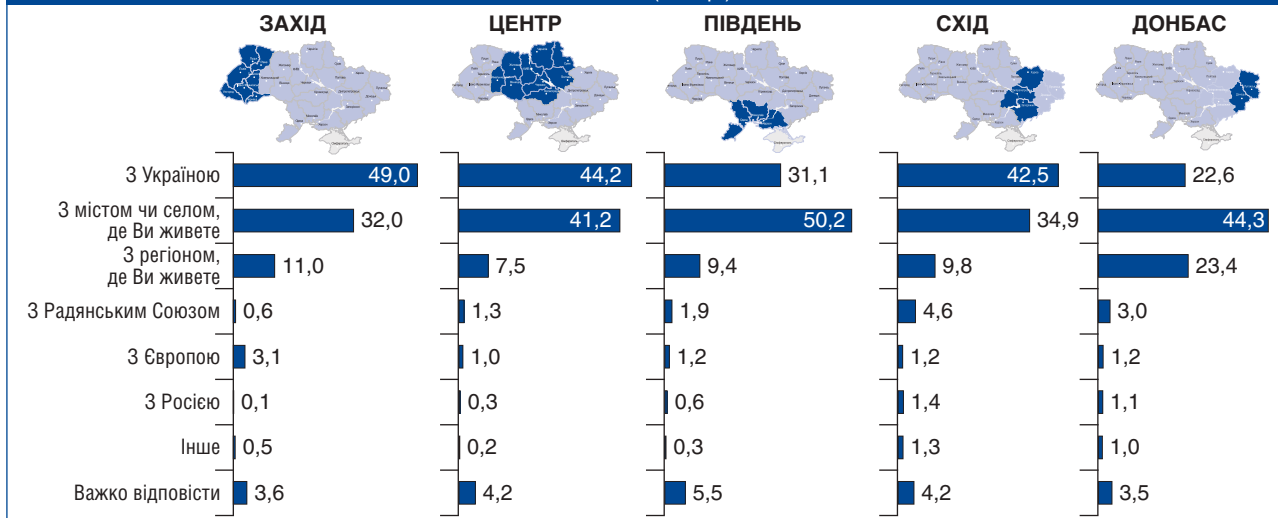
Чи є Ви громадянином України?
% опитаних

Наскільки Ви пишаєтеся тим, що Ви громадянин України?
% опитаних

З чим з переліченого Ви найбільше пов'язуєте (отождествлюєте) себе в першу чергу?
% опитаних

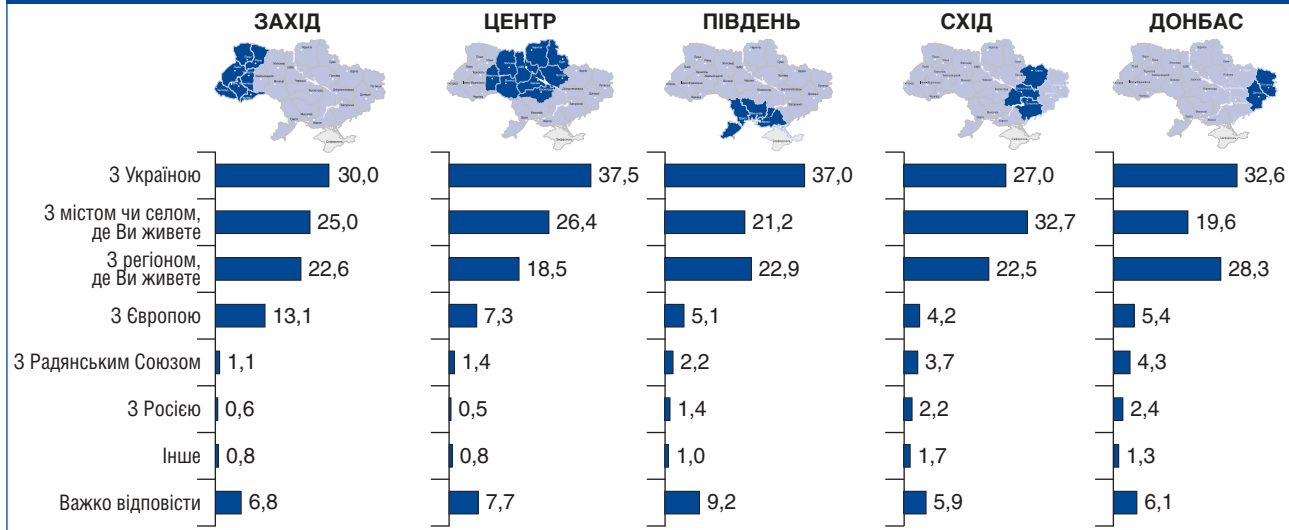
Регіони (2015р.)

А з чим з переліченого Ви найбільше пов'язуєте (отождествлюєте) себе в другу чергу?
% опитаних

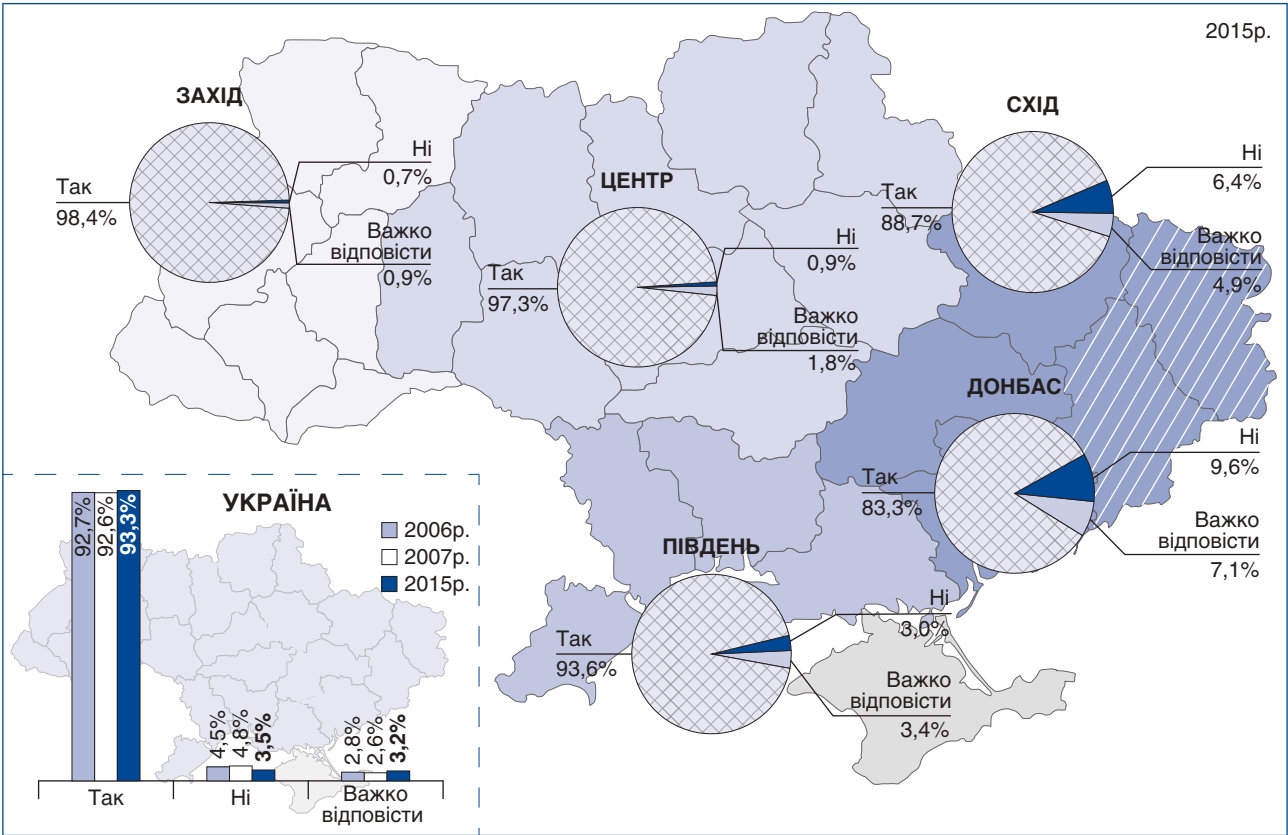

Регіони (2015р.)

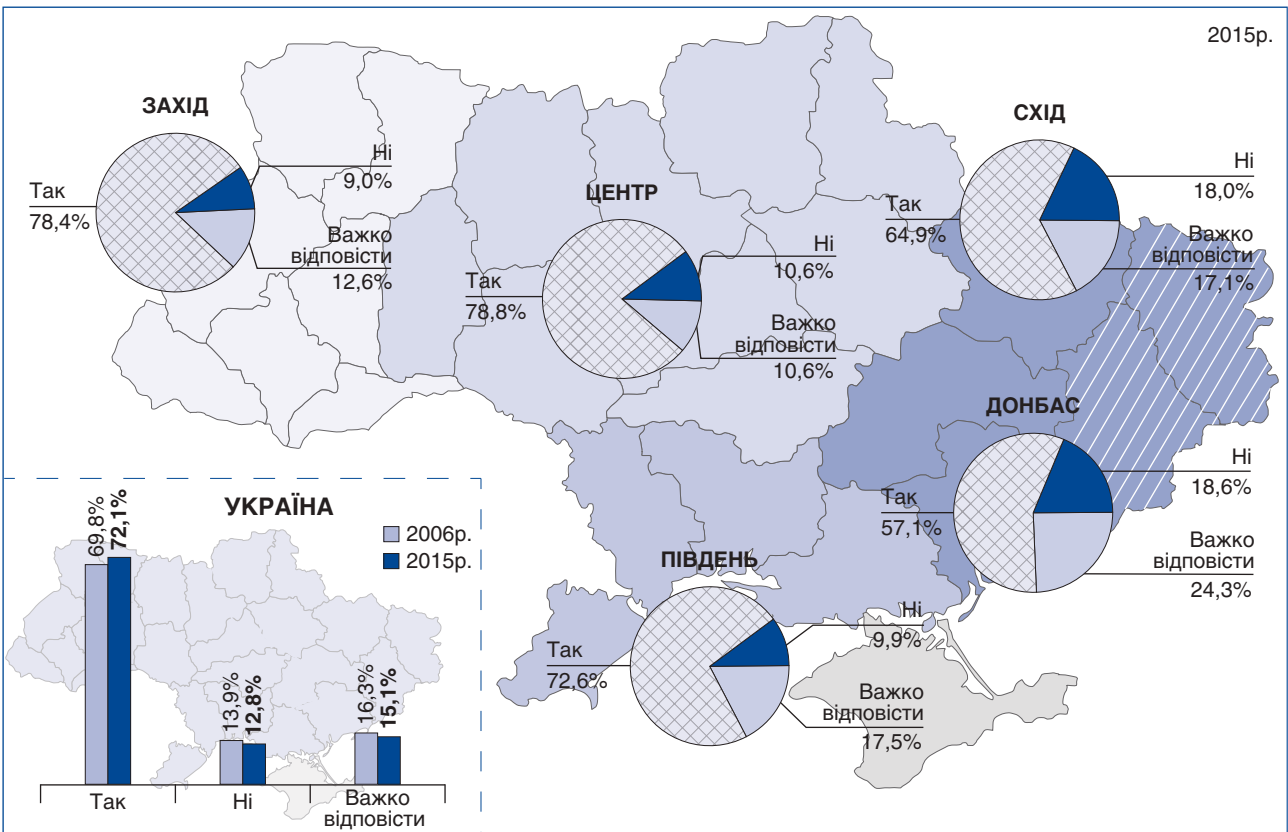

Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину?
% опитаних

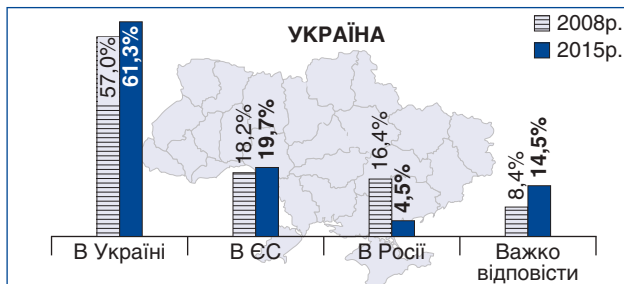

Чи обрали б Ви Україну Батьківщиною, якщо мали б можливість вибору?
% опитаних

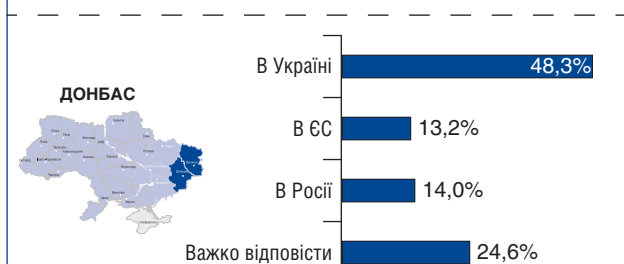
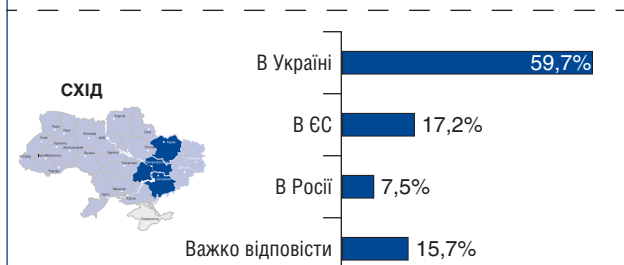
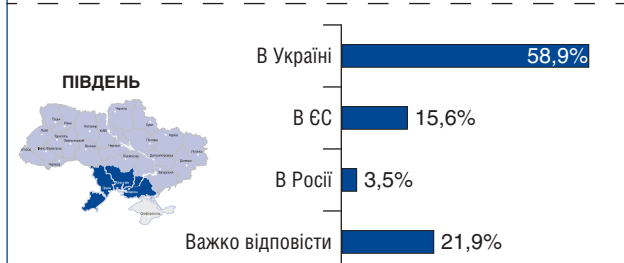
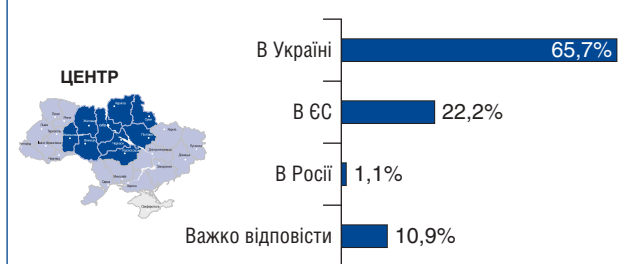
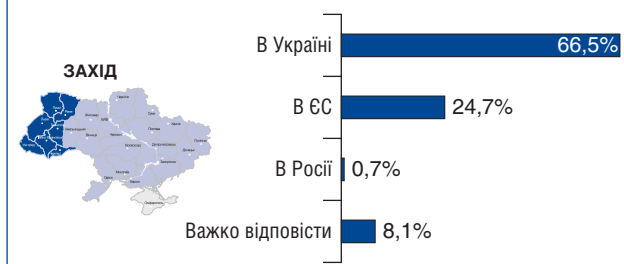

Якщо Ви могли б обирати, де б Ви хотіли жити?
% опитаних

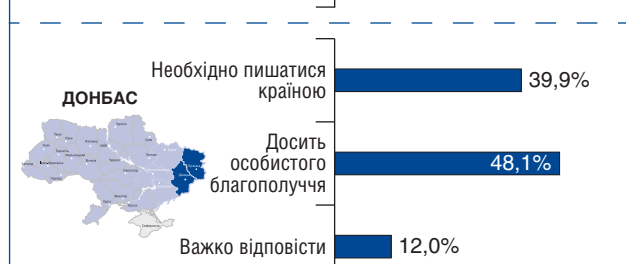
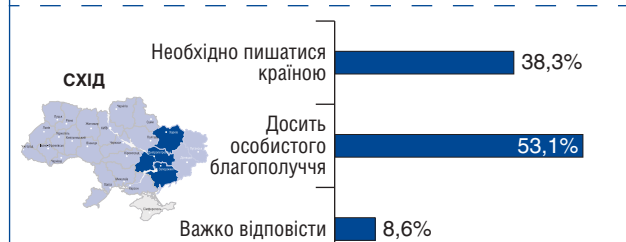
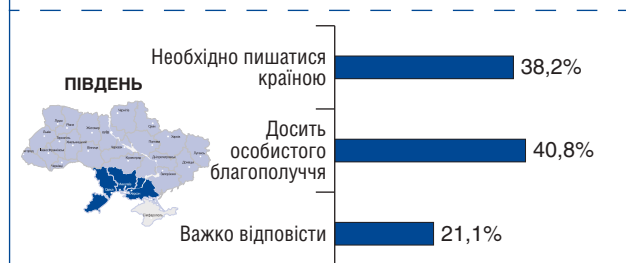
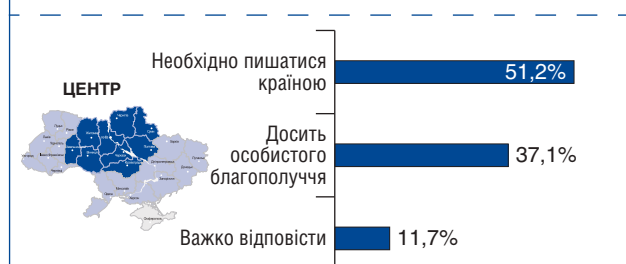
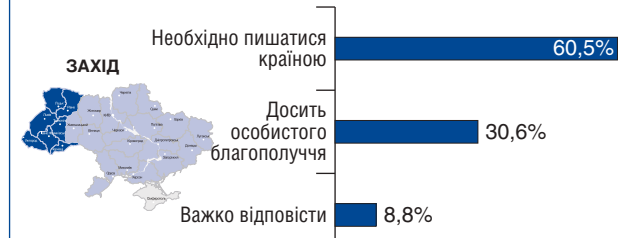
Регіони (2015р.)

Для щастя в житті Вам особисто необхідно пишати своєю країною чи досить особистого благополуччя?
% опитаних

Регіони (2015р.)

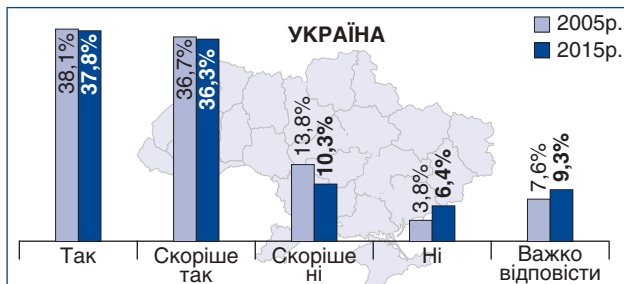

Наскільки Ви відчуваєте гордість за Україну в переліченому?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Досягненнями у спорті						
Дуже пишаюся	24,5	29,1	27,7	29,3	22,6	10,5
Певною мірою пишаюся	48,4	53,7	47,8	42,6	51,3	43,2
Не дуже пишаюся	10,8	6,8	10,5	6,1	11,1	19,7
Зовсім не пишаюся	6,6	3,4	4,4	6,4	9,3	12,7
Важко відповісти	9,6	6,9	9,6	15,5	5,8	13,9
Історією України						
Дуже пишаюся	22,9	31,7	24,9	20,6	18,9	13,2
Певною мірою пишаюся	46,1	46,3	49,9	48,1	42,3	40,9
Не дуже пишаюся	12,7	9,3	11,1	10,9	15,7	18,3
Зовсім не пишаюся	7,4	3,8	4,1	6,3	13,5	12,8
Важко відповісти	10,9	9,0	10,0	14,1	9,6	14,7
Національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права						
Дуже пишаюся	27,7	38,8	31,0	29,0	16,8	17,9
Певною мірою пишаюся	40,3	39,1	44,9	42,3	35,4	36,3
Не дуже пишаюся	13,3	10,1	10,5	11,0	22,4	14,9
Зовсім не пишаюся	8,7	4,7	6,0	5,6	16,5	13,0
Важко відповісти	9,9	7,2	7,7	12,2	8,8	17,9
Досягненнями в мистецтві, літературі						
Дуже пишаюся	18,3	21,2	20,4	17,5	16,3	13,0
Певною мірою пишаюся	47,1	50,8	49,0	43,6	48,6	38,7
Не дуже пишаюся	13,7	11,0	12,9	7,4	15,6	20,9
Зовсім не пишаюся	7,4	5,3	4,7	7,1	10,7	12,6
Важко відповісти	13,5	11,7	13,1	24,3	8,8	14,7
Збройними Силами						
Дуже пишаюся	15,7	21,9	17,2	18,1	8,1	11,8
Певною мірою пишаюся	41,3	46,5	46,3	41,2	30,5	36,1
Не дуже пишаюся	20,1	17,0	18,7	15,3	28,1	21,3
Зовсім не пишаюся	11,8	7,7	7,0	11,3	22,3	15,9
Важко відповісти	11,1	7,0	10,8	14,0	11,1	14,9
Досягненнями в галузях науки і технологій						
Дуже пишаюся	9,9	12,0	10,8	10,3	9,2	5,8
Певною мірою пишаюся	38,8	45,6	38,7	38,5	37,2	31,9
Не дуже пишаюся	21,2	20,3	21,5	12,8	21,1	27,6
Зовсім не пишаюся	14,9	10,9	12,2	13,8	22,6	18,1
Важко відповісти	15,2	11,1	16,8	24,6	9,8	16,6
Чесним і справедливим ставленням до різних груп у суспільстві						
Дуже пишаюся	6,0	9,7	5,7	6,0	4,5	3,5
Певною мірою пишаюся	27,1	29,1	25,6	36,1	26,8	21,7
Не дуже пишаюся	28,4	29,3	30,4	24,1	23,8	31,4
Зовсім не пишаюся	22,7	17,5	22,7	14,7	30,1	26,6
Важко відповісти	15,8	14,3	15,5	19,1	14,8	16,9
Тим, як працює демократія						
Дуже пишаюся	1,8	2,7	1,6	1,6	2,1	1,1
Певною мірою пишаюся	20,1	21,1	22,9	18,4	15,0	19,6
Не дуже пишаюся	36,5	41,8	37,2	34,4	29,6	37,3
Зовсім не пишаюся	33,2	26,9	28,9	34,4	48,0	32,8
Важко відповісти	8,4	7,6	9,3	11,1	5,3	9,3
Політичним впливом України у світі						
Дуже пишаюся	2,5	2,8	2,6	2,5	2,0	2,6
Певною мірою пишаюся	19,0	20,7	20,0	19,2	12,0	22,5
Не дуже пишаюся	34,3	40,6	34,1	33,7	29,6	32,5
Зовсім не пишаюся	34,8	27,8	31,6	31,4	53,1	31,9
Важко відповісти	9,4	8,1	11,8	13,2	3,3	10,5
Системою соціального захисту України						
Дуже пишаюся	1,5	2,0	1,5	0,8	1,7	0,8
Певною мірою пишаюся	11,5	13,2	11,2	12,8	9,3	11,8
Не дуже пишаюся	31,2	33,4	34,2	26,2	26,9	30,3
Зовсім не пишаюся	49,2	45,7	45,3	51,3	58,9	49,3
Важко відповісти	6,6	5,7	7,8	8,8	3,2	7,8
Економічними досягненнями України						
Дуже пишаюся	1,2	1,1	1,1	1,2	1,9	0,6
Певною мірою пишаюся	9,8	10,6	9,9	10,3	6,7	12,0
Не дуже пишаюся	33,1	36,8	36,3	29,5	26,0	32,2
Зовсім не пишаюся	49,4	47,3	44,4	51,3	62,3	46,4
Важко відповісти	6,5	4,2	8,3	7,6	3,0	8,8

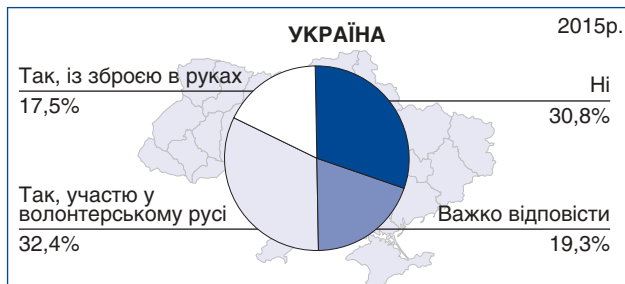
Чи вважаєте Ви себе патріотом України?
% опитаних

Регіони (2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Так	51,8	42,9	36,8	30,8	17,1
Скоріше так	32,8	38,3	31,1	37,5	38,6
Скоріше ні	6,6	7,8	10,3	15,6	14,2
Ні	2,2	3,0	6,8	8,4	16,5
Важко відповісти	6,6	7,9	15,0	7,6	13,6

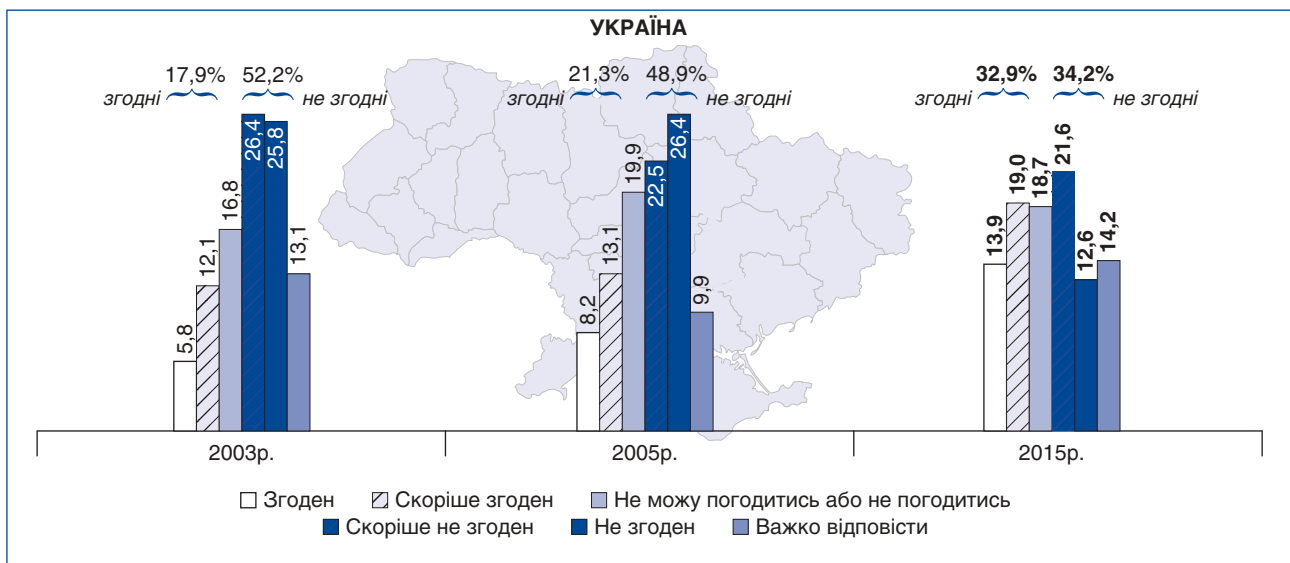
Чи готові Ви захищати свою країну?
% опитаних

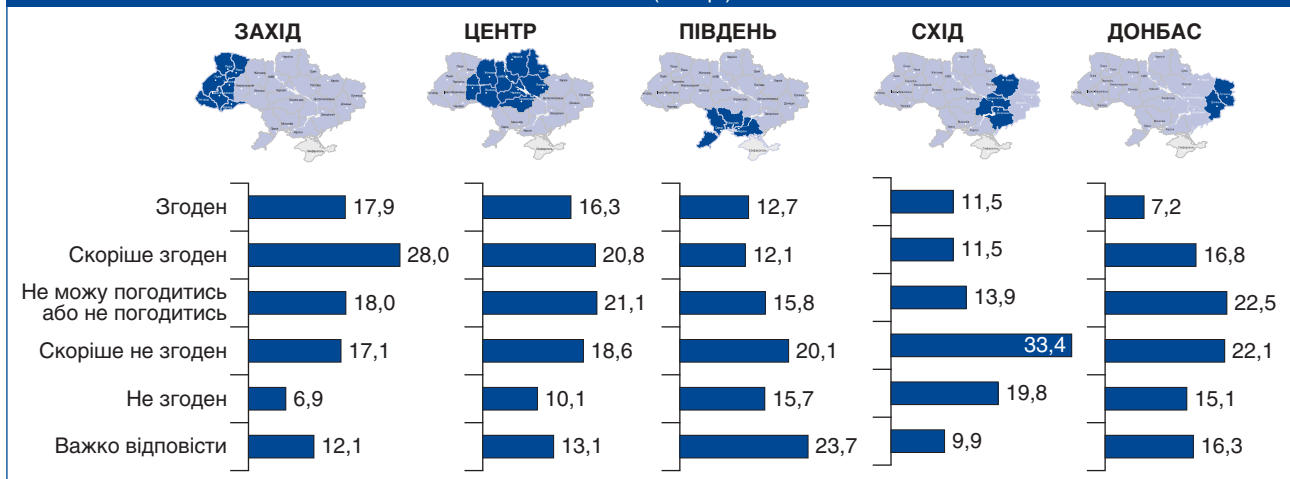
Регіони

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Так, із зброєю в руках	23,7	20,3	16,4	13,3	8,9
Так, участю у волонтерському русі	41,2	33,2	22,7	28,3	30,5
Ні	17,8	26,0	31,7	44,5	41,9
Важко відповісти	17,3	20,5	29,2	13,9	18,7

Чи згодні Ви з твердженням "Для України важливо посилити економічну незалежність від інших країн, навіть якщо це призведе до зниження рівня життя її громадян"?
% опитаних

Регіони (2015р.)

Наскільки наведені якості важливі для того, щоб людину можна було назвати патріотом України?*
середній бал

	УКРАЇНА		Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
	2005р.	2015р.					
Бажання виховувати в дітях любов до України	4,3	4,2	4,4	4,2	4,2	4,2	3,8
Повага до своєї держави, державних символів і свят**	–	4,2	4,4	4,2	4,1	4,1	3,9
Повага до законів і інститутів влади України	4,2	4,1	4,3	4,0	4,0	4,0	3,9
Піклуватися про стабільний добробут сім'ї	4,3	4,1	4,2	4,2	4,3	4,2	3,7
Знання історії і культури України	4,2	4,0	4,2	4,1	4,0	4,0	3,5
Готовність боротися за дотримання прав і свобод громадян України	4,1	4,0	4,2	4,0	4,0	3,9	3,9
Готовність навіть ціною життя захищати Україну від зовнішніх ворогів	4,0	3,9	4,3	4,0	4,0	3,4	3,7
Готовність привселюдно захищати репутацію своєї країни перед громадянами інших країн	4,0	3,9	4,2	4,0	4,1	3,6	3,7
Праця на благо України	4,4	3,9	4,1	3,9	3,9	4,0	3,7
Готовність навіть ціною життя захищати територіальну цілісність України (не дозволити регіонам відокремлюватись від України)	3,7	3,8	4,1	3,9	3,9	3,2	3,5
Дотримуватись українських народних традицій у повсякденному житті	3,7	3,8	4,0	3,9	3,6	3,8	3,2
Прагнення до рівності прав усіх національностей	4,2	3,8	3,7	3,8	4,0	3,8	3,6
Знання української мови**	–	3,8	4,3	3,9	3,5	3,8	3,2
Наявність українського громадянства	3,6	3,7	3,8	3,7	3,7	3,8	3,1
Виступати за повне відновлення територіальної цілісності України, включаючи повернення Криму та тимчасово окупованих територій Донбасу***	–	3,7	3,9	3,8	3,8	3,5	3,1
Готовність боротися за пріоритет прав етнічних українців в Україні	3,2	3,4	3,8	3,4	3,4	3,3	2,9
Виступати проти надання особливого статусу територіям самопроголошених "ДНР" та "ЛНР"***	–	3,4	3,8	3,5	3,4	3,0	2,8
Використання в побуті, у громадських місцях і державних закладах лише української мови	2,9	3,3	4,0	3,5	2,9	3,0	2,6
Бути українцем за національністю	3,1	3,3	3,7	3,4	3,1	3,4	2,7
Готовність боротися за пріоритет прав етнічних українців за кордоном	3,4	3,3	3,7	3,3	3,5	3,2	3,0
Відмова від деяких особистих благ сьогодні в ім'я майбутньої України	3,4	3,3	3,8	3,2	3,2	3,1	3,1
Народитися в Україні	3,1	3,2	3,5	3,3	3,2	3,3	2,7
Виступати за вступ України до ЄС**	–	3,1	3,8	3,4	3,0	2,7	2,3
Виступати проти відновлення співпраці з Росією**	–	3,0	3,6	3,2	3,0	2,6	2,3
Бути проти зближення України з Росією	2,2	2,9	3,5	3,2	2,8	2,5	2,2
Виступати за вступ України до НАТО**	–	2,9	3,5	3,1	2,8	2,6	2,1
Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ)	2,7	2,7	3,2	2,8	2,6	2,3	2,2
Бути проти зближення України зі США	2,9	2,6	2,5	2,8	2,6	2,7	2,0

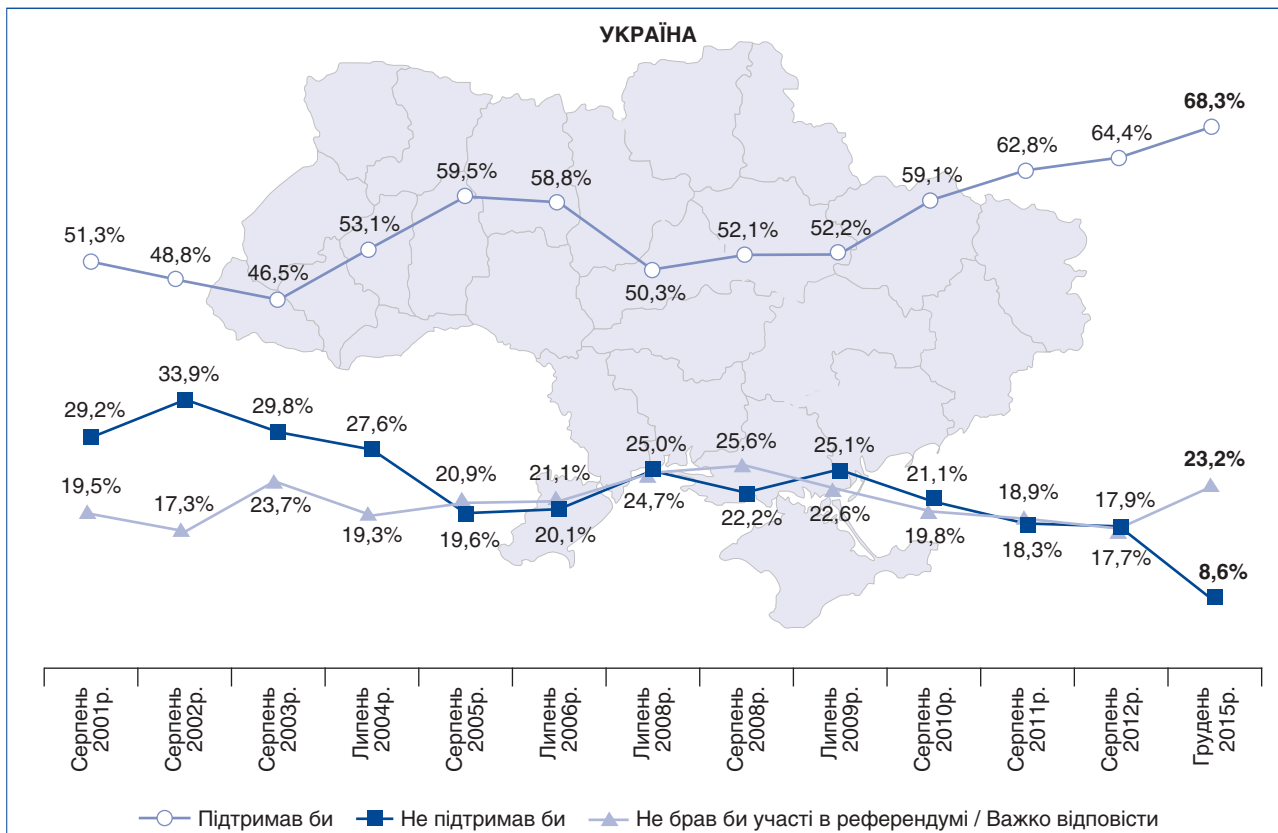
* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що ця якість є не важливою, а "5" – дуже важливою.

** В анкеті 2005р. такий варіант відповіді не пропонувався.

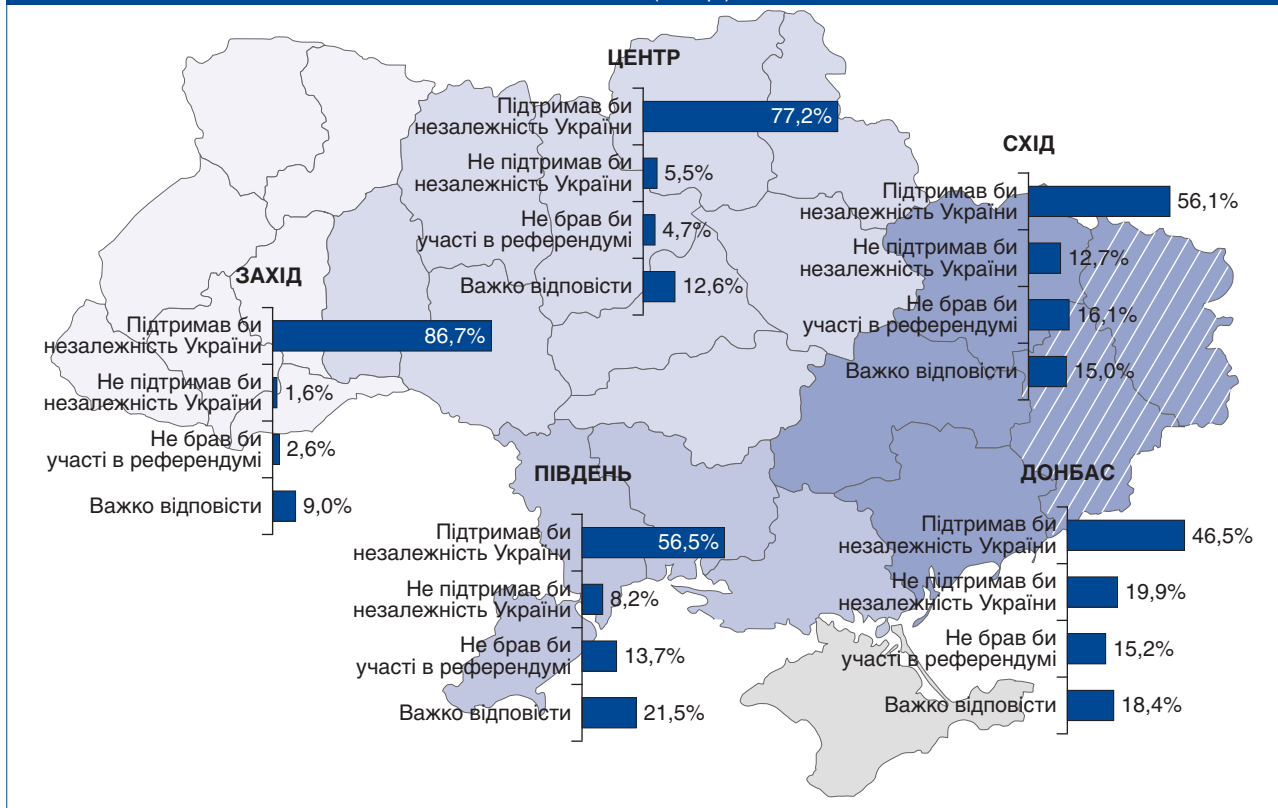
*** У 2005р. не було ситуацій, які б зумовили порушення таких питань.

Якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувався сьогодні, то як би Ви на ньому проголосували?
% опитаних

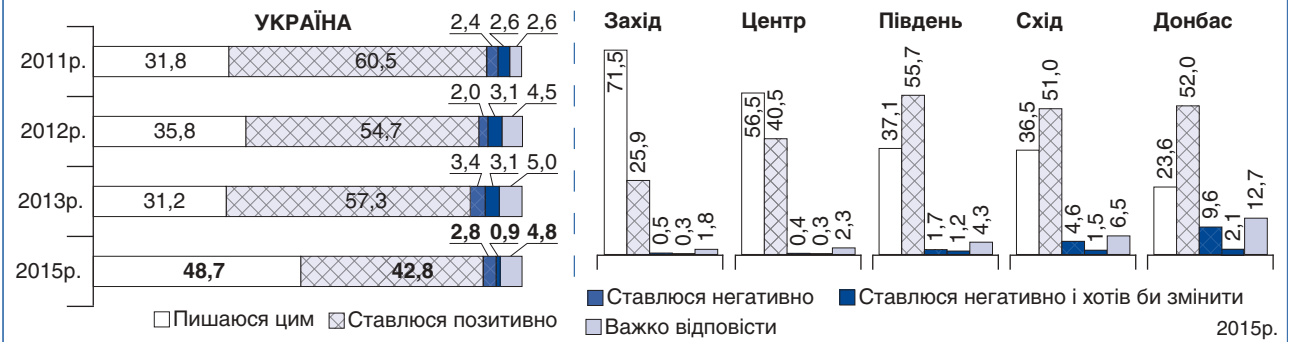
Регіони (2015р.)

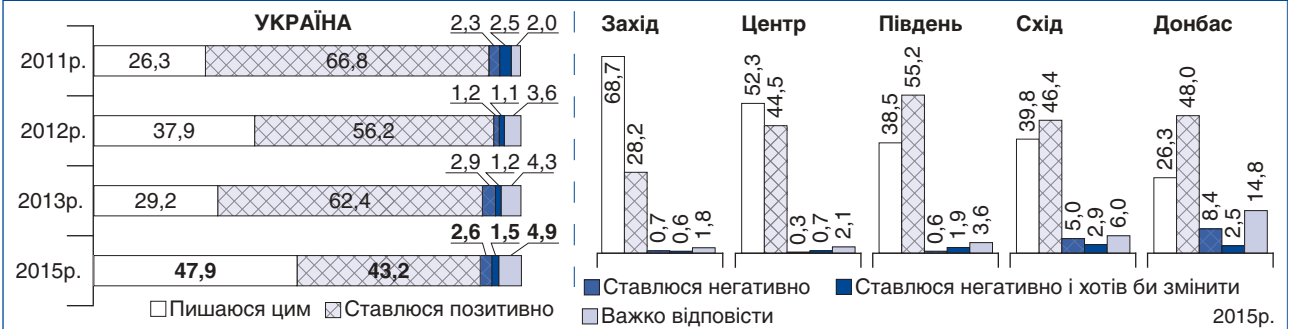

Як Ви ставитеся до наведених атрибутів незалежної української держави?
% опитаних

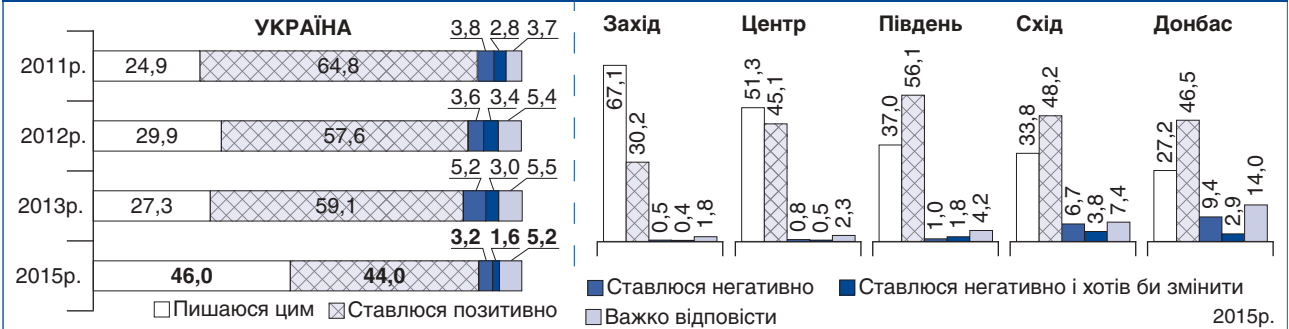
Державна мова (українська)

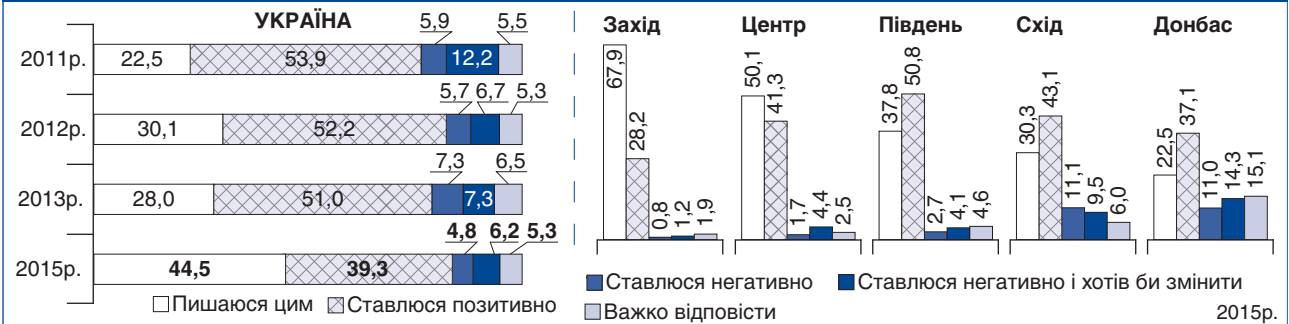
Прапор України (синьо-жовтий)

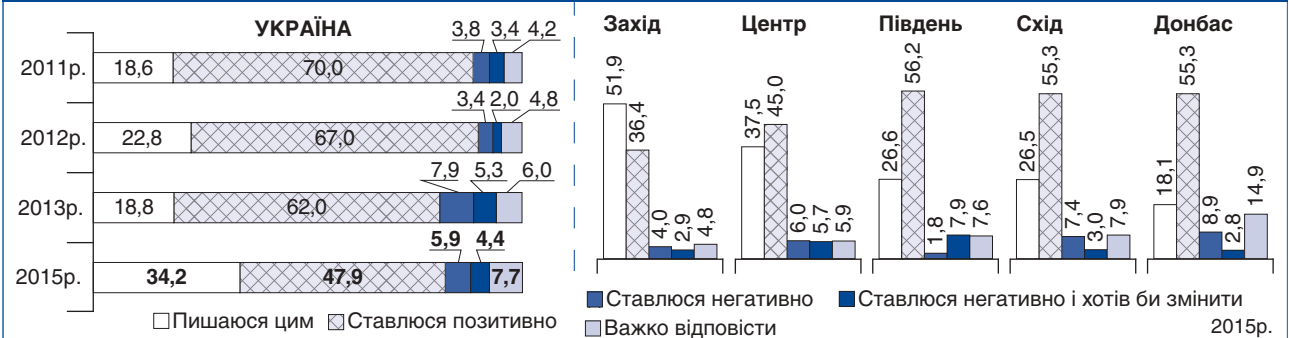
Герб України (Тризуб)

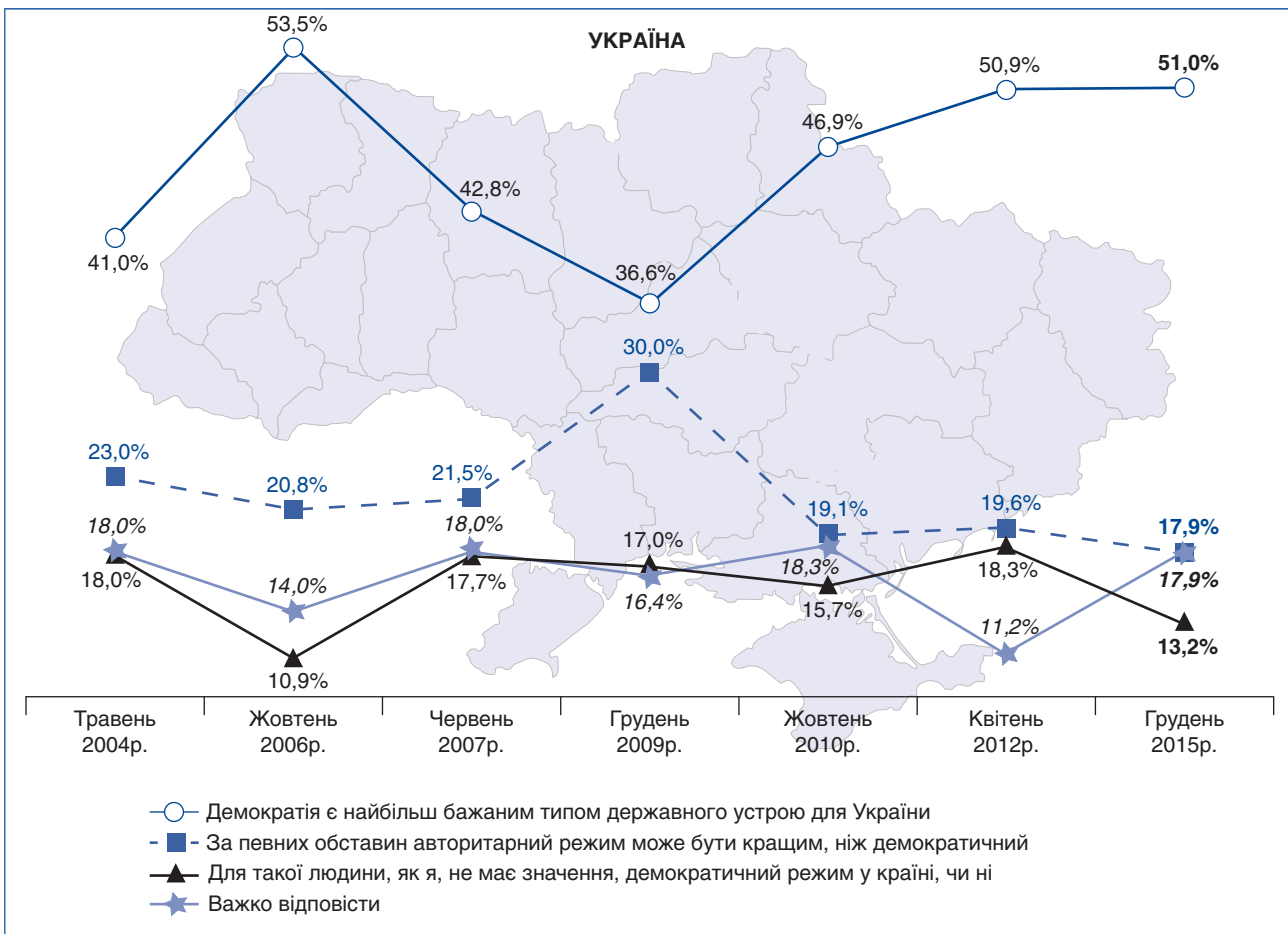
Гімн України (Ще не вмерла Україна)

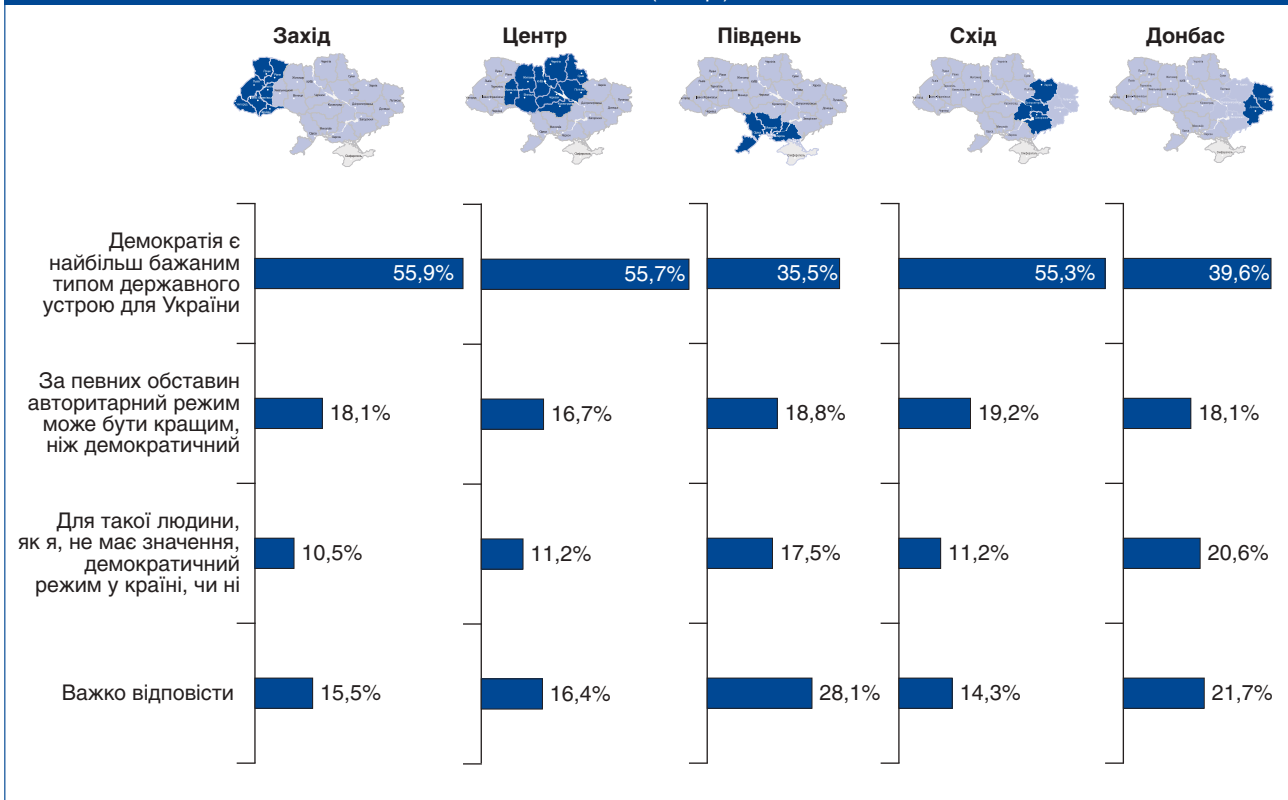
Українська гривня (грошова одиниця)

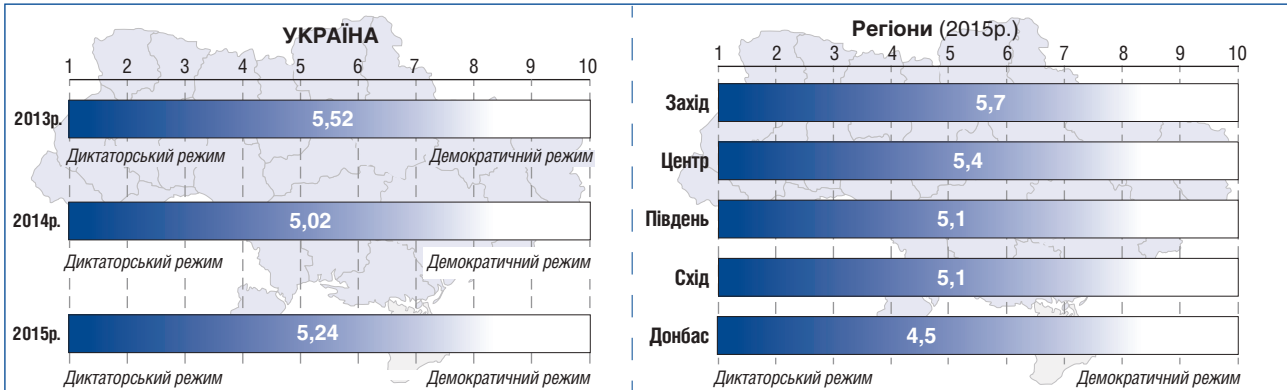

З яким із наведених суджень Ви більше згодні?
% опитаних

Регіони (2015р.)

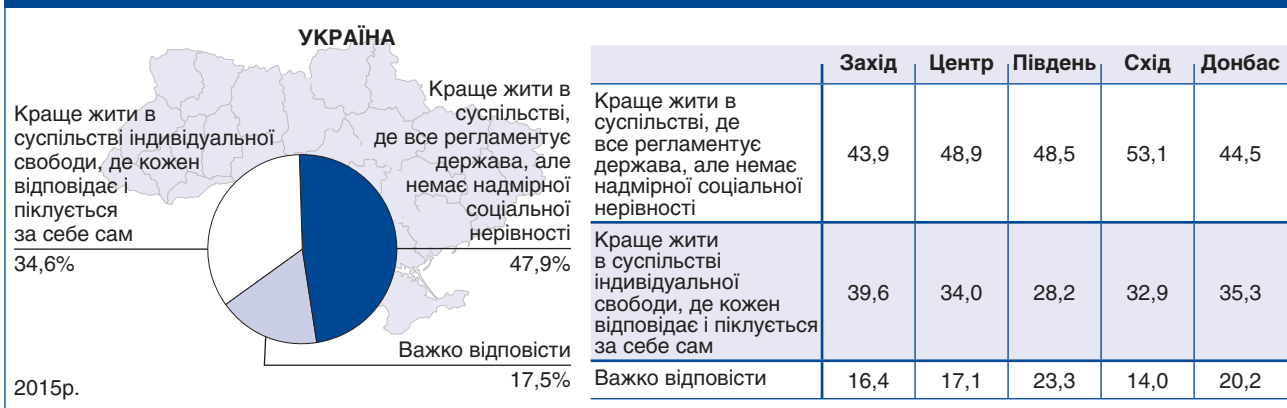
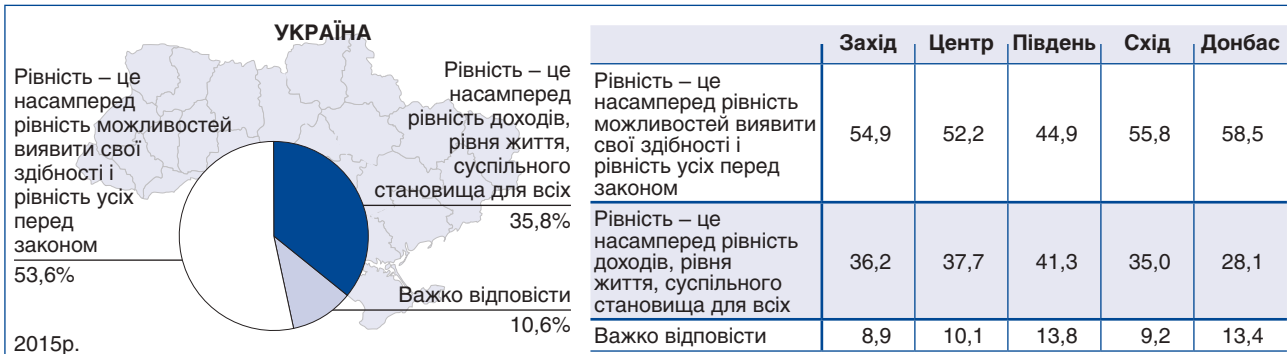

Де 6 на шкалі “демократичний режим – диктаторський режим” Ви розташували сучасну Україну? середній бал*

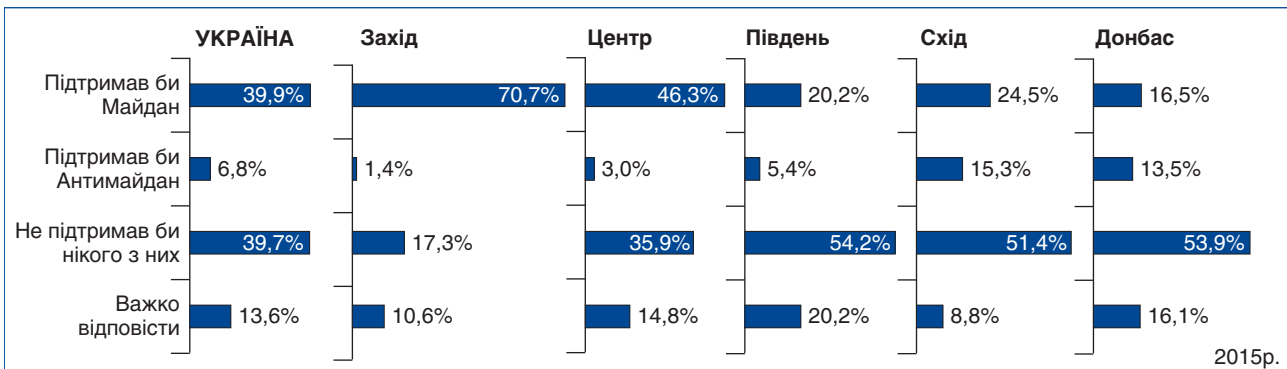
* За 10-бальною шкалою від 1 до 10, де “1” означає повністю диктаторський режим, а “10” – повністю демократичний режим.

З яким із наведених тверджень у кожній парі Ви більшою мірою згодні?

% опитаних

Прошло близько двох років після закінчення подій, які називають Майданом. Якби ці події 2013-2014рр. відбувалися зараз, Ви підтримали б Майдан чи Антимайдан?

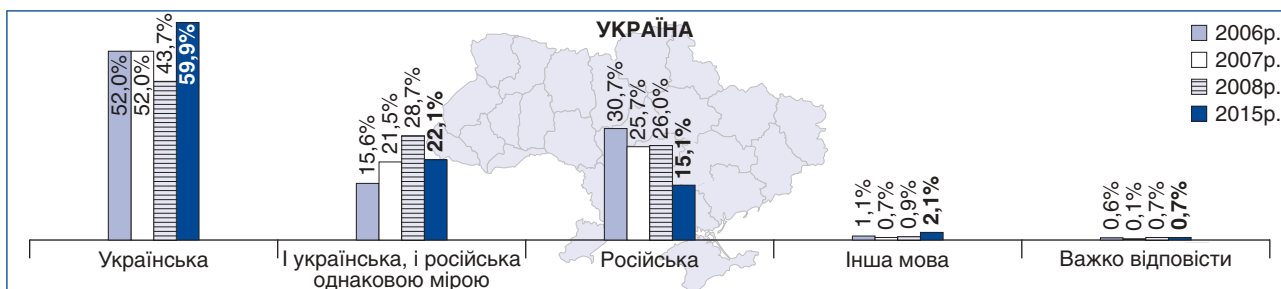
% опитаних

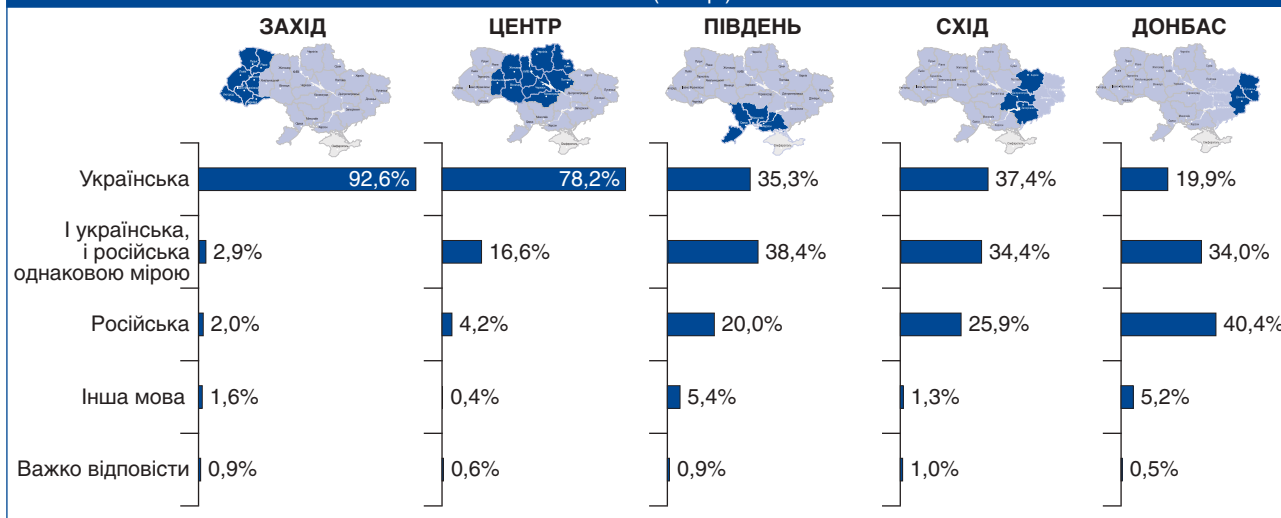

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Яка мова для Вас є рідною?
% опитаних

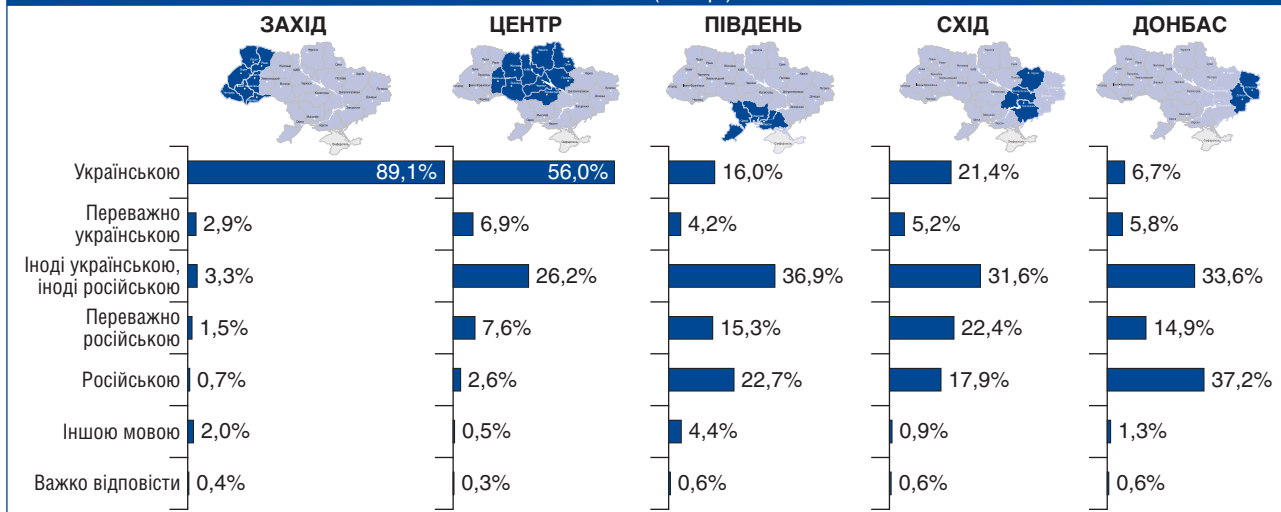
Регіони (2015р.)

Якою мовою Ви розмовляєте вдома?
% опитаних

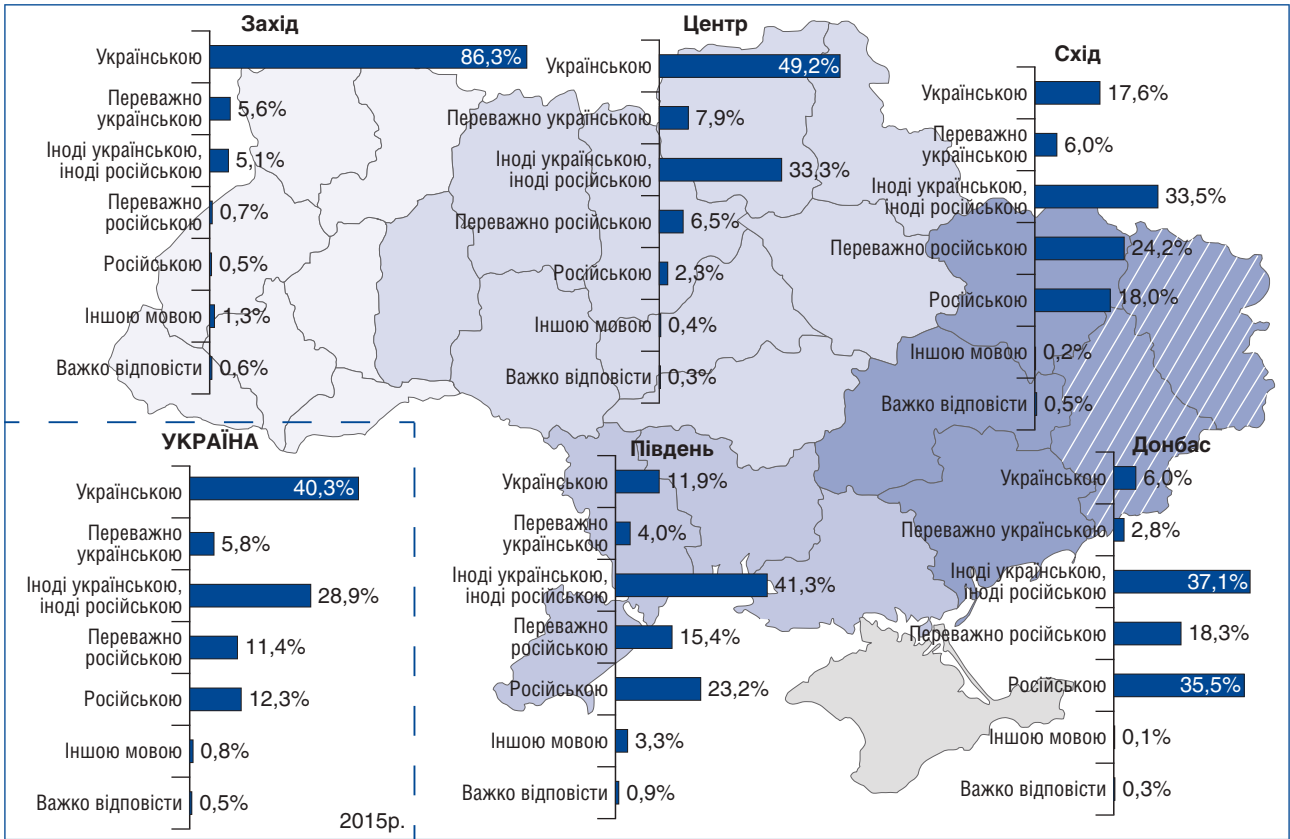

Регіони (2015р.)

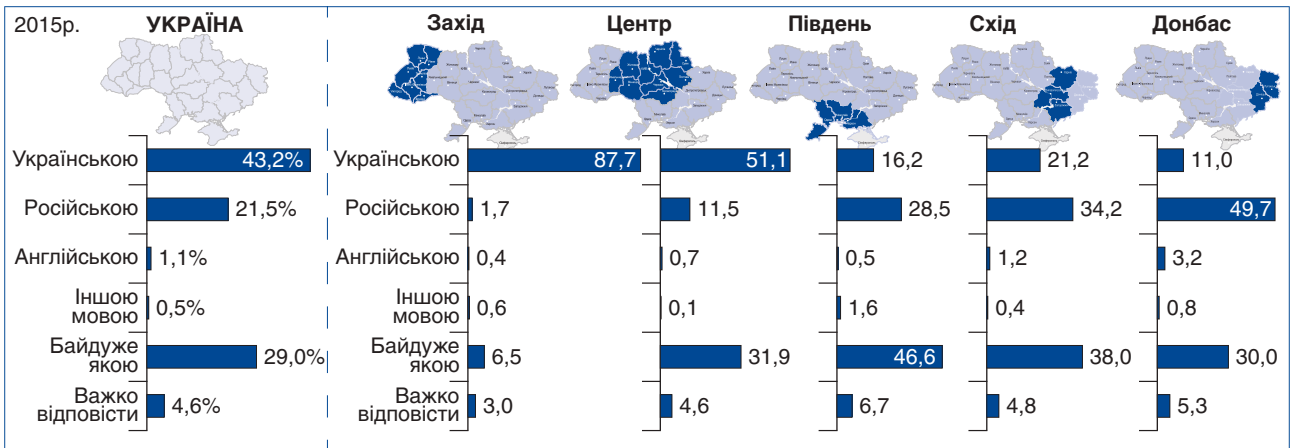

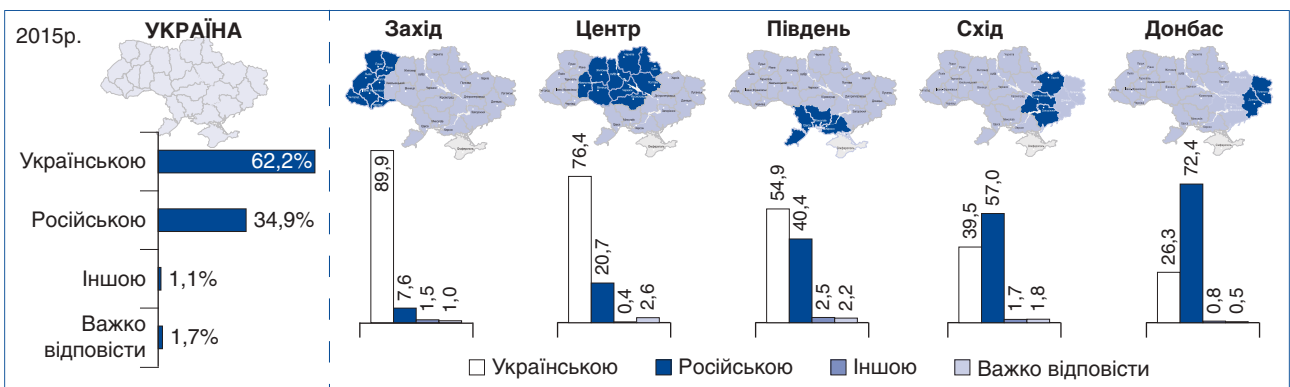
Якою мовою Ви спілкуєтеся за межами Вашого дому, сім'ї (на роботі, навчанні і т.ін.)?
% опитаних

Якою мовою більш престижно розмовляти серед Ваших друзів і колег по роботі чи навчанню?
% опитаних

Якою мовою Ви отримували середню освіту?
% опитаних

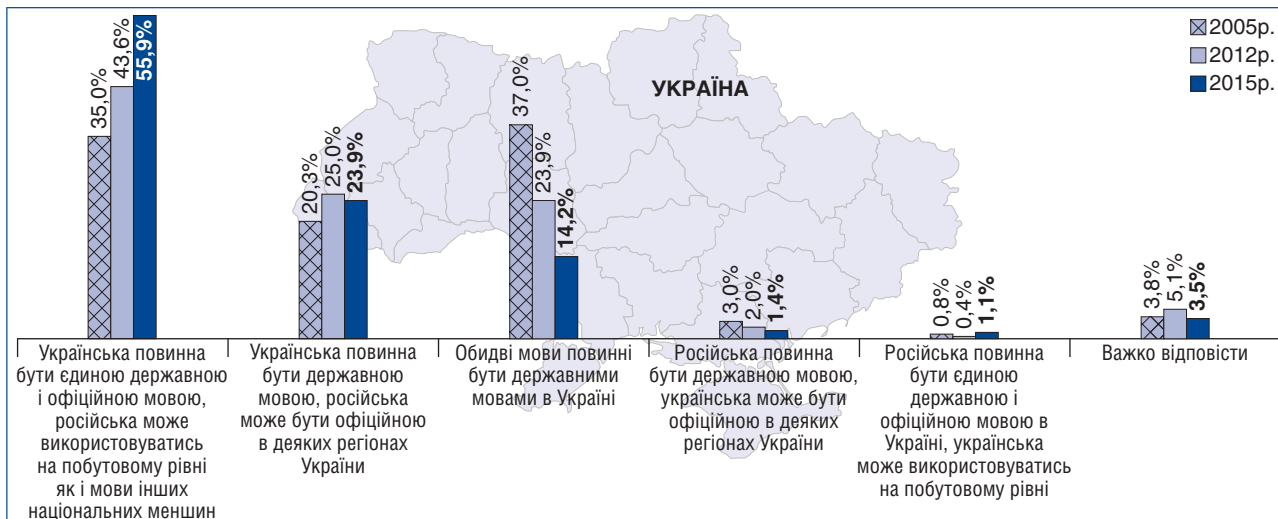
Як би Ви оцінили Ваш рівень володіння українською мовою?
% опитаних

Регіони (2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Вільно володію	94,1	71,5	48,9	52,3	39,1
Мого рівня володіння українською мовою достатньо для спілкування на побутовому рівні, проте мені важко говорити нею на спеціальні теми	5,1	26,5	39,8	40,7	41,5
Я погано розумію українську мову, для мене проблема спілкуватися нею	0,3	1,0	5,8	5,7	14,8
Зовсім не розумію українську мову	0,0	0,0	0,2	0,7	1,7
Важко відповісти	0,4	1,0	5,4	0,6	3,0

Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?
% опитаних

Регіони (2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою, російська може використовуватись на побутовому рівні як і мови інших національних меншин	80,6	74,8	36,9	33,9	20,8
Українська повинна бути державною мовою, російська може бути офіційною в деяких регіонах України	14,5	15,9	30,4	34,4	37,3
Обидві мови повинні бути державними мовами в Україні	2,0	3,6	23,1	24,8	34,7
Російська повинна бути державною мовою, українська може бути офіційною в деяких регіонах України	0,4	0,5	1,4	3,4	2,6
Російська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою в Україні, українська може використовуватись на побутовому рівні	0,5	1,3	1,0	0,9	1,8
Важко відповісти	2,1	4,0	7,2	2,5	2,8

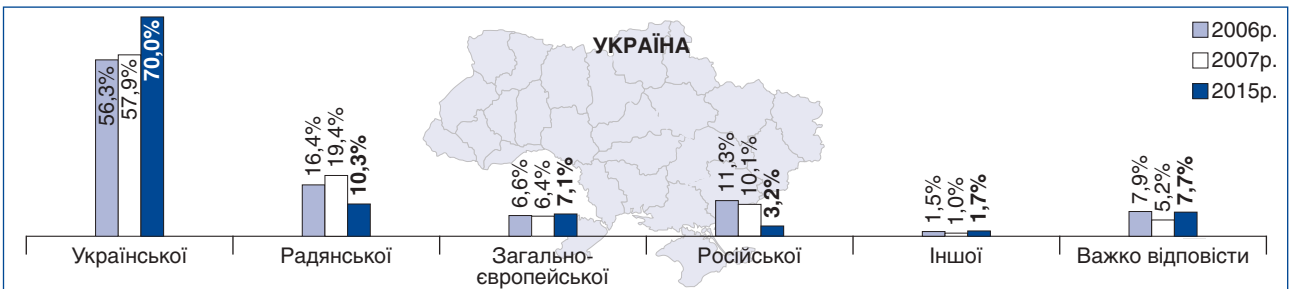
Якими з названих мов Ви володієте в обсязі, достатньому для спілкування на побутовому рівні?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Англійською	20,0	22,0	19,9	17,8	21,1	17,9
Польською	6,0	18,6	2,4	1,8	1,9	4,7
Німецькою	5,0	6,9	3,8	5,9	5,8	3,8
Французькою	1,3	1,5	1,1	1,2	0,8	1,9
Румунською	0,9	2,1	0,1	3,5	0,2	0,0
Чеською	0,7	2,9	0,1	0,1	0,1	0,1
Болгарською	0,7	0,3	0,5	3,0	0,5	0,3
Італійською	0,6	1,4	0,4	0,3	0,2	0,8
Іспанською	0,4	0,7	0,1	0,5	0,3	0,4
Угорською	0,4	1,8	0,0	0,0	0,2	0,1
Словацькою	0,4	1,9	0,1	0,1	0,0	0,0
Португальською	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,3
Китайською	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2
Іншою мовою	18,3	28,4	19,8	7,0	14,8	13,4
Важко відповісти	49,7	30,1	52,8	57,9	52,2	60,5

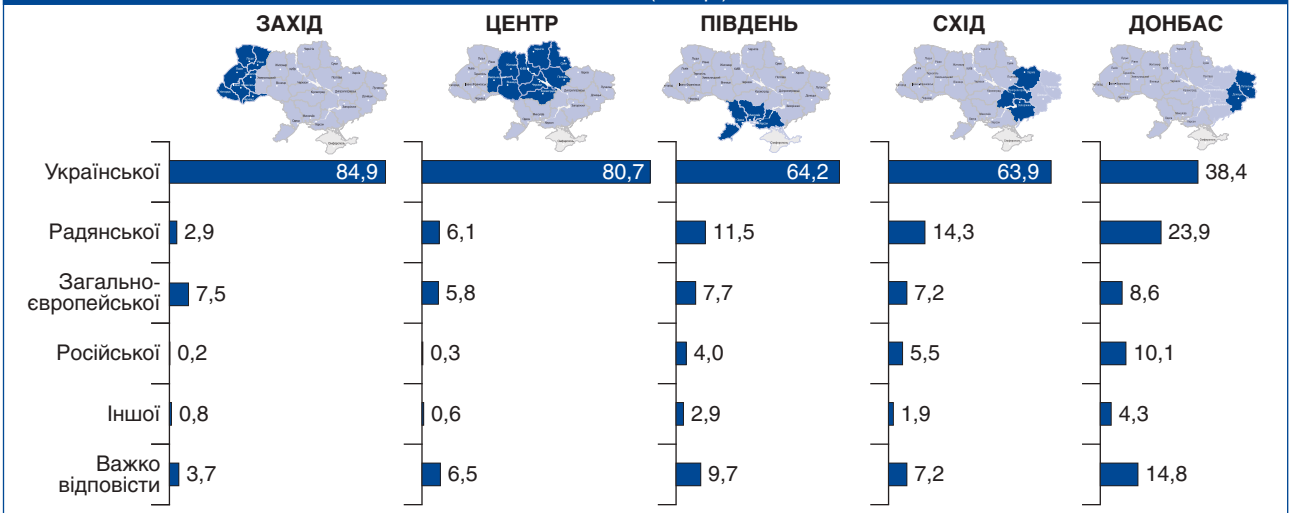
2015р.

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

До якої культурної традиції Ви себе насамперед відносите?
% опитаних

Регіони (2015р.)

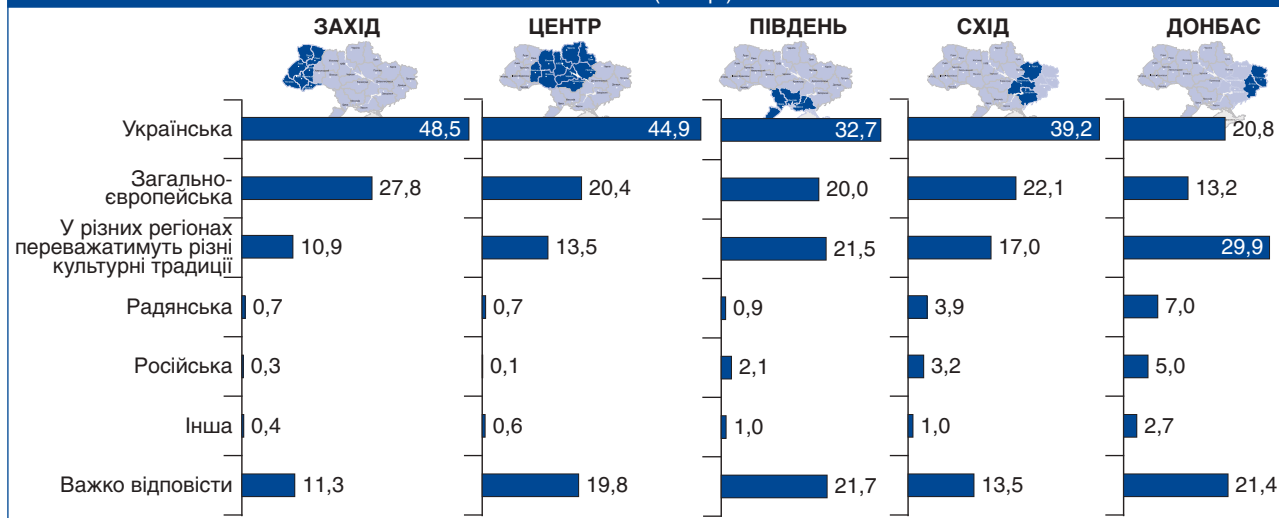

Яка культурна традиція переважатиме в Україні в майбутньому (через 20-25 років)?
% опитаних

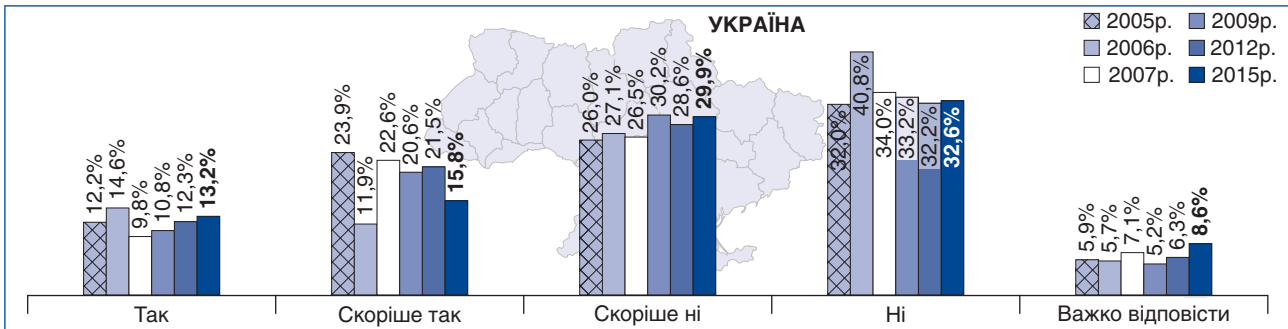
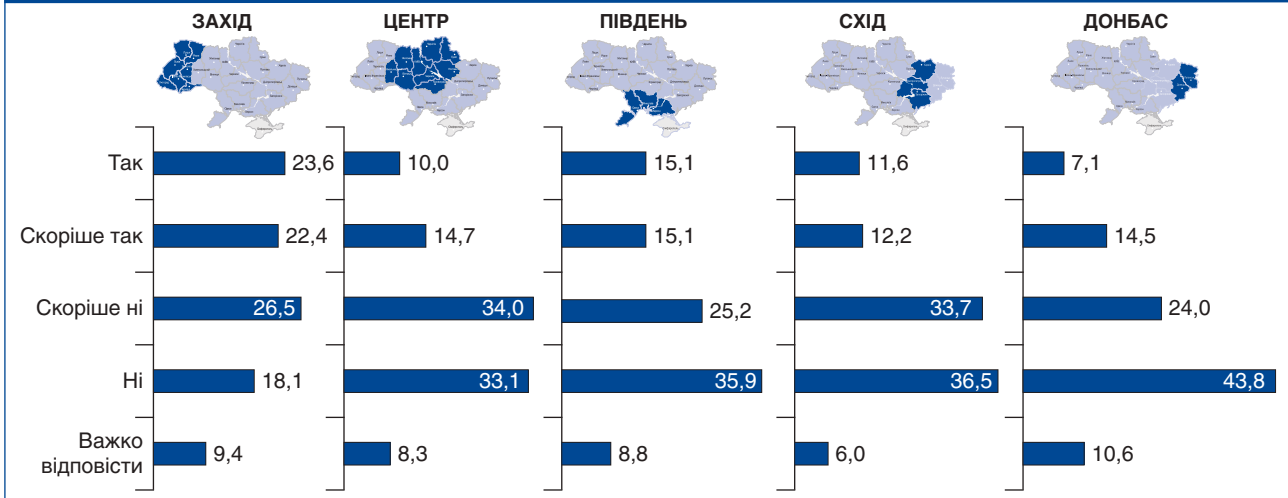
Регіони (2015р.)

Існують різні думки про ступінь близькості культур, традицій і поглядів різних груп.
Наскільки близькі або різні культури, традиції і погляди наведених груп?*
середній бал

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Українці в Україні і росіяни в Україні	3,8	3,0	3,7	4,3	4,2	4,0
Громадяни України та громадяни Росії	3,5	2,7	3,1	4,1	4,2	3,9
Жителі Центральної України і жителі Східної України	3,5	3,4	3,2	3,5	3,8	3,6
Жителі Західної України і жителі Центральної України	3,4	3,5	3,3	3,1	3,3	3,6
Жителі Галичини і жителі Центральної України	3,3	3,4	3,2	3,0	3,2	3,3
Жителі України і жителі тимчасово окупованих територій Криму	3,0	2,5	2,9	3,5	3,4	3,2
Жителі України і жителі тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей	3,0	2,5	2,8	3,4	3,5	3,4
Жителі Західної України і жителі Східної України	2,7	2,8	2,6	2,5	2,7	2,8
Громадяни України і громадяни країн-членів Європейського Союзу	2,5	2,7	2,6	2,4	2,4	2,2
Жителі Галичини і жителі Донбасу	2,4	2,5	2,4	2,3	2,6	2,4

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що ці групи є дуже різними, а "5" – дуже схожими.

Чи відчуваєте Ви себе європейцем?
% опитаних

Регіони (2015р.)

Що Вам заважає відчувати себе європейцем?*

% тих, хто не відчуває себе європейцем, або вагався, відповідаючи на питання, чи відчуває він себе європейцем

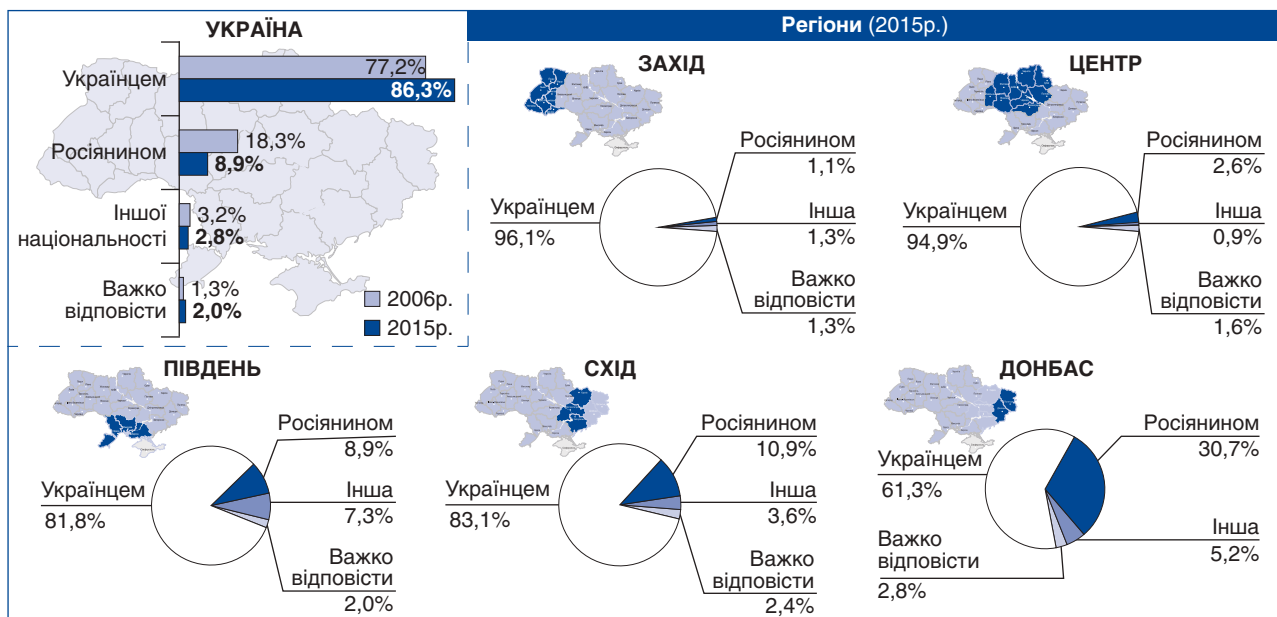
	УКРАЇНА		Регіони (2015р.)				
	2006р.	2015р.	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Низький рівень добробуту	72,9	72,7	70,6	77,2	79,7	79,5	52,6
Соціально-культурні умови життя	39,0	45,5	40,3	49,0	39,4	53,0	37,9
Мовні бар'єри	23,1	36,3	20,9	33,1	44,0	42,1	45,1
"Неєвропейська" свідомість	28,0	32,5	24,2	34,8	30,0	33,7	34,7
Низький рівень культури, освіти	33,3	28,8	23,7	34,8	26,4	31,1	19,4
Відчуття себе представником іншої культури	10,4	16,1	9,0	12,0	16,7	16,2	30,5
Брак інформації про ЄС	8,0	9,9	5,5	10,5	10,9	11,9	10,0
Релігійна належність	2,4	4,7	1,6	3,0	4,8	8,7	6,5
Інше	0,7	2,4	5,6	1,3	2,0	3,2	1,0
Важко відповісти	6,6	4,8	7,2	5,5	5,0	2,3	4,0

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

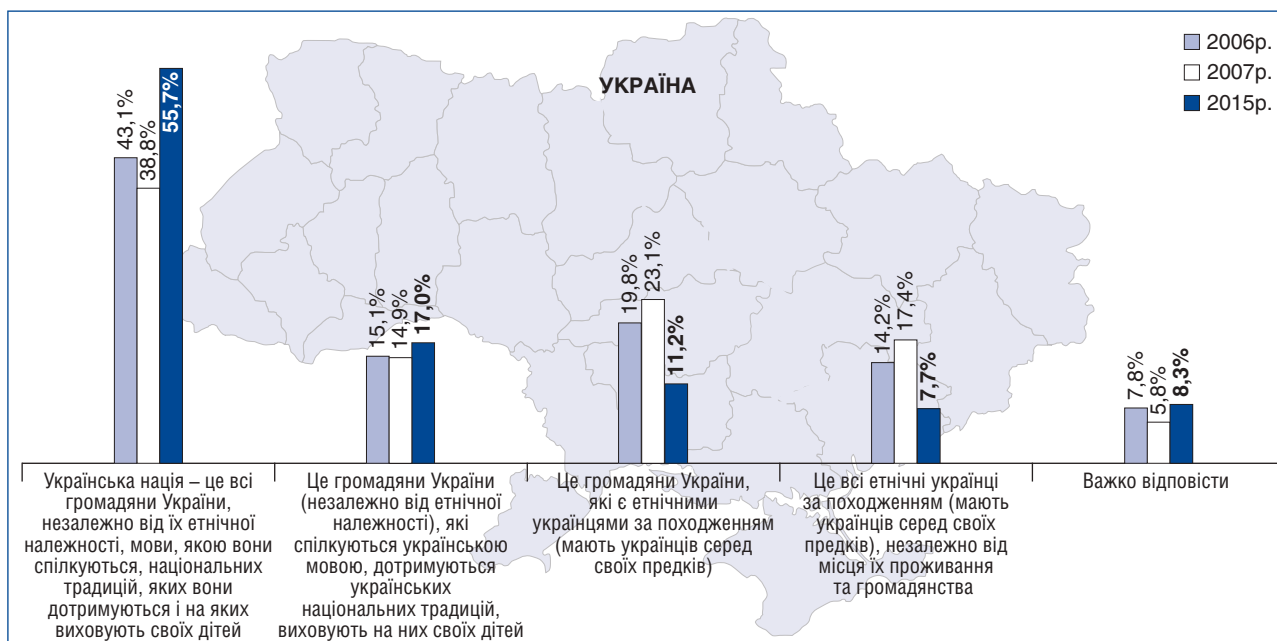

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Ким Ви вважаєте себе за національністю?
% опитаних

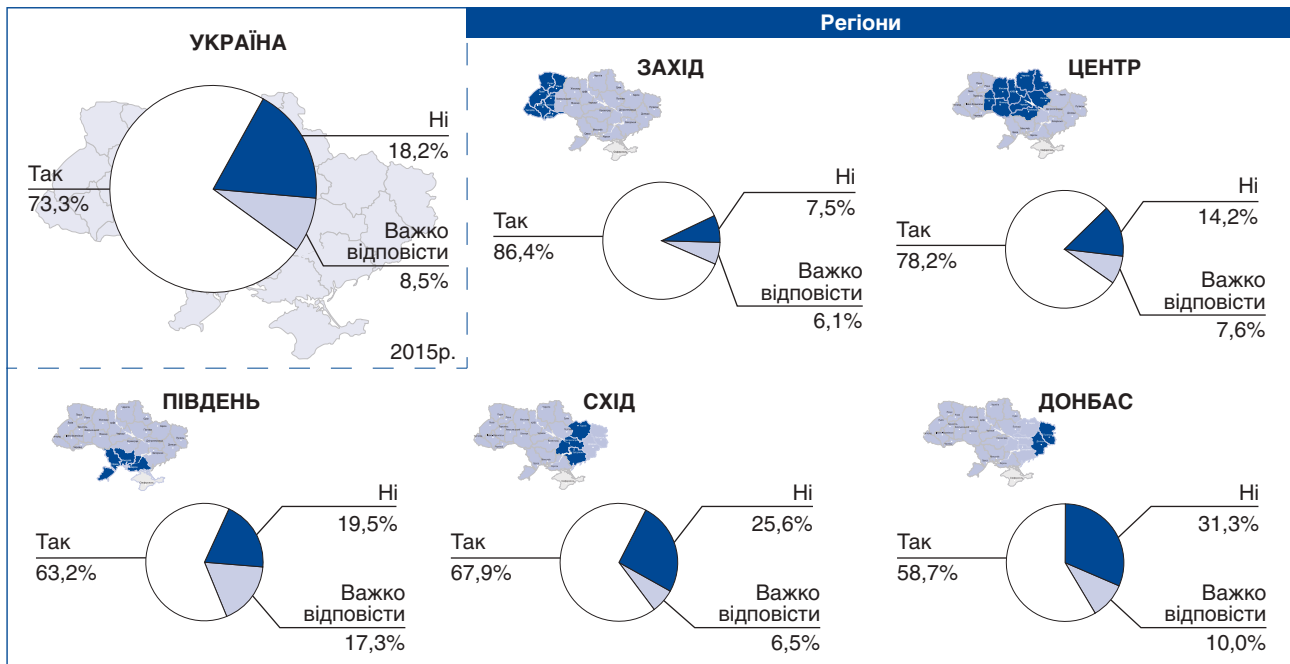
Яке з наведених визначень української нації є для Вас найбільш прийнятним?
% опитаних

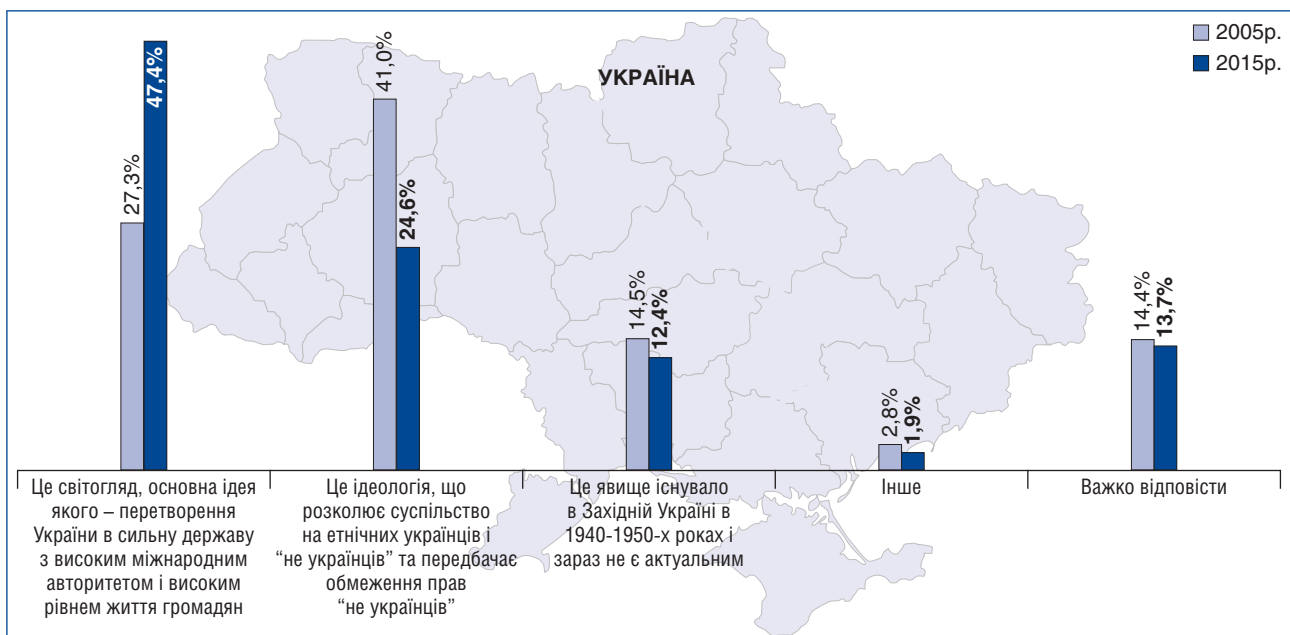
Регіони (2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей	49,7	59,8	58,6	51,5	57,7
Це громадяни України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей	27,9	15,6	9,9	16,9	10,6
Це громадяни України, які є етнічними українцями за походженням (мають українців серед своїх предків)	7,8	10,2	13,9	17,4	8,8
Це всі етнічні українці за походженням (мають українців серед своїх предків), незалежно від місця їх проживання та громадянства	8,4	8,0	6,3	7,0	8,2
Важко відповісти	6,2	6,4	11,2	7,3	14,7

Чи зобов'язаний кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, знати основи української історії і культури?
% опитаних

Який зміст Ви вкладаете в поняття “український націоналізм”?
% опитаних

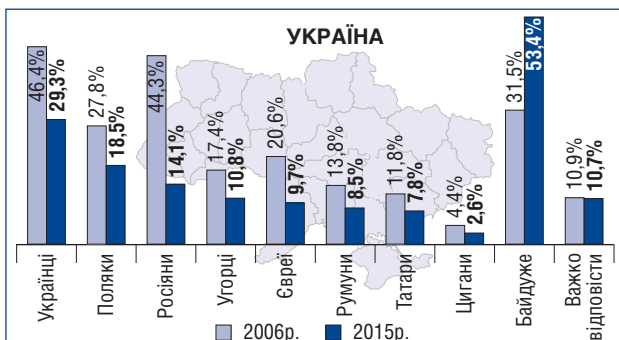

Регіони (2015р.)

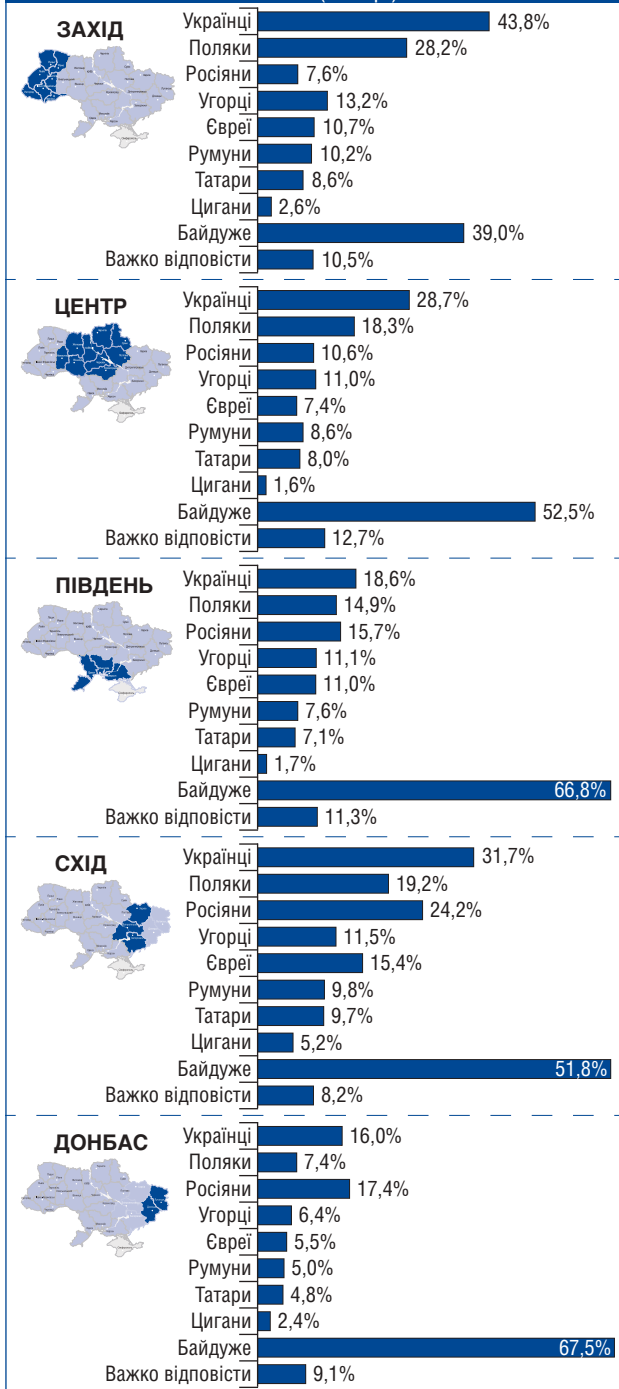
	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян	67,4	50,3	29,5	38,4	37,4
Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” та передбачає обмеження прав “не українців”	10,4	20,0	33,6	37,7	32,2
Це явище існувало в Західній Україні в 1940-1950-х роках і зараз не є актуальним	6,7	12,3	18,1	12,3	16,2
Інше	2,5	1,7	0,9	2,3	1,8
Важко відповісти	13,1	15,7	17,9	9,3	12,4

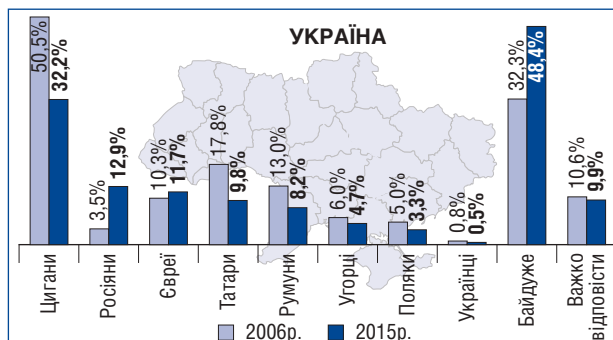
3 представниками яких національностей Ви хотіли б жити по сусідству?
% опитаних

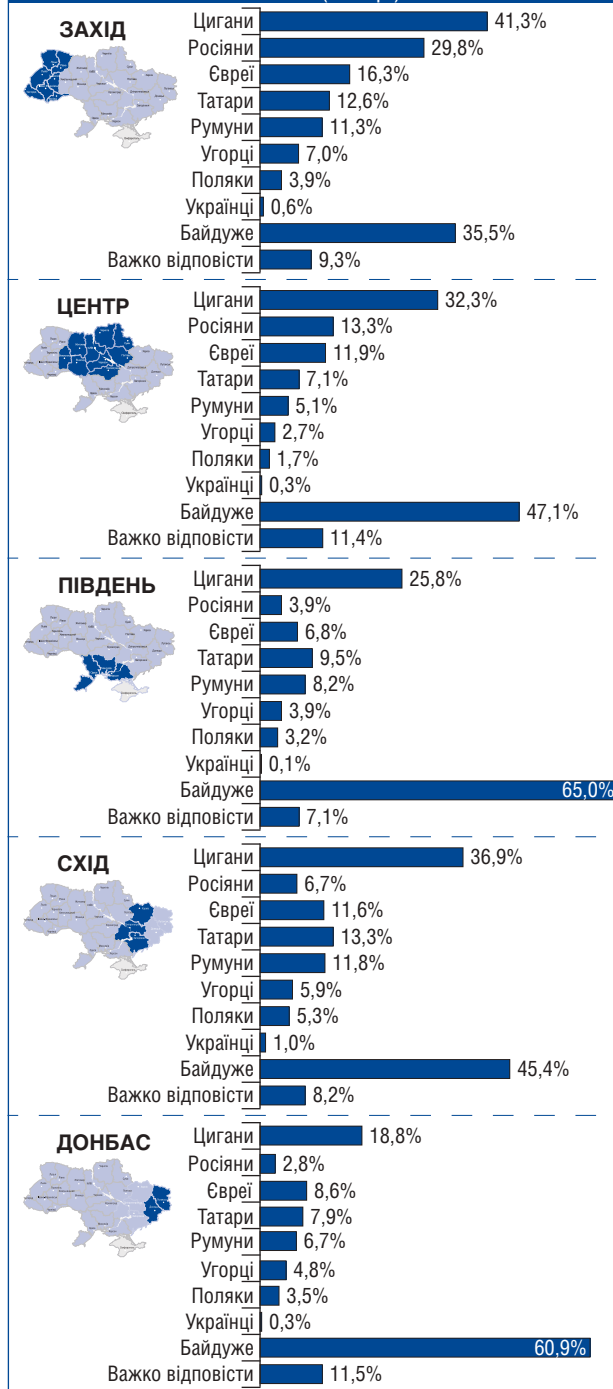
Регіони (2015р.)

3 представниками яких національностей Ви не хотіли б жити по сусідству?
% опитаних

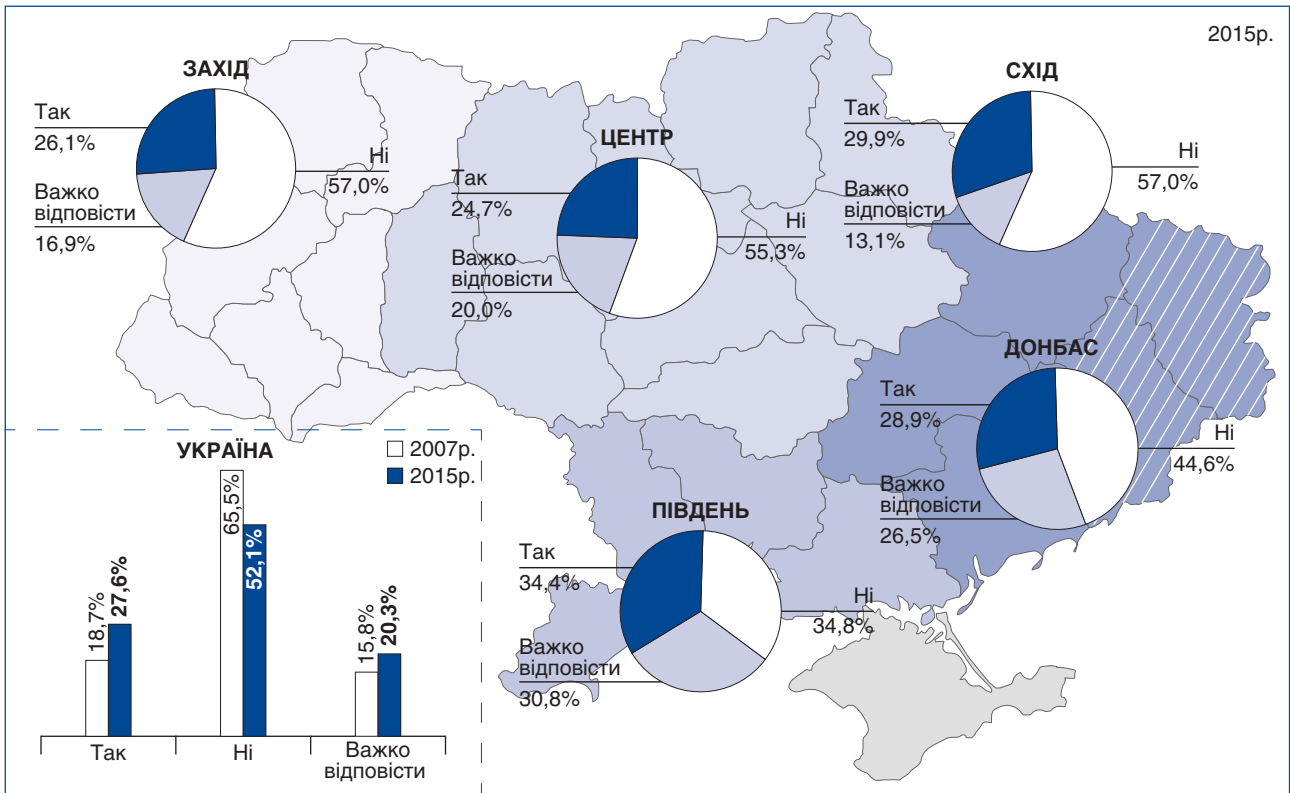

Регіони (2015р.)

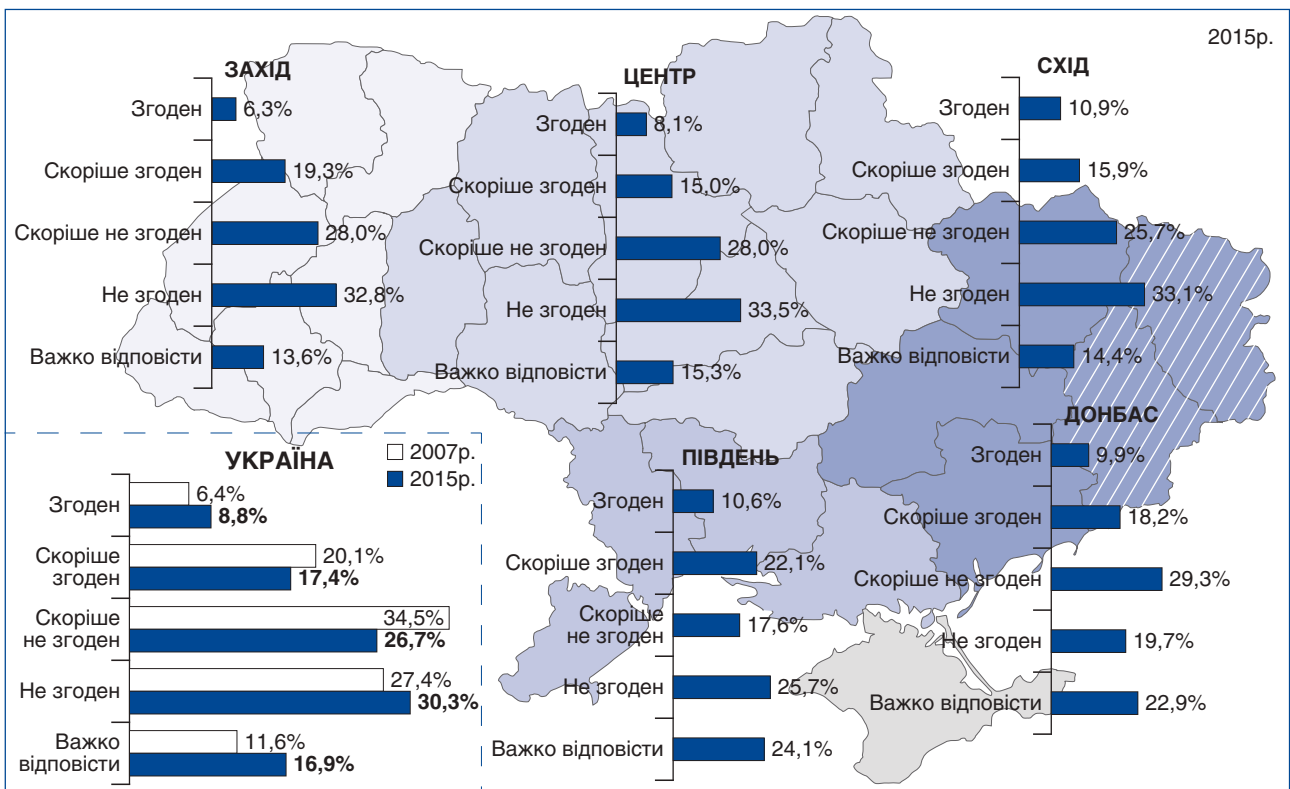

СТАВЛЕННЯ ДО МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Чи існують між західними і східними регіонами України настільки глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що в перспективі вони можуть роз'єднатися і (або) створити свої власні держави, або увійти до складу різних інших держав?
% опитаних

Деякі політики та публіцисти стверджують, що відмінності культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх можна вважати двома різними народами. Чи згодні Ви з цією думкою?
% опитаних

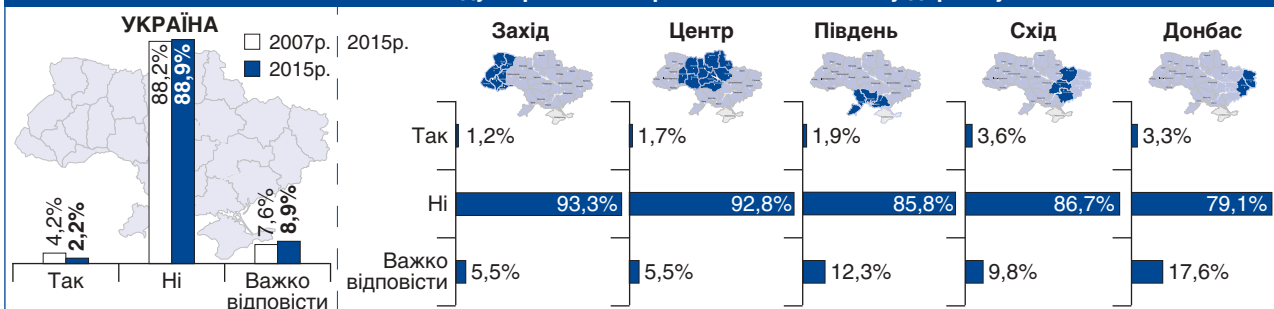

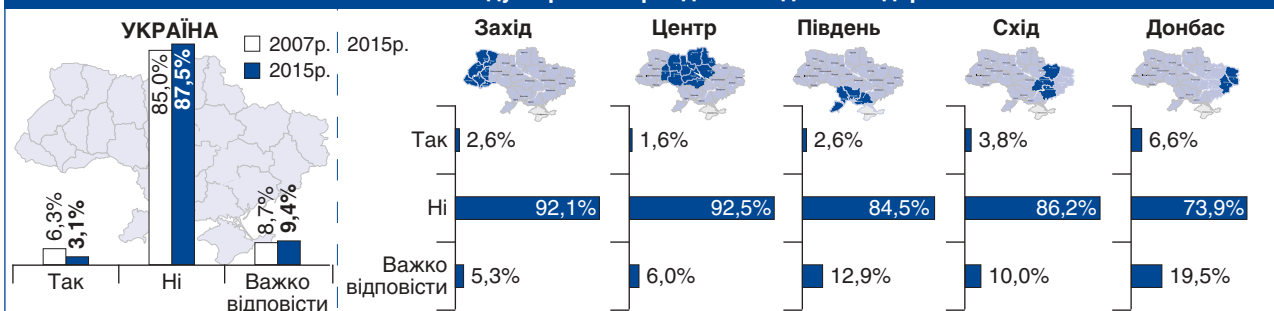
Чи хотіли б Ви, щоб Ваша область...?

% опитаних

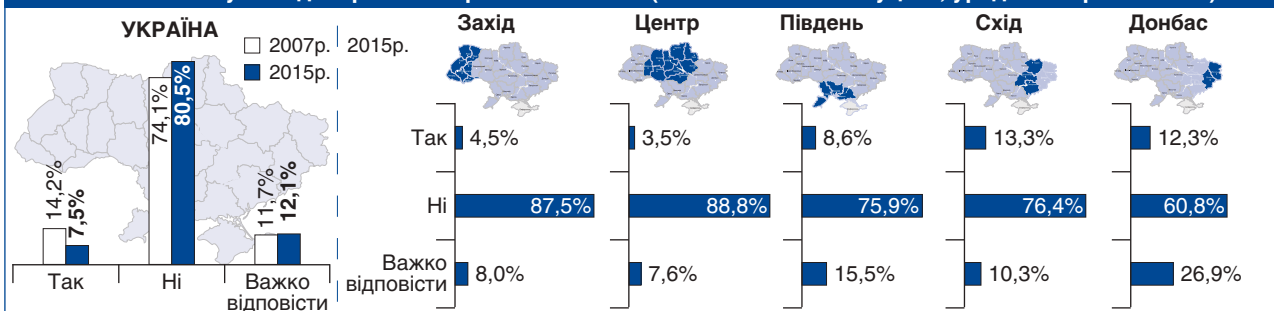
Вийшла зі складу України і створила свою незалежну державу

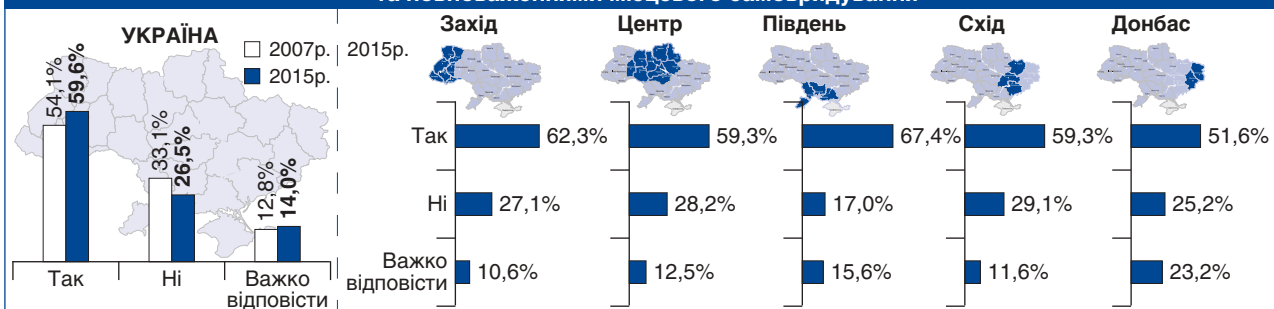
Вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави

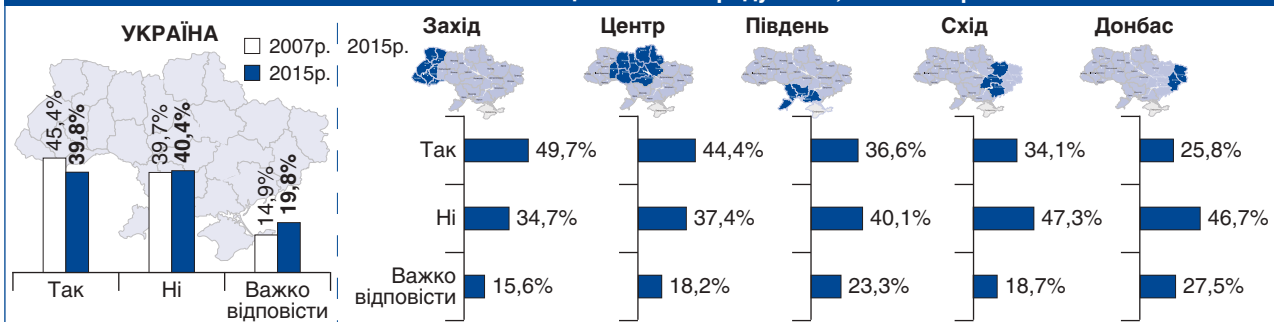
Залишилися у складі України на правах автономії (з власною Конституцією, урядом і парламентом)

Залишилися у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування

Залишилися у складі України в тому статусі, що є зараз, і з тими правами та повноваженнями місцевого самоврядування, які має зараз

СТАВЛЕННЯ ДО ОЦІНОК ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

Як Ви ставитеся до наведених положень українського законодавства стосовно оцінок історичного минулого України?
% опитаних

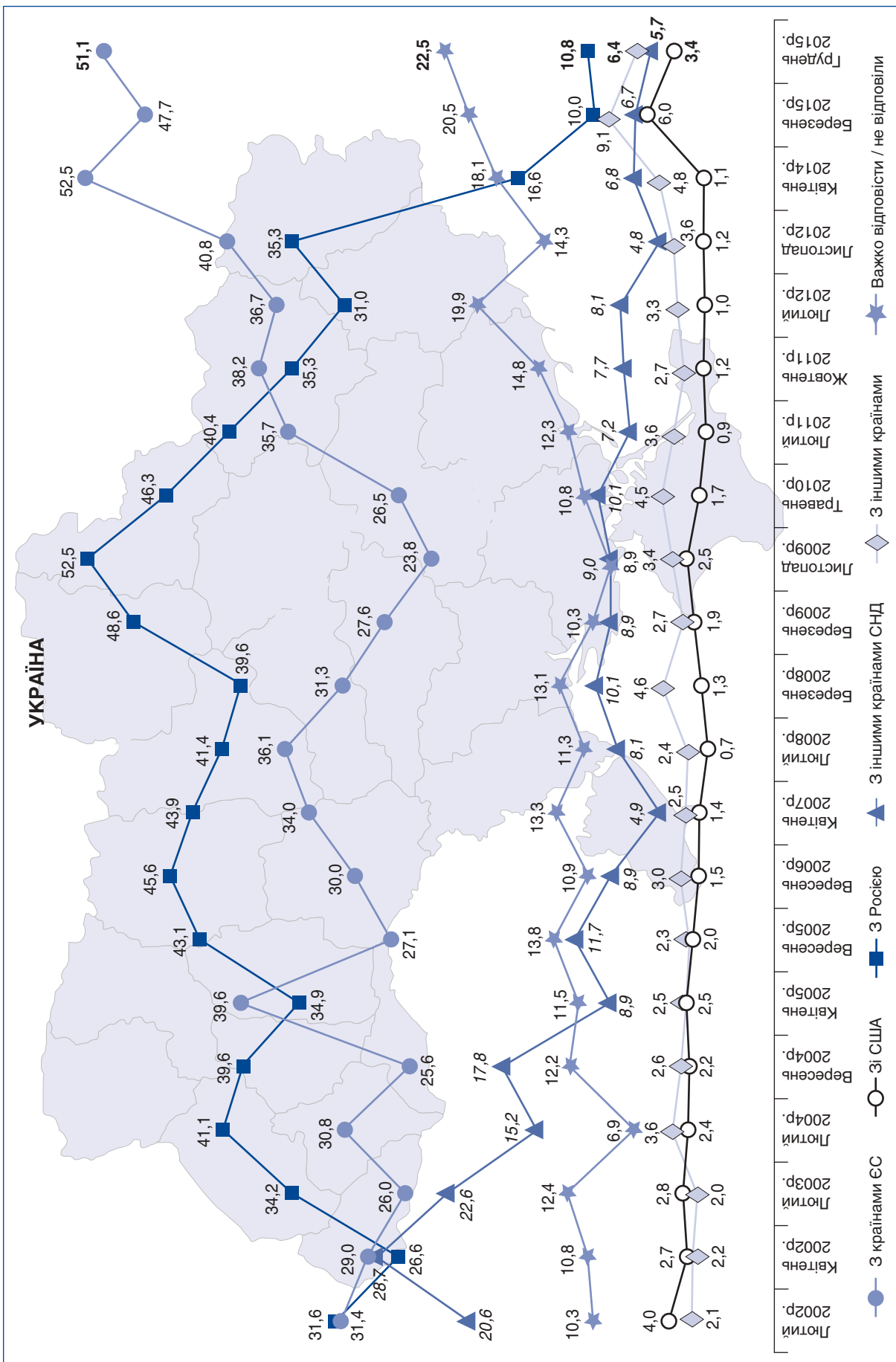
	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Визнання Голодомору 1932-1933рр. в Україні геноцидом Українського народу						
Підтримую	74,1	91,4	84,3	68,0	62,5	46,9
Не підтримую	9,9	2,8	4,7	11,0	14,5	24,6
Ставлюся байдуже	7,4	2,5	3,5	9,1	11,7	16,0
Важко відповісти	8,5	3,3	7,5	11,9	11,2	12,5
Засудження націонал-соціалістичного (нацистського) (1933-1945рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки						
Підтримую	57,9	73,3	60,0	46,1	51,4	48,6
Не підтримую	15,7	7,0	12,9	17,5	22,5	23,9
Ставлюся байдуже	12,8	6,8	10,6	15,2	16,6	19,3
Важко відповісти	13,6	12,8	16,5	21,2	9,6	8,2
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму та використання його символіки						
Підтримую	47,3	66,4	48,3	36,6	42,8	32,4
Не підтримую	21,0	9,0	16,2	18,8	31,7	36,1
Ставлюся байдуже	14,8	10,5	13,6	20,4	15,2	19,0
Важко відповісти	17,0	14,1	22,0	24,3	10,3	12,5
Засудження комуністичного (1917-1991рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки						
Підтримую	52,1	82,0	58,1	33,9	36,1	30,3
Не підтримую	22,7	5,5	15,8	30,0	37,5	38,1
Ставлюся байдуже	12,6	6,1	9,9	16,7	15,1	21,0
Важко відповісти	12,7	6,4	16,1	19,4	11,3	10,6
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди комуністичного тоталітарного режиму та використання його символіки						
Підтримую	38,4	65,6	41,9	24,9	24,0	20,6
Не підтримую	29,5	10,5	21,7	30,3	49,8	46,9
Ставлюся байдуже	14,8	9,8	14,2	19,3	14,7	20,0
Важко відповісти	17,4	14,1	22,2	25,5	11,4	12,5
Встановлення в Україні Дня пам'яті та примирення 8 травня, для вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939-1945рр.						
Підтримую	47,1	65,4	52,6	36,7	31,2	36,8
Не підтримую	25,3	10,8	18,8	31,7	42,1	34,5
Ставлюся байдуже	14,5	11,7	13,6	15,5	15,8	17,8
Важко відповісти	13,1	12,1	15,0	16,1	10,9	11,0
Зміна назви свята Дня Перемоги (9 травня) на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) 9 травня						
Підтримую	37,4	56,7	42,2	25,7	23,1	25,8
Не підтримую	34,6	15,7	28,4	47,4	50,0	46,6
Ставлюся байдуже	14,5	13,1	13,5	14,5	14,9	17,8
Важко відповісти	13,5	14,5	15,9	12,3	11,9	9,8
Зміна в офіційних документах, назвах державних свят, пам'яток історії та ін. назви Велика Вітчизняна війна 1941-1945рр. на Друга світова війна 1939-1945рр.						
Підтримую	35,0	59,3	38,4	19,9	21,3	21,9
Не підтримую	34,8	15,1	29,6	42,0	54,4	44,4
Ставлюся байдуже	15,6	12,0	15,0	19,5	12,7	22,5
Важко відповісти	14,6	13,6	17,1	18,7	11,6	11,1
Визнання борцями за незалежність України у ХХ столітті таких органів влади та формувань, як Українська Народна Республіка (УНР), Українські Січові Стрільці (УСС), загони Холодноярської республіки, Організація українських націоналістів (ОУН), Українська повстанська армія (УПА), Народний Рух України за перебудову						
Підтримую	42,0	75,9	45,8	20,1	26,8	21,1
Не підтримую	22,0	6,2	14,2	24,4	39,6	37,5
Ставлюся байдуже	14,8	7,4	14,1	20,4	15,4	21,8
Важко відповісти	21,3	10,5	25,9	35,0	18,2	19,6

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ

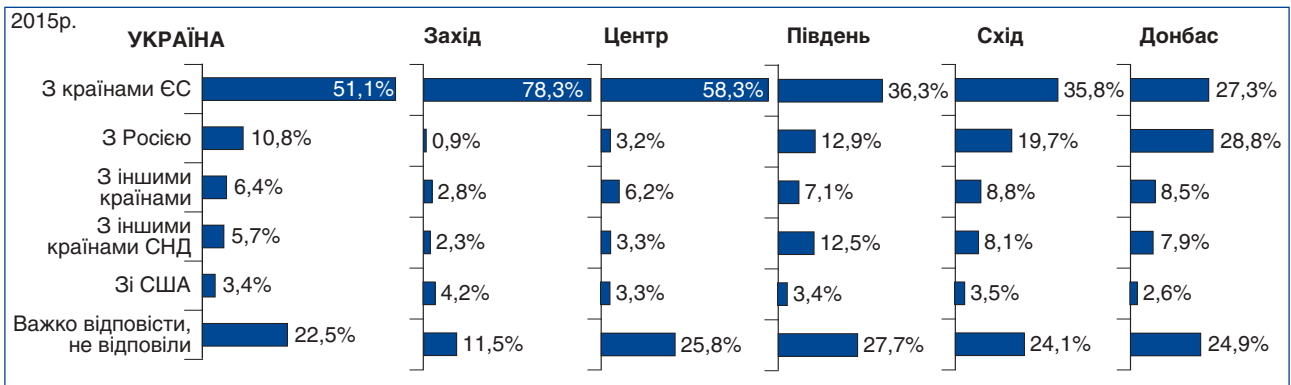
Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?

% опитаних

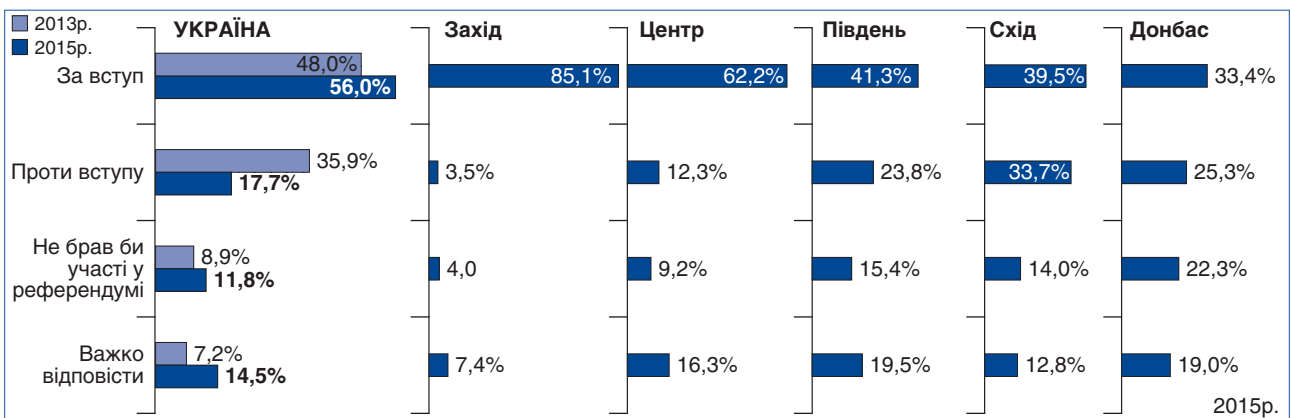

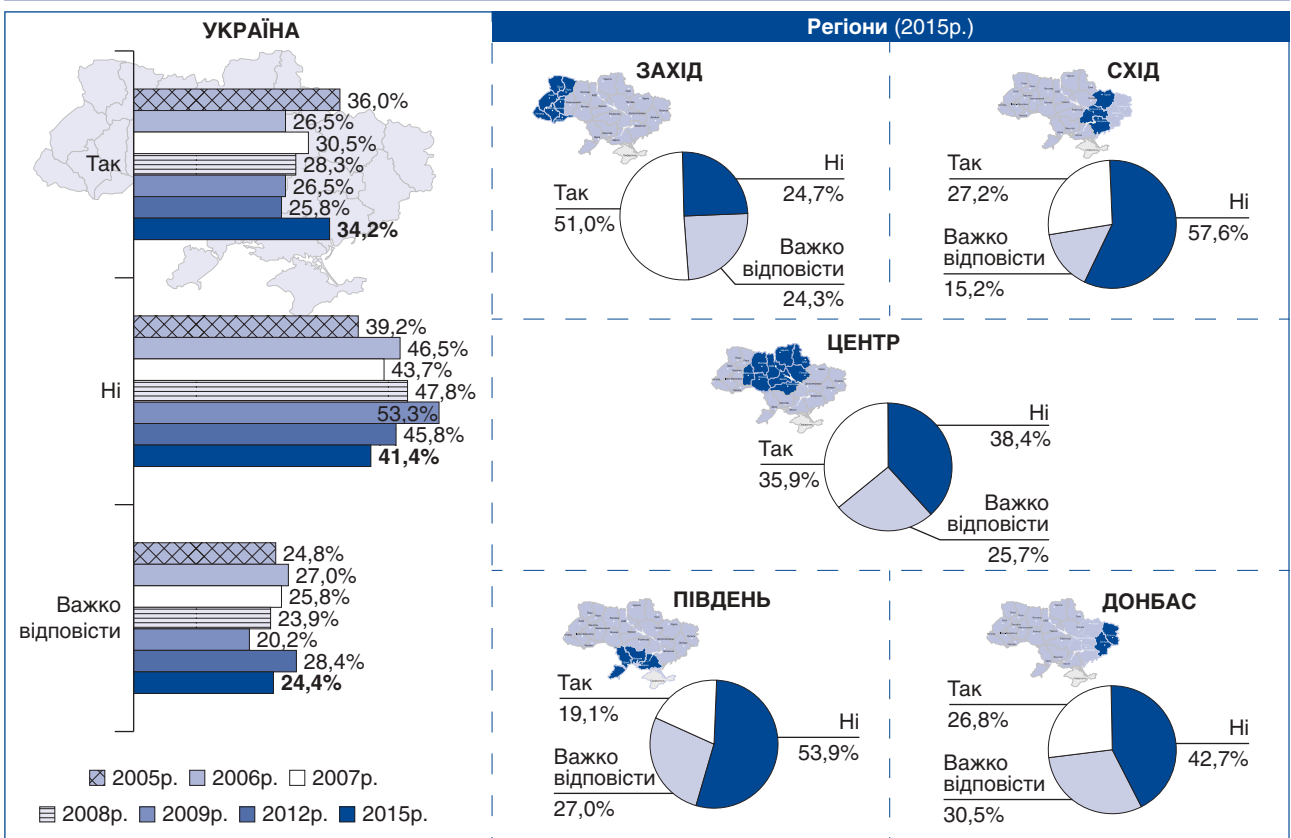
Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України? % опитаних

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до Європейського Союзу, як Ви проголосували б? % опитаних

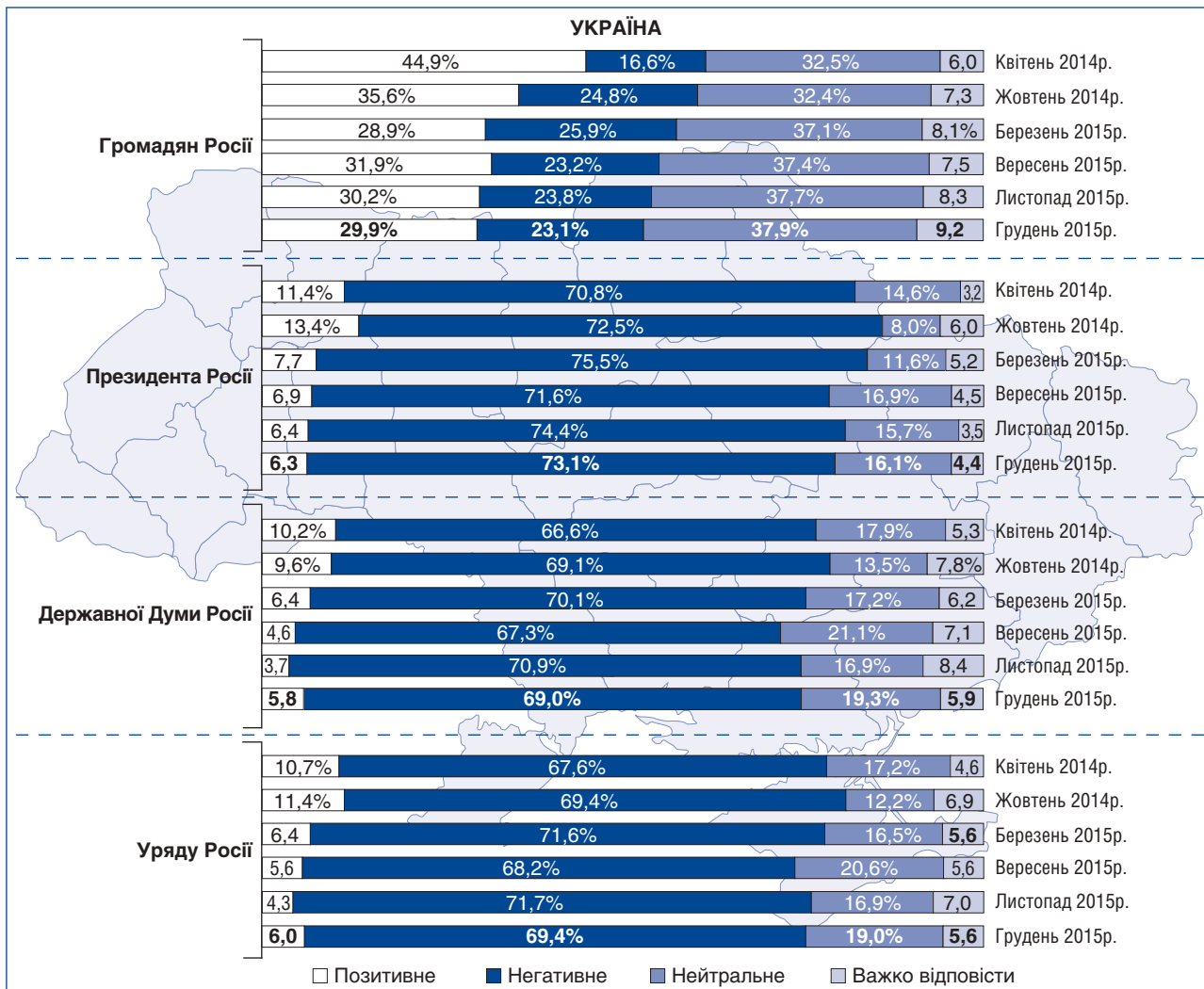

Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка об'єднала б всі регіони України? % опитаних

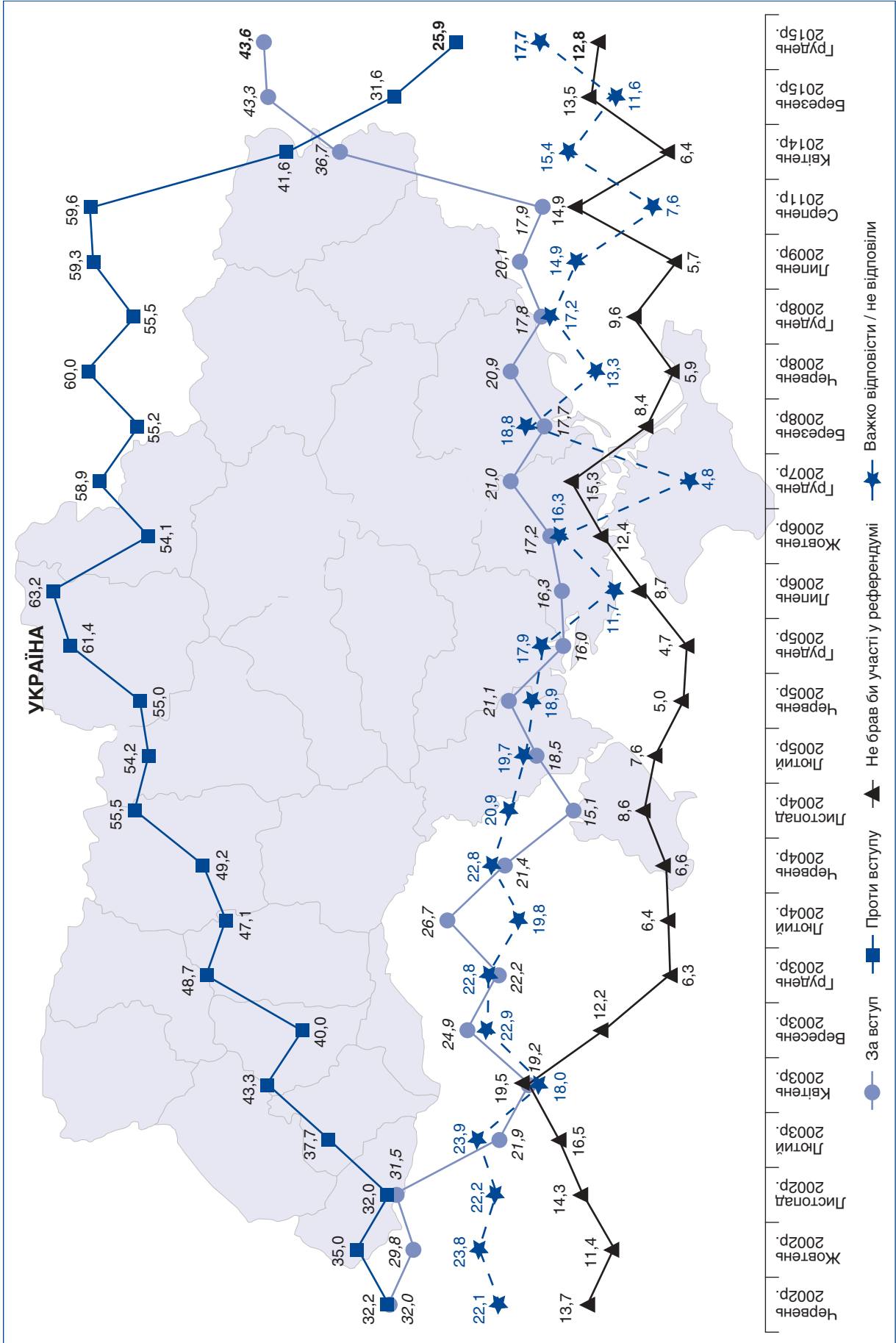
Яким є Ваше ставлення до... ?
% опитаних

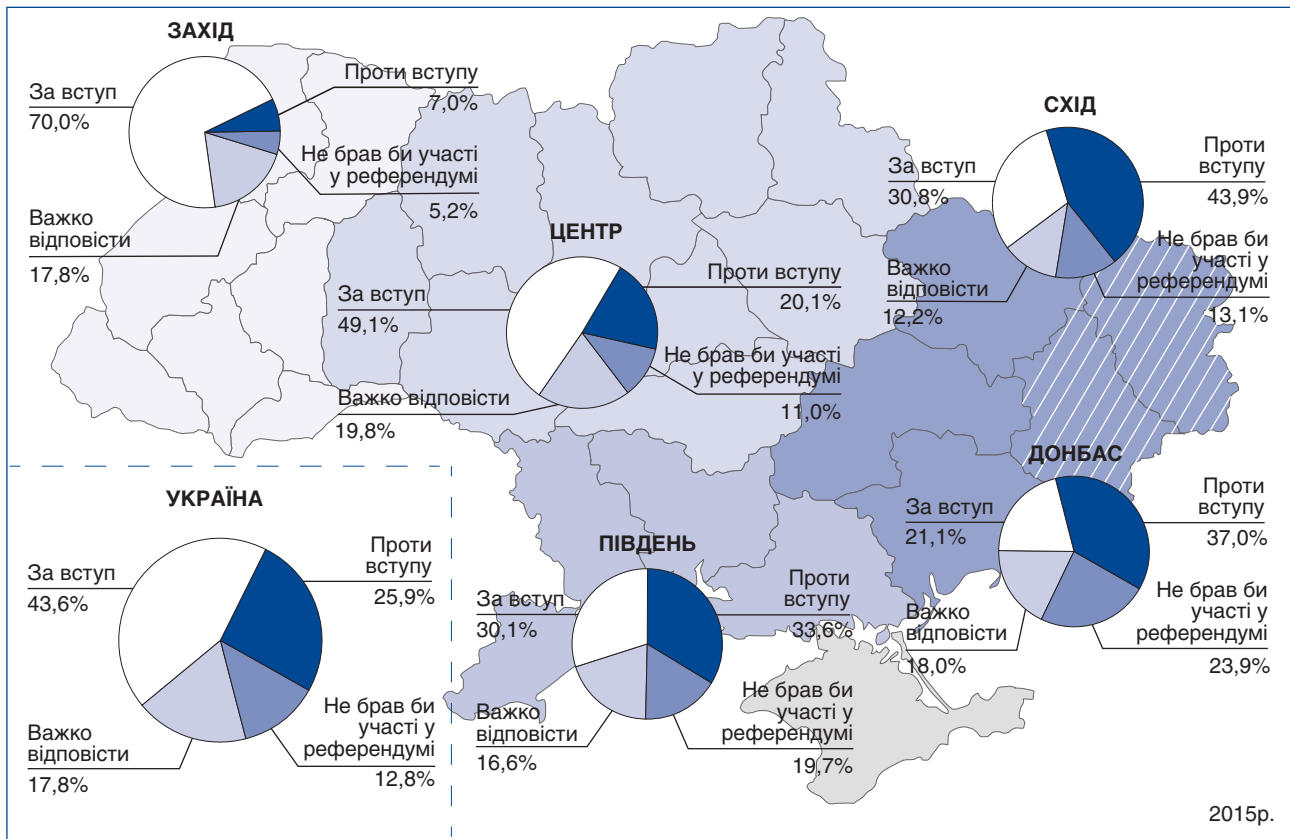
Регіони (листопад 2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Громадян Росії					
Позитивне	11,2	18,4	47,1	45,5	49,5
Негативне	36,9	28,3	13,4	14,2	10,5
Нейтральне	41,5	40,7	31,4	35,1	34,5
Важко відповісти	10,4	12,6	8,2	5,2	5,5
Президента Росії					
Позитивне	1,1	1,0	9,5	10,0	18,5
Негативне	93,0	88,0	62,7	55,9	41,6
Нейтральне	4,5	7,4	21,7	27,3	33,6
Важко відповісти	1,4	3,6	6,0	6,9	6,4
Державної Думи Росії					
Позитивне	0,7	0,8	9,2	9,3	16,9
Негативне	90,2	83,4	59,9	51,1	36,6
Нейтральне	6,8	10,6	22,7	31,8	37,5
Важко відповісти	2,4	5,1	8,2	7,8	8,9
Уряду Росії					
Позитивне	0,9	0,8	9,6	9,5	17,6
Негативне	90,4	83,8	61,3	51,4	36,9
Нейтральне	6,6	10,4	22,1	31,6	37,3
Важко відповісти	2,2	5,0	7,0	7,5	8,2

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до НАТО, як Ви проголосували б?
% опитаних

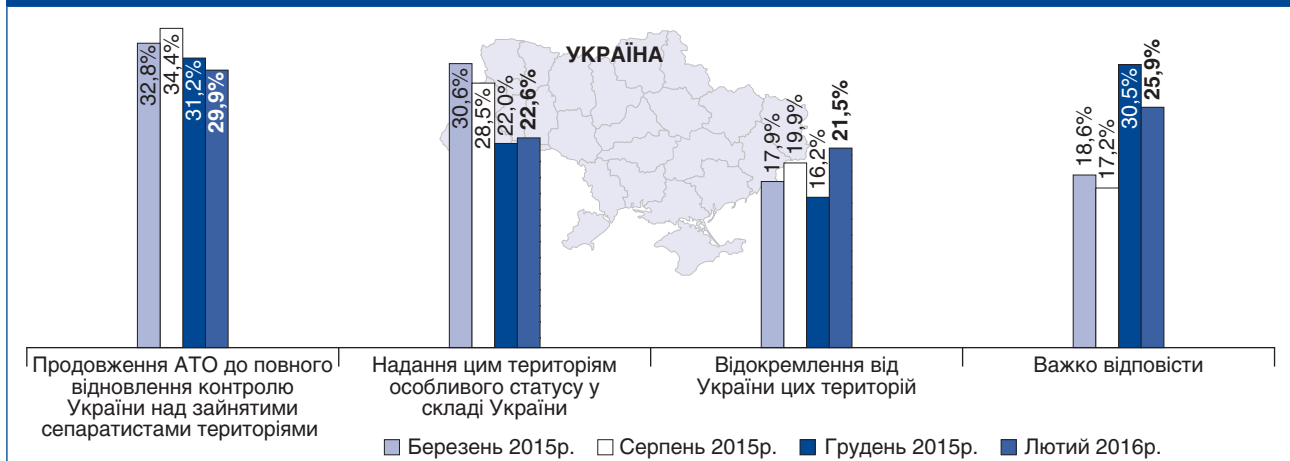
Якби в Україні відбувся референдум про вступ до НАТО, як Ви проголосували б?
% опитаних

СТАВЛЕННЯ ДО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

З якими думками та оцінками стосовно ситуації на Сході України Ви більшою мірою згодні?
% опитаних

Подальші дії щодо врегулювання конфлікту на Сході України

Регіони (грудень 2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями	44,8	35,5	27,1	20,9	18,9
Надання цим територіям особливого статусу у складі України	9,9	16,4	22,1	31,9	38,8
Відокремлення від України цих територій	18,7	17,4	13,8	16,7	11,4
Важко відповісти	26,6	30,8	36,9	30,5	30,8

З якими думками та оцінками стосовно ситуації на Сході України Ви більшою мірою згодні?

% опитаних

(продовження)

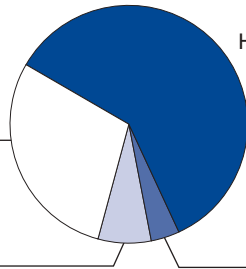
Чому Ви підтримуєте відокремлення від України територій, зайнятих сепаратистами?

% тих, хто підтримує відокремлення від України територій, зайнятих сепаратистами

2015р.

УКРАЇНА

Вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення
29,4%

Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету
59,7%

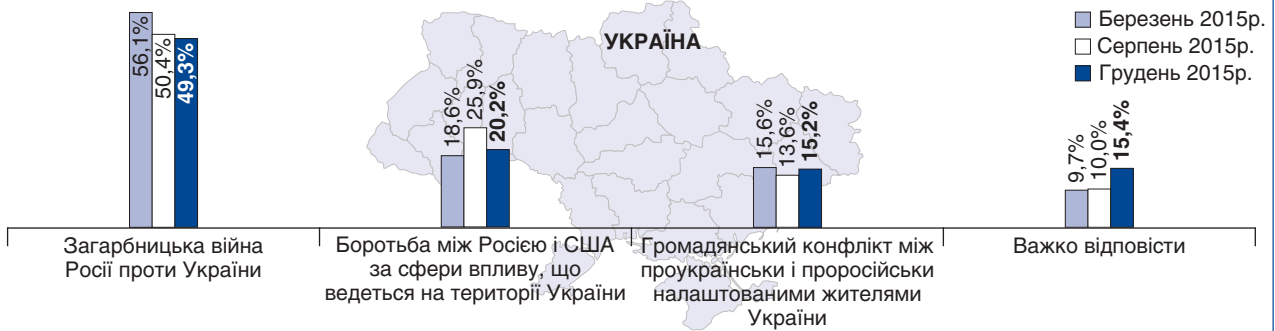
Важко відповісти
7,2%

Інше
3,7%

Регіони

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету	77,9	69,2	50,3	44,2	22,7
Вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення	12,9	17,6	36,2	42,9	75,1
Інше	4,1	4,0	2,0	4,8	0,6
Важко відповісти	5,1	9,2	11,4	8,1	1,7

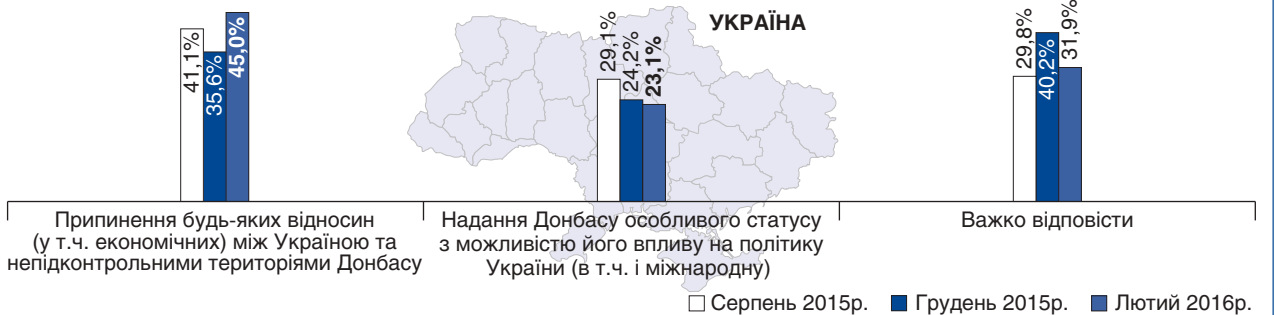
Загальна оцінка конфлікту в Україні

Регіони (грудень 2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Загарбницька війна Росії проти України	75,2	59,5	32,8	32,5	23,6
Громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України	6,4	12,5	19,3	19,6	24,6
Боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України	8,8	14,9	25,3	30,0	31,8
Важко відповісти	9,6	13,2	22,5	17,9	20,0

Співіснування України та непідконтрольної частини Донбасу

Регіони (грудень 2015р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу	49,8	45,4	25,4	23,6	16,3
Надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику України (в т.ч. і міжнародну)	16,5	15,3	23,6	37,1	38,8
Важко відповісти	33,7	39,3	51,0	39,3	44,9

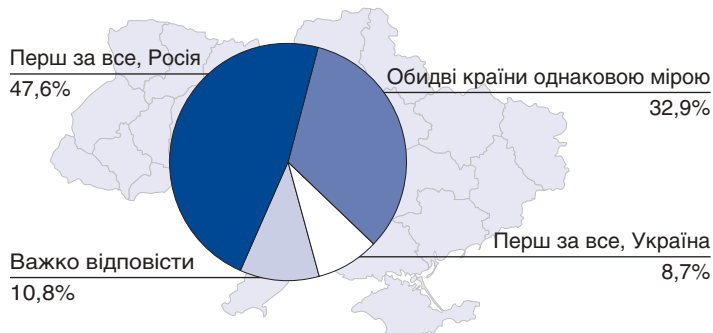

З якими думками та оцінками стосовно ситуації на Сході України Ви більшою мірою згодні?

% опитаних

(продовження)

Хто несе відповідальність за російсько-український конфлікт?

2015р.

Регіони

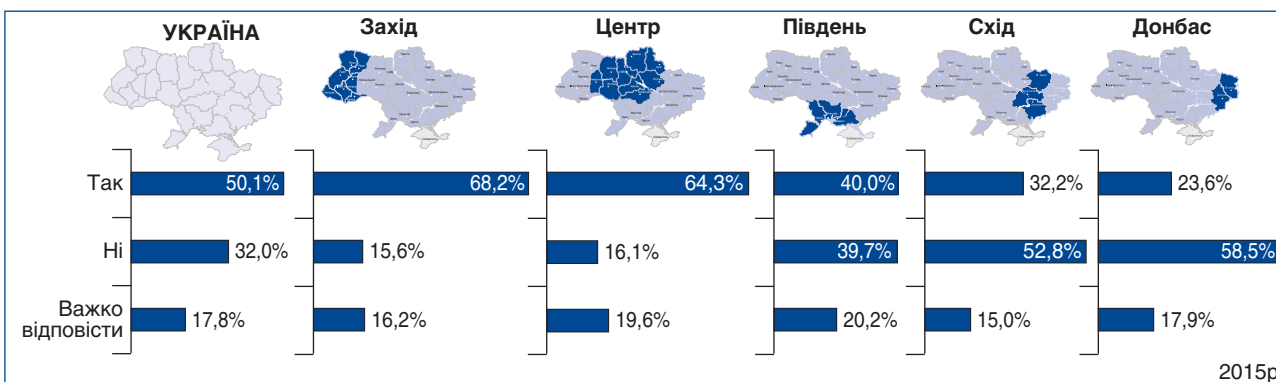
	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Перш за все, Росія	68,4	56,9	32,6	35,6	24,0
Обидві країни однаковою мірою	21,9	30,9	41,0	36,3	42,5
Перш за все, Україна	4,2	4,7	10,0	16,7	12,9
Важко відповісти	5,4	7,4	16,4	11,4	20,6

Якому варіанту політики України щодо територій, контрольованих "ДНР" та "ЛНР", Ви віддали б перевагу?

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Повна ізоляція	24,5	37,0	30,3	17,5	15,9	10,3
Часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території)	16,9	22,9	16,4	9,7	14,6	17,8
М'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами "ДНР та ЛНР", ухвалення "особливого статусу цих територій")	14,5	6,9	10,5	14,9	22,1	24,4
Часткова ізоляція (з підтримкою економічних та торговельних зв'язків)	8,8	7,4	10,6	4,7	9,5	8,4
Визнання незалежності "ДНР" і "ЛНР" та встановлення відносин з ними як окремими державами	5,5	1,1	2,5	8,8	11,3	9,0
Інше	5,0	4,6	5,6	6,7	5,2	3,0
Важко відповісти	24,8	20,1	24,2	37,7	21,4	27,1

Існує думка, що громадян України, які підтримали російську агресію проти України, анексію Криму, сепаратистські рухи на Сході і Півдні, треба позбавляти українського громадянства. Чи підтримуєте Ви цю думку?

% опитаних

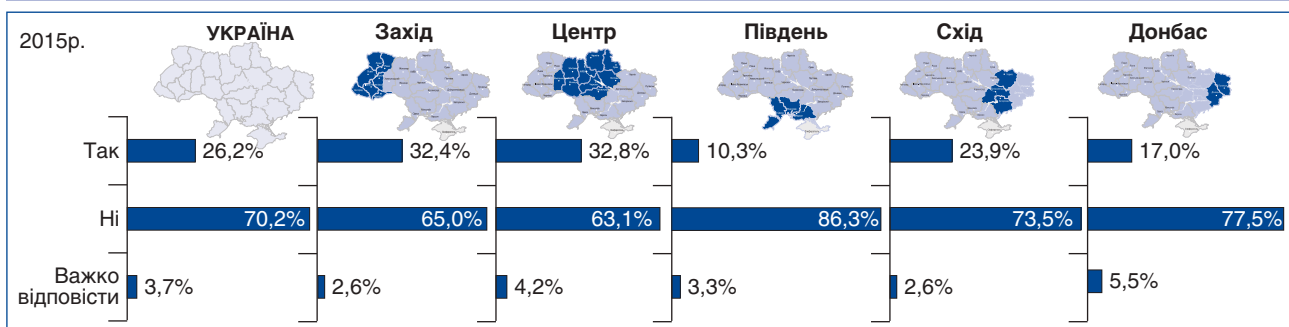
2015р.

За яким принципом мають будуватися відносини між жителями України та наступними категоріями громадян після врегулювання конфлікту на Сході України?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Громадяни, які виїхали із зони АТО в інші регіони України						
“Не забудемо, не пробачимо”	2,0	2,6	2,8	0,7	1,8	0,6
“Зрозуміти і пробачити”	16,0	20,5	16,7	11,0	11,8	16,9
“Вони не винні”	70,2	65,5	70,4	75,9	73,9	67,8
Важко відповісти	11,8	11,5	10,1	12,5	12,6	14,7
Громадяни, які виїхали із зони АТО в Росію						
“Не забудемо, не пробачимо”	13,6	20,6	17,2	6,4	11,5	3,7
“Зрозуміти і пробачити”	23,3	26,3	23,7	22,7	18,1	25,0
“Вони не винні”	46,4	36,0	39,5	53,9	58,0	56,5
Важко відповісти	16,7	17,0	19,6	17,0	12,4	14,8
Громадяни, які хотіли виїхати із зони АТО в інші регіони України, але не виїхали, тому що не мали можливостей						
“Не забудемо, не пробачимо”	1,5	2,5	1,5	0,6	2,2	0,4
“Зрозуміти і пробачити”	19,9	21,7	22,9	12,0	16,1	20,8
“Вони не винні”	66,3	62,3	64,8	74,3	71,1	63,8
Важко відповісти	12,3	13,6	10,9	13,1	10,7	14,9
Громадяни, які не виїхали із зони АТО в інші регіони України, але не підтримують “ДНР”-“ЛНР”						
“Не забудемо, не пробачимо”	3,1	5,0	3,0	0,8	4,6	0,4
“Зрозуміти і пробачити”	22,5	25,5	23,7	15,0	20,4	23,3
“Вони не винні”	60,2	55,6	59,5	68,3	62,0	59,9
Важко відповісти	14,3	13,9	13,7	15,9	13,0	16,4
Громадяни, які не виїхали із зони АТО в інші регіони України і підтримують “ДНР”-“ЛНР”						
“Не забудемо, не пробачимо”	40,2	55,1	56,8	22,3	25,4	14,0
“Зрозуміти і пробачити”	24,7	20,1	16,3	30,1	31,9	37,3
“Вони не винні”	12,8	7,9	6,2	16,2	18,9	24,2
Важко відповісти	22,2	17,0	20,7	31,5	23,8	24,6
Громадяни, які були примушені до участі у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України						
“Не забудемо, не пробачимо”	37,0	45,2	49,7	19,5	35,9	11,5
“Зрозуміти і пробачити”	27,4	26,3	19,4	34,6	27,3	41,4
“Вони не винні”	12,1	7,8	6,6	18,8	16,6	19,6
Важко відповісти	23,5	20,6	24,3	27,1	20,1	27,5
Громадяни, які за власною ініціативою та переконаннями брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України						
“Не забудемо, не пробачимо”	65,9	83,1	81,8	48,3	58,9	28,5
“Зрозуміти і пробачити”	10,3	5,3	4,5	16,1	10,5	25,4
“Вони не винні”	5,2	2,3	2,6	7,1	9,0	9,3
Важко відповісти	18,6	9,3	11,1	28,5	21,6	36,8
Громадяни, які брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і брали участь у тортурах українських військових і мирного населення						
“Не забудемо, не пробачимо”	72,1	86,8	84,1	64,7	63,9	41,7
“Зрозуміти і пробачити”	6,9	3,6	4,4	8,4	7,9	14,7
“Вони не винні”	4,2	2,3	2,4	5,4	7,3	6,4
Важко відповісти	16,7	7,3	9,2	21,4	20,9	37,3

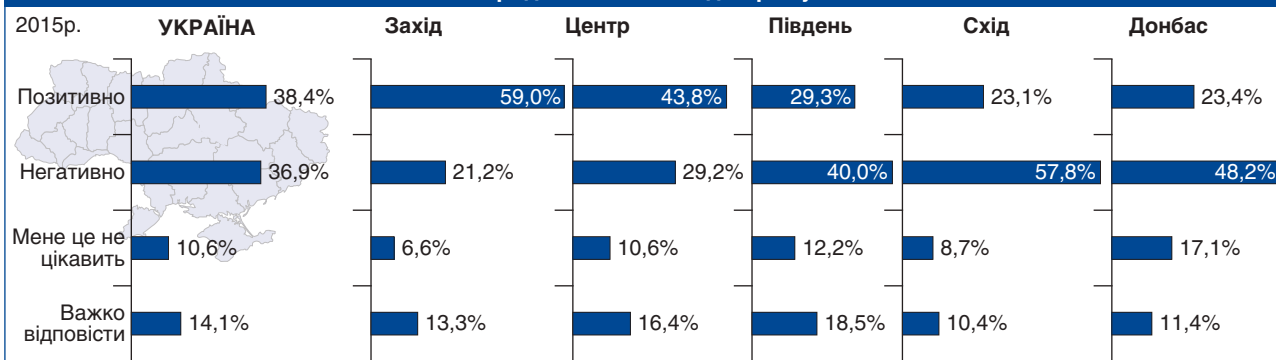
Чи брали Ви, Ваші рідні і близькі участь в АТО або проходили військову службу по мобілізації в період 2013-2015рр.?
% опитаних

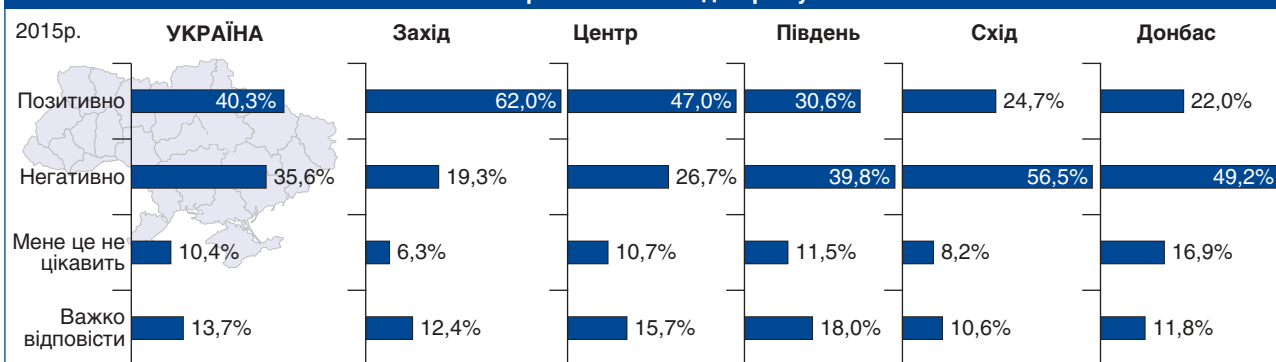

Як Ви ставитеся до таких акцій?
% опитаних

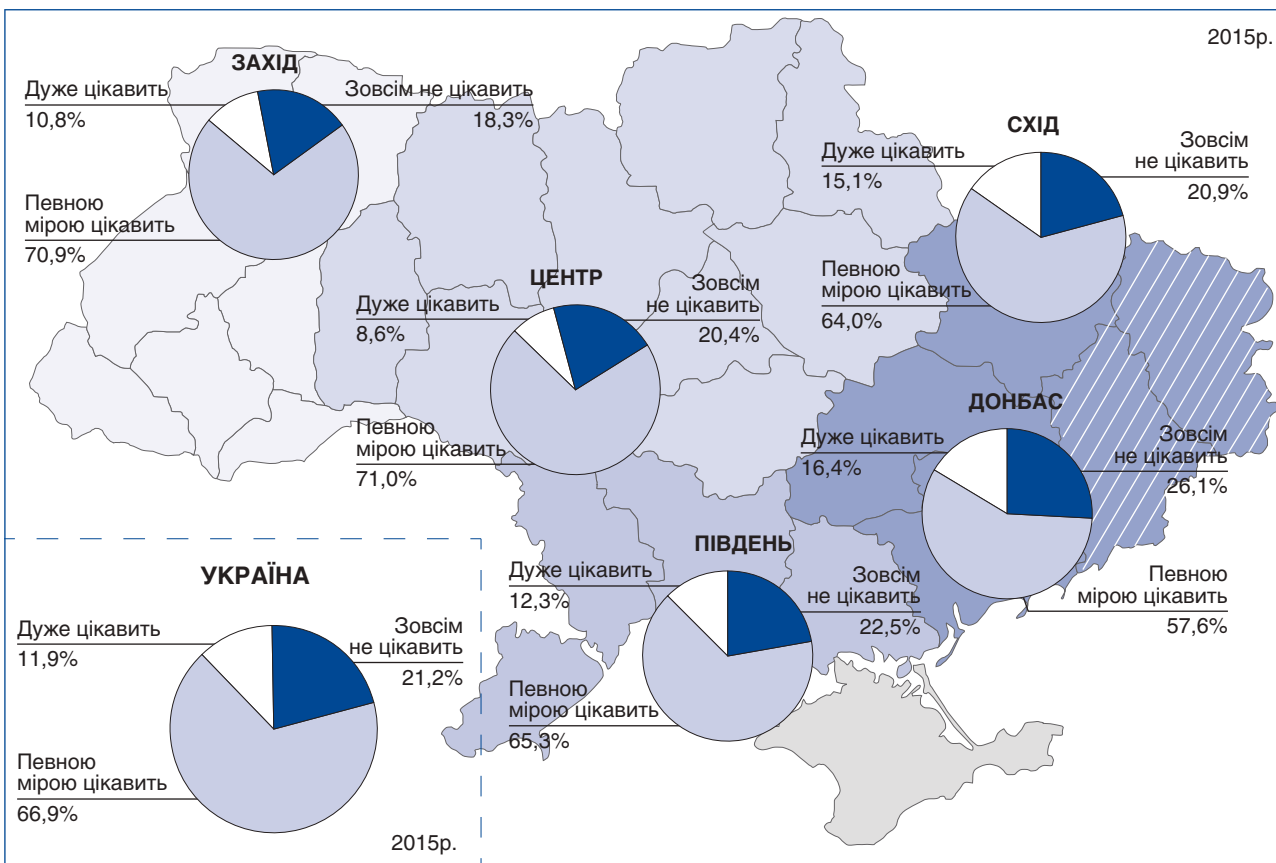
Продовольча блокада Криму

Енергетична блокада Криму

Якою мірою Вас цікавить політика?
% опитаних

Наскільки Ви довіряєте інформації про події в Україні і світі, яку отримуєте з наступних джерел?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Друзі, знайомі, сім'я						
Довіряю	17,8	22,7	20,7	9,4	19,2	9,4
Скоріше довіряю	51,4	54,3	56,7	54,7	47,8	38,0
Скоріше не довіряю	12,4	9,0	7,5	14,0	16,4	21,9
Не довіряю	5,1	3,8	2,9	4,1	8,2	8,6
Важко відповісти	13,2	10,2	12,2	17,8	8,4	22,2
Телевізійні новини						
Довіряю	3,5	5,0	3,8	2,4	3,3	1,9
Скоріше довіряю	45,1	54,8	49,9	42,8	35,3	35,2
Скоріше не довіряю	29,2	22,5	27,9	33,6	33,3	32,9
Не довіряю	11,5	8,7	6,9	9,5	22,4	13,9
Важко відповісти	10,7	9,0	11,5	11,8	5,7	16,0
Телевізійні політичні програми						
Довіряю	3,2	3,8	3,6	2,4	3,0	2,4
Скоріше довіряю	37,9	44,8	41,0	38,3	31,4	29,1
Скоріше не довіряю	31,9	28,3	31,2	34,1	33,4	34,8
Не довіряю	13,1	11,6	9,7	10,7	21,0	14,9
Важко відповісти	13,9	11,4	14,6	14,5	11,2	18,9
Новини в газетах і журналах						
Довіряю	2,3	3,8	2,2	1,9	2,2	1,0
Скоріше довіряю	35,1	45,1	37,4	34,6	29,0	24,4
Скоріше не довіряю	31,1	25,5	31,3	32,7	33,2	34,3
Не довіряю	13,1	9,4	8,7	10,7	23,6	18,2
Важко відповісти	18,2	16,3	20,4	20,1	11,9	22,2
Новини по радіо						
Довіряю	2,6	3,4	3,0	1,5	2,3	2,0
Скоріше довіряю	32,5	41,8	34,3	31,7	25,1	25,6
Скоріше не довіряю	28,0	22,0	27,9	30,4	30,7	31,6
Не довіряю	12,5	10,1	9,3	9,4	21,4	14,2
Важко відповісти	24,4	22,8	25,4	27,1	20,6	26,7
Новинні або політичні Інтернет-сайти						
Довіряю	3,6	3,8	3,6	1,7	5,8	1,9
Скоріше довіряю	28,8	34,6	30,4	23,6	29,5	20,7
Скоріше не довіряю	21,5	18,8	20,9	20,0	21,2	27,6
Не довіряю	10,2	9,7	7,1	9,7	15,2	12,0
Важко відповісти	35,9	33,1	38,0	45,1	28,3	37,9
Соціальні Інтернет-мережі (наприклад, "ВКонтакте", "Facebook", "Однокласники" та ін.)						
Довіряю	2,9	2,4	3,3	1,2	4,9	1,3
Скоріше довіряю	24,3	26,8	27,5	20,6	24,5	16,1
Скоріше не довіряю	22,0	21,4	19,4	19,7	22,1	29,7
Не довіряю	12,4	11,2	9,9	10,9	18,3	13,5
Важко відповісти	38,5	38,1	39,9	47,6	30,2	39,5
Інші Інтернет-ресурси						
Довіряю	3,1	2,7	3,7	1,4	4,8	1,3
Скоріше довіряю	22,8	26,4	23,3	19,3	23,6	18,5
Скоріше не довіряю	19,9	19,4	19,0	19,0	18,4	24,9
Не довіряю	11,0	9,6	9,1	9,1	17,1	11,4
Важко відповісти	43,2	41,9	45,0	51,2	36,1	43,9

2015р.

Якою мірою Ви довіряєте наведеним ЗМІ?
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
ЗМІ України						
Довіряю	5,3	5,6	6,9	4,5	3,3	4,5
Скоріше довіряю	47,6	60,1	51,6	41,8	38,7	36,9
Скоріше не довіряю	26,9	20,2	26,2	29,6	32,3	29,3
Не довіряю	9,3	6,0	5,5	7,8	18,3	12,4
Важко відповісти	10,8	8,1	9,8	16,3	7,3	16,9
ЗМІ Росії						
Довіряю	1,0	0,5	0,5	0,6	1,6	2,7
Скоріше довіряю	5,8	2,1	2,3	6,8	14,7	7,1
Скоріше не довіряю	27,7	18,1	26,1	31,8	30,0	38,4
Не довіряю	52,4	74,1	62,3	38,8	37,1	29,0
Важко відповісти	13,1	5,1	8,9	22,1	16,6	22,8
Західним ЗМІ						
Довіряю	3,0	5,0	2,2	3,6	2,3	2,8
Скоріше довіряю	27,7	43,8	28,8	22,4	16,4	20,6
Скоріше не довіряю	25,7	20,1	26,3	23,2	29,5	29,2
Не довіряю	18,0	10,7	20,8	11,9	25,9	16,2
Важко відповісти	25,6	20,5	21,8	38,9	25,9	31,1
ЗМІ "ДНР" та "ЛНР"						
Довіряю	0,7	0,7	0,3	0,6	0,9	1,3
Скоріше довіряю	2,7	2,2	1,2	3,6	4,4	4,3
Скоріше не довіряю	19,3	12,2	19,5	24,9	18,1	25,7
Не довіряю	55,6	73,1	65,2	36,8	47,1	34,3
Важко відповісти	21,7	11,7	13,9	34,2	29,5	34,4
ЗМІ окупованого Криму (офіційним)						
Довіряю	0,7	0,8	0,4	0,6	1,2	0,6
Скоріше довіряю	3,8	3,0	1,9	4,3	7,9	3,5
Скоріше не довіряю	19,9	14,0	20,1	26,1	16,7	26,6
Не довіряю	52,4	68,9	62,2	32,3	45,4	30,7
Важко відповісти	23,3	13,3	15,4	36,7	28,8	38,6

2015р.

Соціально-демографічні показники,
% опитаних

	УКРАЇНА	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Стать респондентів						
Жінки	55,0	53,9	55,0	54,8	56,1	55,0
Чоловіки	45,0	46,1	45,0	45,2	43,9	45,0
Вік респондентів						
18-24 років	11,7	12,8	11,7	12,7	11,3	9,9
25-29 років	10,6	10,9	10,4	10,3	10,5	10,8
30-39 років	18,0	18,6	17,7	18,1	18,3	17,7
40-49 років	16,5	17,0	16,5	16,9	16,2	15,7
50-59 років	17,4	17,0	17,2	17,5	17,3	18,4
60 років і старші	25,8	23,7	26,5	24,4	26,3	27,5
Освіта респондентів						
Незакінчена середня	3,1	2,7	2,7	4,0	3,7	3,3
Загальна середня	23,2	22,4	22,3	28,2	21,1	25,1
Середня спеціальна	40,2	37,5	40,1	36,3	43,4	43,0
Вища або незакінчена вища	32,9	36,6	34,4	31,2	30,7	28,7
Не відповіли	0,6	0,8	0,5	0,3	1,1	0,0

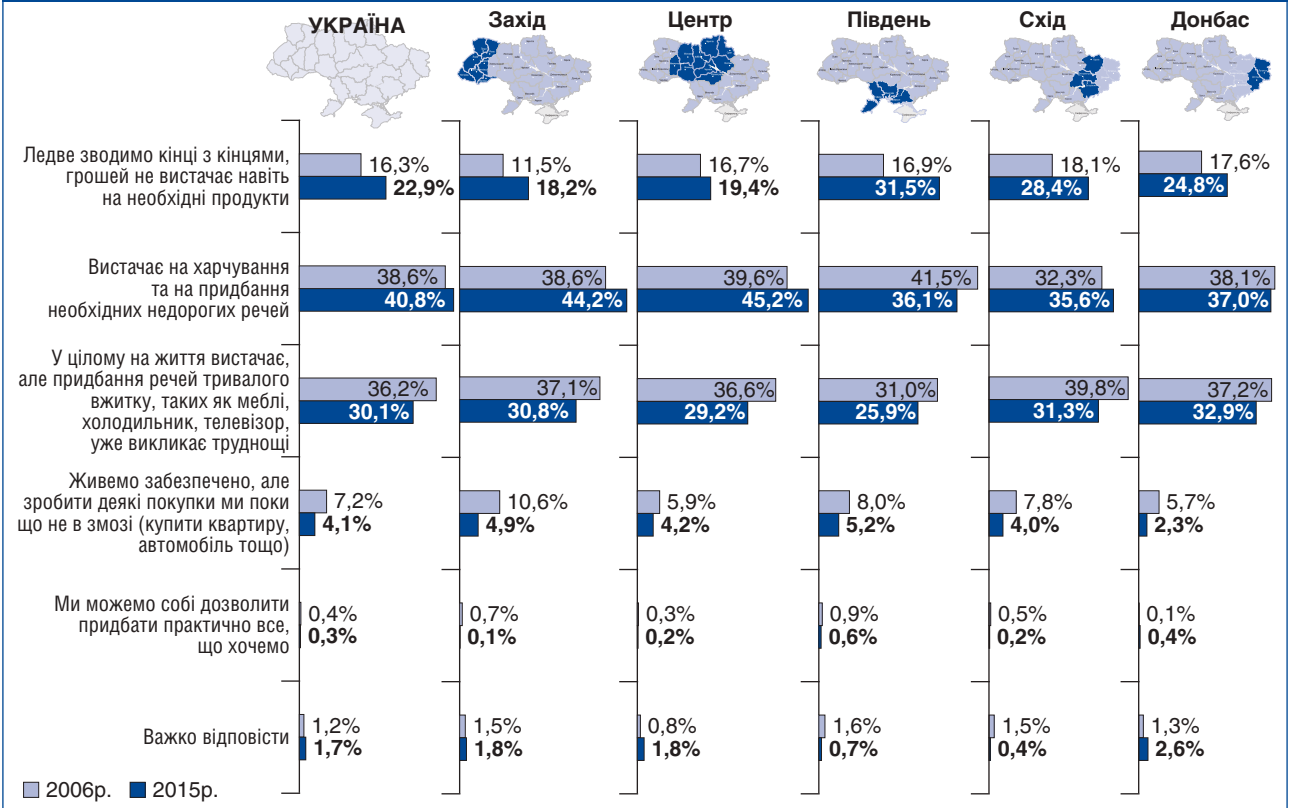
2015р.

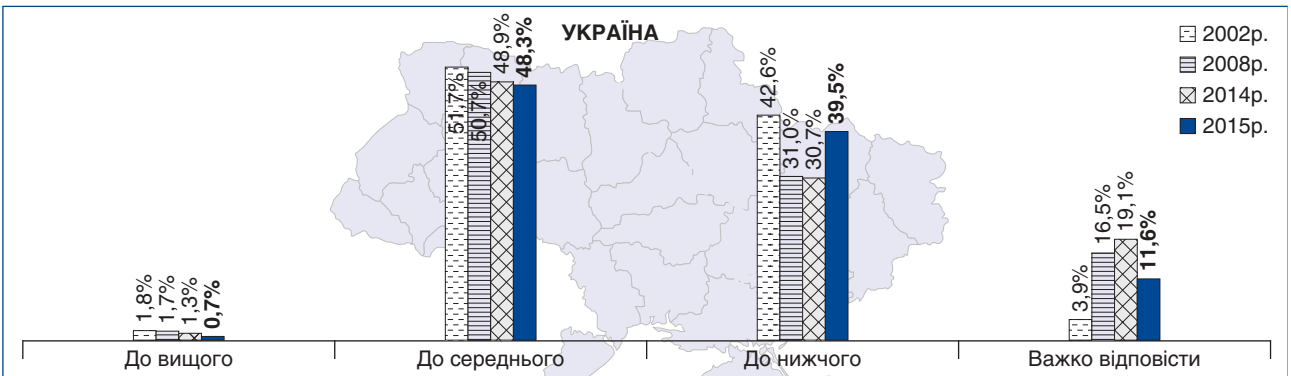
Соціально-демографічні показники
% опитаних

(продовження)

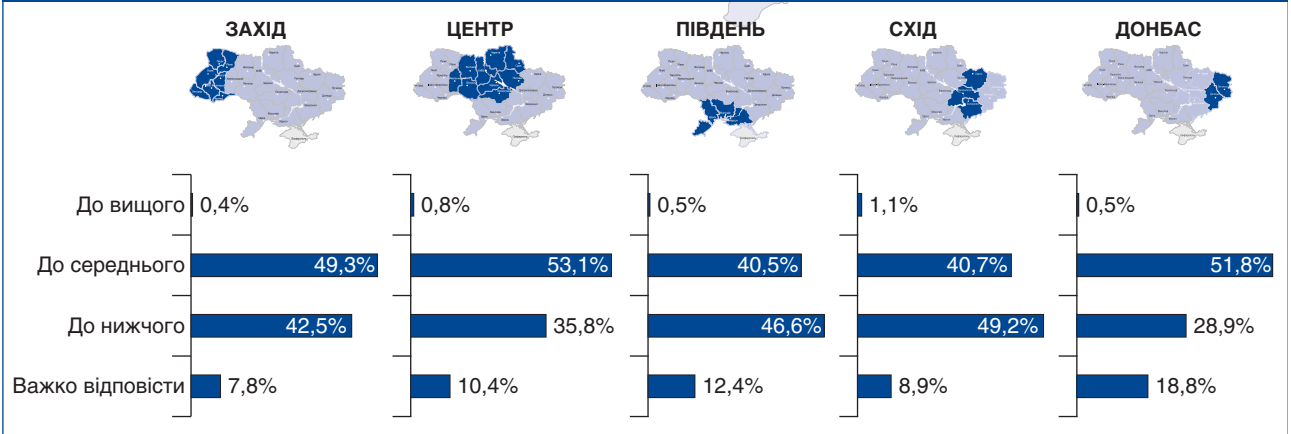
Яким є в цілому матеріальне становище вашої сім'ї?

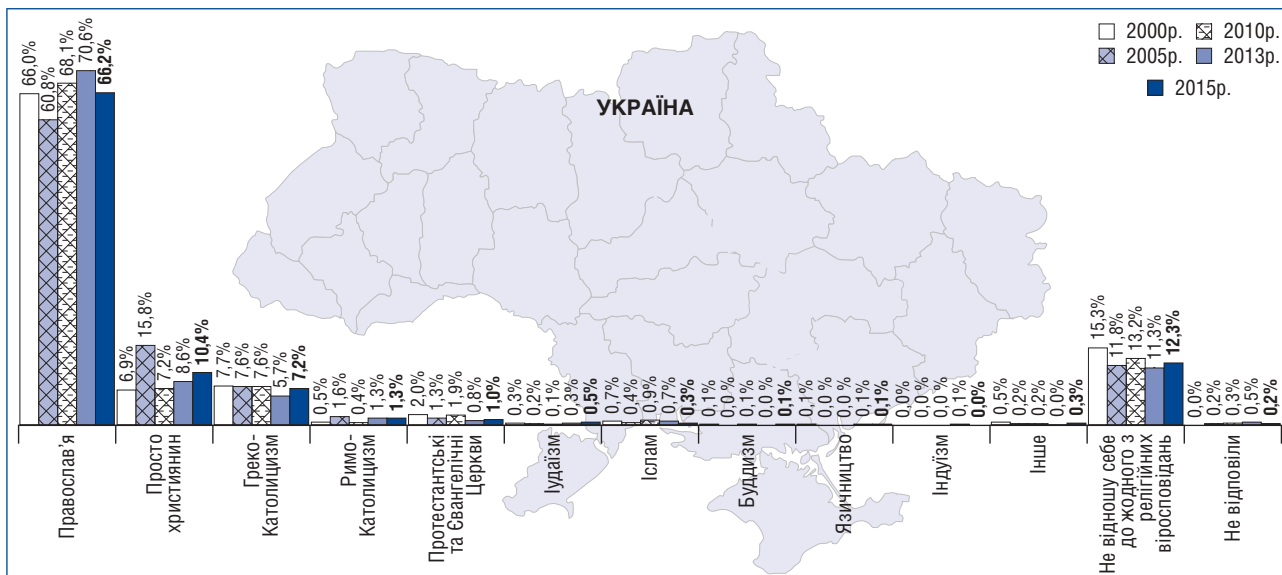
Якщо українське суспільство умовно поділити на три соціальні класи, то до якого класу Ви віднесли б себе?
% опитаних

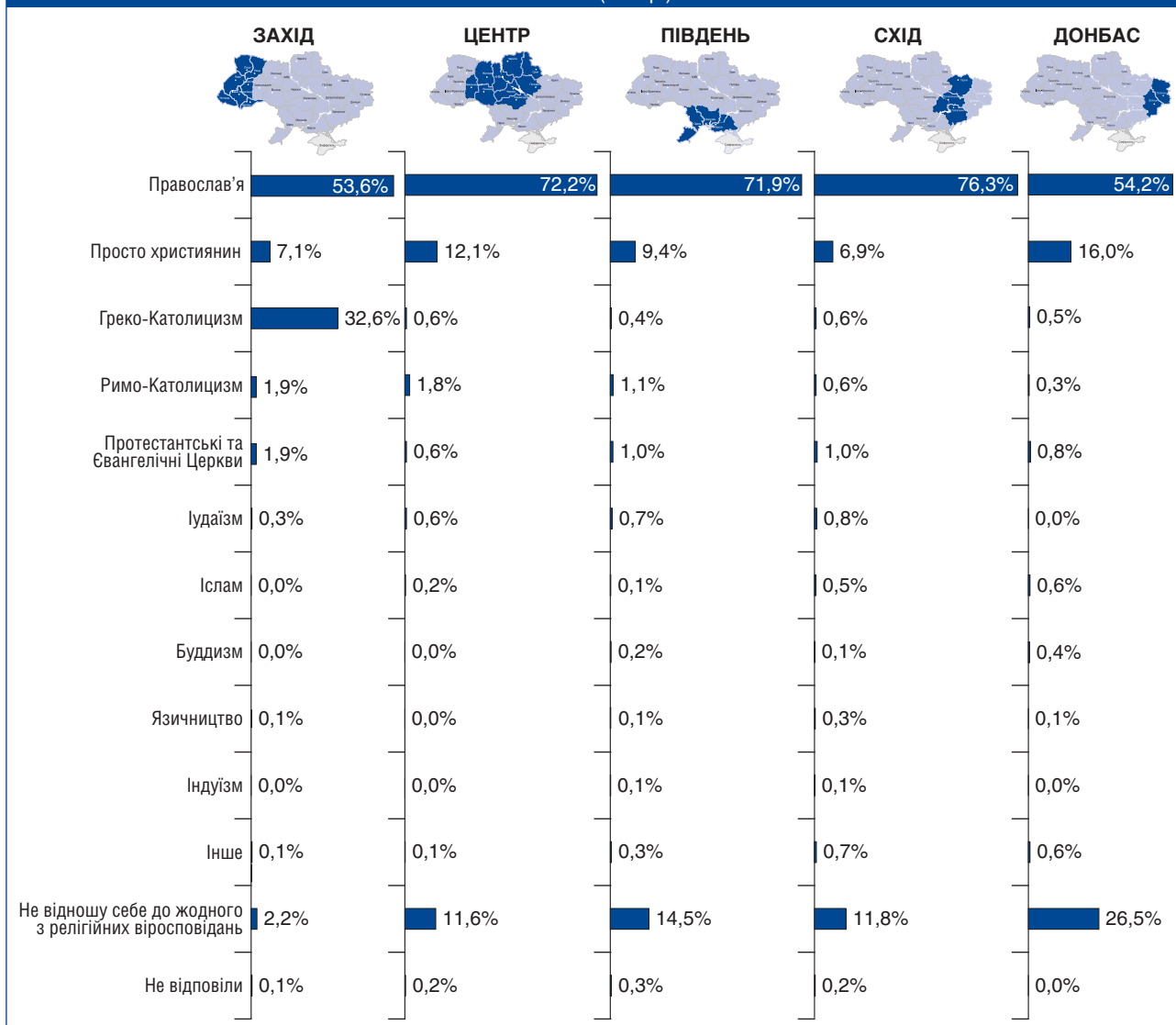
Регіони (2015р.)

До якої релігії Ви себе відносите?
% опитаних

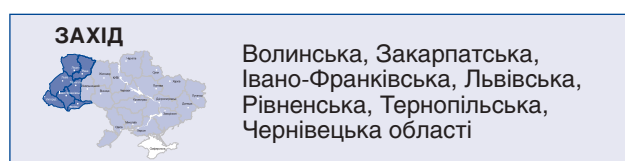

Регіони (2015р.)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖИТЕЛІВ ОБЛАСТЕЙ РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Проведене в рамках проекту соціологічне опитування надало можливість дослідити особливості ідентичності громадян України не лише на рівні макрорегіонів, але й дійти до рівня областей. Це дозволяє оцінити спільні та відмінні риси ідентичності жителів областей в межах одного регіону, а також між сусідніми областями різних регіонів.

Сприйняття України як Батьківщини

Абсолютна більшість жителів регіону сприймають Україну як свою Батьківщину: від 99% в Івано-Франківській області до 95% – в Чернівецькій.

Потреба пишатися країною

Для більшості жителів усіх областей регіону для щастя необхідно пишатися своєю країною. Цей показник коливається від 67% у Львівській області до 51% в Тернопільській.

Патріотизм

Переважає більшість (85%) жителів регіону вважають себе патріотами України, при чому більшість (52%) – беззастережно¹. У Івано-Франківській області – 95% (беззастережно – 65%), Волинській – 87% (57%), Закарпатській – 82% (43%), Львівській – 87% (51%), Рівненській – 87% (61%), Тернопільській – 78% (44%), Чернівецькій – 67% (38%).

Рідна мова/статус мов

Абсолютна більшість (93%) жителів визнають рідною українську мову. Цей показник становить понад 90% у всіх областях Заходу, крім Чернівецької області, де українську мову рідною визнають 74% жителів. Водночас, у Чернівецькій області найбільша (14%) частка жителів серед усіх областей України визнає рідними “інші мови”, тобто будь-які мови, крім української та російської.

Погоджуються з твердженням про те, що **українська мова повинна бути єдиною державною і офіційною** переважна більшість (81%) жителів регіону. Варіант, за якого українська повинна бути державною мовою, а російська може бути офіційною в деяких регіонах України, підтримує кожен п'ятий житель Львівської області. Такої ж думки дотримуються 17% жителів Волинської та 16% Закарпатської областей.

Також переважна більшість (86%) жителів регіону підтримують твердження, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, повинен володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, та знати основи української історії і культури.

Культурна традиція та її перспективи

Переважає більшість (85%) жителів регіону відносять себе до української культурної традиції. Найбільше – в Івано-Франківській (93%) та Волинській (91%) областях, найменше – у Чернівецькій (71%). В інших областях цей показник становить: у Закарпатській – 87%, Львівській – 84%, Рівненській – 83%, Тернопільській – 82%.

При цьому, послідовників загальноєвропейської традиції найбільше в Чернівецькій (10%) та Львівській (10%) областях, найменше – у Волинській (1%). Своєю чергою, в Рівненській та Волинській областях найбільше послідовників радянської традиції (по 6%).

Майже половина (49%) жителів Заходу вважають, що за 20-25 років в Україні переважатиме українська культурна традиція, 28% – загальноєвропейська.

Переважання в майбутньому української культурної традиції прогнозують більшість респондентів у Волинській (74%) та Рівненській (60%) областях. В інших областях підтримка цього варіанту коливається від 48% у Львівській до 34% у Закарпатській.

Бачення регіональних відмінностей і міжрегіональних протиріч

Більшість (61%) жителів Заходу незгодні з тим, що регіональні відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами. Згодні з цим твердженням 26%.

Більшість незгодних з таким твердженням становлять жителі всіх областей Заходу, крім Тернопільської, де таких відносна більшість (44%), згодні з таким твердженням – 34%. В інших областях ситуація наступна: Львівська – 69% не згодні (21% – згодні), Рівненська – 66% (21%), Закарпатська – 65% (23%), Волинська – 64% (25%), Чернівецька – 58% (19%), Івано-Франківська – 51% (38%).

Оцінка варіантів розвитку регіонів

Абсолютна більшість (92%) жителів Заходу не хотіли б, щоб їх область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави. Проти такого розвитку подій висловилося понад 80% жителів у всіх областях регіону.

Так само переважна більшість (88%) жителів Заходу не хочуть, щоб їх область залишилася у складі України на правах автономії (з власною Конституцією, урядом і парламентом). Число противників автономії коливається від 98% у Волинській та

¹ Сума варіантів відповіді “так” і “скоріше так”. “Беззастережно” передбачає обрання варіанту відповіді “так”.

94% у Івано-Франківській до 80% у Чернівецькій та 79% у Тернопільській областях.

Більшість (62%) жителів Заходу хочуть, щоб їх область залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцезагосподарування. Проти цього виступають дещо більше чверті (27%) жителів.

Таку думку найбільше підтримують жителі Івано-Франківської області (72%), найменше – Тернопільської (48%). В інших областях підтримка становить: у Львівській – 65%, Чернівецькій – 64%, Закарпатській – 63%, Рівненській – 58%, Волинській – 58%.

Розуміння нації

Відносна більшість жителів Заходу підтримують громадянське визначення нації (всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, національних традицій). Таких респондентів найбільше в Закарпатській області (62%), найменше – у Львівській (44%).

Водночас, понад третина жителів Львівської (37%) та Івано-Франківської (36%) областей віддають перевагу культурницькому визначенню (всі громадяни України, незалежно від етнічної належності, які спілкуються українською мовою, дотримуються українських традицій). У Чернівецькій та Закарпатській областях таких респондентів 16% та 14%, відповідно.

Водночас у Рівненській області досить велика частина (19%) жителів віддають перевагу етнічному визначенню (всі етнічні українці, незалежно від місця їх проживання та громадянства).

Зовнішньополітичні орієнтації

Переважає більшість (78%) жителів Заходу вважають, що відносини з країнами Європейського Союзу мають бути пріоритетним напрямом зовнішньої політики для України. Таку думку поділяють більшість жителів у всіх регіонах. Проте, якщо в Івано-Франківській (95%), Закарпатській (85%) та Львівській (80%) областях таких переважна більшість, то в Чернівецькій підтримка становить 54%. В інших областях рівень підтримки становить: у Тернопільській – 77%, Волинській – 74%, Рівненській – 69%.

Майдан/Антимайдан

Більшість (71%) жителів Заходу підтримали б Майдан, якщо б події дворічної давнини відбувалися сьогодні. 17% не підтримали б нікого, і лише 1% опитаних підтримали б Антимайдан.

Підтримали б Майдан переважна більшість жителів Івано-Франківської (84%) та Львівської (81%) областей. Далі за рівнем підтримки йдуть: Тернопільська – 69%, Рівненська – 64%, Закарпатська – 63%, Волинська – 59% та Чернівецька – 55% області. Не підтримали б нікого від 28% у Волинській та 27% у Закарпатській до 10% у Львівській областях.

Готовність до захисту країни

Відносна більшість (41%) жителів Заходу готові захищати свою країну участю у волонтерському русі. Близько чверті (24%) респондентів – зі зброєю в руках. Не готові захищати свою країну 18% опитаних.

Половина (51%) жителів Закарпатської області готові взяти участь у волонтерському русі, в усіх інших областях число таких респондентів становлять відносну більшість (від 45% у Тернопільській області до 34% в Чернівецькій).

Більше третини (36%) жителів Рівненської області готові захищати свою країну зі зброєю в руках, у Волинській області – 29%. Найменше таких у Чернівецькій (18%) та Закарпатській (16%) областях. В інших областях частка готових становить: у Львівській – 24%, Івано-Франківській – 24%, Тернопільській – 19%.

Серед областей регіону відносно більше число громадян, не готових захищати свою країну, живуть в Івано-Франківській (28%) та Тернопільській областях (21%). Найменше таких респондентів у Рівненській (14%) та Львівській (12%) областях.

Відповідальність за російсько-український конфлікт

Більшість (68%) жителів усіх областей вважають, що, перш за все, відповідальність за російсько-український конфлікт несе Росія. Проте їх число значно коливається: від 90% у Івано-Франківській області до 50% у Чернівецькій.

ЦЕНТР 	Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області
--	---

Сприйняття України як Батьківщини

97% жителів Центру сприймають Україну як свою Батьківщину: від 99% у Хмельницькій та Сумській областях до 94% – у Чернігівській.

Потреба пишатися країною

Більшості жителів Житомирської та Вінницької областей (відповідно, 69% і 52%) та половині жителів Хмельницької області (49%) для щастя необхідно пишатися своєю країною.

Жителям Полтавської (62%), Сумської (52%) та Чернігівської (49%) областей для щастя досить особистого благополуччя.

Патріотизм

Переважає більшість жителів Центру вважають себе патріотами України (81%). У всіх областях їх частка перевищує три чверті громадян. Найбільша частка таких респондентів – у Вінницькій області (93%), найнижча – у Києві (75%).

Рідна мова/статус мов

Для переважної більшості (78%) жителів регіону українська мова є рідною. Проте області Центру в цьому питанні не є однорідними. Їх можна поділити на три умовні групи, які вважають українську мову рідною:

1. Понад 90% жителів: Вінницька (98%), Хмельницька (95%) та Житомирська (91%).
2. Понад 70%: Черкаська (83%), Полтавська (79%), Сумська (78%), Київська (78%), Кіровоградська (75%).
3. Понад 50%: Чернігівська (63%), Київ (58%). Своєю чергою, близько третини жителів цих регіонів (29% та 33%, відповідно) рідними визнають і українську, і російську мови.

Таким чином жителі Вінницької, Хмельницької та Житомирської областей в цьому питанні є ближчими до жителів Заходу.

Переважає більшість жителів Вінницької (87%), Хмельницької (83%), Київської (79%) та Житомирської (77%) областей вважають, що українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою.

Такої ж думки дотримуються більшість жителів Черкаської (74%), Сумської (71%), Чернігівської (71%), Кіровоградської (69%), Полтавської (64%) областей та м.Києва (72%).

Помітні частки респондентів у Полтавській (30%) та Чернігівській (19%) областях підтримують варіант, за якого українська мова є державною, а російська – офіційною в деяких регіонах.

Переважає більшість (78%) жителів регіону вважають, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, повинен володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування та знати основи української історії і культури.

Проте рівень підтримки такого твердження коливається: від близько 84-86% у Полтавській, Житомирській, Київській та Сумській областях до 70-73% у Києві, Хмельницькій та Вінницькій областях.

Культурна традиція та її перспективи

Переважає більшість (81%) жителів Центру відносять себе до української культурної традиції.

Найбільше таких респондентів у Хмельницькій (89%) та Вінницькій (86%) областях. Найменше – у Сумській (73%) та Чернігівській (71%). У решті областей частки українокультурних респондентів становлять: у Полтавській – 84%, Черкаській – 83%, Житомирській – 82%, Києві – 81%, Кіровоградській – 78%, Київській – 77%.

Носіїв загальноєвропейської традиції дещо більше у Київській (10%) та Сумській (9%) областях, радянської – у Чернігівській (13%) та Сумській (11%). Найменше послідовників радянської культурної традиції у Вінницькій області (1%).

Відносна більшість (45%) жителів Центру вважають, що через 20-25 років в Україні переважатиме українська культурна традиція, 20% – загальноєвропейська. 14% вважають, що в майбутньому в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції.

При цьому, думку про те, що в майбутньому переважатиме українська культурна традиція поділяють більшість жителів Черкаської (57%), Житомирської (55%), Сумської (54%), Вінницької (54%), Полтавської (53%) областей та відносна більшість Хмельницької (46%), Київської (45%), Кіровоградської (36%), Чернігівської (31%) областей.

Близько третини жителів Хмельницької (31%) та понад чверть (по 28%) Київської області та Києва вважають, що переважатиме загальноєвропейська культурна традиція. Тобто, у Києві їх частка майже дорівнює частці тих, хто вважає, що переважатиме українська культурна традиція (31%).

Бачення регіональних відмінностей і міжрегіональних протиріч

62% жителів Центру не вважають, що регіональні відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами. Згодні з цим твердженням 23%.

Найбільше незгодних з цією думкою у Києві (75%; згодні лише 13%) та Хмельницькій області (72%; згодні – 21%). Далі йдуть Київська – 67% (згодні – 23%), Сумська – 65% (18%), Житомирська – 60% (21%), Чернігівська – 57% (32%), Полтавська – 56% (27%), Кіровоградська – 55% (17%) та Черкаська – 53% (27%) області.

У Вінницькій області частки згодних і незгодних з цією думкою розділилися порівну (по 41%).

Оцінка варіантів розвитку регіонів

Абсолютна більшість (93%) жителів Центру не хотіли б, щоб їх область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави.

Число тих, хто виступає проти цього, складає понад 90% у всіх областях, крім Кіровоградської, де таких 86%.

Також переважає більшість (89%) жителів Центру не хочуть, щоб їх область залишилася у складі України на правах автономії (з власними Конституцією, урядом і парламентом).

Число противників такого варіанту розвитку подій становить понад 90% у: Хмельницькій (97%), Вінницькій (91%) та Чернігівській (90%) областях. Понад 80% у: Київській (89%), Сумській (88%), Житомирській (88%), Черкаській (87%), Полтавській (86%), Кіровоградській (84%) областях та Києві (88%).

Більшість жителів Центру (59%) виступають за те, щоб їх область залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування.

Проте рівень підтримки такого рішення сильно коливається в областях. Якщо в Чернігівській області таких 73%, то у Вінницькій думки розділилися практично порівну (45% – підтримують, 46% – ні). В інших областях підтримка розподілилася таким чином: Київська область – 68%, Сумська – 67%, Полтавська – 65%, Кіровоградська – 59%, Черкаська – 55%, Житомирська – 55%, Хмельницька – 7%, Київ – 60%.

Розуміння нації

Більшість (60%) жителів регіону віддають перевагу громадянському розумінню нації. Проте між областями є суттєві розбіжності. Якщо в Житомирській і Вінницькій областях таких респондентів переважає більшість (відповідно, 76% і 71%), то в Полтавській і Хмельницькій – відносна більшість (47% і 46%).

Водночас, у цих областях найбільшою підтримкою, порівняно з іншими, користуються етнічні визначення нації – їх підтримують 28% і 26% респондентів, відповідно, тоді як, наприклад, у Київській області – лише 8%.

У Черкаській та Хмельницькій областях значну підтримку має культурницьке визначення нації (відповідно, 28% та 24%), тоді як у Вінницькій – 2%.

Зовнішньополітичні орієнтації

Більшість (58%) жителів регіону надають перевагу у зовнішній політиці відносинам з країнами ЄС. Підтримують таку думку від 67% жителів Києва до 52% Черкаської області.

Росію вважають пріоритетним партнером від 6% у Полтавській області до 0,3% у Вінницькій.

17% жителів Хмельницької області та 11% Чернігівської вважають, що варто розвивати відносини з іншими країнами, 11% Сумської – що з іншими країнами СНД.

Майдан/Антимайдан

Якби події дворічної давнини відбувалися сьогодні, відносна більшість (46%) жителів Центру підтримали б Майдан, понад третину (36%) – не підтримали б нікого, лише 3% – Антимайдан.

Підтримали б Майдан більшість жителів Києва (64%) та Хмельницької (56%) області, половина респондентів Київської (50%), відносна більшість жителів Кіровоградської (46%), Сумської (44%) та Черкаської (40%) областей.

Своєю чергою, не підтримали б нікого відносно більшість Вінницької, Чернігівської (по 46%), Полтавської (44%) та Житомирської (43%) областей. Антимайдан підтримали б 7% жителів Чернігівської та лише 1% Вінницької областей.

Готовність до захисту країни

Третина (33%) жителів Центру готові захищати свою країну через участь у волонтерському русі, не готові – 26%. Кожен п'ятий (20%) готовий захищати зі зброєю в руках.

До участі у волонтерському русі готові половина жителів Хмельницької (50%) та Черкаської (49%) областей. Найменше – жителі Житомирської (22%). В інших областях таких близько третини.

Понад третини (35%) жителів Кіровоградської області готові захищати свою країну зі зброєю в руках. Найменше таких у Хмельницькій (17%) та Полтавській (12%) областях. В інших областях цей показник коливається від 24% у Вінницькій до 19% у Житомирській.

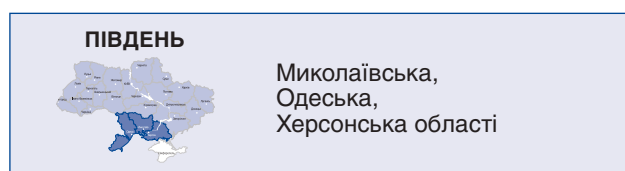
Не готові захищати свою країну відносно більшість жителів у Полтавській (38%), Житомирській (36%), Сумській (34%) областях та Києві (33%). Найменше таких у Кіровоградській (13%) та Черкаській (11%) областях. В інших областях не готові до захисту: у Київській – 24%, Вінницькій – 23%, Чернігівській – 19%, Хмельницькій – 17%.

Відповідальність за російсько-український конфлікт

Більшість жителів усіх областей Центру, крім Житомирської, Чернігівської та Черкаської, де таких відносна більшість, покладають вину за російсько-український конфлікт на Росію.

Найбільше таких у Києві (69%) та Сумській області (62%), найменше – в Чернігівській (47%) та Черкаській (41%).

У Житомирській, Черкаській та Чернігівській областях відносно більше тих, хто покладає відповідальність за конфлікт на обидві країни рівною мірою (відповідно, 42%, 39% та 37%).

Сприйняття України як Батьківщини

Серед жителів Південних областей Україну сприймають як Батьківщину від 96% у Миколаївській до 92% в Одеській області.

Потреба пишатися країною

Для більшості (56%) жителів Херсонської області та відносної більшості (46%) жителів Миколаївської області для щастя необхідно пишатися країною. Для відносної більшості (46%) респондентів Одеської області досить особистого благополуччя.

Патріотизм

68% жителів вважають себе патріотами України, не вважають – 17%. У Миколаївській області патріотами себе вважають 81% жителів (не вважають – 10%), в Херсонській – 68% (9%), Одеській – 61% (24%).

Рідна мова/статус мов

Для 38% жителів регіону рідною є російська та українська мови однаковою мірою. 35% жителів рідною вважають українську, 20% – російську.

Проте, між областями регіону є значні відмінності. У Миколаївській області більшість (53%) визначають українську мову як рідну. 26% – білінгви. Російська є рідною для 21% жителів.

У Херсонській області частки тих, хто визнає українську мову рідною (42%) та білінгви (41%) поділилась практично порівну. 14% вважають рідною російську.

Відносна більшість (43%) жителів Одеської області є білінгвами. Практично однакове число жителів вважають рідною українську (24%) та російську (23%) мови. Особливістю області є те, що відповідь “інші мови” тут обрали 10% жителів.

Відносна більшість (37%) жителів Півдня вважають, що українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою. Думку про те, що українська повинна бути державною мовою, а російська може бути офіційною в деяких регіонах України підтримують 30%. 23% вважають, що обидві мови повинні бути державними в Україні.

Статус української мови як єдиної державної та офіційної підтримують відносна більшість жителів Миколаївської (43%) та Херсонської (42%) областей. В Одеській цей показник складає 32%.

Відносна більшість (37%) жителів Одеської області вважають, що російська може бути офіційною в деяких регіонах України. У Миколаївській області так вважають 25% жителів, у Херсонській – 20%.

Державну двомовність підтримують 28% жителів Миколаївської області, 22% – Одеської та 21% – Херсонської.

Більшість (63%) жителів регіону вважають, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, повинен володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування та знати основи української історії і культури. Не підтримують таку думку 20%. Значущої різниці між областями регіону в цьому питанні немає.

Культурна традиція та її перспективи

Більшість (64%) жителів Півдня відносять себе до української культурної традиції, 12% – до радянської, 8% – до загальноєвропейської.

Області Півдня в цьому питанні є дуже неоднорідними. Так, найбільше (78%) носіїв української культурної традиції у Миколаївській області, що робить її ближчою до центрального регіону. Далі йдуть Херсонська (66%) та Одеська (56%). Своєю чергою, в Одеській області найбільше носіїв радянської (15%) та російської (5%) культурних традицій. У Миколаївській таких 9% та 3%, відповідно, у Херсонській – 8% та 2%. До загальноєвропейської традиції себе відносять 9% жителів Херсонської, 9% – Одеської та 4% – Миколаївської областей.

33% жителів Півдня вважають, що в майбутньому переважатиме українська культурна традиція, 22% – що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції, 20% – що переважатиме загальноєвропейська.

Частіше жителі Херсонської (40%), Миколаївської (37%) та Одеської (28%) областей вважають, що в майбутньому переважатиме українська традиція. Чверть (25%) жителів Одеської, по 18% – Херсонської та Миколаївської областей поділяють думку, що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. 22% жителів Миколаївської, 20% – Одеської та 19% – Херсонської областей, вважають, що переважатиме загальноєвропейська культурна традиція.

Бачення регіональних відмінностей і міжрегіональних протиріч

Відносна більшість (43%) жителів Півдня не згодні з думкою, що регіональні відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами. Погоджуються з цим твердженням 33%. Таким чином розрив між незгодними та згодними є меншим, ніж у решті регіонів України.

При цьому, думка жителів Херсонської області значно відрізняється від думки жителів інших областей регіону та країни. Це єдина область в Україні, де більшість (56%) жителів вважають, що відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами. Протилежної думки дотримуються лише 20%. У Миколаївській області більшість жителів не згодні з цим твердженням (54%; згодні – 28%), в Одеській області таких відносна більшість (49%; згодні – 25%).

Оцінка варіантів розвитку регіонів

Переважає більшість (85%) жителів Півдня не хотіли б, щоб їх область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави.

Проте, якщо в Миколаївській (93%) та Одеській (89%) областях таких переважна більшість, то в Херсонській – 64%. Водночас у Херсонській області третина (34%) громадян не визначилися з цього питання.

76% жителів Півдня також не хотіли б, щоб їх область залишилася у складі України на правах автономії (з власною конституцією, урядом і парламентом).

Число противників автономії складає переважну більшість у Миколаївській (86%) та Одеській (81%) областях. У Херсонській таких респондентів дещо більше половини (53%).

Число жителів Херсонської області, які підтримують автономію (14%), є більшим, ніж у Миколаївській (5%) та Одеській областях (8%).

Більшість (67%) жителів Півдня виступають за те, щоб їх область залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування.

Найбільше такий розвиток подій підтримують жителі Миколаївської області (72%), найменше – Херсонської (58%). В Одеській області таких 70%.

Розуміння нації

59% жителів Півдня поділяють громадянське визначення нації. За областями: Одеська – 66%, Херсонська – 55%, Миколаївська – 46%.

Своєю чергою, в Миколаївській області частка жителів, які віддають перевагу культурницькому визначенню нації (25%) є у 5 разів більшою, ніж частки таких респондентів у Херсонській та Одеській областях (по 5%).

Етнічні визначення підтримують від 24% респондентів у Херсонській до 18% у Одеській.

Зовнішньополітичні орієнтації

Відносна більшість (36%) жителів Півдня надають перевагу тіснішим відносинам з країнами ЄС. 13% – відносинам з Росією, стільки ж – з іншими країнами СНД.

Прихильників пріоритетності відносин з ЄС найбільше в Миколаївській (46%) області, далі йдуть Одеська (34%) та Херсонська (32%) області. Перевагу відносинам з Росією віддають 15% жителів Одеської, 12% – Миколаївської та 9% – Херсонської областей. При цьому, майже кожен п'ятий (19%) житель Херсонської області надає перевагу відносинам з іншими країнами СНД.

Майдан/Антимайдан

Більшість (54%) жителів Півдня не підтримали б сьогодні ні Майдан, ні Антимайдан. Майдан підтримав би кожен п'ятий (20%) респондент, Антимайдан – 5%.

Підтримали б Майдан третина (33%) жителів Миколаївської області, кожен п'ятий (20%) Херсонської та 14% Одеської областей.

Кожен десятий (10%) житель Херсонської області підтримав би Антимайдан. У Миколаївській області таких 5%, в Одеській лише 4%.

Готовність до захисту країни

Майже третина (32%) жителів Півдня не готові захищати свою країну. Брати участь у волонтерському русі готові 23%, захищати зі зброєю в руках – 16%.

37% жителів Одеської області не готові захищати свою країну. У Херсонській області таких – 27%, Миколаївській – 25%.

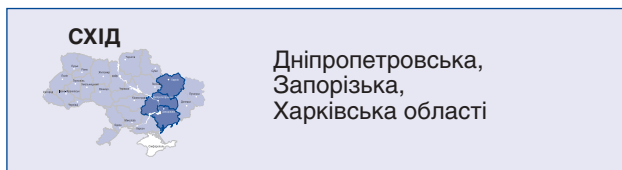
Брати участь у волонтерському русі готові 27% жителів Миколаївської області, 22% – Одеської, 20% – Херсонської.

Найбільше (29%) число готових захищати свою країну зі зброєю в Миколаївській області, найменше (11%) – в Одеській. В Херсонській області таких респондентів 16%.

Відповідальність за російсько-український конфлікт

Відносна більшість жителів Одеської (48%) та Миколаївської (47%) областей вважають, що відповідальними за конфлікт є обидві країни однаковою мірою. Відносна більшість (29%) жителів Херсонської області вважають, що винна Росія, 22% покладають вину на Україну.

На Росію покладають відповідальність по 34% жителів Одеської та Миколаївської областей.

Сприйняття України як Батьківщини

92% жителів Запорізької області сприймають Україну як свою Батьківщину. В Харківській – 91%, Дніпропетровській – 85%.

Потреба пишатися країною

Для більшості жителів Дніпропетровської (57%) та Харківської (55%) областей для щастя достатньо особистого благополуччя. У Запорізькій області частка тих, кому досить особистого благополуччя (43%), та тих, кому для щастя необхідно пишатися країною (42%), розділилася майже порівню.

Патріотизм

Більшість (68%) жителів Сходу вважають себе патріотами України, не вважають себе такими – 24%. У Харківській області патріотами себе вважають 70% (не вважають – 21%), Дніпропетровській – 69% (26%), Запорізькій – 65% (25%).

Рідна мова/статус мов

37% жителів регіону рідною вважають українську мову, близько третини (34%) є білінгвами, 26% – рідною вважають російську.

Області регіону в цьому питанні є досить неоднорідними. Так, якщо половина жителів Дніпропетровської області визначають рідною українську мову, то в Запорізькій таких 35%, а в Харківській лише 24%. Своєю чергою, відносна більшість жителів Харківської області (41%) визначають рідною російську мову. В Запорізькій області цей показник складає 23%, у Дніпропетровській – лише 15%.

Найбільше (40%) білінгвів у Запорізькій області, далі йдуть Харківська (34%) та Дніпропетровська (32%).

Однаковими є частки тих жителів регіону, які вважають, що українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою (34%), та тих, хто підтримує твердження, що українська повинна бути державною мовою, а російська може бути офіційною в деяких регіонах України (34%). 25% виступають за державну двомовність.

Однакове число жителів Запорізької та Дніпропетровської (по 38%) областей виступають за українську мову як єдину державну. Менша частка (27%) таких громадян у Харківській області, де відносна більшість (36%) виступають за право російської бути офіційною в деяких регіонах. У Дніпропетровській області за це виступають також 36% жителів, в Запорізькій – 29%.

Державну двомовність підтримують 32% жителів Харківської області, 30% – Запорізької та 16% Дніпропетровської.

Більшість (68%) жителів Сходу вважають, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, повинен володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування та знати основи української історії і культури. Дотримуються протилежної думки 26%.

Підтримують таке твердження переважна більшість (77%) жителів Запорізької області, а також 66% – Дніпропетровської та 65% – Харківської.

Культурна традиція та її перспективи

Більшість (64%) жителів Сходу вважають себе носіями української культурної традиції, 14% – радянської, 7% – загальноєвропейської та лише 6% – російської.

Носії української культурної традиції становлять більшість у всіх областях Сходу: Дніпропетровська – 68%, Запорізька – 64%, Харківська – 60%.

Щодо представництва інших традицій між областями регіону є відмінності. Так, Харківська область (20%) переважає Запорізьку (12%) та Дніпропетровську (10%) за числом носіїв радянської традиції. За цим показником вона є ближчою до Донбасу.

Свою чергою, у Дніпропетровській області частка тих, хто вважає себе носіями загальноєвропейської традиції, є найбільшою (11%) серед усіх областей України та помітно переважає частку таких громадян порівняно з Харківською областю (2%). У Запорізькій області носіїв загальноєвропейської традиції – 7%.

У Запорізькій області вважають себе носіями російської культурної традиції 8%, у Харківській – 7%, у Дніпропетровській – 3%.

Відносна більшість (39%) жителів Сходу вважають, що в майбутньому (через 20-25 років) в Україні переважатиме українська культурна традиція, 22% – загальноєвропейська. 17% вважають, що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції.

Лише у Дніпропетровській області більшість (53%) жителів вважають, що в майбутньому переважатиме українська традиція. За цим показником вона є ближчою до Центрального та Західного регіонів. Таку думку поділяють по 30% жителів Харківської та Запорізької областей.

Понад чверть жителів Запорізької (28%) та Харківської (26%) областей вважають, що в Україні переважатиме загальноєвропейська традиція. У Дніпропетровській області таку думку поділяють значно менше число жителів (16%).

23% жителів Харківської області вважають, що в майбутньому в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. У Запорізькій та Дніпропетровській областях таких респондентів суттєво менше (по 14%). Лише 4% жителів Харківської, по 3% – Дніпропетровської та Запорізької вважають, що в майбутньому переважатиме російська культурна традиція.

Бачення регіональних відмінностей і міжрегіональних протиріч

Більшість (59%) жителів Сходу не згодні з думкою, що регіональні відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами. Згодні з такою думкою 27%.

Не згодні з такою думкою більшість жителів Дніпропетровської (69%; згодні – 22%) і Запорізької (55%) областей та відносна більшість Харківської (49%; згодні – 36%).

Оцінка варіантів розвитку регіонів

Переважає більшість (86%) жителів Сходу не хотіли б, щоб їх область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави.

Таку думку підтримують від 93% жителів Запорізької області до 81% – Харківської.

Переважає більшість (76%) жителів Сходу проти того, щоб їх область залишилася у складі України на правах автономії (з власними Конституцією, урядом і парламентом).

Проти цього виступають переважна більшість жителів Запорізької (84%) та Дніпропетровської (79%) областей. У Харківській області таких відповідей 69%.

Число прихильників автономії в Харківській області (23%) переважає їх число прихильників у Дніпропетровській (7%) та у Запорізькій (11%) областях.

59% жителів Сходу виступають за те, щоб їх область залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування.

Таку думку підтримують більшість жителів у всіх областях регіону: Харківській – 69%, Дніпропетровській – 55%, Запорізькій – 53%. Проти – 29% жителів регіону.

Розуміння нації

Дещо більше половини (52%) жителів регіону віддають перевагу громадянському розумінню нації. Число таких коливається від 59% у Запорізькій до 44% у Дніпропетровській областях.

24% жителів регіону поділяють етнічні визначення нації, 17% – культурницьке визначення.

У Дніпропетровській (23%) та Запорізькій (19%) областях вагомі частки жителів підтримують культурницьке визначення. У Харківській таких 9%.

Етнічне визначення найбільше підтримується у Дніпропетровській (28%) та Харківській (26%) областях, у Запорізькій рівень його підтримки становить 16%.

Зовнішньополітичні орієнтації

Відносна більшість (36%) жителів Сходу вважають пріоритетними відносини з країнами ЄС, 20% – з Росією.

При цьому жителі різних областей мають різні думки з цього питання. За пріоритетність відносин з ЄС виступають майже половина (47%) жителів Запорізької області, тоді як у Дніпропетровській – 36%, у Харківській – 29%.

Відносинам з Росією перевагу надають 32% жителів Харківської області, що є другим показником в Україні після Донецької області. У Запорізькій таких респондентів 19%, в Дніпропетровській – 9%.

Майдан/Антимайдан

51% жителів Сходу не підтримали б ні Майдан, ні Антимайдан. Чверть (25%) підтримали б Майдан, 15% – Антимайдан.

Майдан підтримали б практично рівні частки жителів Дніпропетровської (27%) і Запорізької (26%) областей та кожен п'ятий (21%) – Харківської.

Кожен п'ятий (21%) житель Харківської області підтримав би Антимайдан, що є найвищим показником серед усіх областей України. В Запорізькій області таких 14%, в Дніпропетровській – 11%.

Готовність до захисту країни

Відносна більшість (45%) жителів Сходу не готові захищати свою країну. Брати участь у волонтерському русі готові 28%, захищати країну зі зброєю в руках – 13%.

Число неготових захищати свою країну коливається від 47% жителів у Харківській області до 40% у Запорізькій.

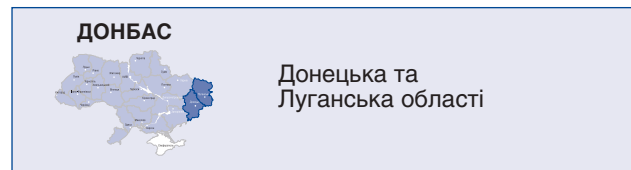
У волонтерському русі готові брати участь 27% жителів Дніпропетровської, 29% жителів Харківської та 30% жителів Запорізької областей.

По 15% жителів Дніпропетровської та Запорізької областей готові захищати Україну зі зброєю в руках. У Харківській таких 10%.

Відповідальність за російсько-український конфлікт

44% жителів Запорізької, 40% Дніпропетровської та 24% Харківської областей вважають, що за розв'язання конфлікту несе відповідальність Росія.

Відносна більшість (35%) жителів Харківської області покладають вину на обидві країни, а 25% вважають відповідальною Україну. У Дніпропетровській області покладають відповідальність на обидві країни 38% опитаних, на Україну – 14%, у Запорізькій, відповідно 35% і 9%.

Сприйняття України як Батьківщини

Переважає більшість (83%) жителів Донбасу сприймають Україну як свою Батьківщину. У Луганській області – 89%, Донецькій – 80%.

Потреба пишатися країною

Для відносно більшості жителів Донецької та Луганської областей (по 48%) для щастя досить особистого благополуччя. Відчувають потребу пишатися країною 41% жителів Донецької та 38% – Луганської областей.

Патріотизм

Більшість (56%) жителів Донбасу вважають себе патріотами України. Дотримуються протилежної думки 31%.

Вважають себе патріотами України більшість жителів Луганської області (69%), не вважають – 20%, у Донецькій області – відповідно, 49% і 36%. При чому, якщо в Луганській області беззаперечно себе вважають патріотами 28% жителів, то в Донецькій – 12%.

Рідна мова/статус мов

Для відносно більшості (40%) жителів Донбасу рідною є російська мова. 34% є білінгами, для 20% рідною є українська.

При цьому, якщо в Луганській області вважають рідною українську та російську мови близькі частки респондентів (відповідно, 31% і 33%), то в Донецькій області російську мову вважають рідною утричі більше число жителів ніж українську (45% і 14%, відповідно). Білінги складають відповідно,

35% і 33%. У Донецькій області значною є частка громадян, які мають інші рідні мови (8%).

Лише 16% жителів Донецької області та 29% Луганської вважають, що українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою. 42% жителів Донецької та 29% Луганської вважають, що російська може бути офіційною в деяких регіонах України, а 36% респондентів у Донецькій та 32% у Луганській областях виступають за державну двомовність.

Більшість жителів Луганської та Донецької областей (69% та 54%, відповідно) вважають, що кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, має володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, знати основи української історії і культури. Протилежної думки дотримуються 22% та 36%, відповідно.

Культурна традиція та її перспективи

Відносна більшість (38%) жителів Донбасу відносять себе до української культурної традиції, практично кожен четвертий (24%) – до радянської, 10% – до російської і 9% – до загальноєвропейської.

Суттєва різниця між Донецькою та Луганською областями полягає в кількості носіїв української та радянської культурних традицій. Так, половина (50%) жителів Луганської області відносять себе до української культурної традиції. У Донецькій області таких кожен третій (32%). Водночас понад чверть (28%) жителів Донецької області відносять себе до радянської традиції, що є найвищим показником в Україні. У Луганській області таких респондентів 17%.

Частки носіїв російської та європейської культурних традицій в Донецькій (10% та 9%, відповідно) та Луганській (9% та 7%) областях є близькими.

Близько третини (30%) жителів Донбасу вважають, що в Україні в майбутньому (через 20-25 років) у різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. Кожен п'ятий (21%) вважає, що переважатиме українська традиція, 13% – загальноєвропейська, 7% – радянська, 5% – російська.

Більш ніж третина (36%) жителів Донецької області вважають, що в майбутньому в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. В Луганській таких 19%.

Своєю чергою, майже кожен четвертий (24%) житель Луганської області та майже кожен п'ятий (19%) Донецької вважають, що переважатиме українська традиція.

Однакові частки жителів Донецької та Луганської областей (по 13%) вважають, що переважатиме загальноєвропейська традиція, 6% та 3%, відповідно – що російська.

Водночас, у Донецькій області частка тих, хто вважає, що через 20-25 років переважатиме радянська культурна традиція (10%), є значно вищою, ніж в Луганській (2%).

Бачення регіональних відмінностей і міжрегіональних протиріч

49% жителів Донбасу не згодні з думкою, що регіональні відмінності західних і східних українців є настільки великими, що їх можна вважати двома різними народами, згодні з цією думкою – 28%.

У Луганській області незгодними є більшість (59%; згодні – 25%), а в Донецькій – відносна більшість (44%), згодні – 30% жителів.

Оцінка варіантів розвитку регіонів

Переважає більшість (74%) жителів Донбасу не хотіли б, щоб їх область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави.

У Луганській області таких респондентів 84%, в Донецькій – 69%. Число бажаючих приєднатися до іншої держави як у Донецькій, так і в Луганській областях є незначним, 8% та 5%, відповідно.

61% жителів Донбасу не підтримують варіант перебування у складі України на правах автономії (з власною Конституцією, урядом і парламентом).

У Луганській області таких 75%, у Донецькій – 53%. Підтримують такий варіант 8% та 15% жителів, відповідно.

Водночас, більшість (52%) жителів Донбасу хочуть, щоб їх область залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз, але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування. 25% виступають проти цього.

Прихильниками такого статусу є 57% жителів Луганської області та 49% – Донецької.

Розуміння нації

58% жителів Донбасу поділяють громадянське визначення нації. Етнічні варіанти визначення підтримують 21% жителів Донецької області та 10% – Луганської, своєю чергою, культурницьке визначення – 7% та 18% респондентів, відповідно.

Зовнішньополітичні орієнтації

Третина (34%) жителів Донецької області надають перевагу відносинам з Росією, кожен четвертий (25%) – з ЄС. У Луганській області відносно більше прихильників ЄС (32%). За пріоритет відносин з Росією виступають 18% жителів.

Майдан/Антимайдан

Більшість (54%) жителів Сходу не підтримали б ні Майдан, ні Антимайдан. 17% підтримали б Майдан, 14% – Антимайдан.

У Луганській області Майдан підтримали б 21% жителів, Антимайдан – лише 5%. У Донецькій області ці показники становлять 14% та 18%, відповідно.

Готовність до захисту країни

Майже половина (47%) жителів Донецької області не готові захищати свою країну. У Луганській таких 33%.

Брати участь у волонтерському русі готові 33% жителів Луганської області та 30% Донецької.

11% жителів Луганської області готові захищати свою країну зі зброєю, в Донецькій таких лише 7%.

Відповідальність за російсько-український конфлікт

Відносна більшість жителів у Луганській (47%) та Донецькій (40%) областях вважають, що відповідальність за конфлікт несуть обидві країни.

На Росію покладають відповідальність 26% жителів Луганської області та 23% – Донецької, на Україну, відповідно, 13% і 12%. ■

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області 	Центр Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області
Громадянська		
З чим Ви себе ототожнюєте в першу чергу? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	З Україною з містом (селом), де я живу з регіоном, де я живу 	З Україною з містом (селом), де я живу з регіоном, де я живу
Наскільки Ви пишаєтесь тим, що Ви громадянин України? (% опитаних) Наведено по два варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Дуже пишаюся (45,4%) скоріше пишаюся (37,2%)	Скоріше пишаюся (43,7%) дуже пишаюся (32,6%)
Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину? (% опитаних)	Так (98,4%) ні (0,7%)	Так (97,3%) ні (0,9%)
Чи обрали б Ви Україну Батьківщиною, якщо мали б можливість вибору? (% опитаних)	Так (78,4%) ні (9%)	Так (78,8%) ні (10,6%)
Якщо Ви могли б обирати, де б Ви хотіли жити? (% опитаних)	В Україні (66,5%) в ЄС (24,7%) в Росії (0,7%)	В Україні (65,7%) в ЄС (22,2%) в Росії (1,1%)
Вам для щастя в житті особисто необхідно пишатися своєю країною чи досить особистого благополуччя? (% опитаних)	Необхідно пишатися (60,5%) досить особистого благополуччя (30,6%)	Необхідно пишатися (51,2%) досить особистого благополуччя (37,1%)
Наскільки Ви відчуваєте гордість за Україну в переліченому? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток. * Сума варіантів "пишаюся" і "певною мірою пишаюся". ** Сума варіантів "не дуже пишаюся" і "зовсім не пишаюся".	Пишаюся* Досягненнями у спорті (82,8%) історією України (78,0%) національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права (77,9%) Не пишаюся** Економічними досягненнями України (84,1%) системою соціального захисту України (79,1%) тим, як працює демократія (68,7%)	Пишаюся* Національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права (75,9%) досягненнями у спорті (75,5%) історією України (74,8%) Не пишаюся** Економічними досягненнями України (80,7%) системою соціального захисту України (79,5%) тим, як працює демократія (66,1%)
Чи готові Ви захищати свою країну? (% опитаних)	Так, участю у волонтерському русі (41,2%) так, із зброєю в руках (23,7%) ні (17,8%)	Так, участю у волонтерському русі (33,2%) ні (26,0%) так, із зброєю в руках (20,3%)
Чи вважаєте Ви себе патріотом України? (% опитаних) Наведено по два варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Так (51,8%) скоріше так (32,8%)	Так (42,9%) скоріше так (38,3%)

¹ Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова 11-23 грудня 2015р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 10 071 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 1%.

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹

Миколаївська, Одеська, Херсонська області	Південь	Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області	Схід	Донецька, Луганська області	Донбас	УКРАЇНА
ідентичність		ідентичність		ідентичність		ідентичність
З містом (селом), де я живу 50,2% з Україною 31,1% з регіоном, де я живу 9,4%		З Україною 42,5% з містом (селом), де я живу 34,9% з регіоном, де я живу 9,8%		З містом (селом), де я живу 44,3% з регіоном, де я живу 23,4% з Україною 22,6%		З Україною 40,1% з містом (селом), де я живу () 39,6% з регіоном, де я живу 11,4%
Скоріше пишаюся (44%) дуже пишаюся (22,4%)		Скоріше пишаюся (39,2%) не дуже пишаюся (23,3%)		Скоріше пишаюся (32,1%) не дуже пишаюся (25,5%)		Скоріше пишаюся (39,7%) дуже пишаюся (28,7%)
Так (93,6%) ні (3%)		Так (88,7%) ні (6,4%)		Так (83,3%) ні (9,6%)		Так (93,3%) ні (3,5%)
Так (72,6%) ні (9,9%)		Так (64,9%) ні (18,7%)		Так (57,1%) ні (18,6%)		Так (72,1%) ні (12,8%)
В Україні (58,9%) в ЄС (15,6%) в Росії (3,5%)		В Україні (59,7%) в ЄС (17,2%) в Росії (7,5%)		В Україні (48,3%) в Росії (14%) в ЄС (13,2%)		В Україні (61,3%) в ЄС (19,7%) в Росії (4,5%)
Досить особистого благополуччя (40,8%) необхідно пишатися (38,2%)		Досить особистого благополуччя (53,1%) необхідно пишатися (38,3%)		Досить особистого благополуччя (48,1%) необхідно пишатися (39,9%)		Необхідно пишатися (47,6%) досить особистого благополуччя (40,8%)
Пишаюся* Досягненнями у спорті (71,9%) національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права (71,3%) історією України (68,7%) Не пишаюся** Економічними досягненнями України (80,8%) системою соціального захисту України (77,5%) тим, як працює демократія (68,8%)		Пишаюся* Досягненнями у спорті (73,9%) досягненнями в мистецтві, літературі (64,9%) історією України (61,2%) Не пишаюся** Економічними досягненнями України (88,3%) системою соціального захисту України (85,8%) політичним впливом України у світі (82,7%)		Пишаюся* Національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права (54,2%) історією України (54,1%) досягненнями у спорті (53,7%) Не пишаюся** Системою соціального захисту України (79,6%) економічними досягненнями України (78,6%) тим, як працює демократія (70,1%)		Пишаюся* Досягненнями у спорті (72,9%) історією України (69,0%) національним характером українців, здатністю боротися за свою державу і свої права (68,0%) Не пишаюся** Економічними досягненнями України (82,5%) системою соціального захисту України (80,4%) тим, як працює демократія (69,7%)
Ні (31,7%) так, участю у волонтерському русі (22,7%) так, із зброєю в руках (16,4%)		Ні (44,5%) так, участю у волонтерському русі (28,3%) так, із зброєю в руках (13,3%)		Ні (41,9%) так, участю у волонтерському русі (30,5%) так, із зброєю в руках (8,9%)		Так, участю у волонтерському русі (32,4%) ні (30,8%) так, із зброєю в руках (17,5%)
Так (36,8%) скоріше так (31,1%)		Скоріше так (37,5%) так (30,8%)		Скоріше так (38,6%) так (17,1%)		Так (37,8%) скоріше так (36,3%)

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр		
<p>Наскільки наведені якості важливі для того, щоб людину можна було назвати патріотом України? (середній бал, за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що ця якість не важлива, а "5" – дуже важлива)</p> <p>Наведено варіанти, що набрали найбільшу та найменшу кількість балів, відповідно.</p>	<p>Найбільше Бажання виховувати в дітях любов до України (4,4) повага до своєї держави, державних символів і свят (4,4) готовність навіть ціною життя захищати Україну від зовнішніх ворогів (4,3) повага до законів і інститутів влади України (4,3) знання української мови (4,3)</p> <p>Найменше Бути проти зближення України з Росією (3,5) виступати за вступ України до НАТО (3,5) належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (3,2) бути проти зближення України зі США (2,5)</p>	<p>Найбільше Бажання виховувати в дітях любов до України (4,2) піклуватися про стабільний добробут своєї сім'ї (4,2) повага до своєї держави, державних символів і свят (4,2) знання історії і культури України (4,1)</p> <p>Найменше Виступати за вступ України до НАТО (3,1) Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (2,8) бути проти зближення України зі США (2,8)</p>		
<p>Чи згодні Ви з твердженням "Для України важливо посилити економічну незалежність від інших країн, навіть якщо це призведе до зниження рівня життя її громадян"? (% опитаних)</p> <p>*Сума варіантів "згоден" та "скоріше згоден". **Сума варіантів "не згоден" та "скоріше не згоден".</p>	<p>Згоден* (45,9%) не згоден** (24%) не можу погодитися або не погодитися (18%)</p>	<p>Згоден* (37,1%) не згоден** (28,7%) не можу погодитися або не погодитися (21,1%)</p>		
<p>Якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувся сьогодні, то як би Ви на ньому проголосували? (% опитаних)</p>	<p>Підтримав (86,7%) не підтримав (1,6%)</p>	<p>Підтримав (77,2%) не підтримав (5,5%)</p>		
<p>Як Ви ставитеся до наведених атрибутів незалежної української держави? (% опитаних)</p> <p>*Сума варіантів "пишаюся цим" та "ставлюся позитивно". **Сума варіантів "ставлюся негативно" та "ставлюся негативно і хотів би змінити".</p>	Прапор України			
	Позитивно* (96,9%)	Негативно** (1,3%)	Позитивно* (96,8%)	Негативно** (1%)
	Герб України			
	Позитивно* (97,3%)	Негативно** (0,9%)	Позитивно* (96,4%)	Негативно** (1,3%)
	Гімн України			
	Позитивно* (96,1%)	Негативно** (2%)	Позитивно* (91,4%)	Негативно** (6,1%)
	Українська гривня			
	Позитивно* (88,3%)	Негативно** (6,9%)	Позитивно* (82,5%)	Негативно** (11,7%)
Державна мова				
Позитивно* (97,4%)	Негативно** (0,8%)	Позитивно* (97,0%)	Негативно** (0,7%)	
Політична				
<p>Якою мірою Вас цікавить політика? (% опитаних)</p>	<p>Певною мірою цікавить (70,9%) зовсім не цікавить (18,3%) дуже цікавить (10,8%)</p>	<p>Певною мірою цікавить (71%) зовсім не цікавить (20,4%) дуже цікавить (8,6%)</p>		

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹

(продовження)

Південь	Схід	Донбас	УКРАЇНА
<p>Найбільше Піклуватися про стабільний добробут своєї сім'ї (4,3) бажання виховувати в дітях любов до України (4,2) повага до своєї держави, державних символів і свят (4,1) готовність привселюдно захищати репутацію своєї країни перед громадянами інших країн (4,1)</p> <p>Найменше Бути проти зближення України з Росією (2,8) виступати за вступ України до НАТО (2,8) бути проти зближення України зі США (2,6) Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (2,6)</p>	<p>Найбільше Бажання виховувати в дітях любов до України (4,2) піклуватися про стабільний добробут своєї сім'ї (4,2) повага до своєї держави, державних символів і свят (4,1)</p> <p>Найменше Виступати за вступ України до НАТО (2,6) Виступати проти відновлення співпраці з Росією (2,6) Бути проти зближення України з Росією (2,5) Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (2,3)</p>	<p>Найбільше Готовність боротися за дотримання прав і свобод громадян України (3,9) повага до законів і інститутів влади України (3,9) повага до своєї держави, державних символів і свят (3,9)</p> <p>Найменше Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (2,2) бути проти зближення України з Росією (2,2) виступати за вступ України до НАТО (2,1) бути проти зближення України зі США (2,0)</p>	<p>Найбільше Бажання виховувати в дітях любов до України (4,2) повага до своєї держави, державних символів і свят (4,2) повага до законів і інститутів влади України (4,1) піклуватися про стабільний добробут своєї сім'ї (4,1)</p> <p>Найменше Бути проти зближення України з Росією (2,9) Виступати за вступ України до НАТО (2,9) Належність до української церкви (УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ) (2,7) Бути проти зближення України зі США (2,6)</p>
<p>Не згоден** (35,8%) згоден* (24,8%) не можу погодитися або не погодитися (15,8%)</p>	<p>Не згоден** (53,2%) згоден* (23%) не можу погодитися або не погодитися (13,9%)</p>	<p>Не згоден** (37,2%) згоден* (24%) не можу погодитися або не погодитися (22,5%)</p>	<p>Не згоден** (34,2%) згоден* (32,9%) не можу погодитися або не погодитися (18,7%)</p>
<p>Підтримав (56,5%) не підтримав (8,2%)</p>	<p>Підтримав (56,1%) не підтримав (12,7%)</p>	<p>Підтримав (46,5%) не підтримав (19,9%)</p>	<p>Підтримав (68,3%) не підтримав (8,6%)</p>
(синьо-жовтий)			
<p>Позитивно* (93,7%) Негативно** (2,5%)</p>	<p>Позитивно* (86,2%) Негативно** (7,9%)</p>	<p>Позитивно* (74,3%) Негативно** (10,9%)</p>	<p>Позитивно* (91,1%) Негативно** (3,9%)</p>
(Тризуб)			
<p>Позитивно* (93,1%) Негативно** (2,8%)</p>	<p>Позитивно* (82,0%) Негативно** (10,5%)</p>	<p>Позитивно* (73,7%) Негативно** (12,3%)</p>	<p>Позитивно* (90,0%) Негативно** (4,8%)</p>
(Ще не вмерла Україна)			
<p>Позитивно* (88,6%) Негативно** (6,8%)</p>	<p>Позитивно* (73,4%) Негативно** (20,6%)</p>	<p>Позитивно* (57,6%) Негативно** (25,3%)</p>	<p>Позитивно* (83,8%) Негативно** (11%)</p>
(грошова одиниця)			
<p>Позитивно* (82,8%) Негативно** (9,7%)</p>	<p>Позитивно* (81,8%) Негативно** (10,4%)</p>	<p>Позитивно* (73,4%) Негативно** (11,7%)</p>	<p>Позитивно* (82,1%) Негативно** (11%)</p>
(українська)			
<p>Позитивно* (92,8%) Негативно** (2,9%)</p>	<p>Позитивно* (87,5%) Негативно** (6,1%)</p>	<p>Позитивно* (75,6%) Негативно** (11,7%)</p>	<p>Позитивно* (91,5%) Негативно** (3,7%)</p>
ідентичність			
<p>Певною мірою цікавить (65,3%) зовсім не цікавить (22,5%) дуже цікавить (12,3%)</p>	<p>Певною мірою цікавить (64%) зовсім не цікавить (20,9%) дуже цікавить (15,1%)</p>	<p>Певною мірою цікавить (57,6%) зовсім не цікавить (26,1%) дуже цікавить (16,4%)</p>	<p>Певною мірою цікавить (66,9%) зовсім не цікавить (21,2%) дуже цікавить (11,9%)</p>

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр
Тип бажаного політичного режиму для України (% опитаних)	Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (55,9%) за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (18,1%) для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (10,5%)	Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (55,7%) за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (16,7%) для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (11,2%)
Місце України на шкалі демократії (за 10-бальною шкалою від 1 до 10, де "1" диктаторський режим, а "10" демократичний режим)	 Диктатура 5,7 Демократія	 Диктатура 5,4 Демократія
Розуміння рівності (% опитаних)	Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (54,9%) рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (36,2%)	Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (52,2%) рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (37,7%)
Свобода чи рівність? (% опитаних)	Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (43,9%) краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (39,6%)	Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (48,9%) краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (34%)
Прошло близько двох років після закінчення подій, які називають Майданом. Якби ці події 2013-2014рр. відбувалися зараз, Ви підтримали б Майдан чи Антимайдан? (% опитаних)	Підтримав би Майдан (70,7%) не підтримав би нікого з них (17,3%) підтримав би Антимайдан (1,4%)	Підтримав би Майдан (46,3%) не підтримав би нікого з них (35,9%) підтримав би Антимайдан (3%)
Мовна		
Яка мова для Вас є рідною? (% опитаних)	Українська (92,6%) українська і російська (2,9%) російська (2%)	Українська (78,2%) українська і російська (16,6%) російська (4,2%)
Якою мовою Ви розмовляєте вдома? (% опитаних) <small>*Сума варіантів "українською" і "переважно українською". **Сума варіантів "російською" і "переважно російською".</small>	Українською* (92%) українською і російською (3,3%) російською** (2,2%)	Українською* (62,9%) українською і російською (26,2%) російською** (10,2%)
Якою мовою Ви спілкуєтесь за межами Вашого дому, сім'ї (на роботі, навчанні і т.ін.)? (% опитаних) <small>*Сума варіантів "українською" і "переважно українською". **Сума варіантів "російською" і "переважно російською".</small>	Українською* (91,9%) українською і російською (5,1%) російською** (1,2%)	Українською* (57,1%) українською і російською (33,3%) російською** (8,8%)
Якою мовою більш престижно розмовляти серед Ваших друзів і колег по роботі чи навчанню? (% опитаних)	Українською (87,7%) російською (1,7%) англійською (0,4%)	Українською (51,1%) російською (11,5%) англійською (0,7%)
Як би Ви оцінили Ваш рівень володіння українською мовою? (% опитаних)	Вільно (94,1%) достатньо (5,1%) погано розумію (0,3%)	Вільно (71,5%) достатньо (26,5%) погано розумію (1%)

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹

(продовження)

Південь	Схід	Донбас	УКРАЇНА
<p>Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (35,5%)</p> <p>за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (18,8%) для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (17,5%)</p>	<p>Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (55,3%)</p> <p>за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (19,2%) для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (11,2%)</p>	<p>Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (39,6%)</p> <p>для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (20,6%) за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (18,1%)</p>	<p>Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (51,0%)</p> <p>за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний (17,9%) для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні (13,2%)</p>
<p>Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (44,9%)</p> <p>рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (41,3%)</p>	<p>Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (55,8%)</p> <p>рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (35,0%)</p>	<p>Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (58,5%)</p> <p>рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (28,1%)</p>	<p>Рівність – це насамперед рівність можливостей виявити свої здібності і рівність усіх перед законом (53,6%)</p> <p>рівність – це насамперед рівність доходів, рівня життя, суспільного становища для всіх (35,8%)</p>
<p>Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (48,5%)</p> <p>краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (28,2%)</p>	<p>Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (53,1%)</p> <p>краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (32,9%)</p>	<p>Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (44,5%)</p> <p>краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (35,3%)</p>	<p>Краще жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності (47,9%)</p> <p>краще жити в суспільстві індивідуальної свободи, де кожен відповідає і піклується за себе сам (34,6%)</p>
<p>Не підтримав би нікого з них (54,2%)</p> <p>підтримав би Майдан (20,2%)</p> <p>підтримав би Антимайдан (5,4%)</p>	<p>Не підтримав би нікого з них (51,4%)</p> <p>підтримав би Майдан (24,5%)</p> <p>підтримав би Антимайдан (15,3%)</p>	<p>Не підтримав би нікого з них (53,9%)</p> <p>підтримав би Майдан (16,5%)</p> <p>підтримав би Антимайдан (13,5%)</p>	<p>Підтримав би Майдан (39,9%)</p> <p>не підтримав би нікого з них (39,7%)</p> <p>підтримав би Антимайдан (6,8%)</p>
ідентичність			
<p>Українська і російська (38,4%)</p> <p>Українська (35,3%)</p> <p>російська (20%)</p>	<p>Українська (37,4%)</p> <p>українська і російська (34,4%)</p> <p>російська (25,9%)</p>	<p>Російська (40,4%)</p> <p>українська і російська (34%)</p> <p>українська (19,9%)</p>	<p>Українська (59,9%)</p> <p>українська і російська (22,1%)</p> <p>Російська (15,1%)</p>
<p>Російською** (38%)</p> <p>українською і російською (36,9%)</p> <p>українською* (20,2%)</p>	<p>Російською** (40,3%)</p> <p>українською і російською (31,6%)</p> <p>українською* (26,6%)</p>	<p>Російською** (52,1%)</p> <p>українською і російською (33,6%)</p> <p>українською* (12,5%)</p>	<p>Українською* (49,8%)</p> <p>українською і російською (24,7%)</p> <p>російською** (23,7%)</p>
<p>Українською і російською (41,3%)</p> <p>російською** (38,6%)</p> <p>українською* (15,9%)</p>	<p>Російською** (42,2%)</p> <p>українською і російською (33,5%)</p> <p>українською* (23,6%)</p>	<p>Російською** (53,8%)</p> <p>українською і російською (37,1%)</p> <p>українською* (8,8%)</p>	<p>Українською* (46,1%)</p> <p>українською і російською (28,9%)</p> <p>російською** (23,7%)</p>
<p>Російською (28,5%)</p> <p>українською (16,2%)</p> <p>англійською (0,5%)</p>	<p>Російською (34,2%)</p> <p>українською (21,2%)</p> <p>англійською (1,2%)</p>	<p>Російською (49,7%)</p> <p>українською (11%)</p> <p>англійською (3,2%)</p>	<p>Українською (43,2%)</p> <p>російською (21,5%)</p> <p>англійською (1,1%)</p>
<p>Вільно (48,9%)</p> <p>достатньо (39,8%)</p> <p>погано розумію (5,8%)</p>	<p>Вільно (52,3%)</p> <p>достатньо (40,7%)</p> <p>погано розумію (5,7%)</p>	<p>Достатньо (41,5%)</p> <p>вільно (39,1%)</p> <p>погано розумію (14,8%)</p>	<p>Вільно (65,1%)</p> <p>достатньо (28,4%)</p> <p>погано розумію (4,4%)</p>

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр
Якими з названих мов Ви володієте? (% опитаних) Наведено три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Англійською (22,0%) польською (18,6%) німецькою (6,9%)	Англійською (19,9%) німецькою (3,8%) польською (2,4%)
Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні? (% опитаних) Наведений варіант, що набрав найбільший відсоток.	Українська мова повинна бути єдиною державною і офіційною (80,6%)	Українська мова повинна бути єдиною державною і офіційною (74,8%)
Культурна		
До якої культурної традиції Ви себе насамперед відносите? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Українська (84,9%) загальноєвропейська (7,5%) радянська (2,9%)	Українська (80,7%) загальноєвропейська (5,8%) радянська (6,1%)
Яка культурна традиція переважатиме в Україні в майбутньому (через 20-25 років)? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Українська (48,5%) загальноєвропейська (27,8%) різні в різних регіонах (10,9%)	Українська (44,9%) загальноєвропейська (20,4%) різні в різних регіонах (13,5%)
Чи відчуваєте Ви себе європейцем? (% опитаних) * Сума варіантів "так" і "скоріше так". ** Сума варіантів "ні" і "скоріше ні".	Так* – 46% Ні** – 44,6%	Так* – 24,7% Ні** – 67,1%
Що Вам заважає відчувати себе європейцем? (% тих, хто або не вважає себе європейцем, або вагався, відповідаючи на питання, чи вважає він себе європейцем) * Сума варіантів "так" і "скоріше так". ** Сума варіантів "ні" і "скоріше ні".	Низький рівень добробуту (70,6%) соціально-культурні умови життя (40,3%)	Низький рівень добробуту (77,2%) соціально-культурні умови життя (49%)
Наскільки близькі або різні культури, традиції і погляди наведених груп? (середній бал) За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що ці групи є дуже різними, а "5" – дуже схожими.	Громадяни України та	
	1 2 3 4 5 2,7	1 2 3 4 5 3,1
	Українці в Україні	
	3,0	3,7
	Громадяни України	
	2,7	2,6
	Жителі Галичини	
	3,4	3,2
	Жителі Галичини	
	2,5	2,4
	Жителі України і жителі тимчасово	
	2,5	2,9
Жителі України і жителі тимчасово окупованих		
2,5	2,8	
Жителі Західної України		
3,5	3,3	
Жителі Західної України		
2,8	2,6	
Жителі Центральної України		
3,4	3,2	

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹ (продовження)

Південь	Схід	Донбас	УКРАЇНА
Англійською (17,8%) німецькою (5,9%) польською (1,8%)	Англійською (21,1%) німецькою (5,8%) польською (1,9%)	Англійською (17,9%) німецькою (3,8%) польською (4,7%)	Англійською (20%) польською (6%) німецькою (5%)
Українська мова повинна бути єдиною державною і офіційною (36,9%)	Українська мова повинна бути державною, російська може бути офіційною в деяких регіонах (34,4%)	Українська мова повинна бути державною, російська може бути офіційною в деяких регіонах (37,3%)	Українська мова повинна бути єдиною державною і офіційною (55,9%)
ідентичність			
Українська (64,2%) радянська (11,5%) загальноєвропейська (7,7%)	Українська (63,9%) радянська (14,3%) загальноєвропейська (7,2%)	Українська (38,4%) радянська (23,9%) російська (10,1%)	Українська (70,0%) радянська (10,3%) загальноєвропейська (7,1%)
Українська (32,7%) різні в різних регіонах (21,5%) загальноєвропейська (20,0%)	Українська (39,2%) загальноєвропейська (22,1%) різні в різних регіонах (17,0%)	Різні в різних регіонах (29,9%) українська (20,8%) загальноєвропейська (13,2%)	Українська (39,5%) загальноєвропейська (21,1%) різні в різних регіонах (17%)
Так* – 30,2% Ні** – 61,1%	Так* – 23,8% Ні** – 70,2%	Так* – 21,6% Ні** – 67,8%	Так* – 29% Ні** – 62,5%
Низький рівень добробуту (79,7%) мовні бар'єри (44%)	Низький рівень добробуту (79,5%) соціально-культурні умови життя (53%)	Низький рівень добробуту (52,6%) мовні бар'єри (45,1%)	Низький рівень добробуту (72,7%) соціально-культурні умови життя (45,5%)
громадяни Росії			
і росіяни в Україні			
і громадяни країн-членів ЄС			
і жителі Центральної України			
і жителі Донбасу			
окупованих територій Криму			
районів Донецької і Луганської областей			
і жителі Центральної України			
і жителі Східної України			
і жителі Східної України			

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр
Національна		
Ким Ви вважаєте себе за національністю? (% опитаних)	Українцем (кою) (96,1%) Росіянином (кою) (1,1%)	Українцем (кою) (94,9%) Росіянином (кою) (2,6%)
Яке з наведених визначень української нації є для Вас найбільш прийнятним? (% опитаних) Наведено по два варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (49,7%) Це громадяни України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей (27,9%)	Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (59,8%) Це громадяни України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей (15,6%)
Який зміст Ви вкладаєте в поняття “український націоналізм”? (% опитаних) Наведено по два варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (67,4%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (10,4%)	Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (50,3%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (20%)
Чи зобов’язаний кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, знати основи української історії і культури? (% опитаних)	Так (86,4%) ні (7,5%)	Так (78,2%) ні (14,2%)
З представниками яких національностей Ви не хотіли б жити по сусідству? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Цигани (41,3%) росіяни (29,8%) євреї (16,3%)	Цигани (32,3%) росіяни (13,3%) євреї (11,9%)
З представниками яких національностей Ви хотіли б жити по сусідству? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Українці (43,8%) поляки (28,2%) угорці (13,2%)	Українці (28,7%) поляки (18,3%) угорці (11%)
Геополітичні		
Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України? (% опитаних) Наведені варіанти, що набрали найбільший відсоток.	З країнами ЄС (78,3%) зі США (4,2%) з іншими країнами (2,8%)	З країнами ЄС (58,3%) з іншими країнами (6,2%) зі США (3,3%) з країнами СНД (3,3%)

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹

(продовження)

Південь	Схід	Донбас	УКРАЇНА
ідентичність			
Українцем (кою) (81,8%) Росіянином (кою) (8,9%)	Українцем (кою) (83,2%) Росіянином (кою) (10,9%)	Українцем (кою) (61,3%) Росіянином (кою) (30,7%)	Українцем (кою) (86,3%) Росіянином (кою) (8,9%)
Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (58,6%) Це громадяни України, які є етнічними українцями за походженням (мають українців серед своїх предків) (13,9%)	Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (51,5%) Це громадяни України, які є етнічними українцями за походженням (мають українців серед своїх предків) (17,4%)	Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (57,7%) Це громадяни України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей (10,6%)	Українська нація – це всі громадяни України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують своїх дітей (55,7%) Це громадяни України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей (17%)
Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (29,5%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (33,6%)	Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (38,4%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (37,7%)	Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (37,4%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (32,2%)	Це світогляд, основна ідея якого – перетворення України в сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян (47,4%) Це ідеологія, що розколює суспільство на етнічних українців і “не українців” і передбачає обмеження прав “не українців” (24,6%)
Так (63,2%) ні (19,5%)	Так (67,9%) ні (25,6%)	Так (58,7%) ні (31,3%)	Так (73,3%) ні (18,2%)
Цигани (25,8%) татари (9,5%) румуні (8,2%)	Цигани (36,9%) татари (13,3%) румуні (11,8%)	Цигани (18,8%) євреї (8,6%) татари (7,9%)	Цигани (32,2%) росіяни (12,9%) євреї (11,7%)
Українці (18,6%) росіяни (15,7%) поляки (14,9%)	Українці (31,7%) росіяни (24,2%) поляки (19,2%)	Росіяни (17,4%) українці (16%) поляки (7,4%)	Українці (29,3%) поляки (18,5%) росіяни (14,1%)
орієнтації			
З країнами ЄС (36,3%) з Росією (12,9%) з країнами СНД (12,5%)	З країнами ЄС (35,8%) з Росією (19,7%) з іншими країнами (8,8%)	З Росією (28,8%) з країнами ЄС (27,3%) з іншими країнами (8,5%)	З країнами ЄС (51,1%) з Росією (10,8%) з іншими країнами (6,4%)

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ				
	Захід		Центр	
Якби в Україні відбувся референдум про вступ до ЄС, як Ви проголосували б? (% опитаних)	За (85,1%) проти (3,5%)		За (62,2%) проти (12,3%)	
Якби в Україні відбувся референдум про вступ до НАТО, як Ви проголосували б? (% опитаних)	За (70%) проти (7%)		За (49,1%) проти (20,1%)	
Яким є Ваше ставлення до...? (% опитаних)	Президента			
	Позитивним (1,1%)	Негативним (93%)	Позитивним (1%)	Негативним (88%)
	Громадян			
	Позитивним (11,2%)	Негативним (36,9%)	Позитивним (18,4%)	Негативним (28,3%)
Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка б об'єднала всі регіони України? (% опитаних)	Так (51%) Ні (24,7%)		Ні (38,4%) Так (35,9%)	
Бачення перспектив розвитку України,				
Чи хотіли б Ви, щоб Ваша область...? (% опитаних)	Вийшла зі складу України			
	Так (1,2%)	Ні (93,3%)	Так (1,7%)	Ні (92,8%)
	Вийшла зі складу України			
	Так (2,6%)	Ні (92,1%)	Так (1,6%)	Ні (92,5%)
	Залишилася у складі України на правах автономії			
	Так (4,5%)	Ні (87,5%)	Так (3,5%)	Ні (88,8%)
	Залишилася у складі України в тому статусі, що є зараз,			
	Так (62,3%)	Ні (27,1%)	Так (59,3%)	Ні (28,2%)
Чи існують між західними і східними регіонами України настільки глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що у перспективі вони можуть роз'єднатися і, або створити свої власні держави, або увійти до складу різних інших держав? (% опитаних)	Ні (57%)		Ні (55,3%)	
	Так (26,1%)		Так (24,7%)	
Деякі політики і публіцисти стверджують, що відмінності культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх можна вважати двома різними народами. Чи згодні Ви з цією думкою? (% опитаних)	Не згоден** (60,8%) згоден* (25,6%)		Не згоден** (61,5%) згоден* (23,1%)	

*Сума варіантів "згоден" і "скоріше згоден".

**Сума варіантів "не згоден" і "скоріше не згоден".

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ¹								(продовження)	
Південь		Схід		Донбас		УКРАЇНА			
За (41,3%) проти (23,8%)		За (39,5%) проти (33,7%)		За (33,4%) проти (25,3%)		За (56%) проти (17,7%)			
Проти (33,6%) за (30,1%)		Проти (43,9%) за (30,8%)		Проти (37%) за (21,1%)		За (43,6%) проти (25,9%)			
Росії									
Позитивним (9,5%)	Негативним (62,7%)	Позитивним (10%)	Негативним (55,9%)	Позитивним (18,5%)	Негативним (41,6%)	Позитивним (6,3%)	Негативним (73,1%)		
Росії									
Позитивним (47,1%)	Негативним (13,4%)	Позитивним (45,5%)	Негативним (14,2%)	Позитивним (49,5%)	Негативним (10,5%)	Позитивним (29,9%)	Негативним (23,1%)		
Ні (53,9%)		Ні (57,6%)		Ні (42,7%)		Ні (41,4%)			
Так (19,1%)		Так (27,2%)		Так (26,8%)		Так (34,2%)			
ставлення до оцінок історичного минулого									
і створила свою незалежну державу									
Так (1,9%)	Ні (85,8%)	Так (3,6%)	Ні (86,7%)	Так (3,3%)	Ні (79,1%)	Так (2,2%)	Ні (88,9%)		
і приєдналася до іншої держави?									
Так (2,6%)	Ні (84,5%)	Так (3,8%)	Ні (86,2%)	Так (6,6%)	Ні (73,9%)	Так (3,1%)	Ні (87,5%)		
(з власною конституцією, урядом і парламентом)?									
Так (8,6%)	Ні (75,9%)	Так (13,3%)	Ні (76,4%)	Так (12,3%)	Ні (60,8%)	Так (7,5%)	Ні (80,5%)		
але з більш широкими правами та повноваженнями місцевого самоврядування?									
Так (67,4%)	Ні (17%)	Так (59,3%)	Ні (29,1%)	Так (51,6%)	Ні (25,2%)	Так (59,6%)	Ні (26,5%)		
і з тими правами та повноваженнями місцевого самоврядування, які має зараз?									
Так (36,6%)	Ні (40,1%)	Так (34,1%)	Ні (47,3%)	Так (25,8%)	Ні (46,7%)	Так (39,8%)	Ні (40,4%)		
Ні (34,8%)		Ні (57%)		Ні (44,6%)		Ні (52,1%)			
Так (34,4%)		Так (29,9%)		Так (28,9%)		Так (27,6%)			
Не згоден** (43,3%)		Не згоден** (58,8%)		Не згоден** (49%)		Не згоден** (57%)			
згоден* (32,7%)		згоден* (26,8%)		згоден* (28,1%)		згоден* (26,2%)			

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід		Центр	
Як Ви ставитеся до наведених положень українського законодавства стосовно оцінок історичного минулого України? (% опитаних)	Визнання Голодомору 1932-1933рр.			
	Підтримую (91,4%)	Не підтримую (2,8%)	Підтримую (84,3%)	Не підтримую (4,7%)
	Засудження комуністичного (1917-1991рр.) тоталітарного			
	Підтримую (82%)	Не підтримую (5,5%)	Підтримую (58,1%)	Не підтримую (15,8%)
	Засудження націонал-соціалістичного (нацистського)			
	Підтримую (73,3%)	Не підтримую (7%)	Підтримую (60%)	Не підтримую (12,9%)
	Визнання борцями за незалежність України у ХХ столітті			
	Підтримую (75,9%)	Не підтримую (6,2%)	Підтримую (45,8%)	Не підтримую (14,2%)
	Зміна в офіційних документах, назвах державних свят,			
	Підтримую (59,3%)	Не підтримую (15,1%)	Підтримую (38,4%)	Не підтримую (29,6%)
Зміна назви свята Дня Перемоги (9 травня) на День перемоги				
Підтримую (56,7%)	Не підтримую (15,5%)	Підтримую (42,2%)	Не підтримую (28,4%)	
Ставлення до конфлікту на Сході				
З якими думками та оцінками стосовно ситуації на Сході України Ви більшою мірою згодні? (% опитаних)	Подальші дії щодо			
	Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (44,8%)		Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (35,5%)	
	відокремлення від України цих територій (18,7%)		відокремлення від України цих територій (17,4%)	
	надання цим територіям особливого статусу у складі України (9,9%)		надання цим територіям особливого статусу у складі України (16,4%)	
	Чому Ви підтримуєте відокремлення від України територій,			
	Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (77,9%)		Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (69,2%)	
вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (12,9%)		вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (17,6%)		

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ¹								(продовження)
Південь		Схід		Донбас		УКРАЇНА		
в Україні геноцидом Українського народу								
Підтримую (68%)	Не підтримую (11%)	Підтримую (62,5%)	Не підтримую (14,5%)	Підтримую (46,9%)	Не підтримую (24,6%)	Підтримую (74,1%)	Не підтримую (9,9%)	
режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки								
Підтримую (33,9%)	Не підтримую (30%)	Підтримую (36,1%)	Не підтримую (37,5%)	Підтримую (30,3%)	Не підтримую (38,1%)	Підтримую (52,1%)	Не підтримую (22,7%)	
(1933-1945рр.) тоталітарного режиму заборона використання та пропаганди його символіки								
Підтримую (46,1%)	Не підтримую (17,5%)	Підтримую (51,4%)	Не підтримую (22,5%)	Підтримую (48,6%)	Не підтримую (23,9%)	Підтримую (57,9%)	Не підтримую (15,7%)	
таких органів влади та формувань, як УНР, УСС, ОУН, УПА								
Підтримую (20,1%)	Не підтримую (24,4%)	Підтримую (26,8%)	Не підтримую (39,6%)	Підтримую (21,1%)	Не підтримую (37,5%)	Підтримую (42%)	Не підтримую (22%)	
пам'яток історії та ін. назви Велика Вітчизняна війна 1941-1945рр. на Друга світова війна 1939-1945рр								
Підтримую (19,9%)	Не підтримую (42%)	Підтримую (21,3%)	Не підтримую (54,4%)	Підтримую (21,9%)	Не підтримую (44,4%)	Підтримую (35%)	Не підтримую (34,8%)	
над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) 9 травня								
Підтримую (25,7%)	Не підтримую (47,4%)	Підтримую (23,1%)	Не підтримую (50%)	Підтримую (25,8%)	Не підтримую (46,6%)	Підтримую (37,4%)	Не підтримую (34,6%)	
та відносин з окупованим Кримом								
врегулювання конфлікту на Сході України...								
Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (27,1%) надання цим територіям особливого статусу у складі України (22,1%) відокремлення від України цих територій (13,8%)	Надання цим територіям особливого статусу у складі України (31,9%) продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (20,9%) відокремлення від України цих територій (16,7%)	Надання цим територіям особливого статусу у складі України (38,8%) продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (18,9%) відокремлення від України цих територій (11,4%)	Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями (31,2%) надання цим територіям особливого статусу у складі України (22%) відокремлення від України цих територій (16,2%)					
зайнятих сепаратистами? (% тих, хто підтримує відокремлення)								
Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (50,3%) вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (36,2%)	Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (44,2%) вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (42,9%)	Вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (75,1%) не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (22,7%)	Не хочу, щоб жителі цих територій впливали на політику України і отримували кошти з українського бюджету (59,7%) вважаю, що жителі цього регіону мають право на самовизначення (29,4%)					

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр
З якими думками та оцінками стосовно ситуації на Сході України Ви більшою мірою згодні? (% опитаних)	Загальна оцінка конфлікту	
	Загарбницька війна Росії проти України (75,2%) боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (8,8%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (6,4%)	Загарбницька війна Росії проти України (59,5%) боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (14,9%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (12,5%)
	Співіснування України і	
	Припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (49,8%) надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (16,5%)	Припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (45,4%) надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (15,3%)
Хто несе відповідальність за російсько-український конфлікт? (% опитаних)	Росія (68,4%) обидві країни (21,9%) Україна (4,2%)	Росія (56,9%) обидві країни (30,9%) Україна (4,7%)
Якому варіанту політики України щодо територій, контрольованих “ДНР” та “ЛНР” Ви віддали б перевагу? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Повна ізоляція (37%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (22,9%) часткова ізоляція (з підтримкою економічних та торговельних зв'язків) (7,4%)	Повна ізоляція (30,3%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (16,4%) часткова ізоляція (з підтримкою економічних та торговельних зв'язків) (10,6%)
Існує думка, що громадян України, які підтримали російську агресію проти України, анексію Криму, сепаратистські рухи на Сході і Півдні, треба позбавляти українського громадянства. Чи підтримуєте Ви цю думку? (% опитаних)	Так (68,2%) Ні (15,6%)	Так (64,3%) Ні (16,1%)
Чи брали Ви, Ваші рідні і близькі участь в АТО або проходили військову службу по мобілізації в період 2013-2015рр.? (% опитаних)	Ні (65%) Так (32,4%)	Ні (63,1%) Так (32,8%)

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ¹			
			(продовження)
Південь	Схід	Донбас	УКРАЇНА
в Україні			
Загарбницька війна Росії проти України (32,8%) боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (25,3%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (19,3%)	Загарбницька війна Росії проти України (32,5%) боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (30%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (19,6%)	Боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (31,8%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (24,6%) загарбницька війна Росії проти України (23,6%)	Загарбницька війна Росії проти України (49,3%) боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України (20,2%) громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України (15,2%)
непідконтрольної частини Донбасу			
Припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (25,4%) надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (23,6%)	Надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (37,1%) припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (23,6%)	Надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (38,8%) припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (16,3%)	Припинення будь-яких відносин (у т.ч. економічних) між Україною та непідконтрольними територіями Донбасу (35,6%) надання Донбасу особливого статусу з можливістю його впливу на політику (у т.ч. і міжнародну) України (24,2%)
Обидві країни (41%) Росія (32,6%) Україна (10%)	Обидві країни (36,3%) Росія (35,6%) Україна (16,7%)	Обидві країни (42,5%) Росія (24%) Україна (12,9%)	Росія (47,6%) обидві країни (32,9%) Україна (8,7%)
Повна ізоляція (17,5%) м'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами "ДНР та ЛНР", ухвалення "особливого статусу" цих територій) (14,9%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (9,7%)	М'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами "ДНР та ЛНР", ухвалення "особливого статусу" цих територій) (22,1%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (14,6%) Повна ізоляція (15,9%)	М'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами "ДНР та ЛНР", ухвалення "особливого статусу" цих територій) (24,4%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (17,8%) Повна ізоляція (10,3%)	Повна ізоляція (24,5%) часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території) (16,9%) м'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами "ДНР та ЛНР", ухвалення "особливого статусу" цих територій) (14,5%)
Так (40%) Ні (39,7%)	Ні (52,8%) Так (32,2%)	Ні (58,5%) Так (23,6%)	Так (50,1%) Ні (32%)
Ні (86,4%) Так (10,3%)	Ні (73,5%) Так (23,9%)	Ні (77,5%) Так (17%)	Ні (70,2%) Так (26,2%)

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

	Захід	Центр
За яким принципом мають будуватися відносини між жителями України та наступними категоріями громадян після врегулювання конфлікту на Сході України? (% опитаних) Наведено по два варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Громадяни, які виїхали із зони АТО	
	“Вони не винні” (65,5%) “зрозуміти і пробачити” (20,5%)	“Вони не винні” (70,4%) “зрозуміти і пробачити” (16,7%)
	Громадяни, які виїхали із зони АТО	
	“Вони не винні” (36%) “зрозуміти і пробачити” (26,3%)	“Вони не винні” (39,5%) “зрозуміти і пробачити” (23,7%)
	Громадяни, які хотіли виїхати із зони АТО	
	“Вони не винні” (62,3%) “зрозуміти і пробачити” (21,7%)	“Вони не винні” (64,8%) “зрозуміти і пробачити” (22,9%)
	Громадяни, які не виїхали із зони АТО	
	“Вони не винні” (55,6%) “зрозуміти і пробачити” (25,5%)	“Вони не винні” (59,5%) “зрозуміти і пробачити” (23,7%)
	Громадяни, які не виїхали із зони АТО	
	“Не забудемо, не пробачимо” (55,1%) “зрозуміти і пробачити” (20,1%)	“Не забудемо, не пробачимо” (56,8%) “зрозуміти і пробачити” (16,3%)
	Громадяни, які були примушені до участі	
	“Не забудемо, не пробачимо” (45,2%) “зрозуміти і пробачити” (26,3%)	“Не забудемо, не пробачимо” (49,7%) “зрозуміти і пробачити” (19,4%)
Громадяни, які за власною ініціативою та переконаннями		
“Не забудемо, не пробачимо” (83,1%) “зрозуміти і пробачити” (5,3%)	“Не забудемо, не пробачимо” (81,8%) “зрозуміти і пробачити” (4,5%)	
Громадяни, які брали участь у збройних формуваннях		
“Не забудемо, не пробачимо” (86,8%) “зрозуміти і пробачити” (3,6%)	“Не забудемо, не пробачимо” (84,1%) “зрозуміти і пробачити” (4,4%)	
Як Ви ставитеся до наведених акцій? (% опитаних)	Продовольча блокада	
	Позитивно (59%) Негативно (21,2%)	Позитивно (43,8%) Негативно (29,2%)
	Енергетична блокада	
Позитивно (62%) Негативно (19,3%)	Позитивно (47%) Негативно (26,7%)	
Соціально-економічна		
Яким є в цілому матеріальне становище Вашої сім'ї? (% опитаних) Наведено по три варіанти, що набрали найбільший відсоток.	Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (44,2%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (30,8%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (18,2%)	Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (45,2%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (29,2%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (19,4%)
Якщо українське суспільство умовно поділити на три соціальні класи, то до якого класу Ви віднесли б себе? (% опитаних)	Середнього (49,3%) Нижчого (42,5%) Вищого (0,4%)	Середнього (53,1%) Нижчого (35,8%) Вищого (0,8%)

ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ¹

(продовження)

Південь		Схід		Донбас		УКРАЇНА	
в інші регіони України							
“Вони не винні” (75,9%) “зрозуміти і пробачити” (11%)		“Вони не винні” (73,9%) “зрозуміти і пробачити” (11,8%)		“Вони не винні” (67,8%) “зрозуміти і пробачити” (16,9%)		“Вони не винні” (70,2%) “зрозуміти і пробачити” (16%)	
в Росію							
“Вони не винні” (53,9%) “зрозуміти і пробачити” (22,7%)		“Вони не винні” (58%) “зрозуміти і пробачити” (18,1%)		“Вони не винні” (56,5%) “зрозуміти і пробачити” (25%)		“Вони не винні” (46,4%) “зрозуміти і пробачити” (23,3%)	
в інші регіони України, але не виїхали, тому що не мали можливостей							
“Вони не винні” (74,3%) “зрозуміти і пробачити” (12%)		“Вони не винні” (71,1%) “зрозуміти і пробачити” (16,1%)		“Вони не винні” (63,8%) “зрозуміти і пробачити” (20,8%)		“Вони не винні” (66,3%) “зрозуміти і пробачити” (19,9%)	
в інші регіони України, але не підтримують “ДНР”-“ЛНР”							
“Вони не винні” (68,3%) “зрозуміти і пробачити” (15%)		“Вони не винні” (62%) “зрозуміти і пробачити” (20,4%)		“Вони не винні” (59,9%) “зрозуміти і пробачити” (23,3%)		“Вони не винні” (60,2%) “зрозуміти і пробачити” (22,5%)	
в інші регіони України, і підтримують “ДНР”-“ЛНР”							
“Зрозуміти і пробачити” (30,1%) “не забудемо, не пробачимо” (22,3%)		“Зрозуміти і пробачити” (31,9%) “не забудемо, не пробачимо” (25,4%)		“Зрозуміти і пробачити” (37,3%) “вони не винні” (24,2%)		“Не забудемо, не пробачимо” (40,2%) “зрозуміти і пробачити” (24,7%)	
у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України							
“Зрозуміти і пробачити” (34,6%) “не забудемо, не пробачимо” (19,5%)		“Не забудемо, не пробачимо” (35,9%) “зрозуміти і пробачити” (27,3%)		“Зрозуміти і пробачити” (41,4%) “вони не винні” (19,6%)		“Не забудемо, не пробачимо” (37%) “зрозуміти і пробачити” (27,4%)	
брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України							
“Не забудемо, не пробачимо” (48,3%) “зрозуміти і пробачити” (16,1%)		“Не забудемо, не пробачимо” (58,9%) “зрозуміти і пробачити” (10,5%)		“Не забудемо, не пробачимо” (28,5%) “зрозуміти і пробачити” (25,4%)		“Не забудемо, не пробачимо” (65,9%) “зрозуміти і пробачити” (10,3%)	
“ДНР” і “ЛНР” і брали участь у тортурах українських військових і мирного населення							
“Не забудемо, не пробачимо” (64,7%) “зрозуміти і пробачити” (8,4%)		“Не забудемо, не пробачимо” (63,9%) “зрозуміти і пробачити” (7,9%)		“Не забудемо, не пробачимо” (41,7%) “зрозуміти і пробачити” (14,7%)		“Не забудемо, не пробачимо” (72,1%) “зрозуміти і пробачити” (6,9%)	
Криму							
Позитивно (29,3%)	Негативно (40%)	Позитивно (23,1%)	Негативно (57,8%)	Позитивно (23,4%)	Негативно (48,2%)	Позитивно (38,4%)	Негативно (36,9%)
Криму							
Позитивно (30,6%)	Негативно (39,8%)	Позитивно (24,7%)	Негативно (56,5%)	Позитивно (22%)	Негативно (49,2%)	Позитивно (40,3%)	Негативно (35,6%)
Ідентичність							
Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (36,1%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (31,5%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (25,9%)		Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (35,6%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (31,3%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (28,4%)		Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (37%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (32,9%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (24,8%)		Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей (40,8%) у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку викликає труднощі (30,1%) ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти (22,9%)	
Нижчого (46,6%) Середнього (40,5%) Вищого (0,5%)		Нижчого (49,2%) Середнього (40,7%) Вищого (1,1%)		Середнього (51,8%) Нижчого (28,9%) Вищого (0,5%)		Середнього (48,3%) Нижчого (39,5%) Вищого (0,7%)	

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ОКРЕМИХ МОВНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ГРУП

Під час попередніх досліджень Центру Разумкова були виявлені взаємозалежність і взаємовплив між різними аспектами ідентичності – мовної, культурної, національної, громадянської¹. Зокрема, такі чинники, як українська національність, українська мова як рідна, належність до української культурної традиції помітно впливали на оцінки респондентами рівня патріотизму, сприйняття України як Батьківщини, бачення бажаного статусу мов та перспектив культурних традицій, розуміння нації, підтримку територіальної цілісності України та вибір її геополітичного вектора розвитку.

Проведене у 2015р. опитування дає можливість продовжити дослідження зв'язку між різними аспектами ідентичності громадян. Враховуючи ситуацію, в якій перебуває Україна, зокрема, російську агресію, анексію Криму та конфлікт на Донбасі, видається надзвичайно актуальною проблема особливостей ідентичності різних суспільних груп, зумовлених відмінностями їх мовної та національної ідентифікації.

Для цього серед респондентів були виокремлені три групи на основі відмінностей мовної ідентичності (україномовні, двомовні, російськомовні респонденти) і дві групи за національною самоідентифікацією (українці і росіяни). Порівняння між собою груп у кожній з категорій дає можливість оцінити як спільні риси, так і наявні відмінності.

I. ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ОКРЕМИХ МОВНИХ ГРУП

Серед респондентів було виокремлено три групи – залежно від мови, якою вони розмовляють вдома (українською та переважно українською – 50% респондентів; іноді українською, іноді російською – 25%; російською та переважно російською – 24%).

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

У першу чергу з Україною себе ототожнюють майже половина (47%) україномовних громадян. Для російськомовних і двомовних респондентів на першому місці – асоціація себе зі своїм містом чи селом (43% та 42%, відповідно), а ототожнення себе з Україною – на другому (відповідно, 30% і 38%).

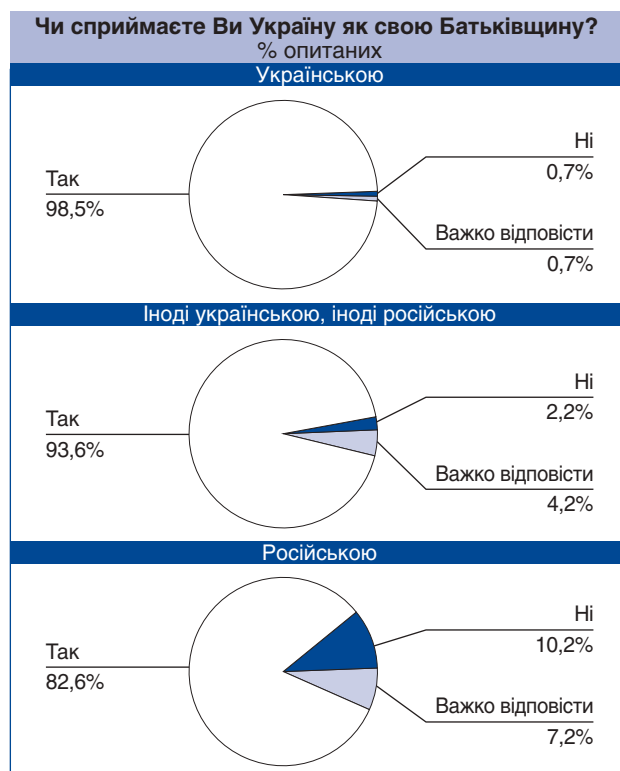
Із своїм регіоном себе ототожнюють 15% російськомовних, 11% двомовних та 10% україномовних громадян, з Радянським Союзом – 4% російськомовних, 3% двомовних і 1% україномовних.

У якості другого вибору в усіх мовних групах ієрархія ідентичностей є наступною: загальноукраїнська, локальна, регіональна.

Помітними є різні відчуття своєї належності до громадянства України у групах, що спілкуються українською, російською та обома мовами.

Так, своїм українським громадянством дуже або скоріше пишуться 81% україномовних, 64% двомовних та 47% російськомовних громадян. 39% російськомовних ним зовсім або скоріше не пишуться (серед двомовних таких 28%, серед україномовних – 13%).

У всіх групах більшість сприймають Україну як свою Батьківщину та обрали б її за наявності вибору. Однак, серед російськомовних 10% не сприймають Україну як свою Батьківщину, 24% не обрали б її за Батьківщину за наявності вибору, 23% вагалися з відповіддю щодо вибору.

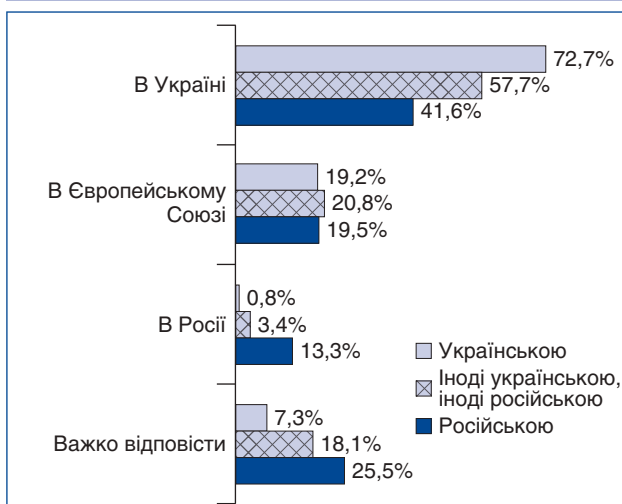

¹ Див. розділ "Особливості ідентичності російськомовних громадян України" Аналітичної доповіді Центру Разумкова "Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи і виклики". – Національна безпека і оборона, 2007, №9, с.10-14.

Серед україномовних і двомовних громадян більшість обрали б для проживання Україну або Євросоюз, Росію – 1% і 3%, відповідно. Серед російськомовних більші частки також хотіли б жити в Україні та ЄС, однак 13% обрали б Росію.

Якщо Ви могли б обирати, де б Ви хотіли жити? % опитаних

Пишати своєю країною є необхідним для понад половини (56%) україномовних респондентів, тоді як для половини (51%) російськомовних досить особистого благополуччя. Серед двомовних голоси розділилися порівну.

Вважають себе патріотами України 86% україномовних, 70% двомовних, 55% російськомовних респондентів. Відповідно, не вважають – 34% російськомовних, 17% двомовних, 8% україномовних.

Отже, в українському суспільстві питання мови та патріотизму пов'язані між собою.

У всіх групах респонденти погоджуються з тим, що для того, щоб вважатися патріотом, людина, в першу чергу, повинна виховувати любов до України в своїх дітях, піклуватися про добробут своєї родини, поважати свою державу, її символи, закони, владні інститути, знати її історію та культуру, працювати на благо своєї країни, бути готовими боротися за дотримання прав і свобод, захищати міжнародну репутацію своєї країни.

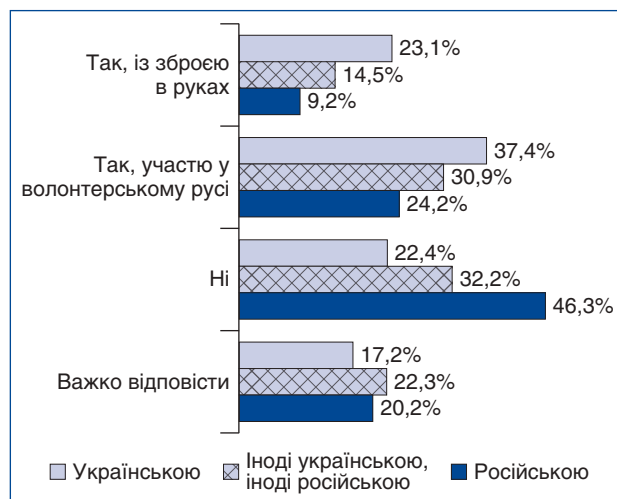
Готовність боронити країну від ворогів, захищати її територіальну цілісність як необхідні для патріота якості оцінюються вище серед україномовних громадян, найнижче серед російськомовних.

Для російськомовних респондентів володіння українською мовою, постійне її використання виглядають значно менш важливим, ніж для україномовних і двомовних.

Відмова від особистих благ на користь майбутнього України також виглядають менш важливими для російськомовних і двомовних громадян.

Дуже помітні відмінності спостерігаються в питанні готовності захищати свою країну. Зокрема, 46% російськомовних респондентів не готові виступити на захист країни в будь-який спосіб (із зброєю в руках чи участю у волонтерському русі), лише 9% з них готові взяти зброю в руки, ще 24% готові до волонтерської діяльності.

Чи готові Ви захищати свою країну? % опитаних

Серед україномовних готові до захисту України із зброєю в руках 23%, а до волонтерської діяльності – 37%. Серед двомовних, відповідно, 15% та 31%.

Посилення економічної незалежності ціною зниження рівня життя не надто популярне в усіх групах. До цього цілком або скоріше готові 40% україномовних, 32% двомовних і 20% російськомовних.

Більшість україномовних респондентів відчувають гордість за Україну за досягнення в галузях науки та технологій (56%), спорті (80%), мистецтві та літературі (71%), за її Збройні Сили (65%), історію (75%), національний характер українців (77%).

Двомовні в цих питаннях демонструють меншу гордість – досягненнями в галузі науки та технологій пишуться 44%, спорті 71%, мистецтві та літературі 65%, Збройними Силами пишуться 56%, історією – 69%, національним характером українців – 65%.

Російськомовні значно менше пишуться Збройними Силами – 41%, досягненнями в галузях науки та технологій – 39%. Досягненнями в спорті пишуться 62%, в мистецтві та літературі – 57%, історією – 57%, національним характером українців – 54%.

Усі групи не схильні пишатися тим, як працює демократія, політичним впливом України у світі, досягненнями в економіці, системою соціального захисту України, чесним і справедливим ставленням до різних груп у суспільстві. При цьому найбільш критично ставляться до цих питань російськомовні респонденти.

Різниця у поглядах простежується також у питаннях ставлення до незалежності України, її державних символів.

Так, серед україномовних підтримали б державну незалежність на референдумі 81%, серед двомовних – 64%, серед російськомовних – 46%.

У всіх групах більшість пишуться або позитивно ставляться до державних символів та атрибутів України – Прапора, Герба, Гімну, національної грошової одиниці, української мови як державної. Проте, серед україномовних більші частки пишуться ними, а серед дво- і російськомовних – ставляться позитивно.

АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Більшість респондентів у кожній з груп відповіли, що політика їх цікавить певною мірою. Найбільше людей, яких політика не цікавить зовсім – серед російськомовних – 26%. Серед двомовних таких відповідей 22%, серед україномовних – 18%.

Україномовні громадяни дещо більшою мірою (56%), ніж інші (половина з двомовних та 42% серед російськомовних) вважають, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України. Серед російськомовних громадян 20% вважають, що за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, проте це не набагато більша частка, ніж серед інших груп (по 17%).

Серед російськомовних найбільша частка (18%) тих, для кого це не має значення.

Усі респонденти оцінили наявний політичний режим як середній між диктатурою та демократією, проте україномовні вважають його дещо більш демократичним, ніж представники інших груп.

У всіх групах більше підтримують трактування рівності насамперед як рівності можливостей та рівності перед законом. Так само, в усіх групах близько половини респондентів вважають, що краще жити в суспільстві, де все регламентує держава й немає надмірної соціальної нерівності. За суспільство індивідуальної свободи та особисту відповідальність за власну долю виступають близько третини людей в кожній з груп.

Виразно відмінні позиції групи демонструють за лінією підтримки Майдану-Антимайдану. Так, більшість україномовних підтримали б Майдан (55%). В інших групах більші частки не підтримали б нікого з них.

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

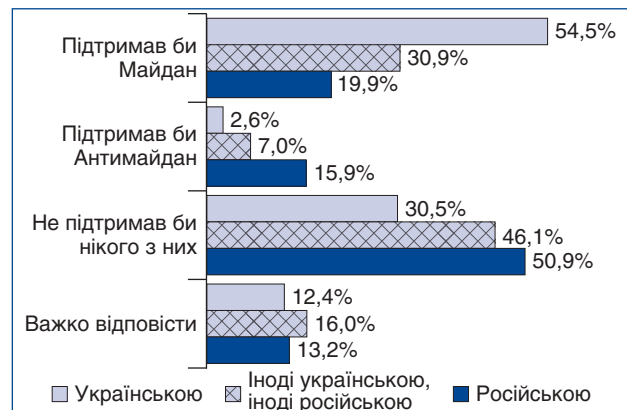
Мовна ідентичність

Українську мову вважають рідною 95% україномовних, 40% двомовних, 9% російськомовних респондентів.

Російська мова є рідною для 1% україномовних, 7% двомовних і 55% російськомовних респондентів. Обидві мови вважають рідними рівною мірою 4% україномовних громадян, 51% двомовних і 32% російськомовних.

За межами дому 89% україномовних респондентів спілкуються українською або переважно українською мовою, а 87% російськомовних – російською

Прошло близько двох років після закінчення подій, які називають Майданом. Якби ці події 2013-2014рр. відбувалися зараз, Ви підтримали б Майдан чи Антимайдан?
% опитаних

або переважно російською. Серед двомовних громадян 86% спілкуються іноді російською, іноді українською мовами.

У середовищі україномовних громадян спілкування українською мовою в колі друзів і колег є більш престижним (так вважають 77% україномовних), 57% російськомовних відзначають більшу престижність російської мови. Для 53% двомовних громадян, 33% російськомовних і 15% україномовних – мова спілкування не має суттєвого значення.

Також варто відзначити, що вільне володіння українською мовою засвідчили у своїх відповідях 59% двомовних респондентів і лише 29% російськомовних. 52% російськомовних декларують рівень володіння українською як достатній для побутового спілкування, 15% визнали погане розуміння української мови, а 2% не розуміють її зовсім.

Статус державної і офіційної мови тільки для української підтримують 76% україномовних громадян, 47% двомовних і 25% російськомовних.

У російськомовному середовищі 34% бажають надання російській мові офіційного статусу в деяких регіонах, а ще 33% – статусу державної мови разом з українською. Останню думку підтримують лише 4% україномовних громадян.

Серед україномовних громадян, порівняно з іншими групами, дещо вищим є рівень володіння іноземними мовами.

Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?
% опитаних

	Українською	Іноді українською, іноді російською	Російською
Українська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою, російська може використовуватись на побутовому рівні як і мови інших національних меншин	75,8	46,5	24,9
Українська повинна бути державною мовою, російська може бути офіційною в деяких регіонах України	16,2	30,7	33,6
Обидві мови повинні бути державними мовами в Україні	4,1	15,8	32,7
Російська повинна бути державною мовою, українська може бути офіційною в деяких регіонах України	0,9	1,3	2,7
Російська повинна бути єдиною державною і офіційною мовою в Україні, українська може використовуватись на побутовому рівні	1,1	0,6	1,8
Важко відповісти	2,0	5,0	4,3

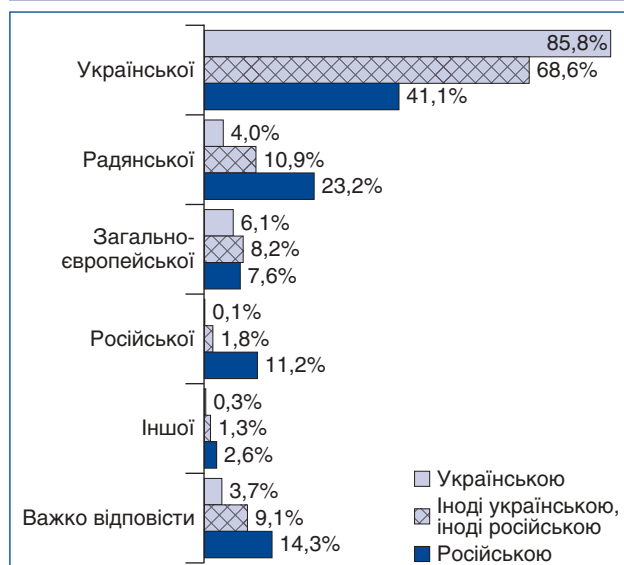
Культурна ідентичність

Серед україномовних респондентів до української культурної традиції себе відносять 86% громадян, до загальноєвропейської – 6%, до радянської – 4%.

Серед двомовних і російськомовних громадян також значні частки (69% і 41%, відповідно) відносять себе до української традиції, до радянської – 23% і 11%, до загальноєвропейської – по 8%.

Прикметно, що до російської культурної традиції відносять себе лише 11% російськомовних громадян і 2% – двомовних.

До якої культурної традиції Ви себе насамперед відносите? % опитаних

Більшість (52%) україномовних і відносна більшість (34%) двомовних вважають, що в перспективі 20-25 років в Україні переважатиме українська культурна традиція, а у пануванні загальноєвропейської традиції переконані, відповідно, 22% та 23%.

Серед російськомовних більше (29%) тих, хто вважає, що в різних регіонах переважатимуть різні традиції, аніж тих, хто був би переконаний у перевазі української (20%) чи загальноєвропейської (18%) культурних традицій. По 6% російськомовних вірять у перевагу в майбутньому російської та радянської культурних традицій.

Для 47% україномовних громадян, 62% двомовних, 57% російськомовних байдуже, з ким жити по сусідству. Найбільше людей у всіх групах не хотіли б жити поруч з циганами (28-35%). Для 21% україномовних було б небажано жити поруч з росіянами. Російськомовні до українців такого ставлення не демонструють.

Для україномовних найбільш бажаними сусідами є українці (34%) та поляки (22%). Для двомовних – українці (24%), поляки (15%) та росіяни (14%). Для російськомовних – росіяни та українці (по 25%) і поляки (14%).

Для україномовних найближчими між собою є жителі Західної та Центральної України, Галичини та Центральної України, жителі Центральної і Східної України, українці та росіяни в Україні. Україномовні громадяни вважають дистанцію між жителями України та жителями окупованих територій Криму та Донбасу більшою, ніж дво- та російськомовні респонденти.

Російськомовні та двомовні респонденти вважають українців і росіян ближчими між собою, ніж українців з різних регіонів країни.

Україномовні громадяни частіше відчують себе європейцями (34% відповідей “так” і “скоріше так”), аніж двомовні (27%) та російськомовні (21%).

Причини, що не дозволяють себе відчувати європейцями, є подібними в усіх групах. Проте для російськомовних дещо більше значення мають “неєвропейська свідомість”, мовні бар’єри.

Національна ідентичність

Українцями за національністю себе вважають 97% україномовних, 89% двомовних і 66% російськомовних громадян. Росіянами себе вважають 27% російськомовних громадян та 7% двомовних.

Українську націю як передусім громадянську сприймають по 55% україномовних і російськомовних та 58% двомовних респондентів.

22% україномовних, 13% двомовних та 11% російськомовних вважають, що нація складається з громадян, які спілкуються українською мовою, дотримуються національних традицій і виховують на них своїх дітей. Розуміння нації, що ґрунтуються на етнічній ознаці, поділяють приблизно однакові частки серед усіх груп – 19-20%.

Стосовно визначення націоналізму погляди україномовних і російськомовних респондентів суттєво різняться.

Для більшості україномовних (60%) це – світогляд, основна ідея якого полягає в перетворенні України на сильну авторитетну державу. Це визначення підтримують також 42% двомовних і 30% російськомовних.

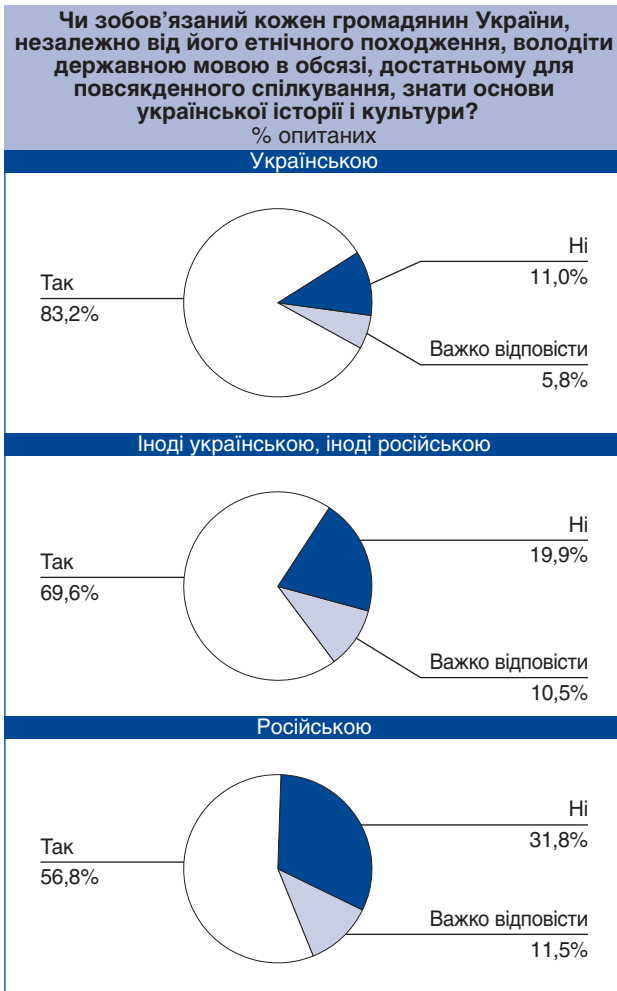
Для відносної більшості (38%) російськомовних український націоналізм – це ідеологія розколу суспільства. 17% російськомовних вважають український націоналізм історичним явищем, не актуальним сьогодні.

Серед двомовних громадян націоналізм вважають “розкольніцькою” ідеологією 26%.

Який зміст Ви вкладаєте в поняття “український націоналізм”? % опитаних

Володіння українською мовою та знання основ історії та культури вважають обов'язком 83% україномовних, 70% двомовних та 57% російськомовних респондентів. Не вважають – 32% російськомовних (також 11% україномовних та 20% двомовних).

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Відчувається різниця між групами в оцінці пріоритетів зовнішньої політики. Відносини з країнами ЄС вбачають пріоритетними 66% україномовних респондентів, 42% двомовних і 32% російськомовних. Натомість 27% російськомовних вважають пріоритетними відносини з РФ.

Вступ до ЄС підтримали б на референдумі 70% україномовних громадян, 48% двомовних, 36% російськомовних (30% російськомовних голосували б проти).

Лише серед україномовних громадян більша частка респондентів вважають, що інтеграція до ЄС може стати загальнонаціональною ідеєю, яка об'єднає всі регіони України (40% проти 35%). В інших групах опоненти цієї тези переважають над згодними з нею.

За вступ до НАТО проголосували б 56% україномовних, 37% двомовних (і це більше, ніж противників) і лише 25% російськомовних (проти – 41%).

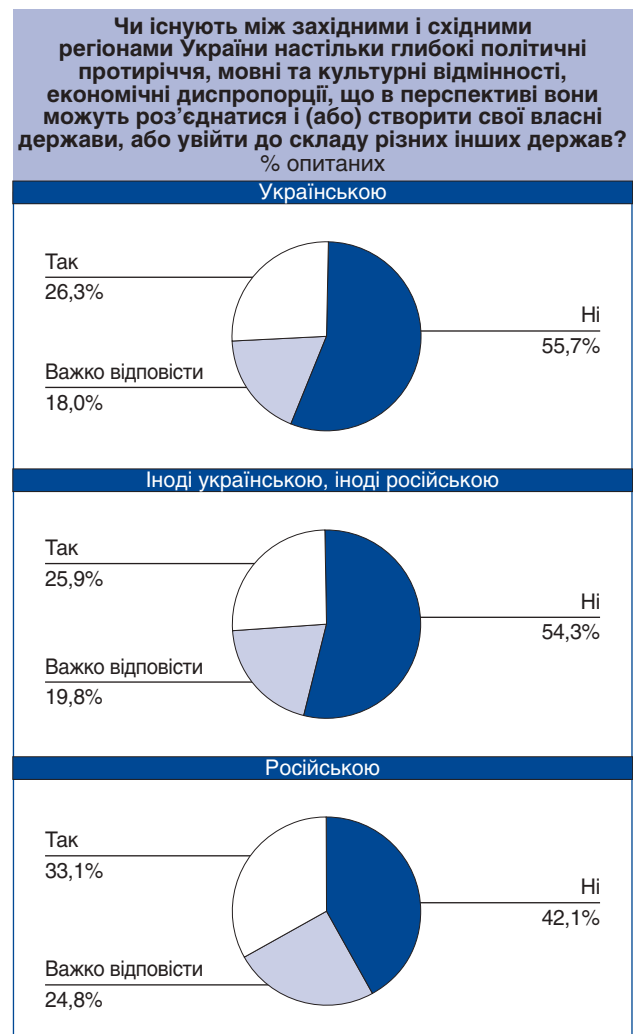
Якщо в цілому в усіх групах абсолютна чи відносна більшість засвідчують негативне ставлення до Президента, Уряду та Держдуми Росії, то

російськомовні громадяни відзначаються суттєвими частками як позитивного (близько 15%), так і нейтрального (близько 30%) ставлення до них, хоча переважає все ж негативне ставлення (від 44% до 49%).

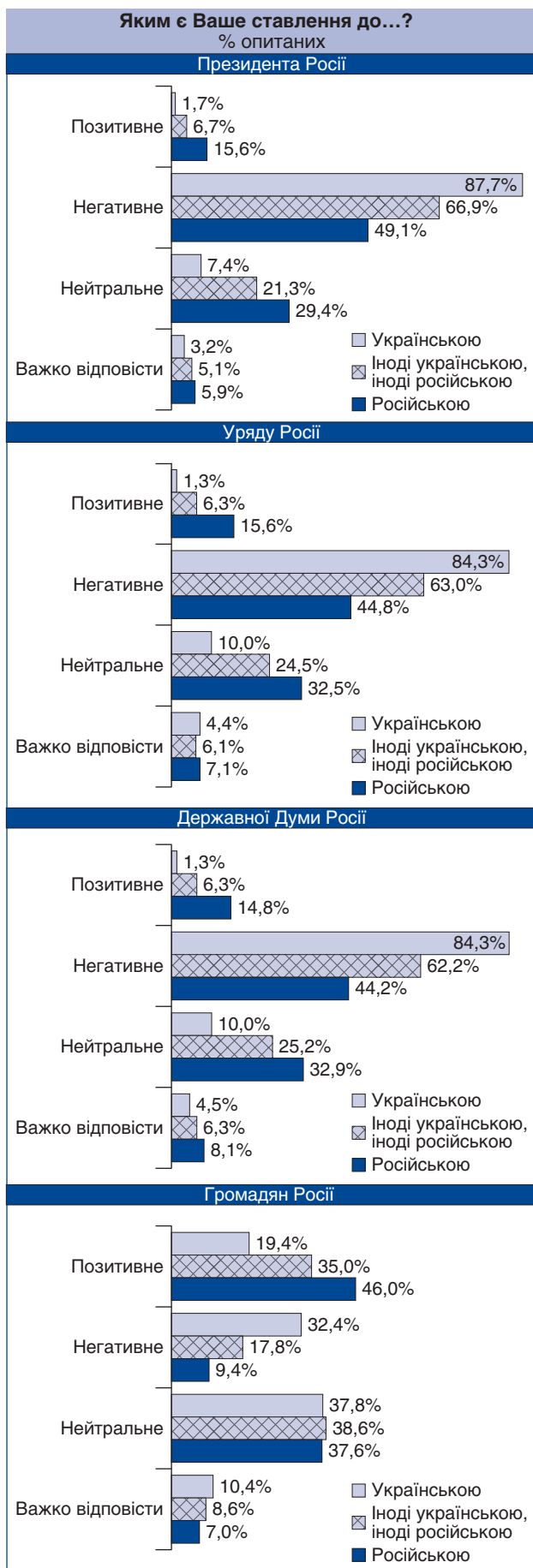
За своїм ставленням до громадян Росії російськомовні вирізняються з інших груп: серед них превалює позитивне (46%) та нейтральне (38%) ставлення, тоді як для україномовних більш характерним є нейтрально-негативне ставлення. Двомовні в цьому питанні є дещо ближчими до російськомовних.

СТАВЛЕННЯ ДО МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ, ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ОЦІНОК ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

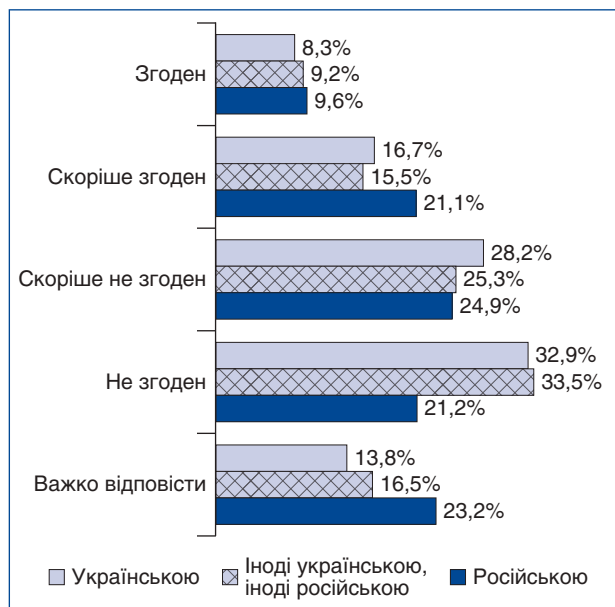
Більшість респондентів серед україномовних і двомовних громадян (56% і 54%, відповідно), відносна більшість (42%) – серед російськомовних не вважають, що між західними і східними регіонами України є такі глибокі відмінності і протиріччя, що можуть призвести до їх роз'єднання. Серед російськомовних – третина, а в інших групах – по чверті опитаних вважають, що такі протиріччя існують.

Також більшість чи відносна більшість у всіх групах не згодні, що східні та західні українці є двома різними народами. Проте, серед двомовних і російськомовних частки згодних є вищими, ніж в україномовній групі.

Деякі політики та публіцисти стверджують, що відмінності культури, мови, історичної спадщини, зовнішньополітичних орієнтацій західних і східних українців настільки великі, що їх можна вважати двома різними народами. Чи згодні Ви з цією думкою?
% опитаних

У всіх групах абсолютна більшість респондентів не бажають виходу своєї області зі складу України. Виходу своєї області зі складу України та створення незалежної держави або її приєднання до іншої держави бажали б небагато людей – 4-7% російськомовних, в інших групах – ще менше. Проте 15-16% російськомовних громадян не знають відповіді на ці питання.

Серед російськомовних громадян помітною є частка тих, хто хотів би, щоб їх область залишилася у складі України на правах автономії (з власним урядом і парламентом) – 14%. Серед двомовних громадян таких респондентів 9%, серед україномовних – 4%.

У всіх трьох групах більшість громадян (від 62% україномовних до 55% російськомовних) підтримують збереження областей у складі України з розширенням прав і повноважень місцевого самоврядування.

Лише серед україномовних громадян відносно більшість (47%) погоджуються залишити наявний статус областей і повноваження місцевого самоврядування.

Мовний чинник помітно впливає на сприйняття громадянами оцінок історичного минулого України. Загальною тенденцією є зниження рівня підтримки всіх без винятку положень, щодо яких ставилися питання, у напрямі “україномовні – двомовні – російськомовні”.

З урахуванням цієї тенденції, з деяких питань, зокрема, визнання Голодомору українського народу геноцидом, засудження націонал-соціалістичного режиму та заборону використання його символіки, встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону використання символіки націонал-соціалістичного режиму, **в усіх трьох групах частка респондентів, які підтримують відповідні положення законодавства, перевищують частку противників.**

Як Ви ставитеся до наведених положень українського законодавства стосовно оцінок історичного минулого України?
% опитаних

	Українською	Іноді українською, іноді російською	Російською
Визнання Голодомору 1932-1933рр. в Україні геноцидом Українського народу			
Підтримую	86,3	67,8	55,4
Не підтримую	3,9	13,0	19,6
Ставлюся байдуже	4,2	8,1	13,1
Важко відповісти	5,7	11,1	11,8
Засудження націонал-соціалістичного (нацистського) (1933-1945рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки			
Підтримую	65,7	52,7	47,8
Не підтримую	10,8	17,8	23,9
Ставлюся байдуже	9,8	14,5	17,0
Важко відповісти	13,7	15,1	11,3
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму та використання його символіки			
Підтримую	55,7	39,5	38,6
Не підтримую	14,5	23,8	32,1
Ставлюся байдуже	12,5	17,8	16,4
Важко відповісти	17,3	18,9	12,8
Засудження комуністичного (1917-1991рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки			
Підтримую	65,9	44,6	31,9
Не підтримую	13,0	27,6	38,5
Ставлюся байдуже	9,7	13,0	17,6
Важко відповісти	11,4	14,8	12,0
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди комуністичного тоталітарного режиму та використання його символіки			
Підтримую	51,1	28,2	22,9
Не підтримую	18,9	33,5	48,5
Ставлюся байдуже	12,9	17,4	15,9
Важко відповісти	17,1	20,9	12,7
Встановлення в Україні Дня пам'яті та примирення 8 травня, для вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939-1945рр.			
Підтримую	56,3	41,5	33,9
Не підтримую	16,4	29,9	40,0
Ставлюся байдуже	14,0	14,4	15,6
Важко відповісти	13,4	14,2	10,5
Зміна назви свята Дня Перемоги (9 травня) на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) 9 травня			
Підтримую	47,6	31,8	22,9
Не підтримую	24,2	39,6	50,6
Ставлюся байдуже	14,1	13,7	16,1
Важко відповісти	14,1	14,9	10,4
Зміна в офіційних документах, назвах державних свят, пам'яток історії та ін. назви Велика Вітчизняна війна 1941-1945рр. на Друга світова війна 1939-1945рр.			
Підтримую	46,6	27,1	19,7
Не підтримую	25,1	39,7	49,6
Ставлюся байдуже	14,0	16,8	18,0
Важко відповісти	14,4	16,4	12,7
Визнання борцями за незалежність України у XX столітті таких органів влади та формувань, як Українська Народна Республіка (УНР), Українські Січові Стрільці (УСС), загони Холодноярської республіки, Організація українських націоналістів (ОУН), Українська повстанська армія (УПА), Народний Рух України за перебудову			
Підтримую	58,3	28,7	22,5
Не підтримую	12,3	28,1	36,7
Ставлюся байдуже	11,4	18,1	18,4
Важко відповісти	18,0	25,1	22,4

Щодо окремих питань, зокрема, визнання борцями за незалежність України деяких органів влади та формувань (Українська Народна Республіка, Українські Січові Стрільці, Організація українських націоналістів, Українська повстанська армія та ін.), встановлення Дня пам'яті і примирення 8 травня, засудження комуністичного режиму та заборона використання його символіки, встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону використання символіки комуністичного режиму, у групах україномовних і двомовних респондентів підтримка переважає над невідповідною або вони є однаковими. Серед російськомовних – переважає невідповідна.

У таких питаннях, як зміна в офіційних документах назви Велика Вітчизняна війна на Друга світова війна, зміна назви Дня перемоги серед україномовних відносно більшість становлять прихильники (47% і 48%, відповідно), а у групах двомовних російськомовних громадян переважають противники відповідних положень законодавства.

При цьому, рівень підтримки російськомовними респондентами цих найбільш суперечливих питань, становить 20-23%.

СТАВЛЕННЯ ДО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ ТА ВІДНОСИН З ОКУПОВАНИМ КРИМОМ

Відповіді на питання стосовно загальної оцінки конфлікту в Україні демонструють дуже помітні розбіжності в підходах між україномовними та російськомовними громадянами.

Більшість україномовних респондентів його оцінюють як загарбницьку війну Росії проти України (65%), тоді як відносна більшість (31%) російськомовних вважають конфлікт боротьбою Росії та США за сфери впливу, а рівні частки (по 25%) – війною Росії проти України та громадянським конфліктом в Україні.

Двомовні громадяни більше схильні підтримати оцінку конфлікту як війни Росії проти України (42%).

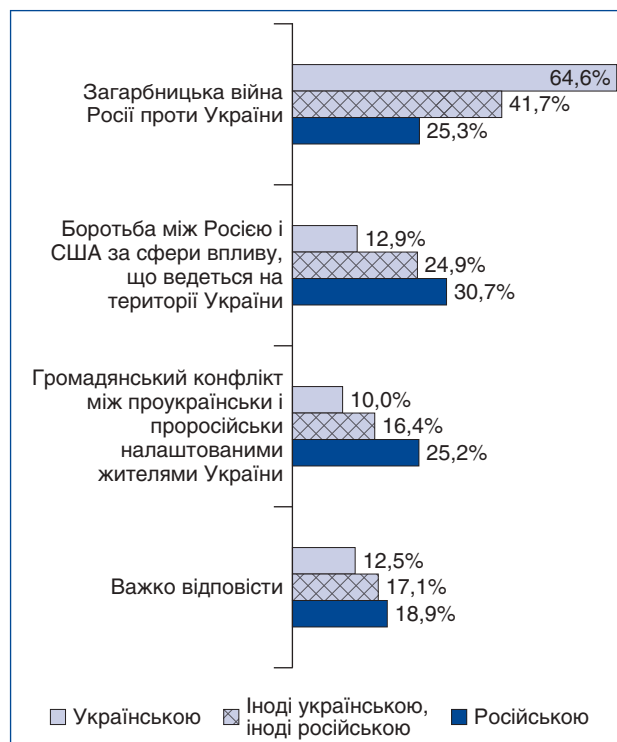
Якщо 61% україномовних громадян та 41% двомовних покладають відповідальність за конфлікт на Росію, то 43% російськомовних – на Україну та Росію однаковою мірою. Ще 16% російськомовних схильні звинувачувати передусім Україну.

Позиції україномовних і російськомовних громадян виразно різняться з багатьох питань, які

стосуються подальших дій з врегулювання конфлікту, майбутнього співіснування України з окупованою територією, ставлення до тих, хто воював проти України.

Загальна оцінка конфлікту в Україні, % опитаних

Так, серед україномовних респондентів 40% виступають за продовження АТО до повного відновлення контролю над зайнятими територіями, а у російськомовному середовищі – 17%.

З іншого боку, 35% російськомовних підтримують надання окупованим територіям особливого статусу, тоді як україномовних – 16%.

За відокремлення цих територій від України висловлюються однакові частки респондентів (по 17%), але їх мотивація є різною.

Якщо серед прихильників відокремлення з україномовного середовища 75% не бажають впливу цих територій на політику України та їх утримання за кошти українського бюджету, то 55% російськомовних вважають, що жителі цих територій мають право на самовизначення.

Відносна більшість (46%) україномовних громадян виступають за припинення будь-яких відносин з невідконтрольними територіями, а серед російськомовних найпопулярнішими варіантами відповіді є – “важко відповісти” та підтримка надання Донбасу особливого статусу.

Україномовні громадяни частіше виступають за повну ізоляцію окупованих територій – таке рішення підтримують 34% опитаних, а серед російськомовних – 13% (серед двомовних – 19%).

Російськомовні більше схильні підтримати м'яку реінтеграцію невідконтрольних територій, у т.ч. – відновлення торгівлі, підтримання контактів з

лідерами незаконних формувань, ухвалення особливого статусу (22% проти 10% україномовних), а також визнання незалежності “ДНР”-“ЛНР” (11% проти 3% україномовних).

Серед більшості україномовних громадян має підтримку думка, що ті, хто підтримав російську агресію, анексію Криму, сепаратистські рухи, повинні бути позбавлені українського громадянства (64% відповідей). У середовищі російськомовних цю ідею не підтримують 56% (підтримують 27%).

Серед двомовних відносна більшість виступають за позбавлення таких людей громадянства (43% проти 37%).

У питаннях щодо визначення принципів відносин між жителями України та окупованих територій підходи україномовних і російськомовних громадян помітно різняться, коли йдеться про тих, хто підтримує незаконні формування, воював проти України і чинив тортури українських військових і мирного населення.

Відносно тих, хто підтримував “ДНР”-“ЛНР”, більшість україномовних і відносна більшість двомовних респондентів обрали відповідь “не забудемо, не пробачимо”, серед російськомовних цей підхід опинився на третьому місці за підтримкою, після “зрозуміти і пробачити” і “вони не винні”.

Відносно тих, хто воював у формуваннях “ДНР”-“ЛНР” під примусом, відносна більшість україномовних (46%) підтримують підхід “не забудемо, не пробачимо”, серед двомовних частки тих, хто не готовий забути і пробачити та готові зрозуміти і пробачити, є майже однаковими (33% і 30%, відповідно). Серед російськомовних – відносно більшість (34%) становлять ті, хто може “зрозуміти і пробачити”.

Громадянам, які з власної волі воювали проти України у збройних формуваннях “ДНР”-“ЛНР”, не готові “забути і пробачити” 81% україномовних і 61% двомовних респондентів. Серед російськомовних такий підхід поділяють відносна більшість (41%). Серед них також більше тих, хто готовий їх зрозуміти і пробачити або вважає невинними, а також тих, кому важко відповісти.

Стосовно громадян, які воювали проти України у збройних формуваннях “ДНР”-“ЛНР” і брали участь у тортурах українських військових і мирного населення, більшість у всіх групах підтримують принцип “не забудемо, не пробачимо” (від 84% україномовних до 53% російськомовних). Однак, серед двомовних і російськомовних більшими є частки респондентів, готових підтримати інші підходи, і особливо більше тих, хто не може відповісти (відповідно, 19% і 28%).

Ставлення до блокади Криму

Близько половини україномовних громадян підтримують продовольчу та енергетичну блокади Криму. Водночас, більшість російськомовних і відносна більшість двомовних такі заходи не підтримують.

Якому варіанту політики України щодо територій, контрольованих “ДНР” та “ЛНР”, Ви віддали б перевагу? % опитаних

	Українською	Іноді українською, іноді російською	Російською
Повна ізоляція	33,5	18,5	12,6
Часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території)	18,4	16,4	15,1
М'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами “ДНР та ЛНР”, ухвалення “особливого статусу” цих територій)	9,9	16,7	22,3
Часткова ізоляція (з підтримкою економічних та торговельних зв'язків)	8,2	10,4	8,4
Визнання незалежності “ДНР” та “ЛНР” та встановлення відносин з ними як окремими державами	2,5	6,3	11,4
Інше	5,2	4,9	3,9
Важко відповісти	22,4	26,8	26,3

ВИСНОВКИ

На підставі даних дослідження можна зробити висновок, що мовний чинник суттєво впливає на різні аспекти ідентичності громадян України.

Так, чинник використання української мови поєднується з вищим рівнем загальнонаціональної ідентичності, патріотизму, підтримки її незалежності та готовності до захисту своєї країни, необхідністю пишатися її досягненнями та оцінкою таких досягнень, ціннісного ставлення до державних символів. Україномовні респонденти більшою мірою є прихильниками демократії, їх більшість поділяє цілі та цінності Майдану.

Серед російськомовних громадян лише третина засвідчує вільне володіння українською мовою, тоді як серед двомовних респондентів таких 59%. Більшість україномовних і відносна більшість двомовних підтримують нинішній статус української мови як єдиної державної.

Якщо серед україномовних і двомовних громадян переважає також і українська національна ідентичність, то дві третини російськомовних громадян мають відмінну від мовної, українську національну ідентичність. Це приблизно корелює також з часткою російськомовних, які засвідчують українську або загальноєвропейську культурну ідентичність.

Серед різних груп більшість поділяють громадянське розуміння нації, однак для україномовних громадян більш значущим є український культурний компонент, а серед помітної частини російськомовних існує його неприйняття.

Чинник використання української мови частіше передбачає підхід до розуміння націоналізму як до сучасного світогляду становлення сильної української держави, тоді як російської – тлумачення націоналізму в дусі радянських і російських стереотипів.

Українська культурна традиція є домінуючою серед україномовних і двомовних громадян. Майже половина російськомовних громадян України вважають себе носіями української та загальноєвропейської культурної традиції, майже чверть – радянської, і лише кожен десятий – російської. Російськомовні громадяни більше схильні бачити в Україні в майбутньому регіональний мультикультуралізм.

Україномовні громадяни частіше відчують себе європейцями, ніж представники інших груп. Для всіх груп головною перешкодою для цього є матеріальні чинники, але для російськомовних також частіше – культурні відмінності.

Ознака використання російської мови поєднується з очевидним послабленням прихильності до західного вектора зовнішньої політики та посиленням проросійських орієнтацій.

Навіть в умовах війни, майже половина російськомовних громадян засвідчують позитивне або нейтральне ставлення до органів влади

країни-агресора, тоді як переважна більшість україномовних громадян негативно ставляться до них. Очевидно, такі відмінності в оцінках можуть викликати напруженість у відносинах між різними групами українського суспільства.

Російськомовні громадяни схильні більшою мірою, ніж україномовні, дистанціювати Західний регіон України від інших регіонів, більше підтримують варіанти автономії регіонів. Однак, у всіх групах абсолютна більшість не підтримують варіанти виходу їх регіонів зі складу держави та їх автономізації.

Чинник російської мови пов'язаний з внутрішнім спротивом частини громадян зміні усталених в їх свідомості оцінок історичних подій, їх назв, символів, дат. Очевидно, частково це пов'язано з тим, що певна частка цих груп має російську та радянську культурну ідентичність (до 34% у російськомовних). Відповідно, у цих середовищах складніше сприймаються процеси формування власного українського історичного наративу та декомунізації. Однак, слід взяти до уваги, що більшість у цих групах (абсолютна чи відносна) належать до української культурної традиції.

Розбіжності в оцінках конфлікту на Сході України між різними мовними групами стосуються наступних питань: визначення відповідальних за конфлікт, оцінки шляхів вирішення конфлікту, способу співіснування з окупованими територіями, ставлення до громадян, які підтримували “ДНР”-“ЛНР” та учасників збройних формувань останніх.

Україномовні громадяни більше покладають відповідальність за конфлікт на Росію, частіше підтримують силовий варіант вирішення конфлікту та ізоляцію окупованих територій, менше схильні до порозуміння і пробачення прихильників “ДНР”-“ЛНР”, та учасників їх збройних формувань.

Дво- та особливо російськомовні громадяни частіше покладають відповідальність на обидві країни або на Україну, оцінюють конфлікт з позицій, поширених у Росії, підтримують надання окупованим територіям особливого статусу та більш толерантно ставляться до прихильників “ДНР”-“ЛНР” і учасників їх збройних формувань.

Водночас, наявність згаданих відмінностей не заперечує можливість досягнення порозуміння з питань, де вони існують, тим більше, враховуючи наявність базового консенсусу в усіх групах стосовно найбільш принципових питань існування держави (сприйняття України як Батьківщини, патріотизм, підтримка територіальної цілісності країни). Наведені особливості передусім підкреслюють важливість їх врахування під час вироблення політичних рішень у відповідних сферах та особливо – під час вироблення та реалізації цілісної, внутрішньо узгодженої політики формування спільної національної ідентичності громадян України.

II. ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ГРУП (УКРАЇНЦІ-РОСІЯНИ)

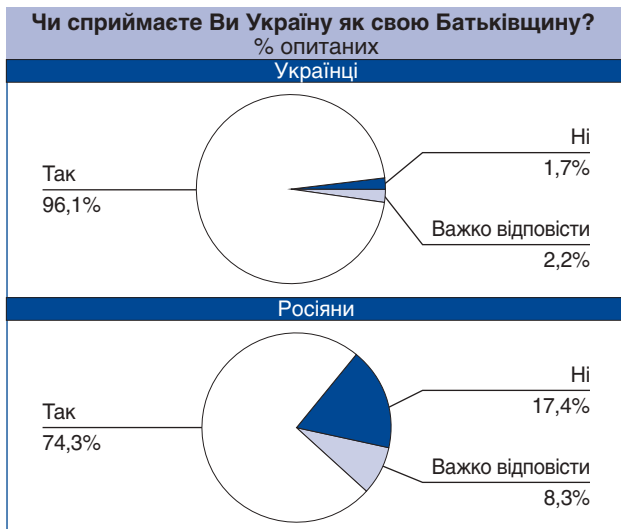
Серед респондентів було виокремлено дві групи – залежно від їх відповідей на питання стосовно їх національної належності. Українці становлять серед респондентів переважну більшість – у країні в цілому (86%) і в усіх її регіонах (від 96% на Заході до 61% на Донбасі). Другою за чисельністю групою респондентів є росіяни (9%), найбільше їх на Донбасі (31%), Сході (11%) і Півдні (9%).

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Дві національні групи мають виразні розбіжності практично в усіх аспектах, що характеризують громадянську ідентичність.

Серед українців відносна більшість асоціює себе в першу чергу з Україною (43%), потім – з населеним пунктом проживання (39%) і далі зі значним відривом – з регіоном проживання (10%). Серед росіян превалює локальна ідентичність (42%), з Україною себе ототожнюють 22%, з регіоном – 20%.

Сприймають Україну як свою Батьківщину 96% українців і 74% росіян. Українці значно частіше, ніж росіяни, обрали б Україну, якщо б у них була можливість вибору – 76% проти 48%. Не обрали б Україну, якщо могли б – 10% українців і 30% росіян.

Серед українців більшість (65%) хотіли б жити в Україні, якщо мали б можливість вибору. 20% українців хотіли б жити в ЄС, лише 2% – в Росії. Серед росіян ситуація є іншою: відносна більшість (39%) хотіли б жити в Україні, 27% – в Росії, 12% – в ЄС.

Для половини українців існує потреба в тому, щоб пишатися своєю країною, для 40% – вистачає особистого благополуччя. Серед росіян це співвідношення є зворотнім: відповідно, 35% і 53%.

Серед українців понад 70% пишуться тим, що вони є громадянами України (сумарно дуже або скоріше пишуться). Серед росіян таких лише 31%, тоді, як більшість (52%) – українським громадянством не дуже пишуться або не пишуться зовсім.

Серед українців патріотами себе вважають 77% опитаних, серед росіян – 47%. Частки “не патріотів” у цих групах становлять 14% і 40%, відповідно.

Різними є підходи етнічних українців і росіян як до визначення ієрархії якостей, що розкривають поняття патріота, так і до їх оцінки (за п'ятибальною шкалою).

Для українців найважливішими якостями патріота є повага до своєї держави, її символів і свят, виховання любові до України у своїх дітях, знання історії та культури України, піклування про добробут своєї сім'ї, повага до законів і інститутів влади України.

Для росіян важливішими є піклування про добробут своєї сім'ї, боротьба за дотримання прав і свобод громадян, прагнення до рівності прав усіх національностей.

Крім того, до ієрархії “якостей патріота” українці відносять готовність захищати Батьківщину та її територіальну цілісність, боротьбу за дотримання прав і свобод громадян. Росіяни ці якості оцінюють як дещо менш важливі.

Серед українців значно вищою є готовність захищати свою Батьківщину – зі зброєю в руках це готові робити 19%, участю у волонтерському русі – 34%. Частка неготових становить 28%. Серед росіян більшість (54%) становлять не готові до захисту своєї країни. Готових – загалом 28%.

Серед українців практично однакові частки згодних і не згодних з твердженням, що Україні важливо посилити економічну незалежність від інших країн навіть ціною зниження рівня життя громадян (35% і 33%, відповідно). Серед росіян більше половини (54%) не згодних з цим, згодних – 17%.

Розглядаючи можливі підстави для того, щоб пишатися своєю країною, і українці, і росіяни більше не пишуться, ніж пишуться, тим, як працює демократія, політичним впливом України у світі, економічними досягненнями, системою соціального захисту

України, чесним і справедливим ставленням до різних груп у суспільстві (щоправда, росіяни вирізняються більшою критичністю).

У таких сферах, як досягнення в галузі спорту, мистецтві, літературі, історія України, національний характер українців, здатність боротися за свою державу і свої права, і серед українців, і серед росіян частка тих, хто пишається цими досягненнями, переважає частку тих, хто ними не пишається. Однак, якщо серед українців частка тих, хто пишається досягненнями в цих сферах, перевищує 68%, то серед росіян вона перебуває в межах 46-51%.

Серед українців більшість пишаються досягненнями в галузях науки та технологій (52%), своїми Збройними Силами (59%). Серед росіян 53% не пишаються досягненнями в галузі науки і технологій. Збройними Силами не пишаються приблизно стільки ж, скільки й пишаються (відповідно, 45% і 41%).

Серед українців 72% респондентів проголосували б за державну незалежність України, якщо б такий референдум проводився сьогодні, не проголосували б – 6%. Серед росіян відносна більшість також підтримали б незалежність (37%), проте 28% не підтримали б її, а 19% не брали б участі в референдумі.

І серед українців, і серед росіян більшість респондентів позитивно ставляться до атрибутів незалежної Української держави (Прапор, Герб, Гімн, Гривня, Українська мова). Проте, серед росіян це ставлення є стриманішим (суттєво менші частки респондентів засвідчують, що пишаються цими атрибутами).

Таким чином, українці значно частіше, ніж росіяни, сприймають Україну як свою бажану Батьківщину, якою вони пишаються і яку готові захищати.

АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Більшість респондентів у кожній з груп цікавляться політикою “певною мірою”. Однак українців політика цікавить дещо більше, ніж росіян.

Для більшості (53%) українців демократія є найбільш бажаним типом суспільного устрою для України. Серед росіян так вважають 33%. Для чверті росіян авторитарний режим за певних умов може бути кращим, ніж демократичний (серед українців таких 17%), а для 26% росіян політичний режим не має значення (серед українців – 12%).

З яким із наведених суджень Ви більше згодні? % опитаних

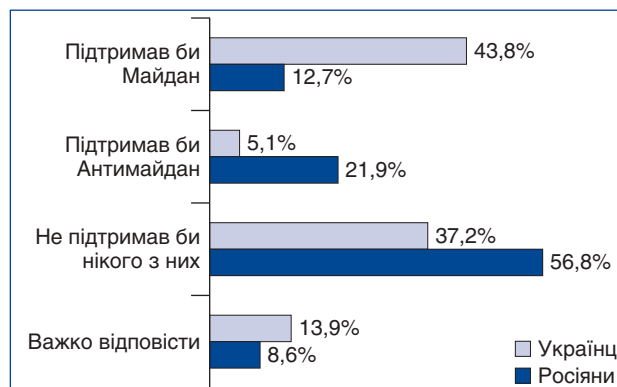
Рівень демократії в Україні українці оцінили у 5,3 бали (за 10-бальною шкалою), росіяни – 4,4 балами.

Більшість (54%) українців і відносна більшість (48%) росіян розуміють рівність передусім як рівність можливостей. Як фактичну рівність доходів її розуміють 35% українців і 41% росіян.

60% росіян і 47% українців хотіли б жити в суспільстві, де все регламентує держава, але немає надмірної соціальної нерівності. Разом з тим, 35% українців і 25% росіян виступають за суспільство індивідуальної свободи.

Суттєво відрізняється ставлення обох груп до Майдану, якби він відбувався зараз. Серед українців відносна більшість (44%) підтримали б Майдан, а 5% підтримали б Антимайдан. Серед росіян 13% підтримали б Майдан, а 22% – Антимайдан. Нікого з них не підтримали б 37% українців і 57% росіян.

Прошло близько двох років після закінчення подій, які називають Майданом. Якби ці події 2013-2014рр. відбувалися зараз, Ви підтримали б Майдан чи Антимайдан? % опитаних

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ Мовна ідентичність

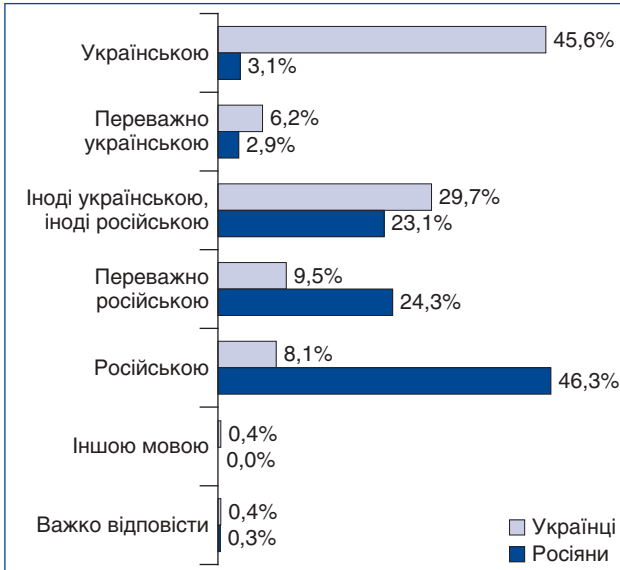
Українська мова є рідною для 68% українців і 6% росіян, російська – для 10% українців і 65% росіян. 22% українців і 27% росіян вважають рідними обидві мови рівною мірою.

56% українців розмовляють вдома винятково або переважно українською мовою, 71% росіян – винятково або переважно російською. 25% українців і 20% росіян відповіли, що користуються вдома іноді українською, іноді російською.

Таким чином, українці частіше використовують вдома російську мову, ніж росіяни – українську (відповідні частки становлять 43% і 29%).

За межами дому (на роботі, навчанні та ін.) українською (винятково або переважно) розмовляють 52% українців і 6% росіян, іноді українською, іноді російською – 30% українців і 23% росіян, винятково або переважно російською – 18% українців і 71% росіян.

Загалом, українці частіше використовують російську мову в повсякденному спілкуванні, порівняно з використанням росіянами української мови (співвідношення – 48% і 29%).

**Якою мовою Ви спілкуєтеся за межами
Вашого дому, сім'ї (на роботі, навчанні і т.ін.)?
% опитаних**

Серед українців 48% вважають спілкування українською мовою більш престижним, російською – 18%. Серед росіян 58% вважають спілкування своєю мовою більш престижним, українською – 8%. 20% українців і 25% росіян вважають, що з погляду престижу байдуже, якою мовою розмовляти.

Українською мовою вільно володіють 71% українців. 26% вважають свій рівень достатнім для повсякденного спілкування, погано розуміють українську мову 2% етнічних українців, не розуміють зовсім – 0,1%.

Серед росіян вільно володіють українською мовою 25%, на достатньому рівні – 44%, погано розуміють – 25%, не розуміють зовсім – 3%.

Серед опитаних українців 70% отримували середню освіту українською мовою, 28% – російською. Серед росіян 89% отримували освіту російською мовою, 10% – українською.

Українці дещо частіше володіють іноземними мовами, ніж росіяни. Зокрема, англійською володіють 21% українців і 14% росіян, німецькою – по 5%, польською – 6% українців і 3% росіян.

Значні відмінності існують між українцями та росіянами в питанні бажаного статусу мов в Україні. Серед українців 61% підтримують варіант, за якого українська мова є єдиною державною, а інші мови, включно з російською, можуть використовуватися на побутовому рівні. На другому місці – варіант з державним статусом української мови і можливістю надання російській мові статусу офіційної у деяких регіонах (23%). Варіант державної двомовності української і російської мов підтримують 10% українців.

Серед росіян на першому місці за підтримкою – державна двомовність (44%), на другому – державна українська та офіційна в деяких регіонах – російська (31%), на третьому – державна українська і використання російської не побутовому рівні (16%). 7% росіян підтримують варіанти єдиної державної мови в Україні – російської (серед українців таких 2%).

Культурна ідентичність

Серед українців переважна більшість відносять себе до української культурної традиції (77%). До радянської традиції відносять себе 8% опитаних, до загальноєвропейської – 7%, до російської – 1%.

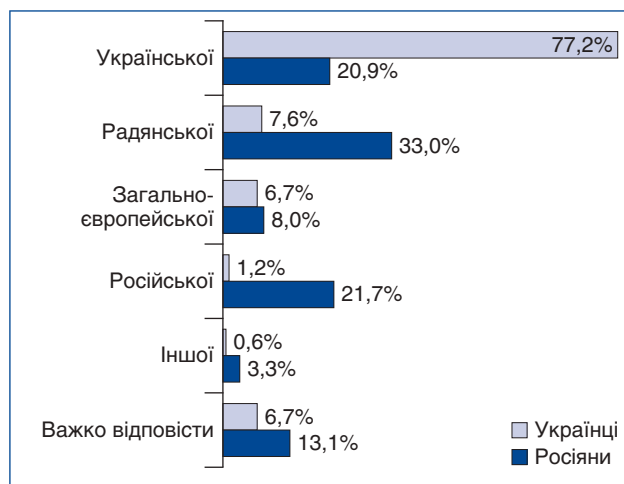
Серед росіян ситуація є більш строкатою: відносно більша частка відносять себе до радянської культурної традиції (33%), приблизно однакові частки – до російської (22%) і української (21%), 8% відносять себе до загальноєвропейської культурної традиції.

**Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?
% опитаних**

Тобто набагато більше росіян відносять себе до української культурної традиції, ніж українців до російської. Значно більше росіян, ніж українців, відносять себе до радянської культурної традиції.

**До якої культурної традиції Ви себе
насамперед відносите?**
% опитаних

Щодо бачення майбутнього культурних традицій в Україні, то серед українців відносна більшість (43%) вважають, що переважатиме українська культурна традиція, 22% – загальноєвропейська, 15% – що в різних регіонах переважатимуть різні традиції. Переважання радянської традиції передбачають 2% опитаних, російської – 1%.

Серед росіян відносна більшість (32%) вважають, що в різних регіонах переважатимуть різні традиції, майже однакові частки (15% і 14%) – українська та загальноєвропейська, 11% – що російська і 9% – що радянська.

Для відносної більшості українців (47%) і більшості росіян (53%) байдуже, з представниками яких національностей жити по сусідству. Серед українців 33% не хотіли б жити поруч з циганами, 15% – поруч з росіянами, 12% – поруч з євреями.

Серед росіян 37% не хотіли б жити поруч з циганами, 13% – поруч з татарами, по 11% – поруч з румунами та євреями.

Прикметно, що серед росіян не хотіли б жити поруч з українцями менше 1%, тобто соціальне дистанціювання українців від росіян, які проживають в Україні, є помітно більшим, ніж росіян від українців.

На питання “З представниками яких національностей Ви хотіли б жити по сусідству?” більшість (52% українців і 62% росіян) відповіли “мені байдуже”. У кожній з груп відносна більшість хотіли б жити поруч з представниками своєї національності (серед українців – 31%, серед росіян – 27%).

На другому місці за симпатіями українців – поляки (20%), далі – росіяни (13%) та угорці (11%). Серед росіян на другому місці – українці (21%), далі – євреї, поляки та угорці (9-10%).

Існують відмінності в оцінках цих груп респондентів ступеня близькості культури, традицій і поглядів громадян різних держав і регіонів України.

Українці вище, ніж росіяни, оцінюють близькість між громадянами України і країн ЄС, між жителями Галичини і Центральної України, між жителями Галичини та Донбасу, між жителями Західної і Центральної України.

Росіяни помітно вище, ніж українці, оцінюють близькість між громадянами України та громадянами Росії, між українцями в Україні і росіянами в Україні, між жителями України і жителями тимчасово окупованих територій Донбасу, між жителями Центральної і Східної України.

Приблизно однаково українцями та росіянами оцінена близькість жителів України і тимчасово окупованих територій Криму, жителів Західної і Східної України.

І серед українців, і серед росіян більшість не вважають себе європейцями, хоча серед росіян ця частка є більшою (відповідно, 61% і 75%). Відповідно, серед українців більше тих, хто вважає себе європейцями (30% проти 17% серед росіян).

І українці, і росіяни, які не вважають себе європейцями, серед причин, у першу чергу, називають низький рівень добробуту (відповідно, 74% і 64%) і соціально-культурні умови життя (46% і 44%).

Водночас, серед росіян більше тих, хто серед причин називають “відчуття себе представником іншої культури” (28% проти 14% серед українців), мовні бар’єри (44% проти 35%), а також релігійну належність (10% проти 4%).

Таким чином, росіяни більше відчувають власну “відмінність” від європейців.

Серед українців дещо частіше називають низький рівень культури, освіти (30% проти 23%).

Близькі за величиною частки українців і росіян називають серед причин “несвропейську” свідомість (33% та 31%) і брак інформації про ЄС (по 10%).

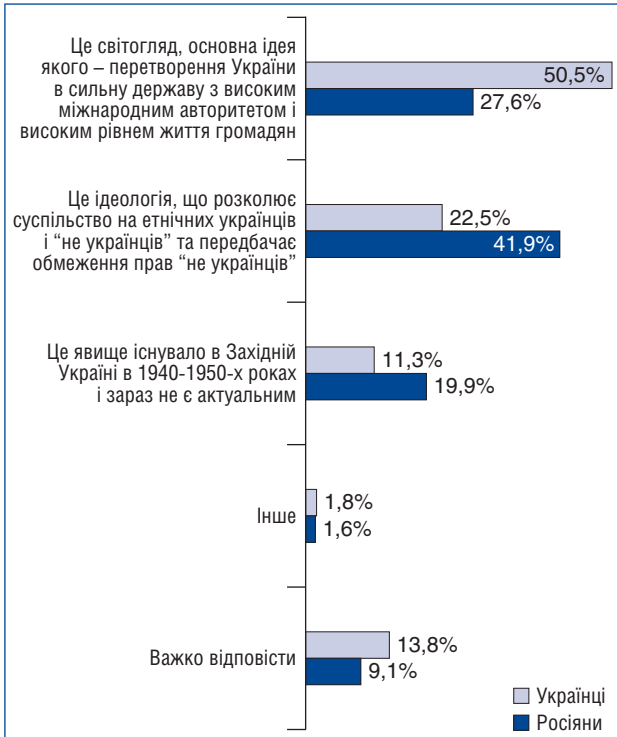
Національна ідентичність

І серед українців, і серед росіян більшість респондентів підтримують громадянське розуміння української нації (56% і 54%, відповідно). Близькі частки респондентів підтримують етнічне розуміння нації (19% і 21%).

Однак, серед українців майже вдвічі більше, ніж серед росіян, респондентів, які підтримують “громадянсько-культурницьке” визначення української нації (18% і 10%, відповідно).

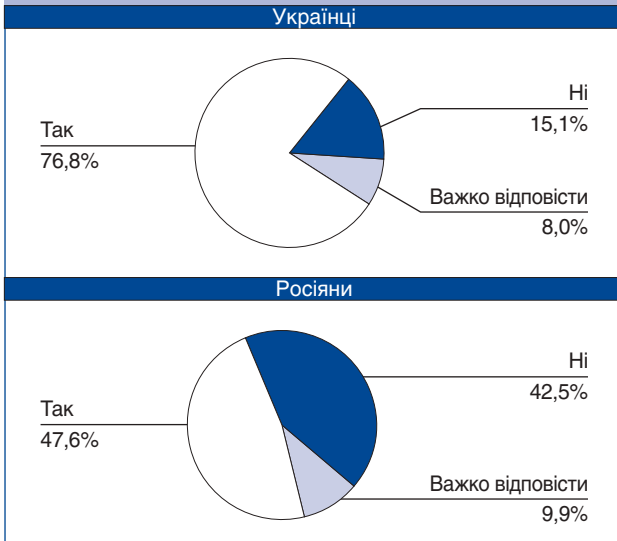
Помітно відрізняється розуміння поняття “український націоналізм” українцями і росіянами.

Серед українців половина (51%) вважають його світоглядом, головна ідея якого – перетворення України в сильну державу, а 23% вважають націоналізм “розкольницькою” ідеологією, ще 12% – історичним явищем, яке зараз не є актуальним. Серед росіян відносна більшість (42%) вважають націоналізм “розкольницькою ідеологією”, друга за значущістю частка (28%) – ідеєю побудови сильної української держави, 20% – історичним явищем.

Який зміст Ви вкладаєте в поняття "український націоналізм"?
 % опитаних

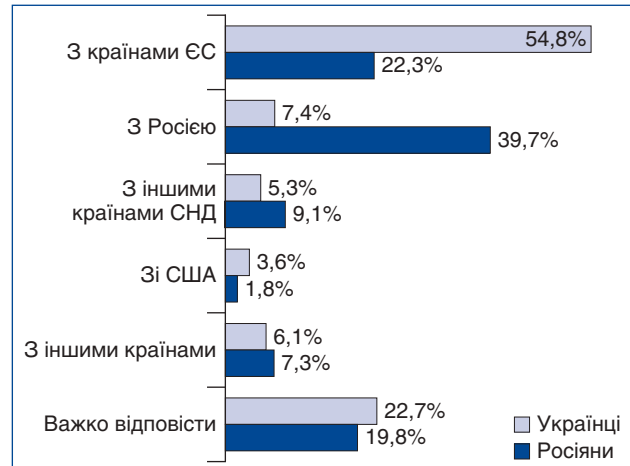
Серед українців переважна більшість (77%) вважають обов'язком кожного громадянина України, незалежно від етнічного походження, володіння державною мовою на достатньому рівні, знання основ української історії і культури. Не вважають ці знання обов'язковими 15% українців.

Серед росіян відносна більшість (48%) також підтримують необхідність знання усіма громадянами української мови, основ історії і культури. Однак 43% не вважають це обов'язковим.

Чи зобов'язаний кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, знати основи української історії і культури?
 % опитаних

Геополітичні орієнтації

Серед українців 55% вважають пріоритетним напрямом зовнішньої політики відносини з ЄС, 7,4% – з Росією, 5,3% – з іншими країнами СНД.

Серед росіян 40% вважають пріоритетними відносини з Росією, 22% – з країнами ЄС, 9,1% – з іншими країнами СНД.

Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?
 % опитаних

За вступ України до ЄС проголосували б 69% українців і 36% росіян, проти – 15% українців і 40% росіян.

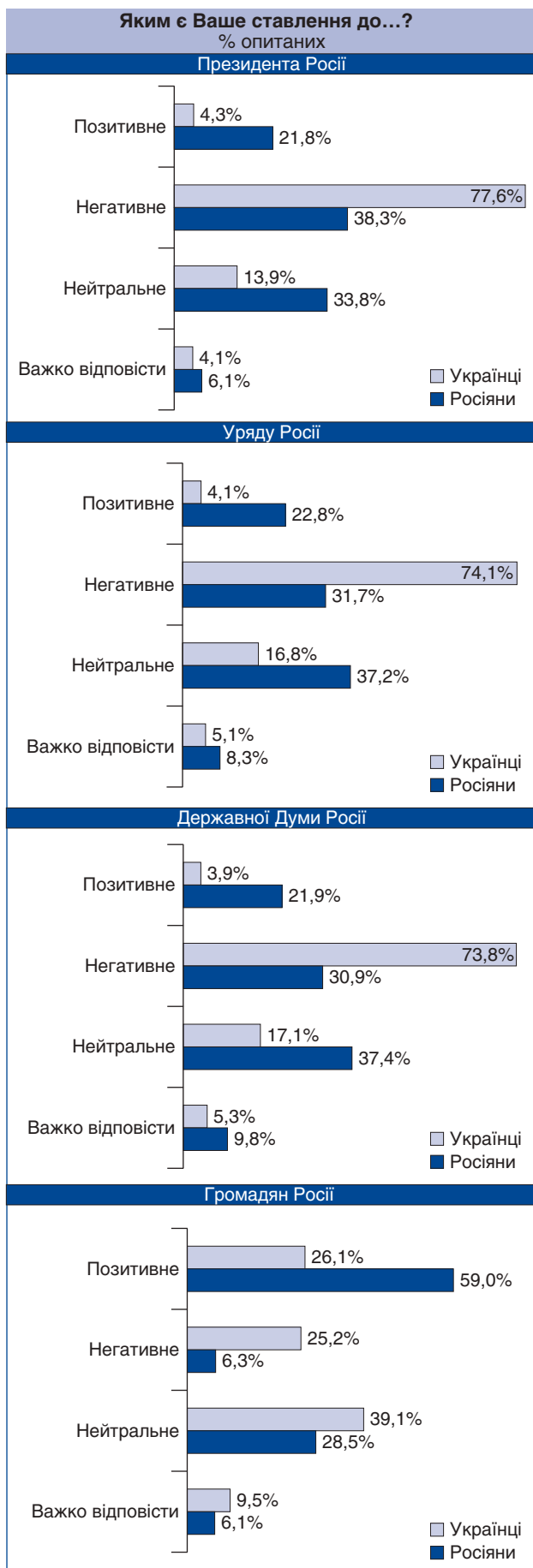
За вступ до НАТО серед українців проголосували б 47%, серед росіян – 17%. Проти вступу серед українців – 23%, серед росіян – 47%.

Росіяни помітно краще, ніж українці, ставляться до органів влади Росії – Президента, Уряду та Державної Думи (позитивні оцінки засвідчують 22-23%), хоча частки тих, хто ставиться негативно (31-38%), перевищують частки тих, чиє ставлення є позитивним. Серед українців негативне ставлення засвідчують 74-78% громадян, позитивне – 4%.

До громадян Росії позитивно ставляться більшість росіян (59%), негативно – 6%. Серед українців ці частки є практично однаковими (26% і 25%, відповідно).

Відносна більшість українців (40%) і більшість росіян (56%) не вважають, що інтеграція до ЄС може стати ідеєю, яка об'єднає всі регіони України. Вірять в об'єднавчий потенціал євроінтеграції 36% українців і 19% росіян.

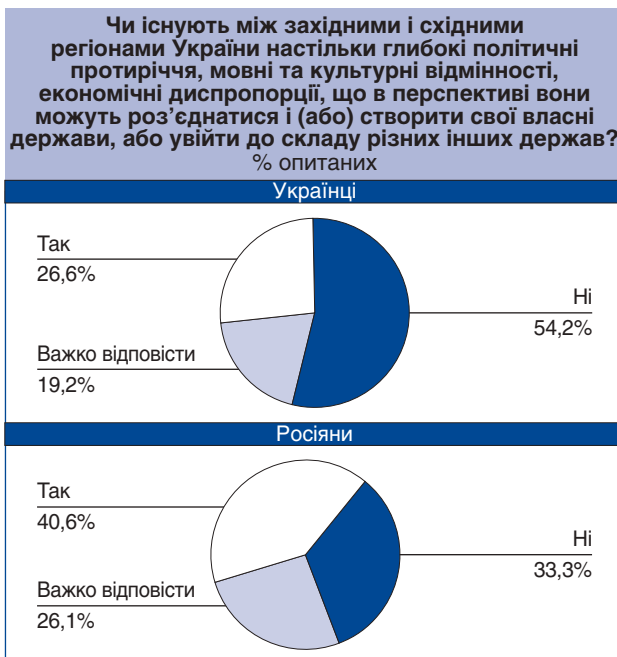

Ставлення до міжрегіональних відмінностей, перспектив розвитку регіонів та оцінок історичного минулого

Українці та росіяни по-різному оцінюють відмінності між західними і східними регіонами України.

Понад половина (54%) опитаних українців вважають, що ці відмінності і протиріччя не є такими глибокими, щоб ці регіони роз'єднались, утворивши власні держави або увійшовши до складу інших держав. Протилежної думки дотримуються 27% українців.

Серед росіян відносна більшість (41%) вбачають можливість такого розколу, а 33% її заперечують.

Так само дещо відрізняються думки стосовно того, чи можна вважати західних і східних українців двома різними народами.

Серед українців не згодних з цією тезою – 58%, згодних – 25%. Серед росіян не згодних – 42%, згодних – 36%.

І серед українців, і серед росіян більшість виступають проти варіантів виходу їх області зі складу України з утворенням власної держави або приєднанням до іншої держави, а також утворення автономії у складі України. Водночас, частка прихильників цих варіантів серед росіян є більшою, ніж серед українців. Зокрема, частка прихильників автономії серед українців становить 6%, серед росіян – 18%.

Більшість українців і половина росіян (відповідно, 61% і 50%) хотіли б, щоб їх область залишилась у складі України в нинішньому статусі, але з більшими правами та повноваженнями місцевого самоврядування.

Збереження статус-кво підтримують 43% українців (проти – 39%) та 24% росіян (проти – 49%).

Таким чином, серед росіян суттєво більшою є популярність ідеї розширення повноважень місцевого самоврядування їх регіонів, децентралізації, що корелює з їх більшим тяжінням до регіональної ідентичності.

Національний чинник суттєво впливає на сприйняття респондентами оцінок історичного минулого України, які відрізняються від тих, що існували за радянських часів.

Так, росіяни помітно рідше, ніж українці, підтримують такі положення українського законодавства, як: визнання Голодомору 1932-1933рр. геноцидом; засудження комуністичного режиму та заборону використання і пропаганди його символіки; встановлення кримінальної відповідальності за порушення такої заборони; визнання борцями за незалежність УНР, ОУН та інших збройних формувань і органів влади України; зміну назви Велика Вітчизняна війна на Друга світова війна та зміну назви Дня перемоги.

Навіть у таких питаннях як заборона пропаганди націонал-соціалістичного режиму та його символіки, а також встановлення кримінальної відповідальності за порушення цієї заборони, частка росіян, які підтримують ці ініціативи, є меншою за частку українців.

Ставлення до конфлікту на Сході та відносин з окупованим Кримом

Національна належність громадян суттєво впливає на їх оцінки конфлікту в Україні, зокрема, ролі Росії в ньому.

Більшість українців (53%) вважають конфлікт на Сході загарбницькою війною Росії проти України, серед росіян так вважають лише 17%. Практично однакові частки росіян вважають конфлікт боротьбою між Росією та США (34%) та громадянським конфліктом в Україні (33%).

Загальна оцінка конфлікту в Україні, % опитаних

Відповідальність за конфлікт більшість українців покладають на Росію (51%), відносна більшість росіян – на обидві сторони (42%). Серед росіян Росію вважають винною 20%, Україну – 19%.

Хто несе відповідальність за російсько-український конфлікт? % опитаних

Серед українців відносно більша частка (34%) респондентів підтримують продовження АТО до повного відновлення контролю над зайнятими територіями, серед росіян – надання цим територіям особливого статусу у складі України (41%). Продовження АТО серед росіян підтримують 12% опитаних. Відокремлення цих територій від України підтримують 16% українців і 19% росіян.

Подальші дії щодо врегулювання конфлікту на Сході України, % опитаних

	Українці (%)	Росіяни (%)
Продовження АТО до повного відновлення контролю України над зайнятими сепаратистами територіями	33,8	12,1
Надання цим територіям особливого статусу у складі України	19,8	41,0
Відокремлення від України цих територій	16,1	18,9
Важко відповісти	30,3	27,9

Як Ви ставитеся до наведених положень українського законодавства стосовно оцінок історичного минулого України?
% опитаних

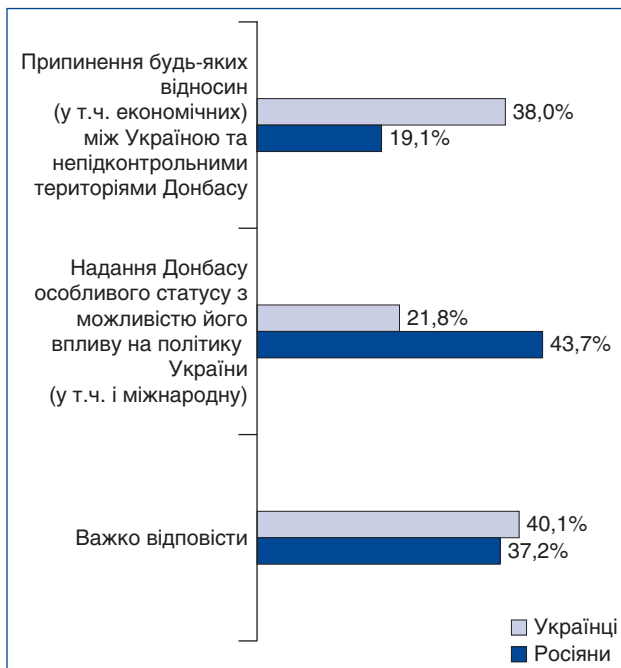
	Українці	Росіяни
Визнання Голодомору 1932-1933рр. в Україні геноцидом Українського народу		
Підтримую	77,3	49,0
Не підтримую	7,9	28,8
Ставлюся байдуже	6,7	11,2
Важко відповісти	8,1	11,0
Засудження націонал-соціалістичного (нацистського) (1933-1945рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки		
Підтримую	58,6	52,1
Не підтримую	14,8	25,4
Ставлюся байдуже	12,4	14,7
Важко відповісти	14,2	7,9
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму та використання його символіки		
Підтримую	49,1	33,0
Не підтримую	18,8	42,3
Ставлюся байдуже	14,7	14,5
Важко відповісти	17,3	10,2
Засудження комуністичного (1917-1991рр.) тоталітарного режиму в Україні, заборона використання та пропаганди його символіки		
Підтримую	55,5	25,6
Не підтримую	19,8	50,2
Ставлюся байдуже	12,2	13,8
Важко відповісти	12,4	10,5
Встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону пропаганди комуністичного тоталітарного режиму та використання його символіки		
Підтримую	41,7	12,3
Не підтримую	26,0	62,8
Ставлюся байдуже	14,8	13,8
Важко відповісти	17,6	11,0
Встановлення в Україні Дня пам'яті та примирення 8 травня, для вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни 1939-1945рр.		
Підтримую	49,0	33,8
Не підтримую	22,9	46,8
Ставлюся байдуже	14,7	11,3
Важко відповісти	13,4	8,0
Зміна назви свята Дня Перемоги (9 травня) на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) 9 травня		
Підтримую	39,6	21,9
Не підтримую	31,6	60,2
Ставлюся байдуже	14,7	10,7
Важко відповісти	14,1	7,2
Зміна в офіційних документах, назвах державних свят, пам'яток історії та ін. назви Велика Вітчизняна війна 1941-1945рр. на Друга світова війна 1939-1945рр.		
Підтримую	37,4	16,6
Не підтримую	31,7	61,2
Ставлюся байдуже	15,9	13,1
Важко відповісти	15,0	9,0
Визнання борцями за незалежність України у XX столітті таких органів влади та формувань, як Українська Народна Республіка (УНР), Українські Січові Стрільці (УСС), загоны Холодноярської республіки, Організація українських націоналістів (ОУН), Українська повстанська армія (УПА), Народний Рух України за перебудову		
Підтримую	45,5	15,7
Не підтримую	19,8	41,3
Ставлюся байдуже	14,2	19,0
Важко відповісти	20,5	24,0

Водночас, мотиви підтримки серед українців і росіян суттєво відрізняються. Більшість українців (65%) бажають відокремлення, оскільки не хочуть, щоб ці території впливали на політику України і щоб на них витрачалися кошти з бюджету України, тоді як 75% росіян підтримують відокремлення оскільки вважають, що жителі цих територій мають право на самовизначення.

Щодо майбутнього варіанту співіснування України та непідконтрольної частини Донбасу відносна більшість (40%) українців не визначилися, 38% підтримують припинення з нею будь-яких відносин, 22% – надання особливого статусу, включно з можливістю його впливу на міжнародну політику України.

Серед росіян відносна більшість підтримують надання особливого статусу (44%), 19% – за припинення будь-яких відносин. Не визначилися – 37%.

Співіснування України та непідконтрольної частини Донбасу,
% опитаних

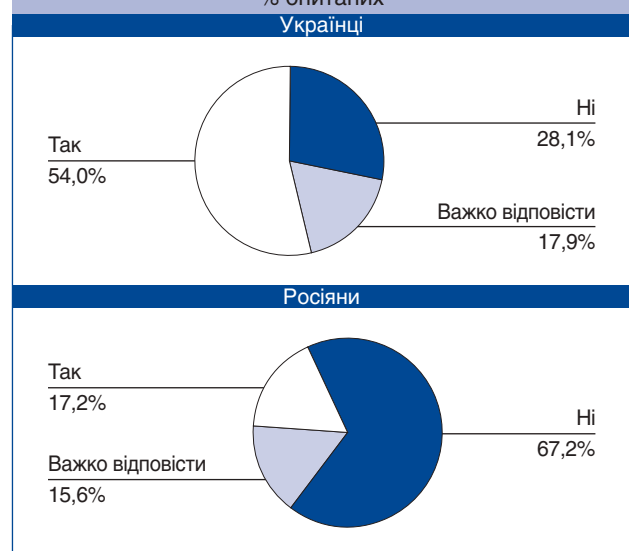

Стосовно політики України щодо територій, контрольованих “ДНР”-“ЛНР” українці частіше, ніж росіяни обирають варіанти повної або часткової ізоляції (52% проти 36%), росіяни – м’якої реінтеграції (22% проти 14%) або визнання “ДНР”-“ЛНР” незалежними державами (15% проти 5%).

Протилежними є думки більшості представників кожної з груп стосовно ідеї позбавлення українського громадянства тих громадян, які підтримували російську агресію, анексію Криму та сепаратистський рух на Сході.

Серед українців більшість (54%) підтримують позбавлення українського громадянства таких громадян, серед росіян більшість (67%) – проти цього, “за” – 17%.

Існує думка, що громадян України, які підтримали російську агресію проти України, анексію Криму, сепаратистські рухи на Сході і Півдні, треба позбавляти українського громадянства. Чи підтримуєте Ви цю думку?
% опитаних

Серед українців 29% самі брали участь в АТО, проходили військову службу по мобілізації у 2013-2015рр. або мають таких серед своїх рідних і близьких. Серед росіян таких 14%.

Якому варіанту політики України щодо територій, контрольованих “ДНР” та “ЛНР”, Ви віддали б перевагу?
% опитаних

	Українці	Росіяни
Повна ізоляція	26,6	9,6
Часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території)	17,0	18,0
М’яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв’язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами “ДНР та ЛНР”, ухвалення “особливого статусу” цих територій)	13,7	21,9
Часткова ізоляція (з підтримкою економічних та торговельних зв’язків)	8,7	8,3
Визнання незалежності “ДНР” і “ЛНР” та встановлення відносин з ними як окремими державами	4,5	15,1
Інше	4,8	5,1
Важко відповісти	24,8	21,9

Ставлення до принципів майбутніх відносин між жителями України та різними категоріями громадян з тимчасово окупованих територій має певні відмінності.

І українці, і росіяни демонструють приблизно однакове ставлення до громадян, які виїхали з зони АТО до інших регіонів України, хотіли виїхати, але не мали можливості, залишилися в зоні АТО, але не підтримували “ДНР” і “ЛНР”.

Росіяни дещо краще ставляться до громадян, які виїхали на територію Росії.

Українці набагато гірше ставляться до громадян, які підтримували “ДНР” і “ЛНР”, які були примушені до участі у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР”, особливо – тих, хто брав участь у цих формуваннях за власними переконаннями і воював проти України, а також брав участь у складі цих формувань у тортурах українських військових і мирного населення.

За яким принципом мають будуватися відносини між жителями України та наступними категоріями громадян після врегулювання конфлікту на Сході України?
% опитаних

Громадяни, які за власною ініціативою та переконаннями брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і воювали проти України

Громадяни, які брали участь у збройних формуваннях “ДНР” і “ЛНР” і брали участь у тортурах українських військових і мирного населення

Якщо стосовно двох останніх категорій відповідно, 71% і 76% українців дотримуються принципу (“не забудемо, не пробачимо”), то серед росіян таких, відповідно, 27% і 44%. 37% і 36% росіян, відповідно, у цих випадках обрали відповідь “важко відповісти”.

Ставлення до блокади Криму

Серед росіян більшість (відповідно, 58% і 57%) не підтримують продовольчу та енергетичну блокади Криму, підтримують їх – відповідно, 16% і 17%.

Серед українців ці заходи підтримують відносна більшість (відповідно, 41% та 43%), не підтримують – 35% і 33%, відповідно.

ВИСНОВКИ

Чинник етнічного походження (українці-росіяни) значно впливає на різні аспекти ідентичності громадян України, на їх ставлення до минулого, визначення перспектив розвитку суспільства та геополітичні орієнтації.

Українці значно частіше, ніж росіяни, пишуться українським громадянством, а також ототожнюють себе в першу чергу з Україною. Для росіян є більш характерним ототожнення себе зі своїм містом чи селом (локальна самоідентифікація) або ж з регіоном проживання (регіональна самоідентифікація).

Більшість як українців, так і росіян сприймають Україну як Батьківщину, проте, значне число росіян за можливості вибору обрали б Батьківщиною іншу країну.

Загалом громадянська ідентичність росіян вирізняється меншою, порівняно з українцями, присутністю ціннісного ставлення до України, її державності, її здобутків, державних символів та атрибутів. Зокрема серед українців вищою є потреба пишатися своєю країною, оцінка її досягнень у різних сферах, готовність до її захисту, рівень підтримки незалежності.

Респонденти російської національності частіше сприймають своє українське громадянство як даність і мають більш прагматичне ставлення до України, зокрема меншою мірою готові до відмови від особистих благ заради своєї країни.

Політичну ідентичність росіян характеризують вища терпимість до авторитаризму та байдужість до типу політичного устрою, більше тяжіння до державної регламентації суспільних відносин.

Соціокультурна ідентичність двох груп характеризується суттєвими відмінностями.

Так, у мовному питанні існує виражена асиметрія. Українці використовують російську мову вдома і в публічному спілкуванні частіше, ніж росіяни – українську. Серед українців вищим є рівень знання російської мови, ніж серед росіян української. Для більшості росіян спілкування українською мовою на рівні, вищому за побутовий, викликає складнощі. Можливо, цей факт зумовлює прагнення більшої частки росіян до підвищення статусу російської мови в Україні, компенсації необхідності знання української мови розширенням сфер використання російської.

Серед українців до української культурної традиції себе відносять значно більша частка українців, ніж росіян – до російської. Найчастіше серед росіян зустрічається радянська ідентичність, носії якої разом з носіями російської традиції становлять понад половину цієї групи. Очевидно, цей факт впливає на різні аспекти ідентичності, включно з геополітичними орієнтаціями.

Разом з тим, майже третина росіян відносять себе до української і європейської культурних традицій, що корелює з їх відповідями щодо бачення перспектив культурних традицій в Україні. В цілому, відносна більшість росіян схильні бачити Україну мультикультурною країною. Росіяни найбільш скептично оцінюють перспективи в Україні радянської і російської традицій (принаймні, на загальнонаціональному рівні).

У цілому як для більшості українців, так і для більшості росіян характерним є “громадянське” розуміння нації. При цьому, українці більше схильні до позитивного сприйняття етнокультурних елементів націотворення, тоді як значна частка росіян не бажають її сприймати як загальнообов’язкові. Суттєва частка громадян російського походження не схильні визнавати пріоритетність позицій української мови та української культурної традиції в Україні. “Український націоналізм” відносно більшістю росіян поки розуміється в дусі радянської пропаганди і може сприйматись як загроза.

Росіяни помітно сильніше, ніж українці, вбачають відмінності між західними і східними регіонами України, а також між жителями України, які в них проживають. Водночас, більшість громадян в обох групах виступають проти варіантів виходу своєї області зі складу України та федералізації, хоча за створення регіональних автономій з власними законодавством, урядом, парламентом виступають утричі більше росіян, ніж українців.

Загальноприйнятним для більшості в обох групах є варіант розширення прав і повноважень місцевого самоврядування областей.

У своїх зовнішньополітичних симпатіях відносна більшість росіян схильні орієнтуватися на Росію і виступають проти можливого вступу України до ЄС та (більшою мірою) до НАТО. Росіяни значно більш толерантно, ніж українці, ставляться до державного керівництва Росії (хоча до Президента Росії відносна більшість росіян висловлюють негативне ставлення).

Більшість росіян виявляють неготовність вийти за рамки радянської парадигми сприйняття історичних подій, вироблення до них ставлення іншого, ніж сформованого в умовах панування радянської ідеології, а також відмінного від сучасних російських інтерпретацій.

Росіяни меншою мірою, ніж українці, підтримують визнання Голодомору геноцидом, не підтримують засудження комуністичного режиму та встановлення кримінального покарання за порушення законодавства про заборону його пропаганди, визнання борцями за незалежність України

деяких організацій та персоналій. Спротив серед більшості росіян викликають зміна назви “Велика Вітчизняна війна” на “Друга світова війна”, і відповідно, зміна назви свята 9 травня.

Як протилежні за знаком можна оцінити ставлення українців і росіян до Майдану та сучасних подій на Сході України. Більшість росіян уникають прямого звинувачення Росії в розгортанні війни на Сході України і оцінюють її як або громадянську війну, або як боротьбу між Росією та США за сфери впливу.

Значна частка росіян виступають за надання особливого статусу окупованим територіям на Сході України. У питаннях подальшого співіснування з окупованими територіями росіяни менше, ніж українці, підтримують їх повну ізоляцію, і частіше виступають за їх “м’яку реінтеграцію”.

На відміну від українців, більшість росіян виступають проти позбавлення українського громадянства осіб, які підтримали російську агресію. Українці та росіяни демонструють також різні підходи до тих, хто за переконаннями воював проти України – якщо більшість українців виходять з позиції “не забудемо, не пробачимо”, то росіяни схильні ставитися до них більш толерантно.

Росіяни помітно більш негативно, ніж українці, налаштовані до таких заходів, як продовольча та енергетична блокади Криму.

Таким чином, українці та росіяни мають певні, іноді досить значні відмінності в різних аспектах їх ідентичності.

Слід відзначити, що належність до іншої культурної традиції у частини росіян поєднується з небажанням засвоєння надбань культурної традиції української нації як державотворчої, що перешкоджає консолідації українського суспільства. Використання такої позиції окремими силами в політичних цілях уже призвело до трагічних наслідків в Україні.

Разом з тим, відмінності між українцями та росіянами в поглядах на політичний розвиток, політику історичної пам’яті, ключові напрями подальшого політичного та геополітичного розвитку України, не є непереборною перешкодою для процесу формування спільної загальнонаціональної ідентичності громадян України. На це можуть вказувати такі чинники, як сприйняття більшою часткою росіян української державності, повагу до її символів і атрибутів, усвідомлення себе громадянами держави Україна та небажання виходу своїх областей з її складу.

Слід також враховувати, що для громадян України, які є росіянами за походженням, сприйняття нових українських реалій виявилось складнішим, аніж для українців (як через раптовий характер і швидкість суспільних змін, так і через нову роль Росії – не друга та партнера, а країни-агресора).

Тому процеси осмислення і засвоєння представниками російської спільноти в Україні нових суспільних цінностей, оцінок історичного минулого, нових цілей розвитку країни можуть мати складний і тривалий характер. ■

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН, ПРИЧЕТНИХ ДО ЗБРОЙНОГО ОПОРУ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Важливим аспектом дослідження ідентичності громадян України є виявлення чинників, які впливають на процеси її формування і спричиняють зміни тих чи інших її аспектів, а також на взаємодію і взаємовплив різних аспектів ідентичності.

Безперечно, найбільшою за масштабами свого впливу на суспільну свідомість подією останніх років став збройний конфлікт з Росією. Потреба у відсічі російській агресії сформувала в українському суспільстві нову спільноту людей. Вона об'єднує громадян, які пройшли АТО (добровольців, призваних за мобілізацією, кадрових військовослужбовців), а також членів їх родин і близьких їм людей.

У цьому дослідженні робиться спроба виявлення особливостей ідентичності згаданої категорії громадян, через порівняння їх відповідей з відповідями громадян, які в жодний спосіб не причетні до АТО.

На питання анкети *“Чи брали Ви, Ваші рідні та близькі участь в АТО або проходили військову службу по мобілізації в період 2013-2015рр.?”* ствердно відповіли 26% громадян¹. Абсолютна чисельність цих респондентів у вибірці склала 2 709 осіб. Найбільше таких громадян виявилось в Центрі і на Заході (35% і 34%, відповідно), на Сході – 24%, менше – в інших регіонах (Донбас – 17%, Південь – 10%).

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Громадянам, причетним до АТО, більшою мірою притаманна схильність у першу чергу пов'язувати себе з Україною (49%), у іншій групі відносна більшість (41%) пов'язує себе із своїм містом чи селом.

Серед тих, хто причетний до АТО, 75% пишуться або скоріше пишуться тим, що вони є громадянами України. Серед тих, хто такої участі не брав – 66%.

При цьому, якщо з категорії прямих чи опосередкованих учасників АТО зовсім або скоріше не пишуться своїм українським громадянством 19%, то серед непричетних до АТО – 24%.

Україну як свою Батьківщину сприймають 97% пов'язаних з АТО та 92% тих, хто не причетний. Обрали б Україну Батьківщиною за можливості вибору відповідно, 77% та 71%.

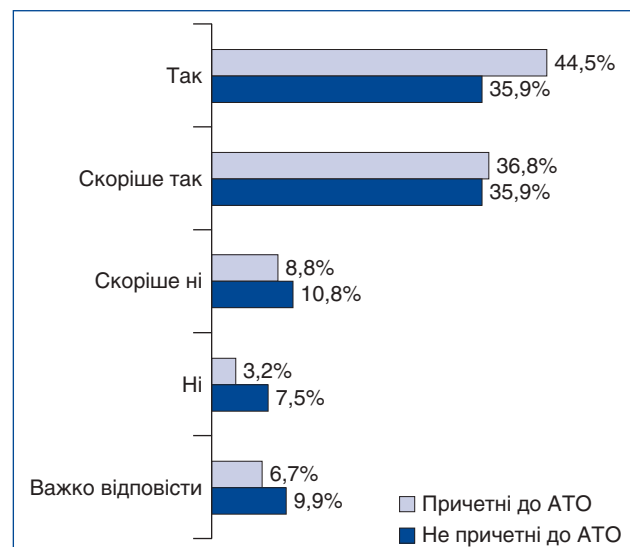
В обох категоріях опитаних найбільше хотіли б жити в Україні (64% прямих і непрямих учасників АТО, 61% непричетних). Друга за популярністю відповідь – ЄС (24% учасників та 17,5% непричетних). Росія в цілому непопулярна як можливе місце для проживання.

Різниця у поглядах стає дуже помітною, коли йдеться про відчуття гордості за свою країну.

Так, 56% причетних до АТО відповіли, що їм для особистого щастя необхідно пишати свою країною. Серед непричетних до АТО – 45%.

Якщо в категорії причетних до АТО патріотами України себе вважають 81%², то серед непричетних – 72%. Не вважають себе патріотами України (цілком або скоріше) 18% непричетних до АТО та 12% причетних.

Чи вважаєте Ви себе патріотом України?
% опитаних

У цілому обидві категорії опитаних є близькими у визначенні якостей, потрібних для того, щоб людину можна було назвати патріотом України,

¹ Тут і далі для позначення цих респондентів як взаємозамінювані використовуються терміни “громадяни, причетні до АТО”, “прямі чи опосередковані учасники АТО”, “учасники АТО, їх рідні та близькі”.

² Сума варіантів відповіді “так” і “скоріше так”.

їх ієрархія практично не відрізняється (виховання любові до України в дітях, повага до держави, її символів і державних свят, законів та інститутів влади, піклування про добробут сім'ї, готовність захищати репутацію своєї країни, захищати її від ворогів, знання історії та культури тощо).

Готовність захищати свою країну зі зброєю в руках висловили 27% пов'язаних з АТО та 14% непричетних, а участю у волонтерському русі – відповідно, 36% та 32%. Неготовність у будь-якій формі декларували 34% непричетних до АТО та 23% причетних.

Серед учасників АТО та їх близьких і рідних більше тих, хто цілком або скоріше погоджується з необхідністю посилити економічну незалежність України навіть ціною зниження рівня життя громадян (43% проти 30%).

Чи згодні Ви з твердженням: “Для України важливо посилити економічну незалежність від інших країн, навіть якщо це призведе до зниження рівня життя її громадян”?
% опитаних

Громадяни, причетні до АТО, більшою мірою відчують гордість за Україну та її досягнення в різних галузях. Наприклад, досягненнями в галузях науки та технологій серед них пишаються 55%, а серед непричетних – 46%, досягненнями у спорті – 79% та 71%, відповідно; досягненнями в мистецтві та літературі – 73% та 63%; Збройними Силами – 67% та 54%; історією України – 75% та 67%; національним характером українців – 77% та 65%.

Так само помітною є різниця у підтримці незалежності країни та атрибутів держави.

Так, серед учасників АТО, їх рідних і близьких підтримали б незалежність України на референдумі 80%, а серед непричетних до АТО – 65%.

Пишаються Прапором України та ставляться до нього позитивно відповідно, 96% та 89%, Гербом України – 96% та 88%, Гімном України – 92% та 81%, гривнею – 87% та 81%, українською мовою – 96% та 90%.

Таким чином, у респондентів, пов'язаних з АТО, сильніше виражена громадянська ідентичність, у них сильніше виражена потреба пишатися своєю країною і відчуття підстав для такої гордості, а їх патріотизм має більшою мірою активний характер.

АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В обох групах переважна більшість респондентів цікавляться політикою.

60% респондентів, причетних до АТО, вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою для України. Серед непричетних – 48%. Серед непричетних до АТО дещо більше таких, для кого демократія не має значення (15% проти 9%).

Обидві групи оцінюють сучасну Україну як режим, що розміщується посередині між диктатурою та демократією, однак серед причетних до АТО оцінка ступеня демократичності України є дещо вищою.

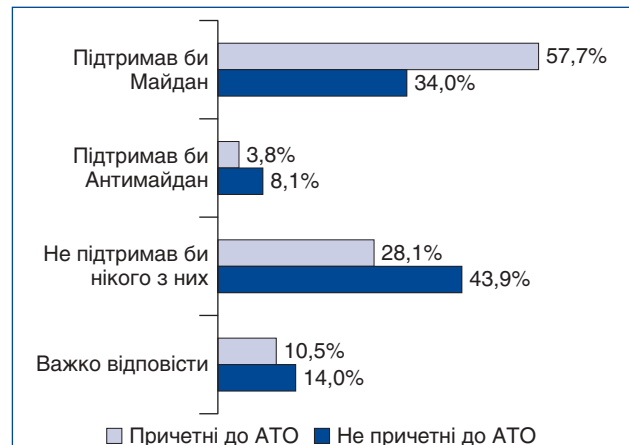
В обох групах більше тих, хто визначає рівність як рівність можливостей і рівність перед законом (57% серед причетних до АТО та 52% серед непричетних), за рівність у доходах висловилися практично рівні частки опитаних (35% та 36%).

Серед причетних до АТО практично порівну розділилися голоси тих, хто хотів би жити в суспільстві індивідуальної свободи та відповідати за себе сам (41%) та тих, хто покладається на державу, яка має не допустити надмірної соціальної нерівності (44%). Серед непричетних до АТО тих, хто бажає державного регламентування, майже половина.

Є помітні розбіжності між цими групами в підтримці Майдану.

Так, серед учасників АТО підтримали б Майдан 58%, а серед непричетних – 34%. Натомість не підтримали б ні Майдан, ні Антимайдан 28% причетних до АТО та 44% непричетних. На підтримку Антимайдану висловилися відносно невеликі частки в обох групах с (4% причетних до АТО та 8% непричетних).

Прошло близько двох років після закінчення подій, які називають Майданом. Якби ці події 2013-2014рр. відбувалися зараз, Ви підтримали б Майдан чи Антимайдан?
% опитаних

Респонденти, причетні до АТО, більшою мірою мають демократичні політичні орієнтації, їх більша частка є прихильниками ідей і цілей Майдану.

СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Мовна ідентичність. Українська мова є рідною для 73% учасників АТО, їх рідних і близьких. Російська – для 6%, обидві мови – для 19%. Серед непричетних до АТО українську мову вважають рідною 55%, російську – 19%, обидві мови – 23%.

Українською та переважно українською вдома розмовляють 60% учасників АТО та 46% не причетних до АТО, російською – відповідно, 14% та 27%, обома мовами – по 25%.

За межами свого дому українською та переважно українською спілкуються 55% учасників АТО та 43% не учасників, російською – 16% та 27%, обома мовами 29% та 28%, відповідно.

53% учасників АТО та 40% не причетних вважають, що українською престижно розмовляти серед друзів і колег. Щодо російської так вважають відповідно, 18% та 23%. Байдуже якою мовою – 23% та 31%.

Серед причетних до АТО 71% отримали середню освіту українською мовою, 26% – російською. Серед непричетних – відповідно, 59% та 38%.

76% учасників АТО та 61% непричетних оцінюють своє володіння українською мовою як вільне.

Думки респондентів обох груп помітно різняться у питанні щодо статусу української та російської мов.

Так, серед учасників АТО, їх рідних і близьких, 69% висловлюються за те, щоб єдиною державною мовою була українська, а серед непричетних до АТО таких 51%. На підтримку державного статусу обох мов виступають 17% непричетних до АТО та 5% причетних.

Цікаво, що англійською на рівні, достатньому для спілкування, володіють 26% учасників АТО та 17% непричетних.

Таким чином, серед учасників АТО вищим є рівень поширення української мови, володіння нею та прагнення її державного статусу. Серед можливих причин цього – кількісна перевага серед учасників АТО представників Центру та

Заходу України, а також більша частка тих, хто отримав освіту українською мовою.

Культурна ідентичність. Більшість опитаних в обох категоріях відносять себе до української культурної традиції (79% серед причетних до АТО та 67% серед непричетних).

Але при цьому на другому місці серед причетних до АТО – загальноєвропейська традиція (9%), а серед непричетних – радянська (12%).

У своїх прогнозах на найближчі 20-25 років більшість опитаних в обох категоріях сподіваються на поступову перевагу української (46% учасників АТО, 38% непричетних) та загальноєвропейської (відповідно, 26% та 20%) культурних традицій. У перевагу російської культури і в майбутньому громадяни не вірять, проте певні частки вважають, що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції (13% причетних до АТО та 18% непричетних).

Є певні розбіжності в оцінках стосовно близькості культур, традицій та поглядів різних груп.

Якщо причетні до АТО за найвищим балом оцінюють близькість українців і росіян в Україні, а також жителів Західної та Центральної України, для непричетних до АТО найближчими є українці та росіяни в Україні, а також громадяни України та Росії.

Серед причетних до АТО дещо більше тих, хто почуватися (або скоріше відчуває себе) європейцями (40% проти 26% серед непричетних).

Таким чином, можна констатувати наявність серед учасників АТО більшої належності до української культурної традиції та відчуття себе європейцями.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

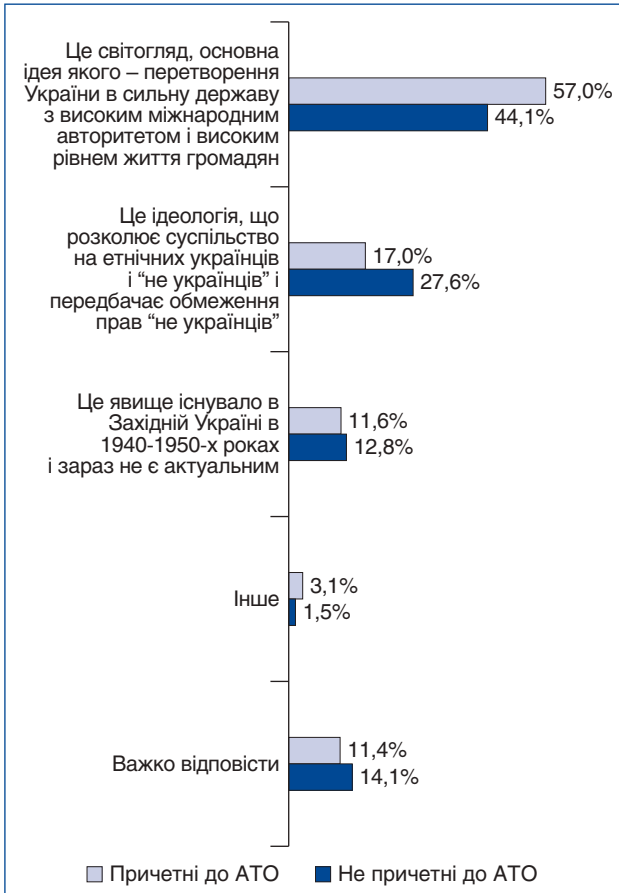
Серед представників обох аналізованих груп громадян найпопулярнішим тлумаченням української нації є передусім як громадянської (52% та 58%), проте серед учасників АТО, їх близьких і рідних значно більше тих, хто трактує націю як таку, що складається з громадян України, які спілкуються українською мовою, дотримуються національних традицій та виховують на них своїх дітей – 22% (15% серед непричетних).

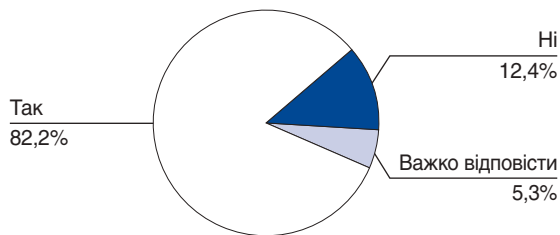
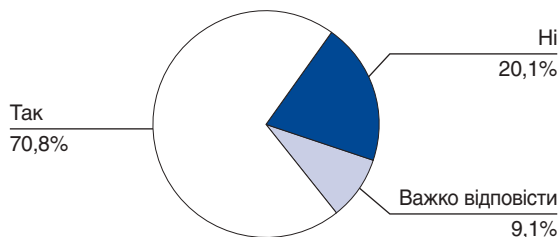
В обох категоріях громадян більшість трактують націоналізм як світогляд з головною ідеєю перетворення України на сильну авторитетну державу з високим рівнем життя. Серед учасників АТО таких більше половини (57%), серед іншої групи – 44%.

Водночас серед не учасників більше таких, хто вбачає в націоналізмі ідеологію, що розколює суспільство – 28% (серед учасників АТО – 17%).

Переважна більшість в обох групах (82% причетних до АТО та 71% не причетних) погоджуються з тим, що кожен громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою та основами української історії та культури.

Для значного числа представників обох категорій опитаних байдуже, хто за національністю їх сусіди (49% причетних до АТО та 55% непричетних). Але з росіянами по сусідству не хотіли б жити 19%

Який зміст Ви вкладаєте в поняття “український націоналізм”?
 % опитаних

Чи зобов’язаний кожен громадянин України, незалежно від його етнічного походження, володіти державною мовою в обсязі, достатньому для повсякденного спілкування, знати основи української історії і культури?
 % опитаних

Причетні до АТО

Не причетні до АТО

учасників АТО та 11% непричетних, це другий показник за непопулярністю (з циганами, відповідно 34% та 32%).

Найбільш бажаними сусідами для обох категорій виявились українці (34% причетних до АТО та 28% серед непричетних).

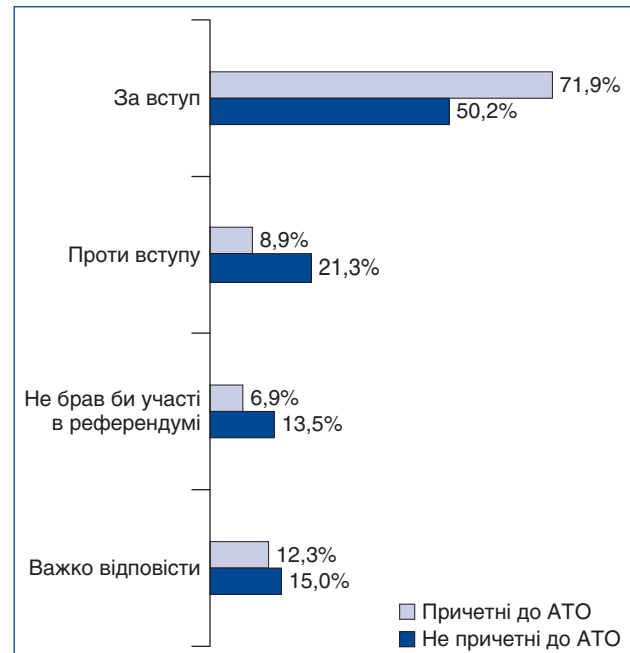
Респонденти, причетні до АТО, більшою мірою сприймають український націоналізм як ідеологію перетворення України на сильну державу, вище оцінюють важливість українського культурного компонента громадянства.

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Більшість в обох групах виступають за пріоритетність відносин України з ЄС – 63% серед причетних до АТО і 46% серед непричетних.

При цьому 14% непричетних до АТО вважають пріоритетними відносини з Росією (і лише 3% серед причетних до АТО).

За вступ до ЄС проголосували б на референдумі 72% причетних до АТО та половина серед непричетних. Проти вступу висловилися б 21% непричетних до АТО та 9% причетних.

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до Європейського Союзу, як Ви проголосували б?
 % опитаних

Майже половина опитаних серед учасників АТО вважають, що європейська інтеграція може стати загальнонаціональною об’єднуючою ідеєю, і майже половина опитаних серед непричетних – що не може.

За вступ до НАТО серед причетних до АТО голосували б на референдумі 59% та 39% непричетних. Проти вступу до НАТО – відповідно, 13% та 31%.

До державного керівництва Росії обидві групи ставляться переважно негативно (серед причетних до АТО це виражено сильніше), серед непричетних до АТО більше тих, хто до Президента, Уряду та Держдуми РФ ставиться нейтрально.

Якби в Україні відбувся референдум про вступ до НАТО, як Ви проголосували б? % опитаних

До громадян Росії в обох групах переважає нейтрально-позитивне ставлення, але негативно до них ставляться третина учасників АТО та 19% непричетних.

Таким чином, серед респондентів-учасників АТО значно більше поширені прозахідні геополітичні орієнтації і сильніше виражені антиросійські погляди.

СТАВЛЕННЯ ДО МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ, ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ОЦІНОК ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

Більшість респондентів в обох групах не вважають, що між західними і східними регіонами України є такі протиріччя, відмінності та диспропорції, що могли б призвести до їх роз'єднання та утворення інших держав або входу до складу різних держав.

Так само, більшість в обох категоріях опитаних не бачають між західними та східними українцями настільки глибокої різниці, щоб їх можна було вважати окремими народами.

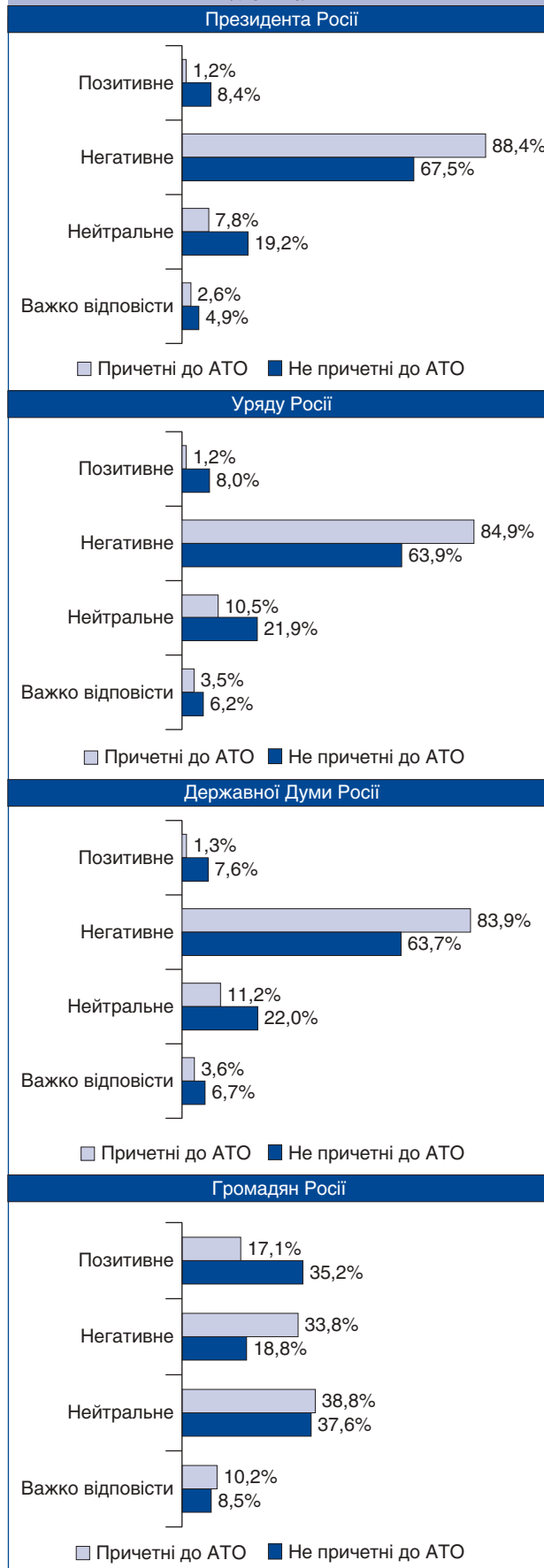
Абсолютна більшість громадян в обох групах не бажають утворення зі своєї області незалежної держави або її приєднання до іншої держави, чи отримання якихось особливих автономних прав.

За розширення прав і повноважень місцевого самоврядування виступають 59% з числа причетних до АТО та 61% серед непричетних. При цьому збереження статус-кво підтримують 46% з числа причетних до АТО та 38% серед непричетних.

Таким чином, у питанні бачення майбутнього шляху розвитку між державою і регіонами у представників різних груп суттєвих відмінностей немає.

В оцінках положень законодавчих актів щодо ставлення до історичного минулого між групами існують помітні відмінності.

Яким є Ваше ставлення до...? % опитаних

Більшість в обох суспільних групах підтримують визнання Голодомору геноцидом Українського народу. Проте серед непричетних до АТО більше як тих, хто цього рішення не підтримує (12% проти 4%), так і тих, хто не визначився (10% проти 5%).

Виразною є різниця в поглядах стосовно таких проблем, як засудження тоталітарного комуністичного режиму та заборона його пропаганди, встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства з цих питань, визнання борцями за незалежність України низки історичних органів і збройних формувань (УНР, січових стрільців, загони Холодноярської республіки, ОУН, УПА та ін.).

Так, серед тих, хто так чи інакше причетний до АТО, засудження комуністичного режиму підтримують 69%, а серед непричетних – 46%. Не підтримують, відповідно, 12% та 27%.

Кримінальне переслідування за пропаганду комуністичного режиму підтримують 52% учасників АТО, не підтримують – 19%.

Серед непричетних до АТО думки розділилися порівну – по третині опитаних підтримують і не підтримують кримінальне переслідування за пропаганду комуністичного режиму.

58% причетних до АТО і 37% непричетних підтримують визнання борцями за незалежність України УНР, УСС, загони Холодного Яру, ОУН, УПА, НРУ. Не підтримують, відповідно, 11% та 26%.

Ще більш виразно розходяться позиції цих двох суспільних груп у питаннях змін офіційної парадигми стосовно Другої світової війни.

Так, зміну назви “Велика Вітчизняна війна” в офіційних документах на “Друга світова війна” підтримують половина учасників АТО та 30% непричетних, а не підтримують, відповідно, 23% та 40%.

Якщо встановлення Дня пам’яті та примирення 8 травня переважно підтримується в обох категоріях (62% причетних до АТО та 42% непричетних), то зміну назви День перемоги на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні підтримують 54% причетних до АТО і 32% непричетних. Не підтримують, відповідно, 23% та 39%.

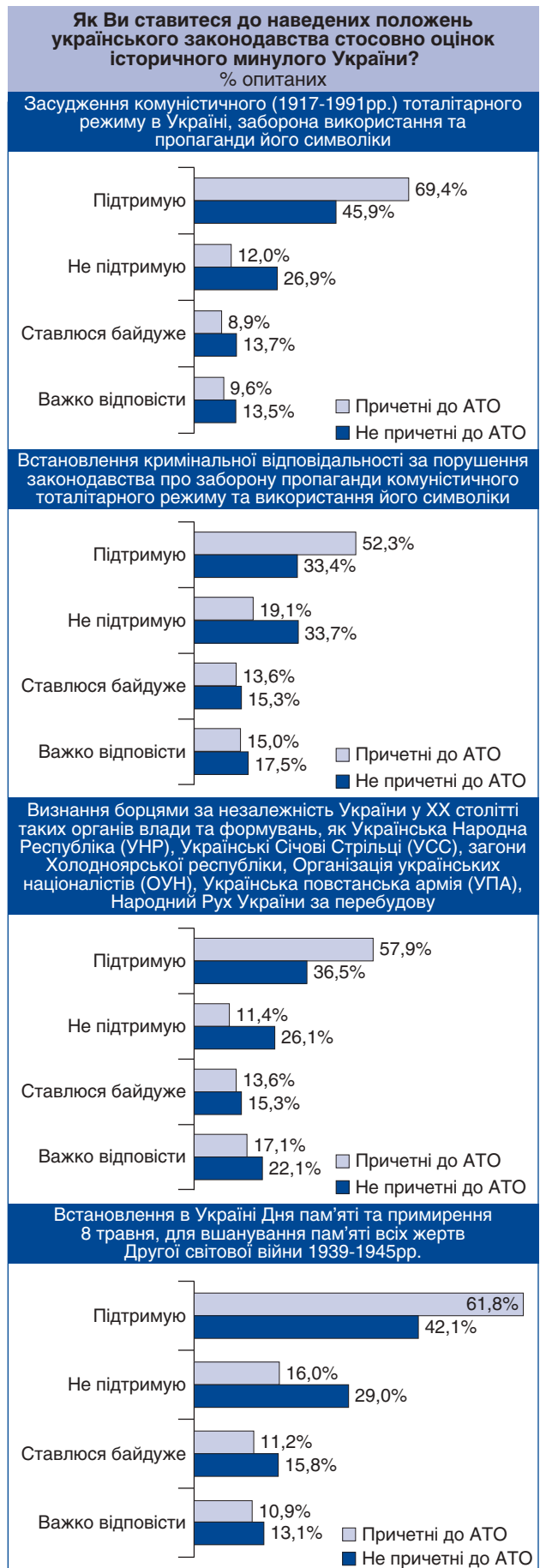
Дані опитування засвідчують, що серед респондентів, причетних до АТО, їх рідних і близьких, вищим є рівень підтримки декомунізації та переоцінки подій історичного минулого України, розриву з радянськими та російськими їх інтерпретаціями.

СТАВЛЕННЯ ДО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ ТА ВІДНОСИН З ОКУПОВАНИМ КРИМОМ

Дуже виразною є різниця в підходах двох соціальних груп у відповідях на прохання оцінити конфлікт на Сході України.

Як загарбницьку війну Росії проти України конфлікт оцінили 65% учасників АТО і 44% непричетних.

Якщо 17% з групи непричетних вважають, що це громадянський конфлікт, а 22% – що це боротьба між Росією та США за сфери впливу, то серед причетних до АТО так вважають, відповідно, 11% та 15%.

Серед осіб, причетних до АТО, більшість (60%) покладають відповідальність на Росію, тоді як в іншій групі – 43%. На обидві країни рівною мірою покладають відповідальність, відповідно, 26% і 36%, на Україну – 6% і 10%, відповідно.

Продовження АТО до повного відновлення контролю України над окупованими територіями підтримують 43% причетних до АТО і 27% непричетних.

За надання цим територіям особливого статусу у складі України висловилися 15% учасників АТО, 25% – непричетних.

За відокремлення цих територій виступають 18% причетних до АТО та 16% непричетних, серед них 67% причетних до АТО та 57% непричетних мотивують це тим, що не бажали б, щоб жителі цих територій впливали на політику України та отримували кошти з її бюджету. А 20% учасників АТО і третина непричетних вважають, що жителі цих територій мають право на самовизначення.

Майже половина опитаних серед причетних до АТО висловлюються за припинення будь-яких відносин між Україною та непідконтрольними територіями. Серед непричетних до АТО таких 31%, а 43% не можуть відповісти.

За повну чи часткову ізоляцію окупованих територій висловилися 66% опитаних серед причетних до АТО та 45% серед непричетних.

9% причетних до АТО виступають за м'яку реінтеграцію цих територій (17% серед причетних). Не можуть відповісти 18% серед причетних та 27% серед непричетних.

Серед причетних до АТО 71% переконані, що ті, хто підтримав агресію проти України, анексію Криму, повинні бути позбавлені громадянства України. Серед непричетних так думають 43%, а 38% цю ідею не підтримують (як і 18% причетних).

В обох групах більшість (67% учасників АТО та 72% серед непричетних) вважають громадян, які виїхали з зони АТО до інших регіонів України, ні в чому не винними. Подібним є ставлення й до тих громадян, які хотіли б виїхати, але не мали можливостей.

До тих, хто виїхав з зони АТО до Росії, ставлення є дещо іншим. Невинними їх вважають 38% причетних до АТО та половина серед непричетних, але водночас 28% з причетних до АТО можуть

“зрозуміти й пробачити”, проте 20% поділяють підхід “не забудемо, не пробачимо”. Серед непричетних до АТО таких, відповідно, 22% та 12%.

В обох групах загалом ставлення до тих громадян, які залишилися в зоні АТО й не підтримують окупаційні режими, є позитивним.

Різняться погляди стосовно тих, хто підтримує окупантів. У групі учасників АТО 57% розділяють підхід “не забудемо, не пробачимо”, у групі непричетних – 34%, а 27% – хотіли б “зрозуміти й пробачити”.

Дещо більше половини серед причетних до АТО підтримують підхід “не забудемо, не пробачимо” стосовно тих, хто був примушений воювати проти України. Серед непричетних таких 32%, ще 30% хотіли б зрозуміти й пробачити. 25% респондентів не визначилися.

81% з числа учасників АТО поділяють підхід “не забудемо, не пробачимо” стосовно тих, хто воював проти України за переконаннями. Серед непричетних – таких 61%, а 21% не можуть відповісти.

Ще більш непримиренними є позиції в обох групах стосовно тих, хто воював проти України й брав участь у тортурах українських військових і мирного населення – 85% серед причетних до АТО та 68% серед непричетних (ще 19% серед них не знають відповіді).

Якщо більшість причетних до АТО підтримують продовольчу та енергетичну блокади Криму (відповідно, 54% та 56%), то відносна більшість непричетних до АТО до блокад ставляться негативно (41% та 40%).

Таким чином, в оцінках конфлікту на Сході України між учасниками АТО та тими, хто до АТО не причетний, є відмінності, іноді суттєві.

Громадяни, причетні до АТО, більш однозначно оцінюють конфлікт як загарбницьку війну Росії проти України, частіше підтримують силовий варіант його вирішення або ізоляцію окупованих територій з унеможливленням їх впливу на політику України. В групі причетних до АТО набагато гірше ставляться до тих осіб, які підтримували “ДНР”-“ЛНР” і воювали в їх збройних формуваннях – переважна більшість не готові це “забути і пробачити” і підтримують позбавлення їх українського громадянства.

Якому варіанту політики України щодо територій, контрольованих “ДНР” і “ЛНР”, Ви віддали б перевагу?
% опитаних

	Причетні до АТО	Не причетні до АТО
Повна ізоляція	34,7	21,2
Часткова ізоляція (єдиний виняток – можливість для жителів цих територій виїжджати та отримувати грошові виплати на підконтрольній Україні території)	21,7	15,3
Часткова ізоляція (з підтримкою економічних і торговельних зв'язків)	9,5	8,4
М'яка реінтеграція цих територій (відновлення людських та економічних зв'язків, проведення місцевих виборів, контакти з лідерами “ДНР” та “ЛНР”, ухвалення “особливого статусу” цих територій)	8,5	16,8
Визнання незалежності “ДНР” та “ЛНР” та встановлення відносин з ними як окремими державами	3,9	6,2
Інше	3,7	5,4
Важко відповісти	17,9	26,7

ВИСНОВКИ

Дані опитування засвідчили наявність певних, іноді значних відмінностей ідентичності громадян, тією чи іншою мірою причетних до АТО, порівняно з тими, хто не має особистого відношення до цих подій.

Зокрема, у респондентів, пов'язаних з АТО, сильніше виражена громадянська ідентичність, ціннісне ставлення до своєї країни, а їх патріотизм має більшою мірою активний характер.

Респонденти, причетні до АТО, більшою мірою мають демократичні політичні орієнтації, їх більша частка є прихильниками ідей і цілей Майдану.

Серед прямих чи опосередкованих учасників АТО вищим є рівень поширення української мови, відчуття більшої належності до української культурної традиції та відчуття себе європейцями. Вони більшою мірою сприймають український націоналізм як ідеологію перетворення України на сильну державу, вище оцінюють важливість українського культурного компонента громадянства.

У середовищі причетних до АТО вищим є рівень підтримки декомунізації та переоцінки подій історичного минулого України, розриву з радянськими та російськими їх інтерпретаціями. Серед них значно більше поширені прозахідні геополітичні орієнтації і сильніше виражені анти-російські погляди.

Громадяни, причетні до АТО, більш однозначно оцінюють конфлікт як загарбницьку війну Росії проти України, частіше підтримують силовий варіант його вирішення або ізоляцію окупованих територій з унеможливленням їх впливу на політику України.

Учасники АТО набагато гірше ставляться до тих осіб, які підтримували “ДНР”-“ЛНР” і воювали в їх збройних формуваннях – переважна більшість не готові це “забути і пробачити” та підтримують позбавлення їх українського громадянства.

З огляду на те, що конфлікт далекий від завершення, частка громадян, які причетні до нього прямо чи опосередковано, може зростати, а представники цієї групи відіграватимуть помітну роль у суспільних і політичних процесах в Україні. З огляду на це, позитивним чинником є притаманність більшості представників цієї групи патріотичних, проукраїнських і проєвропейських орієнтацій.

Водночас, особливості поглядів громадян, причетних до АТО, на різні аспекти конфлікту на Сході та відносин з окупованими Кримом, мають бути взяті до уваги органами влади під час вироблення та реалізації кроків з відновлення територіальної цілісності України. Особливо чутливими будуть питання, пов'язані зі ставленням до прихильників “ДНР”-“ЛНР”, учасників їх збройних формувань (питання амністії), та майбутнього статусу відповідних територій. ■

СТАН ІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

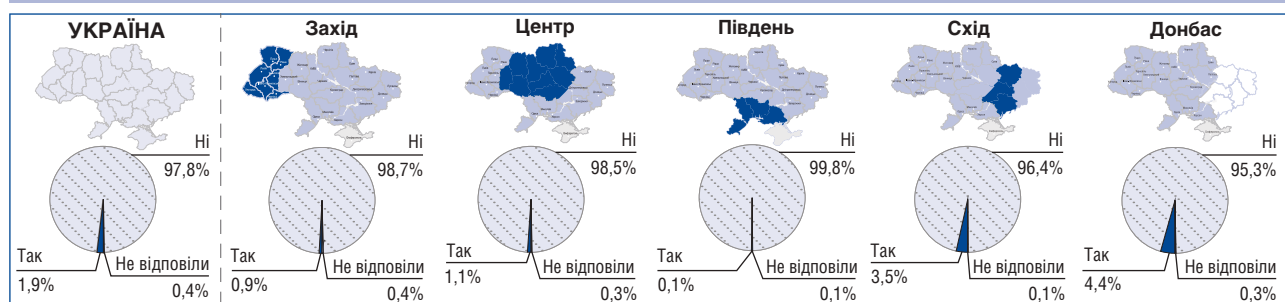
Внаслідок російської агресії, окупації Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей, майже 1,8 мільйона українських громадян були змушені залишити місця постійного проживання і переселитися в інші, безпечніші регіони України¹.

Незважаючи на стан війни і складну соціально-економічну ситуацію, процеси переселення і облаштування в нових місцях проживання такого значного числа людей в Україні відбулися без суттєвих потрясінь.

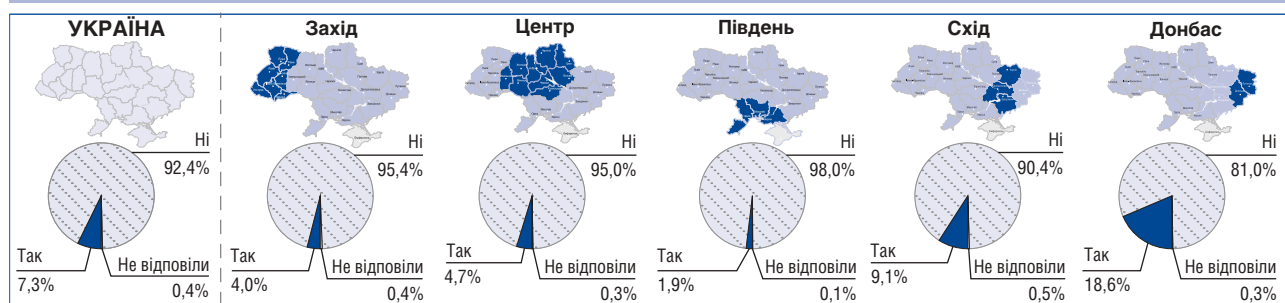
Водночас, актуальним є питання, наскільки вимушені переселенці змогли інтегруватися у нові для себе територіальні спільноти, враховуючи існуючі між жителями різних регіонів України соціокультурні відмінності, політичні орієнтації, а також – що особливо важливо, суспільно-політичний контекст переселення².

З цією метою в опитуванні Центру Разумкова були поставлені низка питань, які стосувалися процесу адаптації переселенців у нові спільноти. Обсяг вибірки проведеного опитування дав можливість виділити серед опитаних групи респондентів, які самі є переселенцями (158 осіб) або мають переселенців серед родичів, з якими регулярно спілкуються (496 осіб).

Чи є Ви особисто переселенцем з територій, що перебувають у зоні АТО (Антитерористичної операції), з районів, підконтрольних “ДНР”-“ЛНР” чи з Криму?
% опитаних

Чи є серед Ваших родичів, з якими Ви регулярно спілкуєтесь, переселенці з територій, що перебувають у зоні АТО, з районів, підконтрольних “ДНР”-“ЛНР” чи з Криму?
% опитаних

Інтеграція до нової спільноти

Більшість (62%) переселенців засвідчили, що після переїзду на нове місце проживання вони стали членами нової громади (22% беззаперечно “влилися” в нову громаду, а 40% – скоріше влилися). Не вдалося це зробити 20% опитаних переселенців, 19% не змогли відповісти на це питання.

Чи можете Ви сказати, що після переїзду на нове місце влилися в нову для себе громаду, стали членом цієї громади?
% переселенців

¹ Станом на 6 червня 2016р., за даними структурних підрозділів соцзахисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 785 740 переселенців, або 1 445 660 сімей з Донбасу і Криму. 868 051 сім'я звернулася за призначенням грошової допомоги, 808 567 з них таку допомогу призначено. З початку 2016р. отримувачам профінансовано 1 416 106 тис. грн. – Офіційний сайт Мінсоцполітики України, http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=189926&cat_id=107177.

² Зокрема, події Майдану, сепаратистські рухи в деяких областях України, анексія Криму Росією і розгортання збройного конфлікту на Донбасі.

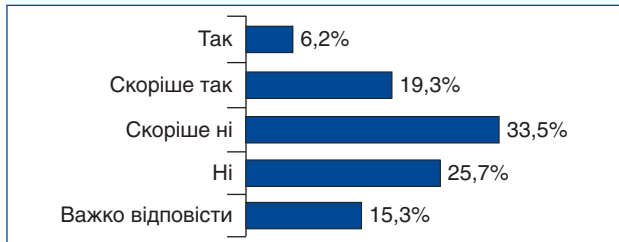
За оцінками родичів переселенців, 60% інтегрувалися в нові громади, 26% – не змогли цього зробити, 14% – не змогли відповісти.

Утиски на новому місці проживання

Більшість (59%) переселенців не зазнавали утисків у зв'язку з обставинами їх переїзду на нове місце проживання, чверть (26%) – зазнавали.

За оцінками родичів, не зазнавали утисків 66% переселенців, зазнавали – 20%.

Чи доводилося Вам зазнавати утисків у зв'язку з обставинами Вашого переїзду на нове місце проживання?
% переселенців

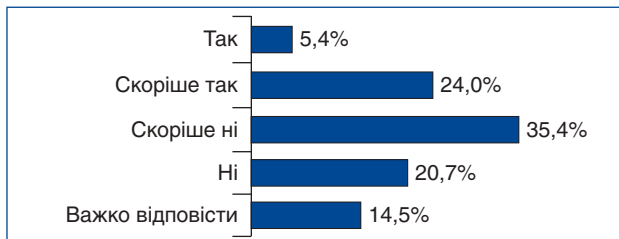

Відмінність поглядів

Більшість (56%) переселенців не відчули різниці в поглядах, переконаннях, звичаях і традиціях між собою та більшістю жителів регіону, в якому вони проживають зараз. Відчули таку різницю 29% переселенців.

Родичі переселенців оцінюють ситуацію приблизно так само – співвідношення становить 54% і 27%, відповідно.

Чи відчуваєте Ви різницю між своїми поглядами, переконаннями, звичаями, традиціями, порівняно з більшістю жителів регіону, в якому Ви живете зараз?
% переселенців

Готовність змінити погляди

Серед переселенців немає однаковості в питанні готовності змінити деякі свої погляди, переконання, звичаї і традиції, якщо вони суперечать або сильно відрізняються від тих, що поширені в регіоні їх нинішнього проживання.

Готові до цього – 31% переселенців, не готові – 38%, не змогли відповісти – 31%. Серед родичів переселенців оцінки є наступними: позитивно готовність оцінюють 36%, негативно – 24%, не змогли відповісти – 40%.

Чи готові Ви змінити деякі свої погляди, переконання, звичаї, традиції, в разі, якщо вони суперечать або суттєво відрізняються від тих, що поширені серед більшості жителів регіону, в якому Ви живете?
% переселенців

Таким чином, дані опитування засвідчили, що:

- більшість переселенців (за власними оцінками чи за оцінками їх рідних) інтегрувалися до нових для себе спільнот. Водночас, залишається і досить значна частка тих, кому це поки не вдалося;
- більшість переселенців були нормально сприйняті в нових місцях проживання, однак кожен четвертий зазнавав утисків у зв'язку з обставинами свого переїзду;
- більшість переселенців не побачили суттєвої відмінності між власними звичаями та традиціями і, відповідно, звичаями та традиціями нових для себе місць проживання. Однак майже третина їх помітили;
- більшість переселенців не готові змінювати власні звичаї і традиції, щоб адаптуватися до нового середовища, навіть якщо вони сильно відрізняються від домінуючих у новому оточенні.

На жаль, малі сукупності опитаних не дають можливості проаналізувати відповіді залежно від регіону, однак можна припустити, що розподіл відповідей може залежати від дистанції між характеристиками ідентичностей жителів регіонів України, які прийняли переселенців, та самих переселенців.

За даними опитування, понад 80% переселенців, які потрапили до вибірки, становлять жителі Донецької та Луганської областей, які мають власну, специфічну регіональну ідентичність³. Більшість внутрішньо переміщених осіб в Україні оселилися саме в областях східного регіону⁴, що, очевидно, зумовило відносно легшу їх адаптацію до місцевих умов.

Водночас, можна припустити, що більш проблемною могла видатись інтеграція переселенців до спільнот інших регіонів, зокрема, центрального та західного, з огляду на: більш відмінності в особливостях ідентичності, звичаях і традиціях; відмінності в інтерпретації переселенцями та жителями місцевих громад подій і процесів, що призвели до переселення; небажанням частини переселенців адаптуватися до місцевих умов, якщо це передбачає певні зміни у власних звичаях і традиціях.

До переселення Ви жили...,
% переселенців

³ Про її особливості див. докладніше: Кіпень В., Пасько Я. Донецька регіональна ідентичність: окремі вибори аналізу. – “Національна безпека і оборона”, 2006, №1, с.56-60.

⁴ Див.: Карта розселення внутрішньо переміщених осіб в Україні – <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internal-displacement-map>.

СУЧАСНИЙ СТАН ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ЗМІНИ І ТЕНДЕНЦІЇ¹

Юрій ЯКИМЕНКО,
заступник генерального директора –
директор політико-правових програм
Центру Разумкова

Проект Центру Разумкова “Формування спільної ідентичності громадян України в нових умовах: особливості, перспективи і виклики” має свою передісторію. Це – звернення до проблеми ідентичності, по суті, через 10 років від перших досліджень з цієї проблематики, в нових умовах, сформованих подіями 2013-2014рр. Ми слідували за динамікою і протягом 2006-2012рр., коли в нашій політичній історії і суспільному житті теж було багато подій, які впливали на процеси у сфері формування ідентичності, і тому не можуть бути недооціненими.

Сьогодні ми хочемо презентувати перший великий зріз громадської думки у сфері ідентичності. Це дослідження, вибірка якого склала понад 10 тисяч респондентів, *по-перше*, дало нам можливість дійти до глибини областей, а не лише макрорегіонів, *по-друге*, виокремити групи респондентів за потрібними ознаками – соціокультурними, національними та ін., і проаналізувати особливості їх ідентичності в нових умовах.

Ще в першому дослідженні, звертаючись до теми ідентичності російськомовних громадян України, ми виявили певний зв'язок між соціокультурними та громадянськими аспектами ідентичності. У цьому дослідженні ми повторили цей підхід, піддавши поглибленому аналізу групи респондентів, виокремлені за мовною та національною ознаками.

Окрема увага в дослідженні була приділена двом групам, які з'явилися у нашому суспільстві через російську агресію. Велике число громадян серед опитаних – 26% – або були учасниками АТО, служили по мобілізації, або мають таких людей серед своїх рідних і близьких. Ми назвали цю групу “Громадяни, причетні до опору російській збройній агресії” й дослідили особливості ідентичності її представників, порівняно з громадянами, які не були причетні до цих подій.

Інша група – це тимчасово переміщені особи. Нас цікавили питання ступеня їх інтеграції у спільноти, до яких вони потрапили на новому місці проживання, проблеми адаптації, готовність сприймати нові цінності, звичаї, традиції.

Матеріали дослідження є різноплановими за тематикою і дають багатий ґрунт для роздумів і

подальшого поглибленого аналізу. На цьому етапі ми представляємо дані щодо стану різних аспектів ідентичності, відмінностей між регіонами, часової динаміки. З метою уможливлення порівняння результатів опитування з попередніми даними, ми переважно формулювали питання так само, як і раніше.

Хотів би стисло окреслити головні характеристики сучасного стану різних аспектів ідентичності громадян і ті зміни, що відбулися, порівняно з попередніми опитуваннями.

Дослідження дає нам підстави для висновків, що зміни відбулися в різних аспектах ідентичності.

Почнемо з громадянського та політичного аспектів. Насамперед, у жителів більшості регіонів зараз на перше місце вийшла загальнонаціональна ідентичність, тоді як у попередніх опитуваннях переважала локальна чи регіональна ідентичність. Зараз локальна ідентичність – ототожнення себе з місцем проживання у першу чергу – більшою мірою притаманна громадянам Півдня та Донбасу, тоді як жителі інших регіонів (Захід, Центр і Схід) вважають себе в першу чергу громадянами України.

Як і раніше, переважна більшість громадян сприймають Україну як свою Батьківщину і обрали б її такою за можливості вибору. Ці показники практично не змінилися. Більшість громадян пишуться своїм українським громадянством, і частка їх помітно зросла. Якщо раніше серед підстав гордості за свою країну називалась історія, досягнення у спорті, мистецтві, літературі, науці, технологіях, то зараз до цього переліку долучилися національний характер українців – здатність боротися за свою державу, свої права, а також Збройні Сили. Це цілком зрозуміло

¹ Презентація результатів першого етапу проекту “Формування спільної ідентичності громадян України в нових умовах: особливості, перспективи і виклики”, оприлюднена під час Фахової дискусії “Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики”, м.Київ, 7 червня 2016р.

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

за нинішніх обставин. Але треба сказати, що предметом гордості громадян передусім є якості та досягнення українського народу, суспільства, і меншою мірою – досягнення держави, її суспільно-політичний устрій, тим більше – соціально-економічні здобутки.

Переважає більшість (74%) громадян вважають себе патріотами України, хоча тут, звичайно, є регіональні відмінності. У розумінні громадянами патріотизму співіснують риси, які мають громадянський та соціокультурний характер. Можемо констатувати, що за збереження громадянського розуміння патріотизму, значущість соціо- та етнокультурної складової зростає. Важливішими стали такі питання, як знання історії та культури України, української мови.

Серед громадян зростає підтримка державної незалежності України. На референдумі зараз 68% проголосували б “за”, тоді як минулі опитування фіксували 59%. 80-90% громадян України пишуться чи позитивно ставляться до символів чи атрибутів української держави та української мови.

Зростає частка громадян, які мають інтерес до політики. 51% опитаних громадян вважають, що демократія є найбільш бажаним типом суспільно-політичного устрою для України. Реальний стан демократії в Україні громадяни оцінюють посередньо – дещо більше 5 балів за 10-тибальною шкалою.

У суспільстві більш поширеним є розуміння рівності в сенсі рівності можливостей. Але це розуміння поєднується з бажанням державного обмеження надмірної нерівності і певної відмови від особистої свободи заради цього. 40% громадян позитивно ставляться до Майдану 2013р. і зараз підтримали б його. Однак, 40% – зараз не хотіли б бути на жодній зі сторін конфлікту, тобто не підтримали б ні Майдан, ні Антимайдан.

Мовна ідентичність. Українську називають рідною мовою 60% громадян. Ще 22% називають рідними обидві мови. У повсякденному спілкуванні українську мову використовують 75% громадян, включно з 25% тих, які використовують обидві мови. Порівняно з попередніми опитуваннями, відбулося зростання частки громадян, які вважають рідною українську мовою, та двомовних громадян. Частка російськомовних громадян зменшилася. Зросли частки громадян, які володіють українською мовою вільно – це 65%, або в обсязі, необхідному для побутового спілкування – це 28%.

За сучасних умов **ідея державної двомовності втратила популярність у всіх регіонах України.** Частка тих, хто виступає за нинішній статус

української мови як єдиної державної і офіційної, – 56%, тоді як опитування 2005р. фіксували показник у 35%. Тут ми бачимо значні зміни.

Культурна ідентичність. Більшість громадян відносять себе до української культурної традиції, і їх частка упродовж цього періоду помітно зросла – зараз це 70%. Також зменшилися частки громадян, які відносять себе до радянської (10%, у 2006р. – 16%) та російської культурних традицій. Відбулися зміни і в оцінках того, яка культурна традиція буде поширена в Україні в майбутньому. На думку більшості громадян, в Україні переважатиме українська та загальноєвропейська культурні традиції. Зменшилася частка тих, хто очікував, що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. Простежується тенденція до бачення української культурної традиції як такої, що переважатиме в майбутньому.

Є певні зміни у сприйнятті дистанції між різними національними групами і громадянами різних регіонів. Громадяни в культурному аспекті вважають ближчими до себе українців і росіян, які проживають в Україні. Водночас, бачення відмінностей українців від росіян і громадян Росії зросло. Громадяни бачать більш віддаленими один від одного жителів Галичини та Донбасу. Тобто бачення відмінностей зберігається і певною мірою посилюється.

Більшість українців поки що не вважають себе європейцями, хоча частка тих, хто так вважає, зросла до 30%. Зрозуміло, що це зумовлено, насамперед, причинами соціально-економічного характеру та меншою мірою пов'язано з відмінностями соціокультурними, такими, як освітній рівень, бачення себе громадянином іншої культури та ін.

Національна ідентичність. Переважає більшість громадян визначили себе як українці – 86%, росіяни – 9%, представники інших груп – 3%. Порівняно з попередніми опитуваннями, серед громадян стало більш поширеним громадянське розуміння нації і зменшилася частка тих, хто підтримує етнічні визначення. Разом з тим, більшість опитаних підтримують думку про необхідність знання кожним громадянином державної української мови, засад історії і культури українського народу. Таким чином, можна говорити про поєднання громадянського підходу до розуміння нації з українським культурним компонентом. Це дуже важливий момент.

У 2005р. ставилося питання – як люди розуміють “український націоналізм”? Були запропоновані три варіанти відповіді: перший визначав націоналізм як ідеологію, світогляд, основна ідея якого – перетворення України на сильну державу, другий – як ідеологію, яка розколює суспільство, третій – як ідеологію, яка існувала в Західній Україні в певний період часу, а зараз не є актуальною. В опитуванні 2015р. ми повторили це питання і побачили, що за 10 років сприйняття українського націоналізму значною мірою очистилося від негативних конотацій. **Зараз 47% громадян вважають націоналізм саме ідеологією розвитку держави.** Це відносна більшість респондентів.

Відбулися принципові зміни в геополітичних орієнтаціях. Ці дані є приблизно однаковими в різних опитуваннях – наших і інших соціологічних центрів. Орієнтація на ЄС стала орієнтацією більшості

громадян України. Так само **бачимо перелом у питанні вступу до НАТО** – відносна більшість респондентів виступають за вступ України до НАТО, а меншість його не підтримує.

У всіх регіонах України, крім Донбасу, більшість респондентів негативно ставляться до всіх органів влади Росії. До громадян Росії відносна більшість українців ставляться нейтрально, 30% – позитивно, 23% – негативно. Але загалом ставлення, зрозуміло, погіршилося.

Є консенсус між жителями України стосовно майбутнього статусу регіонів. Ідеї сепаратизму та федералізму не мають підтримки більшості. Всюди більшість (абсолютна чи відносна) підтримують ідею розширення повноважень місцевого самоврядування зі збереженням існуючого статусу областей. Це відповідає політиці децентралізації, яка зараз реалізується через конституційний процес.

Щодо певних конфліктних питань. Немає визначеності щодо подальших дій стосовно врегулювання конфлікту на Сході. Жоден з варіантів не користується підтримкою більшості. Але із запропонованих варіантів частіше обираються ті, що передбачають повну чи часткову ізоляцію територій, зайнятих “ДНР” та “ЛНР”. Існують помітні відмінності у ставленні до різних категорій осіб, причетних до конфлікту. Особливо це стосується учасників збройних формувань “ДНР”-“ЛНР”.

Також важливим є питання ставлення громадян до оцінок історичного минулого, особливо у світлі прийняття “законів про декомунізацію” та інших законодавчих актів, що торкаються питань історичної пам’яті. Більшість респондентів (від 52% до 74%) підтримали визнання Голодомору геноцидом українського народу, засудження націонал-соціалістичного (нацистського) режиму та заборону використання та пропаганди його символіки, засудження комуністичного тоталітарного режиму та заборону використання та пропаганди його символіки.

Відносна більшість громадян підтримали встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону використання та пропаганди символіки нацистського режиму, встановлення Дня пам’яті і примирення 8 травня, встановлення борцями за незалежність України низки історичних органів влади та формувань – УНР, ОУН, УПА та ін., встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про заборону використання та пропаганди символів комуністичного режиму. Тут підтримка становить 38-47%.

Практично навпіл розділилися оцінки респондентів щодо підтримки або непідтримки зміни назви “День перемоги” 9 травня на “День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні” – відповідно, 37% і 35%. Те ж саме стосується заміни в офіційних документах, назвах державних свят, пам’яток історії назви “Велика Вітчизняна війна” на “Друга світова війна”. Тут є значні відмінності в оцінках між різними регіонами.

Якщо підсумувати всі тенденції у сфері ідентичності, то можна констатувати підвищення ролі загальнонаціональної ідентичності відносно локальної та регіональної, посилення ціннісного ставлення

до своєї країни, поваги до себе як народу, поширення українського національного компоненту ідентичності, в т.ч. на Схід і Південь, формування консенсусу щодо європейського культурного вибору, певного позбавлення від ілюзій стосовно євразійського інтеграційного процесу. Ці позиції, зафіксовані в опитуванні, свідчать, що йде процес формування спільної ідентичності.

Стисло щодо особливостей ідентичності громадян за мовною ознакою і громадян, причетних до АТО.

Мовний чинник суттєво впливає на різні аспекти ідентичності громадян України. Подивившись на діаграми, ми побачимо, що фактор української мови корелює з загальнонаціональною ідентичністю, практичним патріотизмом, готовністю до захисту своєї країни. Дві третини російськомовних громадян мають відмінні мовні та національні ідентичності – бо є українцями за національністю. Так само, є перетин між мовними та культурними ідентичностями. Ці явища мають бути детально проаналізовані, щоб не робити передчасних висновків. Поки можемо обмежитися певними спостереженнями. При цьому, ми свідомо акцентуємо увагу скоріше на видимих відмінностях, особливостях ідентичності різних груп.

Те саме можна сказати і про осіб, причетних до опору збройній російській агресії. Аспект, який потрібно брати до уваги в першу чергу, це їх ставлення до самого конфлікту, до шляхів його вирішення і до осіб, причетних до нього з боку “ДНР” та “ЛНР”. Ці питання є важливими з огляду на необхідність досягнення миру та національної єдності в майбутньому. Особливості ідентичності осіб, причетних до АТО, мають братися до уваги, тим більше, з огляду на активність цієї групи, яка може проявлятися у суспільній та політичній площинах.

Наостанок питання стосовно тимчасово переміщених осіб. Можна констатувати, що більшість переселенців інтегрувалися до нових спільнот – це 62% респондентів. Менша частка – 20% – так не вважають. При цьому вони не помітили істотних відмінностей між власними звичаями і традиціями та такими в нових місцях проживання, і були нормально сприйняті. Менше третини переселенців такі відмінності побачили, а чверть – мали проблеми, пов’язані з переїздом. Більшість переселенців відзначили, що не готові змінювати власні звичаї та традиції, щоб адаптуватися до нового середовища, навіть якщо вони сильно відрізняються.

Це загальний погляд на аналізовані проблеми. Кінцевою метою нашого дослідження є підготовка виважених пропозицій стосовно того, яким чином нам далі формувати спільну загальнонаціональну ідентичність громадян України і як рухатися далі в напрямі формування сучасної української нації, розуміючи різноманітність підходів до цього.

Є різні концепції, які іноді навіть конкурують між собою. Треба досягати балансу між загальногромадянським, соціокультурним, національно-етнічним підходами до формування спільної загальнонаціональної ідентичності. Треба вибудовувати міцну концепцію, яка б не руйнувалась іншими “мирами” – чи то *руським*, чи то іншими, а була внутрішньо інтегрованою і сильною, здатною протистояти існуючим і майбутнім викликам. ■

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

7 червня 2016р. відбулася Фахова дискусія “Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики”, яку Центр Разумкова організував і провів спільно з Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні та Програмою європейського партнерства “Матра” МЗС Нідерландів.

Учасники дискусії обговорили найбільш актуальні аспекти процесу формування загальнонаціональної ідентичності, зокрема вплив подій 2013-2015рр., ключові тенденції, характерні для нинішнього етапу формування загальнонаціональної ідентичності, сучасні ризики і виклики.

Нижче наводяться виступи учасників у тому порядку, в якому вони були представлені під час дискусії. Тексти виступів підготовлені за стенограмою дискусії та подаються у дещо скороченому вигляді. Деякі виступи супроводжуються посиланнями, зробленими редакцією.

САМЕ СУСПІЛЬСТВО ПІДШТОВХУЄ ПОЛІТИКУМ ДО СЕРІОЗНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН І ДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНИХ ПОТРЕБ БІЛЬШОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Микола КНЯЖИЦЬКИЙ,
голова Комітету
Верховної Ради України
з питань культури і духовності

Ми бачимо, як сильно змінилося число прихильників української ідентичності після Помаранчевої революції і Революції Гідності. Це вражаючі зміни. Державна машина робила все, щоб вони не відбулися. У нас досі існують ідеологічні штампи. Тому ми часто ототожнюємо “українськість” з праворадикальними поглядами. Була партія “Свобода”, яка говорила, що “українськість” монополюють лише вони. Натомість, є й інша крайність – коли ми ототожнюємо лібералізм з антиукраїнськими поглядами. Тому що, коли хтось пропонує перейти з української мови чи обмежити її, він називає це лібералізмом.

Формування нормальної політичної нації буде тоді, коли всередині українства, з пріоритетом мови і культури будуть люди різних поглядів – праві, ліві, соціал-демократи, християнські демократи.

Це те, що ми повинні будувати, це те, що складно зробити, зважаючи на той інформаційний тиск, який продовжується з боку Російської Федерації.

Можливо, ви бачили, які палкі дискусії точилися в Парламенті про запровадження 35% квоти українських пісень, і як медійне лобі робило все можливе прихованими, нахабними методами, щоб цього не відбулося, щоб українська пісня не звучала в ефірі.

Для чого це потрібно? На окупованих зараз територіях українська ідентичність була найменшою, українська мова найменше вживалася. Зараз по кордону цих територій проходить межа окупації і в Криму, і на Сході.

Цікаво порівнювати ці дослідження з тими, що проводилися для Індустріального комітету¹. Мовлення приватних телерадіокомпаній ведеться відповідно до цих досліджень, відповідно підбирається програмний продукт. Загалом по Україні цифри не дуже різняться. Тобто “основной язык общения в домохозяйстве” і “якою мовою розмовляє вдома” – це приблизно одне питання. Якщо об’єднати відповіді “українська” і “переважно українська” – виходить 49,8%, майже 50%, в іншому дослідженні – 48%.

Але вимірювання вподобань українців для теле- та радіопрограм ведеться лише в містах з населенням понад 50 тис. громадян, включаючи Донецьк і Луганськ. Тут вже зовсім інша картина. Тому дані такі: “основной язык общения в домохозяйстве украинский – 26,4%”, тоді як по Україні було 50%; “русский – 52,2%”, тобто понад половину людей вживають російську мову; 20,9% – “украинский и русский в равной мере”. Тобто всі програми всіх телеканалів спрямовані лише на вподобання російськомовного населення. Якщо ви це зміните – отримаєте менше реклами, відповідно, менше грошей. Тут вже соціологи ні до чого – все вирішують замовники, Індустріальний телевізійний комітет, який контролюється найбільшими українськими олігархами. Це по суті чиста русифікація. Якби її не було, мовна і культурна картина нашої ідентифікації виглядала б інакше.

¹ Мається на увазі Індустріальний телевізійний комітет – професійне галузеве об’єднання провідних телеканалів і медійних агенцій, що представляє інтереси телевізійної галузі України, <http://itk.ua>.

Після Помаранчевої революції і Революції Гідності відбулися значні зміни, і більше людей тепер ідентифікують себе як українці. Саме суспільство підштовхує політику до серйозних політичних змін і до захисту культурних потреб більшості населення.

Ці важливі питання постають перед нашим Комітетом. Вони не менш важливі, ніж, наприклад, підписання чи не підписання Закону “Ківалова-Колесніченка”² або розробка нового Закону про мови, з огляду ставлення до Хартії про мови національних меншин³. Якщо раніше все це було потрібно для утвердження українства, то зараз ці проблеми треба вирішувати для задоволення потреб суспільства та забезпечення національної безпеки. ■

яка нерелевантна для життєвого світу, в якому перебувають мільйони людей.

Згадаємо наші дискусії про існування української політичної нації в ситуації 2012-2013рр. Там теж було багато апокаліптичних прогнозів, теза про “дві України” і т.ін. Жахливим і кривавим, але емпіричним шляхом ми переконалися, що всі ті кордони, які малювалися на мапі України, виявилися неадекватними. Виявилось, що політичний кордон, накреслений в результаті російської агресії та анексії Криму, зовсім не такий, яким малювався раніше. Апокаліптичні прогнози про відсутність єдності суспільства не справдилися. Знову ж таки емпіричним шляхом ми побачили колосальну єдність суспільства в протистоянні російській агресії. Були періоди, коли ключову роль відігравали в цьому процесі саме структури громадянського суспільства, бо держава іноді була трошки більше безпорадною, ніж нам би того хотілося.

У цьому дослідженні йдеться про зміцнення національної ідентичності, яку можна розуміти більше як політичну категорію. Це моя особиста точка зору, оскільки я переконаний, що поняття нації – політичне. Я мрію, щоб хтось мені розказав, що таке “етнічність” у XX столітті.

Щодо тенденцій, характерних для сучасного етапу формування загальнонаціональної ідентичності. Всі поняття ліберальної політичної теорії є інтерпретаційними. Іноді у мене виникає відчуття, що у нас є спроби нормативізувати це поняття. Іноді в політичному дискурсі є спроби створити поняття “нормативного українця”. Який українець “правильний”? Класичний приклад – спроба написати “нормативного українця”, а всіх, хто не підпадає, потроху засобами державної політики вганяти в цю норму. У людей це породжує певне несприйняття, бо для кожного з нас самість є величезною цінністю.

Тому деякі заходи в рамках, наприклад, декомунізації, іноді не сприймаються не тому що хтось оплакує комунізм, а через відчуття, що їх життєвий світ оголошують “неправильним”. Це відчувається з простих розмов з людьми.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДУЖЕ ВАЖЛИВЕ З ТОЧКИ ЗОРУ ТОГО, ДЕ Є МЕЖА МІЖ ІНТЕРПРЕТАЦІЮ І НОРМАТИВІЗАЦІЮ

Юрій РУБАН,
керівник
Головного департаменту
з питань гуманітарної політики
Адміністрації
Президента України

Мені здається, що в дослідженні робиться вагома заявка на те, щоб інструменталізувати поняття ідентичності. Чому це важливо? Ми відчуваємо, що мова нормативних документів, яку ми великою мірою успадкували від Радянського Союзу, мова, якою написані закони про основи культурної, мовної політики (а писалися вони ще в 1989р. -на початку 1990-х років), не має адекватної спроможності описати сьогодишню ситуацію. Зрозуміло, що необхідні нові підходи, навіть нова мова, або – дискурс, для цих документів.

Є різні спроби. Мова, якою все описувалося в нормативних документах, виявилася нерелевантною. Класичний приклад – відомий Закон “Ківалова-Колесніченка”. Коли його приймали, говорили, що настане Апокаліпсис, українська мова загине. Закон прийняли, і, на мій погляд, він не дуже вплинув на подальшу ситуацію. Навесні 2014р. було оголошено, що його скасовують – Рада проголосувала. В Донецьку та Луганську російські ЗМІ закричали, що настане Апокаліпсис для російської мови. І цього не відбулося. Дуже часто нормативні документи, які приймаються, претендують описати норму мовою,

² Таку неофіційну, але досить поширену назву (за прізвищами авторів – народних депутатів від Партії регіонів С.Ківалова і В.Колесніченка) має сумнозвісний Закон України “Про засади державної мовної політики”, прийнятий у 2012р. Згідно з Законом, державною мовою залишається українська, проте дозволяється розширити використання регіональних мов, за умови, що чисельність нацменшин перевищує 10% населення окремого регіону. Така мова використовується на відповідній території України в роботі місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, застосовується і вивчається в державних і комунальних навчальних закладах.

Закон був прийнятий з порушенням Конституції України, норм регламенту та процедури розгляду, спрямований на розвиток перш за все російської мови.

Прийняття Закону зумовило масові протести переважно в західних і центральних областях. Наприкінці лютого 2014р., після Революції Гідності Верховна Рада на екстреному засіданні скасувала цей Закон, проте Президент й досі не підписав документ, тож Закон не втратив чинності.

³ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, підписана 5 листопада 1992р., ратифікована Україною 15 березня 2003р., набула чинності для України 1 січня 2006р.

Тому це дослідження є дуже важливим з точки зору того, де є межа між інтерпретацією і нормативізацією. Це важливо для державної політики, підготовки державних документів різного рівня.

На яких засадах може відбуватися формування загальнонаціональної ідентичності, враховуючи сучасні умови та виклики? Головне – це успіх нашої країни. Люди люблять успіх, відчувають успішність як дуже багатогранне поняття. Якщо країна стане на ноги, продемонструє успішність в економіці, соціальній політиці і т.ін., то це буде найкращий спосіб розвитку і зміцнення національної ідентичності. ■

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК – УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА КОНСТРУКЦІЯ БУДУЄТЬСЯ НА ГРОМАДЯНСЬКІЙ ОСНОВІ ЯК НА РЕСПУБЛІКАНІЗМІ

Тарас ВОЗНЯК,
головний редактор
незалежного культурологічного
журналу "І"

Особистість, збереження власної гідності, самості є дуже важливими, але не треба забувати й те, що особистість, якою б вона не була, не абсолютно суверенна. В будь-якому суспільстві вона формується. В нашу епоху її формує, може, навіть не стільки родина, скільки ЗМІ, оточення, в якому ми перебуваємо.

На нашій дискусії багато соціологів, які сприймають цифри як реальний стан, божественний і непорушний. І всі ми повинні будувати свої плани, виходячи з цієї безкінечно мудрої книги. Тобто глас народу – глас Божий. Але це не завжди так. Коли збудувалася державність Італії, граф Кавур сказав: "Маємо Італію, тепер треба збудувати італійців"⁴. Ця тема йде трошки врозріз з тим, що говорив попередній колега.

У дослідженні важливо те, що це не одномоментний фаховий зріз, а динаміка. Фундаментом усвідомлення нашого народу, побудови майбутньої України, планування нашої політичної чи соціальної конструкції є громадянський республіканський підхід. Але що таке зміна настрою?

Та діячність, коли 40% підтримували ідею побудови на основі громадянській, по суті – республіканізм. Зараз – близько 60%. Це не тільки зміна настрою, як би сказали соціологи. Це й певне навчання. Суспільство в силу обставин, у силу двох років війни, двох революцій (чи, як хтось називає – Майданів)

зафіксувало певний досвід, вивчило певний урок. План побудови майбутнього суспільства тепер треба вибудовувати, виходячи з інших засад. Конструкції 1930-х років було легко продавати, вони прості, впізнавані.

Тому я б розглядав результати презентованого дослідження як певну інтенцію проектування майбутнього. **Головний висновок – українська політична конструкція будується на громадянській основі як на республіканізмі.** Тут про республіканізм не говорилося, лише – про громадянську основу. А республіка – спільна справа для всіх в Україні. І не тільки з етнічною чи релігійною чи іншою основою.

Важливим є зовнішньополітичний висновок. Ми говоримо про Україну і наш досвід. Але ми не є в ізольованому просторі. Поруч у нас – Польща, Угорщина, інші країни, які говорять: "Ми будемо, а ви якось не можете". Сучасні Польща, Угорщина, Чехія є зовсім не схожими на Україну: суспільства там були моноетнічними, монорелігійними чи мономовними. Оскільки Україні таке не притаманне, **ми мусимо будувати свою основу на іншому фундаменті.** Ми маємо унікальний досвід. В контексті інтеграції до ЄС цей досвід може бути навіть унікальнішим, ніж досвід Польщі.

Чи є небезпеки в нашому будівництві? Звичайно, є, і вони стають дедалі очевиднішими після останнього Майдану.

Насамперед, маємо сказати, що в Україні де-факто відбулася поразка етноцентричного українського націоналізму у виконанні ВО "Свобода" та інших, про що свідчать вибори до Верховної Ради та місцевих рад. Це не означає, що спроби "продати" українському суспільству етноцентричний націоналізм припиняться. Ніхто цих планів не порушив. Тож не треба підмінити український республіканізм ігнорцією українства як такого в Україні. Тут є величезна небезпека – у поверненні "демонів" етнічного націоналізму. Він, звичайно, набуде інших форм, можливо, не таких примітивних, як у випадку ВО "Свобода".

Тому не можна профанувати українськість України. А коли говорилося про той закон⁵ та інші речі – це гра з вогнем. Тому що буде реакція. Можна в Києві

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

⁴ Фразу, переклад якої цитує Т.Возняк "...pur troppo s'è fatta l'Italia, ma non si fanno gl'italiani" – "на жаль, Італія створена, але не створено італійців", частіше приписують п'ємонтцю маркізу Массімо д'Азегліо, прихильнику об'єднання Італії. Див.: Massimo d'Azeglio, https://it.wikiquote.org/wiki/Massimo_d%27Azeglio.

⁵ Очевидно, мається на увазі можливість скасування згодом т.зв. Закону "Ківалова-Колесніченка".

у своїх бізнес-кабінетах з цим бавитися, з огляду на своє бачення світу. Але це може повернути актуальність українського етноцентричного націоналізму та його спаринг-партнера – російського етноцентричного націоналізму, російського імперіалізму як такого. Думаю, В.Путін мріє, щоб повернути ту ситуацію, яку ми подолали у 2014р.

Не можна не бачити певної плутанини в поняттях, коли “республіканський патріотизм” – через певну неграмотність навіть журналістів – підміняється неокресленими поняттями “націоналізм”. Було сказано, що націоналізм “відбілівся”, став білим і пухнастим. Тож змінилося ставлення до нього. Це теж небезпечна гра, яка буде використана. Ми бачимо певну шизофренію суспільства, яке, з одного боку, ніби бачить наше майбутнє на базі республіканізму чи громадянського патріотизму, з іншого – повертає націоналізм як термін у більш лояльне поле. Поки як термін, не як практику. Не треба мати ілюзій до цього. Це певний сигнал, який може бути небезпечним.

Йдеться не тільки про фіксування стану, але й про формування майбутнього українського суспільства. Ці “хвороби”, шизофренії, про які я говорив, треба лікувати. Треба активно формувати суспільство. Хто це мав би робити? Провідна верства – це група людей, яка має мету і веде суспільство. Чи маємо ми таку верству? – запитання для нас всіх.

Зараз ми у процесі конструювання новітньої української ідентичності. Я переконаний, що пускати це на самоплив або лише фіксувати в дослідженнях – це дитячий підхід до справи. ■

ТРЕБА ВИРОБИТИ ПОЛІТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Ірина КРЕСІНА,
член-кореспондент
Національної академії
правових наук України

Хочу продовжити думку про те, що ми маємо конструювати нашу ідентичність. Свідомо, цілеспрямовано, послідовно, наполегливо.

Дані соціологічного дослідження дуже цікаві та корисні для суспільства, і спонукають нас до конкретних дій – в галузі наукових досліджень, реальної політики, законодавчого забезпечення тих змін, які сьогодні відбуваються в суспільстві.

Науковцям треба насамперед імплементувати ці дослідження, всіляко їх використати і пропагувати через наші наукові дослідження, науковий дискурс, актуальні теми. Необхідна зміна акцентів, *по-перше*, в розумінні цінностей, які сьогодні демонструються. Зокрема, цінностей національних, національної ідеї як ідеї нації політичної, громадянської, національно

перспективної. *По-друге*, в розумінні української нації як політичної, громадянської поліетнічної спільноти.

Надзвичайно приємно, що ми як українські політологи протягом десятиліть доводимо ідею, що українська нація – це політична нація, а не етнічна нація. Нарешті суспільні реалії підтверджують правильність цієї концепції української політичної нації. Дуже важливо, щоб ці дослідження лягли в основу реальної політики, прийняття політичних рішень на всіх рівнях публічної влади.

Треба виробити політику української ідентичності, національної свідомості. Ми бачимо, що конфлікт, який ми сьогодні переживаємо, та агресія спричинені не соціально-економічними чинниками. Вони спричинені неухвагою суспільства і політикума до етнонаціональних проблем, які називали десятиліттями в суспільстві. Ми говорили про них, наполягали на необхідності вироблення адекватної активної національної політики української держави. Її фактично не було. Концепція національної політики залишалася сміхотворним предметом для дискусій протягом десятків років.

Сьогодні стоїть завдання виробити сучасну модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу і Криму, поступу українського суспільства в напрямі утвердження в ньому толерантності та українських національних цінностей.

Ми сьогодні воліли б отримати з боку наших законодавців, представників профільних комітетів саме бачення того, якою сьогодні має бути політика і стратегія з боку держави стосовно реінтеграції окупованих територій, консолідації українського суспільства. Ми фактично не бачимо цієї стратегії – ні щодо розв’язання воєнного конфлікту, ні щодо розвитку українського суспільства в напрямі утвердження його як українського громадянського суспільства. Все це залишається поки що в кулуарних розмовах.

Коли ми говоримо про цю стратегію, треба говорити, що ми маємо зробити наш Основний закон таким, який би базувався на цих цінностях – європейських і українських національних. Якщо говорити про вироблення парадигми та моделі нової Конституції (саме так треба говорити, а не про клаптикові зміни, які нічого не несуть в основні правила, за якими живе суспільство) – то треба говорити про вироблення основних характеристик того, на чому має базуватися основний закон держави.

Національні та європейські цінності в тісному поєднанні, взаємозалежності повинні визначати перспективу розвитку України, яка має бути закладена в новій Конституції української республіки. Я б воліла, щоб ми називалися не просто “землею Україною”, а Українською народною республікою. Щоб ми нарешті відновили нашу історичну традицію – Україна завжди була республікою, козацькою республікою, Українською народною республікою на початку ХХ ст. **Сьогодні ми маємо відновити ту Конституцію, яка базується на засадах народовладдя і національного патріотизму.**

Нам необхідно змінювати Закон “Про національні меншини в Україні”, треба виробляти концепцію національної політики і перекладати її у статус закону.

Треба створювати закон про національно-культурну автономію для того, щоб унеможливити всілякі сепаратистські тенденції, які сьогодні проглядаються за спробами нав'язати суспільству ідею національної автономії. Це небезпечна ідея, і ми знаємо, хто її продукує. За нею є певний інтерес певної спільноти і сепаратистські ідеї.

Ми сьогодні маємо говорити про максимальне створення умов для забезпечення і задоволення національно-культурних потреб всіх етнічних спільнот, які проживають в Україні, і нації в цілому.

У представлених дослідженнях ми бачимо, що українська нація розуміється як громадянська спільнота, що поєднується з підтримкою необхідності українського культурного компонента. Тісний зв'язок громадянсько-політичного та національно-культурного повинен відображатися в нашому законодавстві. Для того, щоб не було спроб створювати національні автономії. Навіть для тих народів, які постраждали в результаті депортації 1944р.

Треба говорити про зміни Закону “Про засади державної мовної політики”. Не треба вдаватися в етнічний націоналізм, але й терпіти далі українському суспільству Закон “Ківалова-Колесніченка” неможливо. Це принизливо – в умовах війни, після тисяч полеглих за нашу державну незалежність – жити за таким законом. Це незаперечний пріоритет для нашого законодавства сьогодні.

Ми повинні підійти через широкі дискусії, обговорення в ЗМІ, Інтернет-мережі, наукових колах до основних ідей, принципів, які повинні бути закладені в нову Конституцію України. Те, що ми бачимо сьогодні, це нав'язані зверху клаптикові зміни, які приносять нашу українську націю, яка має інше бачення того, за якими правилами і законами треба сьогодні рухатися, щоб постала нова Україна – сильна, незалежна, процвітаюча. ■

НАЦІЯ НЕ МОЖЕ БУТИ НЕ ПОЛІТИЧНОЮ. ВОНА АБО Є, АБО ЇЇ НЕМАЄ

Сергій ЗДІОРУК,
провідний науковий
співробітник відділу
гуманітарної безпеки
Національного інституту
стратегічних досліджень

Хочу торкнутися кількох тез громадянської української ідентичності і загострити увагу не стільки на самих процесах реалізації, а й на викликах і загрозах, які нам болять, ранять душу й тіло нашого народу, держави.

Постає питання: якщо ХХІ ст. вже не має ідентичності, звідки в нас загрози та виклики? Природньо, що тут є над чим замислитися. Людство динамічно розвивається. Ми знаємо, що на земній кулі

є окреслений ареал, який породив етнос. Немає двох земель, які б породили один етнос. І один етнос не має кілька держав. За різними підрахунками, на земній кулі є 4-6 тисяч етнічних спільнот, а держав близько 200. Ця проблема на століття вперед.

У нас сьогодні колосальна проблема у війні з Росією. Російський істеблішмент готовий визнати будь-що, будь-кого – лише не рівність з народами та державами постімперської російської ідентичності. Ніколи вони не визнають себе рівними з естонцями, українцями, повинні бути рівні і рівніші. Цей феномен існує у спільноті століттями і несе загрозу – зараз українському народу.

Проблема православного фундаменталізму. Біда, велика загроза і виклик для нас, українців, і для української держави в тому, що ми змушені через століття, а тепер і десятиліття політику провідників нації ідентичність здійснювати не світовим православ'ям, як це годилося б, а через російський фундаменталізм, який межує з православним обрядовіством.

Ще один пласт – культура. **Є потреба реконструкції наших культурних індустрій.** Пострадянське міщанство та обивательство йдуть масивом з Росії і несуть колосальну загрозу. Чому така велика інерція?

Є ще поняття культури політичної. Ми повинні апелювати до наших кращих експертних середовищ, які мусять оперувати усталеними або новими поняттями, які є ідентичними у школах європейських, американських. І українських.

Подивимося на дослідження. Ми кажемо “проті громадяни” – але народ не помиляється, бачить, що націоналіст – це щось інше, ніж шовініст, фашист, нацист. Коли ми говоримо про поняття націоналізму, можна відсторонитися від десятків визначень і просто сказати, що це поступ нації за свої права – і все. А вже в конкретних історичних умовах – чи це демократичний поступ, чи силовий.

Мені дивно, коли люди кажуть “політична нація – чи не політична”. Давайте будемо чесними самі з собою – нація не може бути не політичною. Вона або є, або її немає. Якщо б нації не було, вона б не відновила державність. Я пропонував аспірантам визначення нації, просте і ясне: нація – та спільнота, народ, який здобув державу або принаймні за неї бореться. Тоді все стає на свої місця. Скільки народів пропало. Але це не ми спрямували їх туди. Це був їх власний реальний крок. Крок, який робить російський народ сьогодні.

Ідентичність супроводжує суспільно-політичну діяльність та індивідуальне життя людей постійно. Це фантом, що ми від неї можемо відмовитися. Такий само, як фантом побудови комунізму. А шляхи – виключно на демократичних фундаментальних засадах. Тому і сьогодні питання питань: чи політика української держави здійснюватиметься, керуючись в т.ч. і такими соціологічними дослідженнями в інтересах усього народу, саме з точки зору захисту національних інтересів? Тому як практичний крок, думаю, у нас зміниться і виборча система, в т.ч. партій, які стануть переважно ідеологічними як суб'єкти виборчого процесу – і це принесе колосальний результат у реальній демократії і реальній ідентичності української нації. ■

**ВІДБУВАЄТЬСЯ СВІДОМЕ
ВІДСТОРОНЕННЯ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
ВІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ**

Василь ТКАЧЕНКО,
головний
науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії
НАН України

Ідентичність – процес двосторонній, тут спрацьовує дуальна опозиція. *Перше* – це ідентичність відторгнення, яка виражається у положенні “Ми – це не вони”. *Друге* – це ідентичність самоствердження: чого ми добиваємося, ким ми були і ким ми є, ким ми хочемо бути. Що таке набути ідентичність у сьогоднішній день? **Треба зрозуміти, в якому світі ми живемо, як йде процес глобалізації, який існує основний політичний тренд – і знайти своє місце в цьому тренді.**

Нам кажуть, що від науки сьогодні віддача нульова. Наука починає робити віддачу мінімум за 1% ВВП. При чому наш ВВП занедбаний і кволий, не такий, як на Заході. Коли на науку виділяється 0,2% ВВП – це свідоме відсторонення наукової інтелігенції від процесу формування національної ідентичності України.

За всієї поваги до наших ЗМІ та телебачення, я знаю, що провідні канали належать олігархам. Тож ми віддали процес формування національної ідентичності України в руки олігархів, які по каналах крутять інформацію, що формує образ якогось недолюблого українця. Який-небудь В.Зеленський⁶ жартує – і народ сприймає цей образ, цю ідентичність.

Усі мої роботи з проблем ідентичності я написав у тісному співробітництві з Центром Разумкова. Ми знаходимо спільну мову, спільні інтереси. А от в нашій науці немає синергії – вона пущена на самопас. Якщо сили не будуть сконцентровані, зібрані навколо політичної педагогіки, ми будемо втрачати. ■

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

**ТРЕБА ФОРМУВАТИ ПОЛІТИКУ
ІНТЕГРАЦІЇ ВСЬОГО
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Віктор КОТИГОРЕНКО,
головний науковий
співробітник відділу
національних меншин
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім.І.Кураса НАН України

Одна з тенденцій, яка сформульована як предмет дискусії, яку показало це дослідження і яку показують усі дослідження останнього часу, це питання – як на формування ідентичності вплинули події на Майдані, Донбасі і т.ін. Інститут соціології ще з 1992р. ставить запитання таке ж, яке ставлять колеги з Центру Разумкова: “Ким ви найперше себе вважаєте?” Тобто шкала ідентитетів. Після того, як по всій Україні більшість проголосували за державну незалежність, показники ставлення до державної незалежності впали, громадянська ідентифікація не перевищувала 55%, а перед Майданом вона сягала лише 44%.

Хоча дослідження показували, що був невеличкий стрибок під час конфлікту на Тузлі. Потім знову падіння, потім Майдан, другий Майдан, події на Донбасі... Про що це говорить? **Українці як нація консолідуються під час загроз – державній незалежності, правам громадян, правам людей.** Це, з одного боку, обнадійливий чинник, з іншого – дещо сумний, тому що ми не маємо таких стрибків, пов'язаних з успіхом, з вирішенням нагальних питань.

Дослідження показує ще одну цікаву річ. Воно дає відповідь на запитання, якими повинні бути напрями політики формування української нації і якими можуть бути критерії оцінювання формування української нації?

Зроблю екскурс про те, що є нація. Коли ми говоримо про етнічну націю, це нонсенс. Якщо в Україні є етнічна нація – може, є і якась інша. Скільки ж в Україні в такому випадку націй? Коли говорили про пріоритетність етнічної самоідентифікації, за дослідженнями Інституту соціології, коливалися показники від 1,8% до 3,2%. Центр Разумкова теж саме запитання поставив дещо інакше (і це дуже добре, тому що соціологія – наука, яка дає точні відповіді на не зовсім точно сформульовані запитання), але тренд показує, що етнічна належність не є пріоритетною. Хоча етнокультурні громадянські цінності при цьому є консолідуючими для суспільства в усіх регіонах України – це унікальна ситуація.

Нація як політична спільнота – не зовсім коректна точка зору. Хтось прихильник націоналістичних партій, хтось голосує за “Опоблок”, хтось голосував за комуністів і, можливо, залишився їх прихильником. **Нація – це національно-громадянський**

⁶ Володимир Зеленський – художній керівник “Студії Квартал 95”, відомого високорейтингового гумористичного шоу.

феномен з етнічною компонентою. Кожне суспільство, кожна держава повинна дати можливість людині в культурному сенсі самоідентифікуватися. Але ми розуміємо, і дослідження це підтверджують, що етнічна українськість – це той центр, до якого тяжіють всі інші етнокультурні групи нашого суспільства. Точніше навіть – особи. Тому що груп у нас небагато. Зі 130 національностей, крім деяких, що живуть в окремих регіонах, більшість русифікована.

Формування національно-громадянської ідентичності – це ставлення до державної незалежності як пріоритет. Друге – це показник патріотизму. Третє – це значущість громадянської ідентичності в системі пріоритетів. І емоційне ставлення до громадянства. Стоїть питання: “Наскільки Ви пишаєтеся тим, що Ви є громадянином України?”. Для політики, для політиків є напрями для роботи. Як реалізуються ці чинники якраз і залежить від нашого правлячого класу в якості влади.

Пам’ятаєте 2004 рік – коли Україна на сорти була поділена? **Якщо наш правлячий клас і надалі спекулюватиме на регіональних, етнокультурних, економічних та інших відмінностях, ми будемо мати конфлікти.** На Донбасі буде сепаратизм, у Криму – теж. Про це багато писали, але ніхто на це не зважав, нікого це не цікавило. Але на Донбасі – не зовсім етнічний чинник. Пам’ятаєте, що робили після 2004р. російськомовні ЗМІ? “Російськомовний Донбас годує україномовні Захід і Центр”.

Тобто мовний та етнічний чинники підпорядковані економічному в цих спекуляціях. Політичні сили спекулюють на цьому, щоб сформувати собі електоральне поле, мобілізувати його, отримати владні важелі як джерело економічних ресурсів. Про це дослідження говорить дуже виразно. Майдан 2013р., події на Донбасі сконсолідували націю, а зараз показники знову падають, порівняно з 2014р. Це якості влади та ефективності нашої політики. Я далекий від того, щоб сказати – прийдуть політики, які підпорядковуватимуть особисті інтереси інтересам народу, але вони хоча б мають шукати розумний баланс між першим і другим. Тоді у нас зростатиме національно-громадянська самосвідомість.

Це дослідження не тільки дає відповіді на багато запитань, але й ще більше ставить запитань. Було дуже приємно почути, що будуть ще поглиблені фокус-групові дослідження. Запитання – чому на Донбасі більша частка тих, хто проти заборони пропаганди націонал-соціалістичного режиму? У мене є гіпотеза: тому що в ситуації страху, небезпеки будь-які радикальні заборони у людей викликають несприйняття. Але й є інше питання для політикуму: мене дуже непокоїть, що більшість людей за те, щоб Донбас відділити. Хто сказав, що жителі Донбасу антиукраїнські? Вони стають антиукраїнськими. Науковці писали владі у серпні 2014р.: пенсіонерам треба платити пенсії. Луганський політолог Кононов проводив фокус-групи, які показали, що вони вважають, що Україна їх кинула. Не пам’ятаю, за яким дослідженням, Росію на Донбасі були готові підтримати до 2% людей. А Україна кинула Донбас, влада кинула Донбас. Я розумію, що певний час була ситуація безвладдя. Але влада і сьогодні кидася людей? Тож що ми хочемо повернути – територію чи людей? Тому повинна бути інша риторика – одна справа терористи. Інша – прості

люди. Моє особисте спілкування з ветеранами АТО, які були півроку в полоні, говорить про те саме: вони кажуть “пожаліти тих людей треба, ми ж їх кинули”.

БІЕТНОРИ – ЦЕ “РЕЗЕРВНА АРМІЯ” ДЛЯ КОЖНОЇ З ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ

Роман ЛЕНЧОВСЬКИЙ,
старший
науковий співробітник
Київського міжнародного
інституту соціології

Хотів би зупинитися на питанні формування загальнонаціональної ідентичності. За даними КМІС, є деякі дуже яскраві тенденції. Глобальні для українського суспільства тенденції, макропроцеси, живляться мікротенденціями, процесами особистого вибору громадян – особливо в такій царині, як національно-етнічне самопочування, самовизначення, що й прямо, й опосередковано пов’язані з національно-громадянським буттям.

Йдеться про один широко розповсюджений феномен повсякденності, на який зовсім не звертає увагу ані державна статистика, коли представляє національно-етнічну структуру населення, ані політикуму.

Типове “анкетне” питання: “Ваша національність?”. А як відповідати дітям у мішаних шлюбах? За давньою, ще радянською адміністративно-бюрократичною практикою встановлення “паспортної” національності? За тим, що було записано в паспорті – батька чи матері?

Між іншим, одні народи мають звичку визначати “національну належність” “за батьком”, у інших – “за матір’ю”... Найбільшою “свободою”, що надавалася тут громадянам СРСР, була “свобода вибору” між “паспортами” батьків – певне “полегшення” у випадках безлічі дискримінованих “радянських національностей”... Правда, у найбільш “відповідальних” анкетах вимагалось таки вказувати, хто є хто у вашій родині...

Як далеко ми відійшли в незалежній Україні від тих практик? Т.зв. “п’ятої графі”, з усіма суворими правилами її цілком і виключно однозначного формування, в наших паспортах вже нема... А у громадянській свідомості українців? Що думаємо ми стосовно свого та взагалі громадян України національного походження та етнонаціонального самовизначення?

Наприклад, таке явище, як мішані шлюби. Вони достатньо поширені, особливо в урбанізованому середовищі, мегаполісах, щоб ігнорувати їх вплив на особисте етнонаціональне самовизначення. До того ж, мішані шлюби – не єдиний, хоча, напевно, один із найважливіших факторів формування

біетнічності чи поліетнічності як феноменів багатомірної етнопонаціональної структури – в особистісній та загальносуспільній проекції.

Таким чином, **маємо зважати на те, що поряд з тими, хто впевнено визначає себе як українці, росіяни** (“*русские*”; українською може бути також, за пропозицією В.Хмелька – “*руські*”), **білоруси, євреї, поляки та ін., є й такі наші співвітчизники, хто готовий – за певних умов, зокрема тих, що передбачаються в дослідженнях КМІС, вказати на свою множинну етнічність** (“походження”). Вона складається з двох чи більше етнічних складових, які інтегруються на особистісному рівні в різних варіантах, з різним рівнем актуалізації, “інтенсивності”.

Найбільш поширеним в Україні варіантом є – українсько-російська біетнічність. Серед тих, хто вважає себе українцем/кою та/або росіянином/кою (далі опускаю гендерну специфікацію), вагомою є частина, яка саме поєднує у самовизначенні ці етнічні складові.

За даними КМІС, у лютому 2016р. в українсько-російському етнопонаціональному континуумі 83% визначили себе як “тільки українці”; близько 14% – це ті, хто вважав себе “і українцем, і росіянином” (“більше українцем” – 7%; “однаковою мірою” – 5%; “більше росіянином” – 2%); 3% – “тільки росіянином”. Вельми важливий регіональний розріз потребує окремої розмови: опитування не проводилося на тимчасово окупованих територіях – в Криму та окремих районах Донеччини та Луганщини.

Зрозуміло, що для розкриття провідних сенсів цього розподілу ми маємо синхронно пов’язати його з іншими характеристиками (змінними), але сьогодні я хотів би звернути увагу на діахронію, на унікальне значення основних тут тенденцій – за 20 років!

Для порівняння візьмемо дані КМІС до окупації з 2014р. частини територій України⁷. Так, відсоток моноетнічних українців в українсько-російському етнопонаціональному континуумі – загалом збільшувався (1994р. – 59%; 2006р. – 67,4%; 2013р. – 66,8%); в цілому біетнорів – загалом зменшувався (1994р. – 28%; 2006р. – 20,8%; 2013р. – 22,1%); моноетнічних росіян – зменшувався особливо помітно (1994р. – 12%; 2006р. – 8,8%; 2013р. – 7,9%). “Плато” чи “коливання” часів “пізнього” В.Ющенка та “раннього” В.Януковича – для іншої розмови.

Про що свідчать ці тенденції? Щонайменше – про доволі латентні й вельми цікаві особливості складного процесу формування загальнонаціональної української ідентичності. Про багато варіантність, множинність, плинність тих елементів етнопонаціональних структур, які ми зазвичай схильні вважати цілком і жорстко однозначно окресленими. Це не так асиміляція, як акультурація.

А ще ці тенденції – незаперечний вияв тих наслідків, абсолютно негативних для самопочування та самовизначення росіян (“*руських*” – на відміну від громадян РФ) та українсько-російських біетнорів в Україні, до яких призводить агресія Росії.

Коли в середині 1990-х років я обговорював явище біетнічності з відомим дисидентом та дослідником націоналізму В.Лісовим, він застерігав мене: “Не на часі...”. В тому розумінні, що кожний, так би

мовити, “багнет” – на рахунку... А тут біетнори – “відбирають” від нашої національної спільноти таку вагому частину! Але тоді важко було передбачити вповні: амбівалентні біетнори – це, так би мовити, “резервна армія”! Для кожної з етнопонаціональних складових. Справа за тим, щоб переконати: разом з нами – краще! Не “або – або” (принцип виключення), а “і – і” (інтеграція).

Особистісно-суспільна ідентичність, наше “Я”, єдине з “Ми” і осібне, наше громадянське сумління – царина делікатна. “Іноді більше українець, а іноді більше поляк” – так визначив свою особисту мерехтливую ідентичність один наш сучасник, відомий поборник загальноукраїнської справи! ■

СЬОГОДНІ ВІДБУВАЄТЬСЯ ФОРМУВАННЯ БІЛЬШ МОДЕРНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ, ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Юлія ТИЩЕНКО,
керівник програми підтримки демократичних процесів Українського незалежного центру політичних досліджень

Багато сьогодні говорилося про питання політичної чи громадянської нації. Хотіла б озвучити деякі положення стосовно ставлення до росіян і російськомовних в Україні. В УНЦПД ми проводимо різні дослідження, в т.ч. і щодо політик ідентичності. Тому що навіть прокладання дороги з Харкова до Львова – це теж частина політики ідентичності. Це “зшивання” країни. Яке є надзвичайно важливим, особливо якщо ми дивимося на досвід побудови, формування спільної громадянської ідентичності в інших країнах. Їх практики теж потрібно актуалізувати.

Говорячи про специфічні українські цінності, ми не завжди чітко розуміємо, чим вони відрізняються від демократичних чи республіканських, що в них є надунікального. Наші респонденти часто ідентифікують себе як “*руські*”, тому що “росіяни” – це ті, хто зараз воюють на Донбасі. Вони [*руські*] вважають себе частиною української громадянської нації, мають лише різні мовні практики. Цінності республіканізму – спільні інтереси в побудові демократичної країни, яка б відрізнялась від того, що вони можуть бачити чи усвідомлювати в Росії, яка б захищала їх права і де людина щось би значила.

Цікаві тенденції оцінки цієї групи щодо радянської спадщини. Справа не тільки в декомунізації. У тих, у кого відбувається заперечення цих радянських цінностей як неліберальних, нереспубліканських, є ідентифікація себе як частини українського суспільства, нації, навіть поза мовними позиціями.

Соціальні практики після Майдану, подій на Донбасі, анексії Криму теж змінюються. Те, що

⁷ Усі дослідження – репрезентативні для країни, для травня 1994р. – 1 000 респондентів, для 2006р. та 2013р. надані агреговані дані щодо 10-12 досліджень КМІС у кожному з цих років, сумарне число для кожного з цих років – близько 10 тис. респондентів.

озвучують руські, російськомовні респонденти під час фокус-груп: збільшується вживання української мови, хоча першою залишається російська; змінюються конфесійні уподобання; береться участь у бойкотуванні товарів російського походження; вказується на необхідність знання української мови. При цьому, як не парадоксально, не зважаючи на ті страшні виклики, які постають перед нами, підвищується розуміння і рівень толерантності до різних мовних та етнічних груп. Багато російськомовних зараз в АТО. Це змінює суспільні оцінки.

Коли ми сьогодні говоримо про формування політики ідентичності, про формування української громадянської політичної нації, маємо говорити не тільки і не стільки про конструювання. Це політичний проект у контексті республіканізму як спільної справи. **Україна може відбутися, зберегтися і надати різномовним етнічним групам певні гарантії розвитку за європейськими правилами.** Те, що сьогодні відбувається, навіть глибше, ніж формування української ідентичності. Відбувається формування більш модерної політичної, навіть європейської ідентичності. Суспільство це ще не зовсім усвідомлює.

Після дворічної анексії Криму говорити сьогодні про загрозу сепаратизму від кримських татар, про трансформації в розумінні кримської автономії – як на мене, цинічно. Такого роду оцінки можуть тільки поглиблювати існуючі проблеми. Спочатку треба реалізувати політику деокупації Криму та Донбасу. Суспільні дискусії на ці теми, в т.ч. у сфері ідентичності, це і є формування політики деокупації, яка нам потрібна сьогодні. ■

ДЕРЖАВА МАЄ КЕРУВАТИ СПРАВАМИ СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ОБЛАСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Іван ВАРЗАР,
професор кафедри
політичних наук
Інституту політології та права
Національного педагогічного
університету ім.М.Драгоманова

На нараді в лютому 1995р. у Львові голови державних адміністрацій – від районного до обласного – озвучили мою пропозицію про інструменталістику реалізації розвитку нашої країни і досягнення ідентичності. **Пропозиція полягала в тому, що політична держава керує справами суспільства не в ручному режимі, а через області державної політики.**

Як перший крок реалізації наших намагань і планів я тоді запропонував внести ясність у понятійний

⁸ Йдеться про устрій Боснії і Герцеговини згідно з Загальною рамковою угодою про мир у Боснії і Герцеговині від 14 грудня 1995р. Зокрема, відповідно до цього документа, розробленого на основі теорії про консоціальні методи примирення у розділених суспільствах, країну було поділено на два (де-факто три) суб'єкти федерації – Федерацію Боснії і Герцеговини та Республіку Сербську (а також дістрікт Брчко), утворено Президію з представників трьох основних народів (босняків або мусульман, сербів і хорватів), представники якої по черзі обіймають посаду Президента за принципом ротації.

Як це діє, можна побачити в матеріалі "Муки перемир'я будь-якою ціною: досвід Боснії" – http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/61220/Muky_peremyrja_budjakoju_cinoju_dosvid_Bosniji.

апарат. Адже змішуються поняття "держава – країна – суспільство". Не зрозуміло, хто за що відповідає, хто що виконує. Існує плутанина в питаннях поділу політичних влад і розподілу політичних повноважень, кількості влад, розрізненні між правлінням країною і управлінням проблемами країни. Те ж стосується сфер економіки і торгівлі, співвідношення суспільних потреб та індивідуально-групові інтереси, відмінностей етно-історичної і політичної нації.

Було також запропоновано визначити головні області державної політики. Я нарахував понад сто таких областей. А концепцій, як керувати цими областями, за Уряду В.Пустовойтенка було розроблено вісім. Зараз їх 11. Думаю, вирішення цього питання вивело б нас на траєкторію природного розвитку. ■

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИКА ІДЕНТИЧНОСТІ МАЄ БУДУВАТИСЯ НА ІНКЛЮЗИВНІЙ МОДЕЛІ

Максим РОЗУМНИЙ,
керівник Центру досліджень
проблем Російської Федерації
Національного інституту
стратегічних досліджень

Починаючи з перших конференцій і семінарів початку незалежності, початку 1990-х років, ми перебуваємо в колі одних і тих самих дискусій. Наші наукові, публічні, політичні рефлексії створюють озоновий шар, через який не проникає "сонце істини" до нашої землі. А соціологічні опитування повертають нас на землю і демонструють, наскільки наші очікування бувають малоадекватними тим процесам, які відбуваються насправді. Тому є велика цінність таких опитувань, які відкривають очі, змушують будувати нові інтерпретаційні схеми. Користь від них повинна бути, в т.ч. інструментальна.

Зупинюся на чотирьох тезах, кожна з яких стосується певної гіпотези, що виникали в наших рефлексивних спробах осмислення дійсності. На мою думку, отримані результати підтверджують ці гіпотези.

Перша гіпотеза стосується природи конфлікту, який відбувається в Україні. Те, що збройний конфлікт, війна в Україні спровокована ззовні – очевидно. Те, що світоглядний конфлікт, конфлікт ідентичності, триває в Україні вже не один рік, на мою думку, теж очевидно. Розв'язання цього конфлікту впливає з його природи. Мій висновок з цієї проблеми: для нас непридатні розуміння конфлікту в Україні як корпоративного, і спроби врегулювати його методами консоціальної демократії, Боснійського прецеденту⁸. В нашій ідентичності вони не зафіксовані, не локалізовані.

Це типове громадянське протистояння, через яке пройшли всі громадянські нації, політичні нації в період свого становлення – французька, англійська, німецька, американська. Є поляризація в суспільстві. Є різні точки зору, що конфліктують між собою, часом дуже гостро. Але спробувати локалізувати ці ідентичності, розвести їх по позиціях – і завдяки цьому забезпечити мир – хибна точка зору. Дуже важливо це донести до наших європейських партнерів, які перебувають у полоні (принаймні частина з них) цієї консоціальної демократії і Боснійського прецеденту. Від цього треба застерігати. В Україні переможе одна ідентичність, яка на сьогоднішній день тільки формується.

Як вона формується, як на неї можна вплинути? Про це дві наступні тези.

Які є помилки нашої політики ідентичності? **Перша помилка, що підтверджується і соціологією, – це спроба ретроспективно формувати ідентичність.** Шукати витоки ідентичності в історії, традиціях – хибний шлях, який приведе до штучних поділів. Ідентичність має будуватися на перспективній основі – уяві про спільне майбутнє, виробленні компромісів з приводу правил життя. Це продуктивний шлях.

Друга теза пов'язана з першою. **Наша ідентичність – ексклюзивна.** Тобто ми будемо політику ідентичності на принципі відмежування: ще не є українським. Але це теж хибний шлях. Уявіть, що українці у XV-XVI ст. спробували б відмежуватися від татар, з якими вони серйозно конфліктували в той час. Починали б викреслювати зі своєї мови слова “хата”, “тин”, “кавун” і т.ін. Або ж кидали здобутки єзуїтських колегіумів XVII-XVIII ст. Українська політика ідентичності має будуватися на інклюзивній моделі, тобто включенні в модель ідентичності всіх працюючих елементів.

Наступна теза про те, **як нам ставитися до нашої територіальної цілісності та суверенітету.** Коли почалася війна в Україні, я намагався висувати ці тези, але вони не сприймалися. Але зараз, після даних опитувань, у цьому дискусії на окупованих територіях я готовий підтвердити свою гіпотезу, пропозицію стосовно того, що територіальна цілісність України повинна будуватися на основі тези, що бути в Україні – треба заслужити. Це честь – бути у складі України. Якщо ми так поставимо питання, наша розмова з партнерами буде набагато продуктивнішою і морально стійкішою. ■

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

ТРЕБА ЗОРІЄНТУВАТИ НАШУ СВІДОМІСТЬ НА ПОШУКИ ДЖЕРЕЛ, ЯКІ ФОРМУЮТЬ, ТРАНСФОРМУЮТЬ І МОДЕРНІЗУЮТЬ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Леонід ШКЛЯР,
доктор політичних наук,
професор

Тези, які я висловлюю, вимагають законодавчих і адміністративних рішень. На яких засадах може відбуватися формування спільної ідентичності? Слушно звучали терміни “успішна країна”, “конструювання ідентичності” – це важливі концепти для формування політики і дискурсу ідентичності в сучасних умовах.

З методологічної точки зору дуже важливо для себе усвідомити: ідентичність – це стихійний природний процес, який відбувається самочинно, чи це керований процес, який потребує прийняття управлінських рішень і відповідної владної дії? Всі пам'ятають висловлювання, яке приписують О.Бісмарку, про те, що німецьку націю створив німецький вчитель. Ми живемо в інших умовах – не Німеччини XIX ст., а в українських реаліях початку XXI ст. Роль вчителя не можна применшувати, але й зводити процес формування ідентичності лише до гуманітарних аспектів, інформаційної політики не доводиться.

Наші заходи час від часу нагадують зібрання-спогади про минуле. Дискусії лише про окремі теми – мова, цінності і т.ін. Безумовно, все це важливо. Але це не виводить нас на нову орбіту осмислення тих проблем і викликів, перед якими опинилася країна.

Я пропоную дещо інший кут погляду на проблему ідентичності. Треба зорієнтувати нашу свідомість на пошуки тих джерел, які в сучасних глобальних умовах формують, трансформують і модернізують ідентичність.

Що таке “успішна країна”? Це країна, в якій безпечно і комфортно жити. Якщо ти живеш у країні, в якій ВВП на душу населення в 10-15 разів менше, ніж в успішній країні, виникає питання: молода талановита креативна людина (це національний ресурс, національний добробут) який вибір зробить? На користь якої ідентичності зробить свій вибір така вільна людина? Питання риторичне.

Що робити Україні в умовах, в яких вона опинилася? Україна володіє колосальним ресурсом для економічного відродження, для відродження людини як головного капіталу будь-якої економіки. У Верховній Раді зараз триває дискусія, що нам робити з землею – знімати чи не знімати мораторій. Інвестиційний потенціал нашої ще не приватизованої землі, яка під мораторієм, за різними оцінками, становить \$300-400 млрд.

Нещодавно відомий економіст О.Савченко сказав, що для того, щоб перезавантажити країну, дає імпульс Україні для розвитку, достатньо \$100 млрд.⁹ За оцінками Фонду модернізації країни, Україні для модернізації та поштовху до розвитку необхідно \$300 млрд.¹⁰ Де ці гроші взяти? Їх можна взяти тільки в Україні. Що для цього треба зробити? Треба акціонувати землю. Якщо просто скасувати мораторій і виставити її на продаж, гроші, активи та капітали потечуть приватними каналами. Щось попаде до бюджету, але зовсім не в тих розмірах, які є необхідними.

Треба акціонувати землю, роздати кожному дорослому українцю акції еквівалентні 1 га землі, потім зняти мораторій і активізувати ринок, після чого кошти підуть на приватні рахунки. Але держава повинна підписати угоду з громадянином – що 5-10 років він не знімає грошей, щоб держава одержала ресурс для розвитку та модернізації. На цій основі ми можемо перезавантажити країну та одержати якісно новий імпульс для ідентифікації. Країна стане успішною, і люди нею пишатимуться. ■

В ПОЛИТИКЕ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ І ЗАПАДНОЇ ІСТОРИЧЕСКОЇ НАУКЕ ЄСТЬ ПРОТИВОРЕЧІЯ

Андреас УМЛАНД,
старший
науковий співробітник
Інституту євроатлантичного
співробітництва

Как иностранец я не хочу говорить о политике идентичности. Могу только поделиться одним важным наблюдением. Я наблюдаю, что за последнее время, с одной стороны, происходит в политике памяти, исторической политике Украины, с другой стороны – что происходит в западной исторической науке касательно Второй мировой войны. Идет явно противоречивое развитие. Я читаю книги, статьи, слежу за прессой. С одной стороны, в Украине каждый месяц появляются новые книги про ОУН, Бандеру, Шухевича и т.д., которые их восхваляют. Переименовываются улицы.

С другой стороны, каждый месяц в западных изданиях появляются публикации про те же персоналии и организации с совсем другой интерпретацией. Публикации эти появляются в престижных рейтинговых научных журналах, которые имеют влияние на академическую и интеллектуальную среду. Появляются и книги в научных издательствах. Много

и некомпетентных публикаций. Во всех странах есть любительские кружки, которые пишут про историю, но они не являются членами университетов и не публикуются в рецензируемых журналах.

Проблема в том, что выходящие на Западе упомянутые публикации будут иметь влияние на политику европейских стран. Потому что это рецензируемые журналы. Все может закончиться большим скандалом. В журнале *Foreign Policy* уже была публикация, в которой намечается скандал. Журналист – не эксперт в истории Украины, но он писал про политику памяти в Украине, приводил цитаты разных историков. Ничем хорошим это не закончится. ■

МИ ПОВИННІ ПОЧАТИ З ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Євген ПЕРЕГУДА,
завідувач кафедри
політичних наук
Київського національного
університету
будівництва і архітектури

Дослідження дає сучасну картину в Україні. Мене потішили результати, які свідчать про процес формування громадянської нації. Але це не означає, що політичні еліти йдуть у річищі тенденцій, властивих більшості суспільства, іншим соціальним групам.

Стосовно концепцій “громадянська – політична нація”: є різні моделі, зокрема французька, яка не виключає асиміляцію. В опитуванні були питання, які давали теоретичну можливість кількох відповідей. Наприклад, визнання факту агресії Росії проти України не виключає паралельно думки про те, що Україна перетворюється на поле битви між Заходом і Росією. Це стосувалося і проблеми концепції нації. В Україні прихильником французької моделі, яка включає асиміляцію, є відомий історик Г.Касьянов, який говорить про політичну націю з етнічною серцевиною.

На мою думку, на жаль, в Україні ця концепція не може спрацювати. Зокрема, в частині мовних відносин. У дослідженні аналізуються лише відносини між україномовними, російськомовними групами та білінгвами. Ігноруються представники інших мовних груп українського суспільства. Розумію чому: не українців або росіян в Україні лише 4%, а іншу рідною мовою, за даними 2001р., визнають лише 2,4%.

⁹ О.Савченко: “... лише парламентсько-урядова система влади здатна “народити” разом з ЄС і США та реалізувати план Маршала. План Маршала для України в сучасних умовах передбачає потужну фінансову допомогу не лише міжнародних фінансових організацій, але насамперед урядів США, інших країн Великої сімки та ЄС. Я оцінюю таку допомогу на рівні \$100 млрд., яку Україна здатна абсорбувати протягом 5-ти років...”. Докладно див.: План Маршала для нової парламентської коаліції. – <http://savchenko-o.com/index.php/uk/2009-12-21-15-56-47/2011-05-03-14-22-24/174-2016-03-10-15-51-39>.

¹⁰ Очевидно йдеться про створене Д.Фірташем Агентство модернізації України, в рамках якого розроблено план економічної модернізації України. Див.: План Фирташа. Часть 1. – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/petrenko/56544910eb70a>.

Але справа в тому, що ці меншини дуже компактно проживають. В деяких регіонах вони становлять третю, другу та навіть першу етнічну групу. Зокрема, Болградський район, де болгар більше, ніж українців і росіян, молдаван. Це точки, які будуть мати збурення, будуть об'єктами впливу інших держав. Ігнорувати це не можна.

Щодо принципів формування мовної політики, яка впливатиме на мовну ідентичність. Відома двоступенева концепція впливу ЗМІ на свідомість людей. Якщо протиставляти вплив ЗМІ впливу сім'ї, то що – ми хочемо національну модель Павлика Морозова сформувати в різних етнічних групах? На мою думку, **треба виокремити дві сфери впливу. З одного боку, треба говорити про використання мови в певних суспільних сферах (адміністративного управління, Збройних Силах і т.ін.), з іншого – спілкування.**

Здається, у 1999р., коли Конституційний Суд виніс вердикт стосовно статусу української мови, було зафіксовано, що українська мова є мовою спілкування в адміністративному управлінні¹¹. Документообігом, використанням мови під час здійснення певних функцій спілкування не обмежується. Перша сфера використання мови регулюється статусом державної мови. Сфера спілкування індивідів має регулюватися в Україні європейським принципом вільного вибору мови спілкування. Дослідження Центру Разумкова свідчать, що співіснування цих принципів в Україні можливо. Людей, які визнають українську мову рідною, набагато більше, ніж тих, хто її просто використовує.

На мою думку, треба розділити ці сфери регулювання мовної політики – таким чином **через успіх держави ми зможемо впливати на ставлення людей до вибору мови спілкування поза межами державно регульованих сфер.**

Сьогодні багато говорять про процеси децентралізації в різних сферах. Я теж прихильник відповідних концепцій. Але, думаю, **в умовах війни, економічної кризи говорити про прогрес фінансової децентралізації – значить обманювати людей.** Ми повинні почати з децентралізації гуманітарної політики. Відповідні думки є і в науковому середовищі. А економічний і політичний успіх сприятимуть тому, що децентралізація не призведе до катастрофічних наслідків у сфері існування держави. Слово “єдність” не походить від слова “один”, воно має іншу етимологію. ■

¹¹ Очевидно Є.Перегуда цитує пункт 1 Заключної частини, а саме: “Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким “державною мовою в Україні є українська мова”, треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України)” Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) №10 від 14 грудня 1999р. – Сайт КСУ, <http://ccu.gov.ua:8080/uk/doccatalog/list?currDir=9343>.

ТРЕБА БАЧИТИ ВИКЛИКИ З МАЙБУТНЬОГО

Марія КАРМАЗІНА,
завідувач відділу
соціально-політичної історії
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім.І.Кураса НАН України

Як науковець я завжди дивлюся на питання та дані під кутом зору – чи не спростуємо ми ситуації? Чи не намагаємося ми щось складне спростити, пояснити і з цим примиритися? Кожна цифра – лукава. Ти дивишся на неї і думаєш, звідки вона взялася, яким чином вона отримана? Для мене більш цікавим формулюванням було б не “Який ти?”, “Якою мовою ти розмовляєш?”, “Які твої громадянські орієнтири?”, а питання у площині “Чого ти хочеш?” “Тобто, чого від тебе як від громадянина чекати? Якими є твої цінності?”

Зрозумівши, з ким ми маємо справу, можемо зрозуміти, **яка політика ідентичності повинна бути – конструювання з елементом насильства, створювання українця відповідно до якихось норм, чи такою, що відповідає завтрашнім викликам.** У зв'язку з цим, підозру викликає не тільки цифра, але й ті категорії, що використовуються під час опитування.

З одного боку, це цінний продукт, тому що маємо зріз суспільства з 2005р. по 2015р., можемо виокремити динаміку, тенденції. З іншого боку, я розумію, що опитування у 2015р. під час кризи – доволі проблематичне. Тому що ідентичності можуть виступати як кризові, їх появі і збільшенню може сприяти соціальна та соціокультурна невизначеність.

Якщо навіть не брати до уваги період кризи, більшість респондентів схильні давати “правильні” відповіді, вони відповідають так, як ти хотів би почути, живучи в цій країні. Тому я акцентую увагу, наскільки адекватними є цифри з врахуванням маніпуляцій та пропаганди у кризовий період. Тобто, чи дають ці цифри точне обличчя нашого соціуму?

Ми часто озираємося в минуле, щоб відповісти, якими ми повинні бути, щоб відповідати минулому. Мене більше цікавить питання, якими ми повинні бути завтра? Яким може бути завтрашній українець? Коли я читаю дані про громадянську ідентичність, мені бракує питання, чи є у вас подвійне громадянство? Відповідь “так” нівелює всі інші.

Коли ми говоримо про політичну ідентичність, мені бракує партійної ідентичності. Це важливий зріз, кут зору на політичну ідентичність. За останні два роки з'явилися партії з національним акцентом. У нас було дві угорські партії, за 2015-2016рр. з'явилася польська партія, циганська, грузинська, а також – одеська партія, херсонці, “Ми – кияни”, “Вінницька ініціатива”.

Це теж говорить про певну ідентичність. Я розумію, якщо ми хочемо виявити тенденції, маємо ставити одні й ті самі питання, але ми повинні підключати нові питання, оскільки дійсність дуже мінлива. Чи не випускаємо ми з поля зору важливі моменти?

Якщо ми говоримо про загальнонаціональну ідентичність, для мене як для громадянина важливо не те, якою мовою ви розмовляєте, до якої церкви ходите, а якими є ваші цінності – чи сумісні вони для життя в одній державі? Для того, щоб їх враховувати, треба бачити виклики з майбутнього. ■

ДОМІНУВАТИ МАЄ ПІДХІД СТВОРЕННЯ ДОДАТКОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Володимир ПАНІОТТО,
генеральний директор
Київського міжнародного
інституту соціології

У запропонованому дослідженні відображається типова для всіх соціологів ситуація, коли ми не знаємо, через що саме відбуваються зміни – через зміну території (зараз не досліджувалися Крим та інші окуповані території) чи через зміни в головах людей. Думаю, у Центру Разумкова буде можливість провести необхідний додатковий аналіз і дізнатися, що реально змінилося у головах людей.

У експертному середовищі дуже давно наголошувалося на необхідності формування української політичної нації, але ці ідеї не доходили до тих, хто приймає рішення. Наведу уривок з книги В.Хмелька, коли він писав про третій рік незалежності України, фактично 22 роки тому:

“Зацікавленість більше половини громадян України у збереженні тієї можливості користування російською мовою, що була звичайною для них майже все їх життя – це така обставина, з якою мають рахуватися всі політики, котрі дійсно прагнуть зберегти цілісність української держави, не допустити її розколу і використання її лінгво-етнічної неоднорідності її недругами.

Імперсько-орієнтовані діячі Росії вже пропагують ідею захисту і, фактично, об'єднання усіх російськомовних людей. Звертаються вони, як до своїх, і до російськомовних українців, що мешкають в Україні. Думаю, що для укріплення самостійної державності України необхідно переосмислити національну ідею. Осмислити її як ідею власне політичну. Позбавити її мовно-етнічного наголосу і зосередити зусилля на формуванні в Україні єдиної політичної нації, всі представники якої зможуть вважати себе українцями – незалежно від своєї етнічної чи лінгво-етнічної належності”.

Такого роду попередження про небезпеку ігнорування лінгво-етнічної неоднорідності України, на жаль, ігнорувалися. Проблема ще в тому, що ми

намагаємося використати переважно силові методи українізації – заборони, обмеження, відключення, не враховуючи громадську думку та реакцію російськомовного населення. А доминувати має підхід створення додаткових можливостей.

З моєї точки зору, ідеальний приклад цього підходу – створення Києво-Могилянської академії, висококласного вишу, щоб потрапити до якого треба гарно знати українську мову. Це робить багато для розвитку української мови, тому що стимулює батьків, як хочуть, щоб їх діти мали гарну освіту, віддавати дітей в український садок, школу. Вони роблять це добровільно, це заохочення, а не примушення.

Теж саме з декомунізацією, яку краще було б робити ще в 1991р., коли було більше суспільного запиту на неї. Зараз вона робиться дуже формально, без урахування громадської думки. Треба сформувати у людей правильне ставлення до таких злочинців, як, скажімо, Ленін, щоб вони самі вимагали декомунізації. А ми намагаємося робити це насильно. Багато людей не мають уяви про тих діячів, з якими ми намагаємося боротися таким чином, їх дратує перейменування вулиць і знесення пам'ятників, замість декомунізації ми маємо зворотний ефект – падіння довіри до сьогоднішньої влади.

Останнє зауваження. Зараз в Україні є поняття “руський” і “росіянин”, треба їх розрізняти і частіше використовувати “руський”, тому що для частини людей може бути образливим, що їх звать “росіянин”. ■

ТРЕБА ВИЗНАЧИТИСЯ, ЧОГО МИ ХОЧЕМО – ЄДИНОЇ УКРАЇНИ З ЄДИНОЮ ПОЛІТИЧНОЮ НАЦІЄЮ ЧИ ПОСТІЙНИЙ АНКЛАВ ЯК СЕКТОР ГАЗА ІЗ НЕПЕРЕДБАЧЕНИМИ НАСЛІДКАМИ

Сергій РИМАРЕНКО,
провідний
науковий співробітник
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім.І.Кураса НАН України

Нещодавно прочитав статтю “Вхід і вихід” у французькому часописі *Le Monde*. Йшлося про французів. Один – виходець з Північної Африки, який хотів отримати французьке громадянство з усіма його вигодами. Інший – корсиканський “сепаратист”, який не хоче бути французьким громадянином, не хоче мати вигід, які несе йому це громадянство, і вважає себе корсиканцем як таким.

Чому я згадав цю статтю? Ми сьогодні говорили про формування загальнонаціональних цінностей, спільної ідентичності, політичної нації. Ми говорили про це вчора і будемо говорити завтра. В усіх розмовах ми делікатно та підсвідомо залишаємо поза увагою два наші регіони – Крим і частини

Донецької та Луганської областей. Говоримо про формування загальнонаціональних цінностей, ніби враховуючи і водночас не враховуючи ці області. Це складна ментальна ситуація.

Коли ми говоримо про формування загальнонаціональних цінностей, про національну ідею, мені здається, треба спочатку відповісти собі на більш глобальне та єдине питання: що ми хочемо, ми як суспільство – як українці, росіяни, євреї, гагаузи. Якою ми хочемо бачити державу завтра, післязавтра, через 20-30 років? Відповідь, що лежить на поверхні: так, ми хочемо бути в Європі – не витримує критики, оскільки європейські прагнення – не мета, а інструмент. Інструмент для чого? Щоб ми: (а) жили в безпеці, (б) заможні, були здорові, (в) не було війни тощо. Це те, чого хоче будь-яка нормальна людина будь-де.

Ми підсвідомо відкреслюємо від себе регіони Півдня і Сходу. Тут я не впевнений, що можна застосувати схему статті “Вхід і вихід” того часопису, але в нас об’єктивно немає достатньої інформації про настрої в цих регіонах. Те, що ми іноді чуємо: “Донбас годує всю Україну”, “Почуйте Донбас”, “Нас не чують, нас кинули” і остання теза – “Нехай київська хунта заплатить нам пенсії”. Чудово. Але які реальні настрої в цих регіонах? Як гіпотетично можна інтегрувати ці території і людей в нове-старе українське суспільство?

У мене немає відповіді на це питання. Єдине, що я можу спрогнозувати: якщо будуть повністю виконані Мінські угоди, навіть у *soft*-вигляді, то я не впевнений, чи взагалі потрібно буде вести мову про якісь загальнонаціональні цінності. Давайте вже приймати якесь рішення і на експертному, і на державному рівні для того, щоб визначитися, чого ми хочемо – єдиної України з єдиною політичною нацією чи постійний анклав як Сектор Газа із непередбаченими наслідками. ■

ОСНОВА – ЦЕ УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ, ЯКИЙ МАЄ БУТИ В ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Володимир ТЕЛИЩАК,
заступник голови
Українського інституту
національної пам’яті

Для нашого Інституту це дослідження дуже важливе – тому що ми отримали вперше ґрунтовний зріз результатів реалізації державної політики у сфері національної пам’яті.

Хочу висловити дві тези. Перша – щодо ідентичності. На мій погляд історика, політика формування ідентичності не починається сьогодні. ■

Перш ніж говорити, ми повинні проаналізувати ці чверть століття реалізації тієї політики, яка була в нашій державі – непослідовної, безсистемної, але якоюсь вона була. Треба брати уроки з попереднього досвіду. Тому що ми знову стоїмо перед питанням Л.Кучми на початку 1990-х років: “Скажіть мені, яку Україну будувати?”

Сплеск патріотизму ми дійсно маємо в тих ситуаціях, коли є загроза ззовні, але він все одно ґрунтується на українській ідентичності, українськості. Тому, коли ми говоримо про творення сучасної модерної ідентичності, ми повинні враховувати, що ідентичність нас як громадян цієї спільноти все одно повинна базуватися на основі, що визначає унікальність держави України. Якщо не буде основи, залишиться питання, що ж ми будемо? Чи кращу Україну чи якусь загальну європейську ідентичність? Основа – це український культурний компонент, який має бути в ідентичності громадян сучасної України.

Місце історії та історичної пам’яті в процесі формування ідентичності. Була висловлена думка, що не минуле, а лише майбутнє об’єднує нації. З цієї тезию можна погодитися. Але минуле може зруйнувати будь-яку ідентичність. Україна, яка довгий час була бездержавною спільнотою, має багато сформованих міфів щодо свого минулого, різних спекуляцій. Вони обмежують можливості нашого подальшого розвитку. Тому ключовим у процесі вибудовування політики ідентичності та національної пам’яті повинно лежати подолання міфів і спекуляцій щодо минулого.

Результати опитання дають цікаву поживу. Ми бачимо, що понад 50% суспільства підтримує засудження комуністичного режиму. Але питання, довкола яких сьогодні підживлюються різними чинниками певні міфи, мають меншу підтримку. На Донбасі більше противників заборони націонал-соціалістичного режиму. Наводилося пояснення про страх, але може бути і простіше: якщо б наводився загальний термін “фашистський”, показники були б однаковими з загальноукраїнськими.

Як на мене, на сьогодні певні групи суспільства перебувають у полоні міфів, які сформовані. Тож завдання на сьогодні – подолання цих міфів. Без чесного діалогу про наше минуле неможлива консолідація і побудова майбутнього. ■

ІСНУЮТЬ СЕРЙОЗНІ ЗАГРОЗИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Олена КРИВИЦЬКА,
старший науковий співробітник
Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Кураса НАН України

Цілком очевидно, що сучасний етап історії України як ніколи потребує консолідуючих зусиль. Не втрачають актуальності наві'язування штучних моделей негативної ідентичності, конфліктна актуалізація відмінних маркерів ідентифікації, маніпулювання ідентичностями, використання ідентифікаційних суперечностей політичними акторами.

Зміна світоглядних орієнтирів, дискредитація цінностей старої ідеології, брак інтегруючих ідей стали причинами ідентифікаційного розколу та кризи ідентичностей. Серед чинників поглиблення цієї кризи: ідеологічне протистояння; консервування пострадянської ідентичності; зародження регіональних субідентичностей з різними ціннісними домінантами та векторами інтеграції. Російсько-українська війна актуалізувала питання формування спільної ідентичності громадян України, питання загальнонаціональної консолідації суспільства.

Регіональна поляризація зумовила “дифузний” стан ідентифікації значної частини соціуму, продукує виклики дезінтеграції, конкуренцію протилежних інтересів і цінностей. Українці не утворюють єдиної громадянської спільноти – такої, яка мала б спільну історичну міфологію, спільні цінності й символи, односпрямовані політичні устремління.

Світоглядний злам залишається значним психотравмуючим чинником для певного сегменту населення. Євромайдан-2014 продемонстрував міцність ліній демаркації в ціннісно-символічному просторі соціуму. Український соціум позбавлений таких об'єднуючих стимулів як ідеологія, спільні цінності, артикульовані державні інтереси, тому їх консолідуюча роль не виконується.

Хоча поняття “громадянське суспільство” й присутнє в політичній риторичі, його змістовне наповнення залишається доволі невиразним, як і сприйняття “політичної нації”. Здається, владні структури свідомо уникають дискусій стосовно цього, віддаючи перевагу розмитому поняттю “нація”, яке містить як національно-громадянські, так і етнічні конотації. **Дефіцит громадянської ідентичності надто слабо компенсується локальними різновидами культурних ідентифікацій.** Різні етнічні, релігійні та мовні ідентичності доволі часто виступають у ролі чинників, що розхилюють фундамент громадянської ідентичності.

Перманентні політичні кризи зробили наочною ту вісь конфліктності, яка іманентно присутня в українському суспільстві на основі незбігу світоглядних настанов і життєвих практик різних сегментів багатоскладового соціуму. Триваюче гостре протистояння у верхах на масовому рівні найчастіше сприймається як “керований хаос”, спричинений “війною амбіцій”. Насправді це не тільки і не стільки боротьба “у верхах” за владу і власність, скільки прояв загострення усіх криз розвитку, серед яких – криза ідентичності.

Українське суспільство переживає сьогодні “кризу інтеграції”, за якої неефективність влади та її популістська політика призвели до серйозної деградації суспільного організму. Утім, хоч якої глибини сягала б ця всеохоплююча криза, в її основі незмінно перебуває незбіг ідентифікаційних критеріїв і ціннісних систем: культурних норм і традицій, ідеологічних уподобань носіїв різних культурних і цивілізаційних ідентичностей.

Потужні події передостанніх трьох років сформували суспільний запит на абсолютно новий пакет ціннісних пріоритетів. **Головний серед них – це принцип соціальної справедливості, прозорість і відповідальність влади перед українським народом.** Це означає, що зусилля держави повинні спрямовуватися на формування громадянської ідентичності, базованої на колективному “ми”. Однак дедалі зростаючий розрив між елітними верствами й основною масою громадян призвів до непорозуміння й соціального відчуження.

Сьогодні український соціум не тільки розколотий – він атомізований. Своєрідна “втеча до радянськості” є компенсаторним механізмом за нових соціально-політичних реалій. Багато маркерів, необхідних для формування громадянської ідентичності, виявилися незапитаними або навіть частково скомпрометованими. Це стосується таких понять, як чесність і моральність політиків, верховенство права і справедливість суду. Такий стан суспільства актуалізує питання соціального вибуху, що може призвести до втрати засад державності.

Розчарування соціуму в діях влади та гідна подиву непрозорість у прийнятті політичних рішень після гучних запевнень у чесності й відкритості відчутно поглибили стан суспільної дезадаптації. Небезпечно високий рівень розчарування та високий рівень роздратування створює ефект “негативної мобілізації” в суспільстві, виявом чого стали протестні акції громадян (проти підвищення тарифів, рейдерських атак на підприємства, поганого стану доріг, затримки виплат зарплати та ін.).

Цілком очевидно, що сьогодні ламається усталена за часів незалежності ціннісна система. Як наслідок – феномен “розколотості суспільної свідомості”, який посилює драматизм ситуації в країні. Спроби політичних сил експлуатувати події за лінією розмежування, наявну окупацію частини території країни для покращення власного іміджу та й дискредитації опонентів вносять у суспільство “бацили конфронтації”.

Доводиться констатувати, що ризиковий контекст політики громадянської ідентифікації спричиняють

чинники: диференціація мовних практик і ставлення (не питання!) до статусу російської мови; оцінка історичної (й часів незалежності тощо) спадщини; особливості лімітрофного (на кордоні між цивілізаціями) положення України.

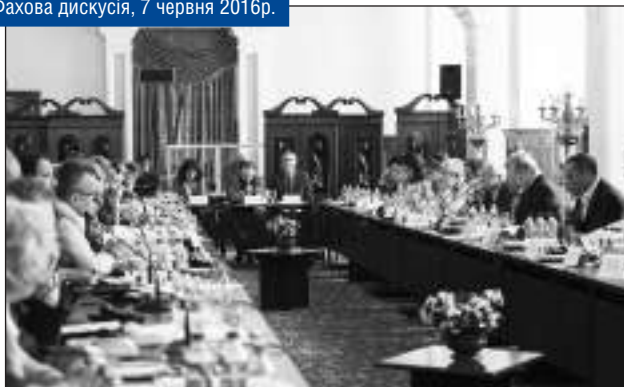
Формування спільної ідентичності громадян унеможливує й те, що Україна – сегментарне суспільство, в якому політичні й ідеологічні розбіжності в цілому збігаються з лініями соціокультурних розмежувань (мова, релігія, історична пам'ять, зовнішньополітичні орієнтації), зумовлюють виразну бінарність ментальних моделей.

Очевидно, що без формування інтегральної системи цінностей, артикуляції стратегії консолідації, Україна й надалі буде приречена на орієнтаційну роздвоєність, конфронтаційність у політичному мисленні та поведінці, “кризу ідеалів”. Йдеться не про нав'язування єдиної ідеології для всіх і створення атмосфери показної однотайності. Йдеться про пошук принципово нової парадигми розвитку на базі засвоєння кращого світового досвіду, надбань вітчизняної суспільної думки.

Важливим чинником формування спільної громадянської ідентичності є досягнення соціокультурної консолідації населення. Не можна не помічати того, що недосформованість громадянської та слабкість соціокультурних ідентичностей, фрагментованість політичної культури, схильність до пошуку “ворога” – серйозні виклики українського сьогодення. **Ми спостерігаємо, як суспільно-політичні проекти реформаторів перетворюються на протилежність за умови критично низького рівня соціальної культури в суспільстві, де “війна всіх проти всіх” сприймається як норма.** Це робить можливим маніпулювання суспільною свідомістю, побудову ідентифікаційних практик у руслі протиставлення/відторгнення, іншого/чужого.

Відсутність чинників для формування спільної ідентичності значно посилила загрозу сепаратизму, зростання ваги регіональних ідентичностей. З огляду на достатній потенціал для збереження сепаратистських настроїв на Донбасі (Сході) необхідно впроваджувати дієву комунікаційну стратегію діалогу з населенням, яка має враховувати: особливості регіональної ідентичності; історичні умови розвитку території; ментальні та психологічні особливості місцевого населення.

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

Особливо небезпечною виявилася недооцінка стану регіональної свідомості, самопочуття “людини на межі”. Ми маємо справу з вираженим соціокультурним конфліктом. Криза, яка відбувається на Сході, є також світоглядною. За умов руйнації єдиного духовного поля різні сегменти соціуму вибудовують для себе протилежні бачення моделі держави та й свого місця у цій державі.

Сьогодні вкрай потрібна практика транскультуральності, орієнтація на культурну трансцендентність, акцентування уваги на динаміці взаємовпливів та розмежувань. Найбільш оптимальною вбачається стратегія послідовної децентралізації і відмова від неактуальних сьогодні відносин “центр-периферія”.

ГОВОРЯЧИ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР, ЗАВЖДИ ТРЕБА УТОЧНЮВАТИ, ПРО ЯКІ САМЕ ЦІННОСТІ ЙДЕТЬСЯ

Анатолій СРОМЕНКО,
заступник директора
з наукової роботи,
завідувач відділу
соціальної філософії
Інституту філософії
ім.Г.Сковороди НАН України

Тема національної ідентичності є хіба що не найактуальнішою й найскладнішою за доби глобалізації та “постнаціональних констеляцій” (Ю.Габермас). Ці процеси трансформують інтегративну сферу українського суспільства, змінюючи семантику займенника “**МИ**” у площинах “спільних цінностей” і “спільних інтересів”.

Питання самоідентифікації українського суспільства є особливо актуальним на тлі драматичних і трагічних подій останнього часу. Найважливішим чинником ідентифікації нації, народу є здатність взяти на себе спільну відповідальність за власні дії в історичній тягlostі.

Поняття ідентичності, поряд з іншими поняттями, такими як консолідація, солідарність, суспільна інтеграція є важливим поняттям соціальної теорії. Поняття інтеграції суспільства своєю чергою типологізується поняттями соціальної та системної інтеграцій: перша ґрунтується на спільних цінностях, друга – на компромісі інтересів і системно-функціональних механізмах.

Фундаментом соціокультурних інтеграцій, солідарності та консолідації суспільства є ціннісно-нормативна сфера, а її серцевиною – етос життєсвіту, або “субстанційна моральність народного духу”, що й утворює ідентичність народу. **Суперечність між цими типами суспільних інтеграцій унаслідок змін і трансформацій суспільства у процесі модернізації створює загрози згуртованості,**

Фахова дискусія, 7 червня 2016р.

солідарності та консолідованості українського суспільства, зокрема в ціннісно-нормативній і системно-інституційних площинах.

Йдеться не лише про співіснування різних ціннісно-нормативних утворень. Ставляться під сумнів основні норми й цінності суспільства взагалі. Такий стан невизначеності в цінностях, коли співіснують різноманітні ціннісні системи, утворює дифузю ціннісно-нормативної системи як стан аномії, який і позбавляє ґрунту національну ідентичність.

За даними Інституту соціології, на запитання “Чого з наведеного Вам не вистачає?”, близько 40% опитаних протягом десятиліть відповідають: “норм і цінностей, які об’єднували б державу і суспільство”¹². Це стосується і солідарності, і справедливості, і свободи. Проте саме ці основні цінності утворюють фундамент для соціальної інтеграції суспільства, а отже і його консолідації. Треба зауважити, що, на жаль, індекс аномійної деморалізованості українського суспільства протягом 20 років залишається майже незмінним і тримається на рівні 13 балів за 18-тибальною шкалою¹³, а останнім часом, в умовах гібридної війни, яка за визначенням є аномійним явищем, зростає ще більше.

Тому, коли йдеться про подолання стану аномії, отже, ціннісно-нормативного забезпечення консолідації суспільства, ми здебільшого апелюємо до т.зв. європейських цінностей. Однак при цьому треба мати на увазі, що і в Європі існують т.зв. консервативні, традиціоналістські цінності, які спираються на конвенційний партикулярний етос.

Проте цій консервативній позиції, принаймні в повоєнний період і сьогодні, протистоять цінності, які спираються на універсалістську мораль, засадничену космополітизмом і християнством, обґрунтовану Кантом.

Тому, говорячи про європейські цінності та європейський вибір, завжди треба уточнювати, про які саме цінності йдеться.

Фундаментальними європейськими цінностями, що ґрунтуються на ідеях просвітництва як важливого складника модернізації, стали цінності “свободи”, “рівності” й “братерства”. Ці цінності в сучасному демократичному суспільстві зазнали певної трансформації у вигляді т.зв. **основних цінностей**, а саме: “свободи”, “справедливості”, “солідарності” та “відповідальності”.

Саме ці основні цінності покладені в основу ціннісно-нормативної системи Європейського Союзу,

викристалізувавшись у процесі становлення цієї системи. Зокрема, у ст.2 проекту Конституції 2005р. була сформульована їх сутність: “Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави, а також дотримання прав людини. Це цінності загальні для країн-членів співтовариства, яке характеризується плюралізмом, терпимістю, справедливістю, солідарністю та відсутністю дискримінації”¹⁴.

У новому тексті Конституції 2007р. у ст.2 додані ще й “права людей, що належать до меншин”¹⁵ і “рівність між жінками та чоловіками”¹⁶. Як бачимо, тут йдеться про моральні, правові, соціальні та політичні цінності, які лежать в основі соціальних і системних інтеграцій європейського суспільства.

Саме за ці цінності боровся Євромайдан, захищаючи і свободу, і справедливість, і солідарність.

Майдан із його універсалістським етосом та демократичним потенціалом став важливим новим чинником консолідації українського суспільства. Розпочавшись як процес на захист європейського вибору, а отже, й європейських цінностей, він перетворився на Революцію гідності, яка пришвидшила модернізаційні процеси в Україні.

Проте цей процес відбувався також вкрай суперечливо, адже Майдану протистояв Антимайдан з його конвенційним, партикулярним (навіть кримінальним) етосом, що стало ще одним викликом згуртованості українського суспільства. **Однак у цілому для українського суспільства Майдан став чинником його подальшої консолідації та самоідентифікації.**

Євромайдан став сходиною і каталізатором інтеграції України до ЄС, а європейські цінності – регулятивним принципом реалізації універсалістських цінностей.

І хоча відносна більшість (41%) громадян не вважають євроінтеграцію об’єднувальним чинником України, а ідентифікація з Європою серед наших громадян є ще досить низькою, проте, за даними Центру Разумкова, порівняно з 2006р. ця частка зросла¹⁷.

Результати досліджень Центру Разумкова та інших соціологічних організацій свідчать, що, *по-перше*, європейські цінності як універсалістські стають чинником самоідентифікації українців. *По-друге*, відбувається значний поступ у консолідації українського суспільства.

Подальший процес цієї консолідації потребує взаємодії системних інтеграцій (державних інституцій) і соціальних інтеграцій (громадянського суспільства) на принципах діалогу, відкритості, взаємодовіри і відповідальності. ■

¹² Українське суспільство. 20 років незалежності. Соціологічний моніторинг, том 2, таблиці і графіки. – Інститут соціології НАН України, 2011, с.279.

¹³ Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. За редакц. Ворони, Шульги. – Інститут соціології НАН України, 2012, с.553.

¹⁴ Договір, що встановлює Конституцію для Європи, статті 1-2.

¹⁵ Лісабонський договір (2007).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Докладно див.: Інформаційно-аналітичні матеріали “Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості”, вміщені в цьому журналі.